בקיאות בהלכה

לשון הגמרא וביאורה

ועד ההלכה

על מסכת מגילה

תפילה בכניסתו לבית המדרש

יהי רצון מלפניך ה׳ אלוהי ואלוהי אבותי, שלא יארע דבר תקלה על ידי, ולא אכשל בדבר הלכה, וישמחו בי חברי. ולא אומר על טמא טהור, ולא על טהור טמא, ולא על מותר אסור, ולא על אסור מותר, ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם. כִּי ה׳ יִתֵּן חָכְמָה, מִפִּיו דַּעַת וּתְבוּנָה גַּל עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ.

תפילה ליציאתו מבית המדרש

מודה אני לפניך ה׳ אלהי ואלוהי אבותי, שֶׁשַּׂמְתָּ חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות, שאנו משכימים והם משכימים, אנו משכימים לדברי תורה, והם משכימים לדברים בטלים. אנו עמלים והם עמלים, אנו עמלים ומקבלים שכר, והם עמלים ואינם מקבלים שכר. אנו רצים והם רצים, אנו רצים לחיי העולם הבא, והם רצים לבאר שחת, שנאמר: ׳וְאַתָּה אֱלֹהִים תּוֹרִדֵם לִבְאֵר שַׁחַת, אַנְשֵׁי דָמִי וּמִרְמָה לֹא יֶחֱצוּ יְמֵיהֶם, וַאֲנִי אֶבְטַח בָּךְ׳

בקיאות כהלכה
על מסכתות הש"ס

המעלות שבחיבור זה

- לשון הגמרא (השמטות קלות).
- רש"י ותוספות מתומצתים בסוגרים סמוך לגמרא, מועיל מאוד לשינון מהיר.
- קטעי קישור קצרים למען ירוץ הקורא.
- ביאורי ראשונים ואחרונים להבנת העניין.
- פסקי הרמב"ם והש"ע, ונימוקי הפסיקה בסוף כל סוגיא.
- ביאורי אחרונים על הש"ע בקצרה.
- ביאורים נפלאים על חלק מאגדות חז"ל.
- הרחבה בנושאים שכיחים.

השתדלתי בעזה"י שהדברים שנכתבו יהיו מתוקנים, אך כבר ידוע מאמר החכם

"כשם שאי אפשר לבר בלי תבן, כך אי אפשר לספר בלי שגיאות"

לכן אבקש מהלומדים שאם ימצאו טעויות, יועילו בטובם להודיעני

שאוכל לתקנם במהדורה הבאה.

ניתן להשיג ספר זה, ואי"ה ספרים על מסכתות אחרות, בכריכה רכה צבעונית,

בטלפון 053-3139254 , 054-8439280/1

כל המעוניין להשתתף בזיכוי הרבים, ולסייע בהפצה של סדרת הספרים

'בקיאות כהלכה', תע"ב. ניתן להקדיש לברכה, להצלחה, ולעילוי נשמת.

בס"ד

הקדמה

ישתבח הבורא ויתפאר היוצר, שזיכני להוציא לאור עולם חיבור זה, שהלומד בו בעזה"י ימצא בו תועלת בכמה עניינים. לאחר שהלומד למד את דפי הגמרא במקורם, יוכל ע"י חיבור זה לשנן את המסכת **ביתר קלות**, מטעם שעיקר דברי רש"י והתוספות הובאו בצמוד לגמרא, דבר שמקל מאוד שהחזרה תהיה קולחת וזורמת, כיון שהקורא קורא הכל ברצף אחד, כך שהמחשבה אינה מתנתקת, וכן הוספתי מילות קישור למען ירוץ הקורא. **וביתר הבנה**, שכן השתדלתי לבאר דברי התוספות, וכן קטעים קשים, בלשון שתהיה יותר קלה לקורא. וכן הבאתי מקצת מדברי קודשם של רבותינו הראשונים והאחרונים להשלמת ההבנה, הן בדברי הגמ', והן בדברי רש"י והתוס'.

אמנם **עיקר העניין** שבעבורו נכתב חיבור זה, הוא כדי להביא בסוף כל סוגיא את פסקי הש"ע או את פסקי הרמב"ם (באופן שש"ע לא כתב בזה) היוצאים מסוגיית הגמ', וכן השתדלתי לבאר כיצד פסקם נובע מתוך הסוגיא (אא"כ הדבר ברור מאליו), וכן הבאתי גם כן הערות נצרכות באחרונים, כך שחוץ מהביאור הנרחב על הגמרא, יקבל הלומד מטען של הלכות, שבודאי יוטמעו אצלו, כיון שלימוד הסוגיא קדם להם. ואף שאין די בזה לקבל דברים מוגמרים, לא בגמ', ולא בהלכה, מ"מ הלומד יקבל בקיאות טובה במסכת הנלמדת ובהלכות היוצאים ממנה, וגם המעוניין להשלים הדברים יוכל להיעזר בחיבור זה.

השתדלתי, שהדברים שנכתבו יהיו מתוקנים, אמנם כיון שהמלאכה הייתה רבה, הן בביאור הגמ', והן בפסקי ההלכה, חושש אני פן ח"ו נפלה תקלה תחת ידי. לכן, **מגלה אני דעתי** שאין לסמוך על שום דבר שנכתב, וק"ו שאין לסמוך על הלכות שנכתבו, אלא המעיין יראה הדברים במקורם, ואדרבה, אשמח להיעזר בלומדים שיעמידוני על שגיאותיי.

רואה אני צורך בכותבי הקדמה זו, לחזק, שאין לזנוח את לימוד הבקיאות, וראיתי בשו"ת משנה הלכות (ח"י סי' קנו) שכתב דברים נפלאים בעניין זה, וזה חלק מדבריו 'ומה שהביא בשם הגאון מוהרי"ז סאלאווייציק אבדק"ק בריסק שלמד כל הש"ס כולו קודם שמילא שש עשרה שנה, ושאלו מאביו זצוק"ל מרן הגר"ח שזה נגד שיטתו ודרכו שצריך להתעמק בתורה, ולא ללמוד בשטחיות לבקיאות, והשיב שקודם שיודעים כל הש"ס כולו, אין הפלפול שמפלפלין אלא פלפול של הבל, הנה הדברים ידועים והוא באמת גמרא מפורשת במס' ע"ז, ועיין רש"י שם, וכ"כ הגר"א ז"ל, וכבר הארכתי בזה בכמה מקומות, וודאי מרן הגר"ח לא יחלוק על גמ' מפורשת ח"ו, ועל כל הראשונים ואחרונים, וגם אני שמעתי שלעת שהשתדך הגרי"ז זצוק"ל התפאר עליו אביו הגר"ח זצוק"ל שיודע ש"ס עם פרש"י עכ"פ, אין צריך ראיה שכל התורה נתנה לנו מסיני, ולא רק כמה דפין מאיזה מסכתות ח"ו ודי בזה' עכ"ל.

במעמד זה, ברצוני להודות ולברך למורי ורבותי שהדריכוני עד הלום, וכן לכל התומכים והמסייעים, ובפרט לרבנים, הרב אורן נזרית שליט"א מקים עולה של תורה בעיר האבות, שמשחר נעורי נטע בי אהבת תורה ויר"ש. לראש ישיבת 'קריית מלאכי' הרב יהודה עמית שליט"א ולרבני הישיבה היקרים. לראש כולל 'אורך ואמתך' הרב מאיר חדד שליט"א, שאני לומד תחת חסותו כבר

חמש עשרה שנה, שדאג ודואג לכל מחסורנו. לרב ישראל דויטש שליט"א מקים עולה של תורה בשכונת רמות בירושלים בביהמ"ד 'מניין אברכים' שם אני מסתופף בשאר הזמנים. יה"ר שהקב"ה ימלא משאלות ליבם לטובה לעבודתו יתברך, ויזכו להמשיך להגדיל תורה ולהאדירה לתפארת ישראל מתוך נחת ושלוה, וירוו נחת מכל יוצאי חלציהם.

וכן להודות להורי היקרים מר אבי עזרא, ומרת אמי אסתר, ולחמותי מרת נעימה, הי"ו, אשר עמדו ועומדים לצידנו בכל עניין, יה"ר שהקב"ה יתמיד בריאותם, ויזכם ה' לנחת רוח מכל יוצאי חלציהם. וכן להנציח את זכרו של מר חמי ז"ל ר' מרדכי שרגא שכל ימיו תמך ועזר שנזכה להיות שקועים בעמלה של תורה, תנצב"ה.

ועל כולם לברך לאשתי מרת רחל שתחיה, אשר לרוב מסירותה והשגחתה בטיפול הילדים אשר חנן ה' אותנו, והשגחתה על צרכי הבית, זיכני ה' והביאני עד הלום. יה"ר שנזכה לראות את כל ילדנו גדולים בתורה ויר"ש, ומקדשי שמו ברבים, ולא תמוש התורה מפינו, ומפי זרענו עד עולם.

אסיים בהודאה להקב"ה, שזיכני להסתופף באוהלה של תורה, וגומל עמי חסדים טובים בכל רגע. מודה אני לו בכל ליבי על העבר, ומתחנן על העתיד, אנא ה', תזכני בתוך כלל עמך בית ישראל, לעבוד אותך באמתיות, באמונה, ללמוד תורתך, ולשמור מצוותיך, ויה"ר שנזכה בקרוב לביאת משיח צדקנו, ובניין בית מקדשנו ותפארתנו אכי"ר.

חותם לכבוד התורה ולומדיה
פעיה"ק ירושלים עשי"ת תשע"ט
שמואל כהן – זדה

מקרא

כדי שהקורא יפיק את מירב התועלת מחיבור זה, אציג לפני הקורא את דרך עבודתנו בחיבור זה. דברי רש"י לפעמים בשלמותם, לפעמים בקוצר, הובאו בסוגרים עגולות או מרובעות בגודל אותיות זהה לדברי הגמ', וכן לפעמים באותיות קטנות יותר (לפעמים מילות קישור, וביאורים שנכתבו על ידי הובאו ג"כ באותיות קטנות, הקורא יזהה לפי הלשון והסגנון, אם אלו דברי רש"י או דברי). דברי התוספות, ביאורים של הראשונים והאחרונים, הובאו בכתב מוקטן, וציינו בתחילת דבריהם את שם המפרש.

בסוף כל סוגיא אם יש פסקים של הש"ע הבאנו אותם, ואם ש"ע לא דיבר בזה הבאנו את פסקי הרמב"ם, והשתדלנו להסביר את טעם הפסק (אם הדבר איננו מובן מאליו), קורא שלעת עתה איננו מעוניין ללמוד את פסקי הרמב"ם והש"ע יכול לדלג לתחילת הפסקה הבאה, וכן אם אינו מעוניין לראות את דברי התוס', או שאר ראשונים ואחרונים, ידלג לסוף הסוגריים.

מעברי עמודים מסומן בצללית כך [**דף ב ע"א**], וכן בראש כל עמוד בצד שמאל הבאנו את הדף בו אוחזים. שיש מספר תירוצים מרוחקים זה מזה, או שלא ברור כל כך שזה תרוץ נוסף, גם אותם סימנתי בצללית אמנם יותר בהירה [כך]. יה"ר מלפניו יתברך שתהיה תועלת גדולה ללומדים בחיבור זה, והיה זה שכרי.

פרק מגילה נקראת

[דף ב ע"א] משנה מגילה נקראת באחד עשר (באדר), בשנים עשר, בשלשה עשר, בארבעה עשר, בחמשה עשר, לא פחות (לא לפני יא' אדר) ולא יותר (לא אחרי טו' באדר). כרכין המוקפין חומה מימות יהושע בן נון קורין בחמשה עשר [**כתב הריטב"א** נראין הדברים, דאין חילוק בדבר זה בין א"י לחו"ל. **וכן כתב הר"ן בשם הרמב"ן** והביא ראיה מהירושלמי. **אמנם כתב** דאיכא מאן דס"ל דהאי דינא דווקא בא"י, אבל בחו"ל קורין בי"ד, דמה עניינן ליהושע בן נון. **הש"ע** (או"ח תרפה,א) פסק אפילו אם הם בחוצה לארץ קוראים בט"ו, ושכ"ד הרמב"ם והגאונים]. כפרים ועיירות גדולות קורין בארבעה עשר (**הקשה הר"ן** מפני מה תיקנו חז"ל יום מיוחד לפרזים ויום מיוחד למוקפין, והרי בכל המצות לא עבדינן הכי **ותירץ** דתקנו כך, מפני שבזמן הגזירה נחו בני הפרזות ביום י"ד, ובני שושן בט"ו, ומאליהם עשו בני הפרזות שבאותו הדור שמחה ומשתה ביום שנחו בו, דהיינו י"ד, ובני שושן בט"ו. להכי תקנו כך גם לדורות, והשוו חכמים את כל המוקפין לשושן שהיתה מוקפת חומה **ע"כ.** א"כ היכי משכחת אחד עשר, שנים עשר, שלשה עשר...) אלא שהכפרים (נתנו להן חכמים רשות להיות...) מקדימין ליום הכניסה [יום שני בשבת שלפני ארבעה עשר, או חמישי בשבת, שהוא יום כניסה, שהכפרים מתכנסין לעיירות למשפט, לפי שבתי דינין יושבין בעיירות בשני ובחמישי כתקנת עזרא, והכפרים אינן בקיאין לקרות, וצריכין שיקראנה להם אחד מבני העיר, ולא הטריחום חכמים להתאחר ולבא ביום ארבעה עשר, ופעמים שיום הכניסה בשלשה עשר ופעמים שהוא באחד עשר **עוד כתב הר"ן** דבני הכפרים קורין בימים אלו רק ביום, ולא בלילה, שהרי רק ביום הם נכנסים לעיירות. **הקשו הראשונים** אם בני הכפרים מקדימין ליום הכניסה, ובני העיירות קורין בי"ד, הא הוי איסורא ד'לא תתגודדו' לא תעשו אגודות אגודות? **נאמרו מספר תירוצים בדבר א. תוס' ביבמות** (יד.) הסבירו דבאמת בני הכפרים היו קורין במקומם, ולא בעיר, ואם כן, הוי כשני בתי דינין בשתי עיירות, דבזה ודאי לא שייך 'לא תתגודדו', והאי דקרי ליה יום הכניסה, היינו משום שהיו מתכנסין בכפרם לבית הכנסת לקריאת התורה בימי שני וחמישי. וכן משמע גם ברמב"ם (מגילה פ"א ה"ב) ובירושלמי (**הרא"ש כתב** דבני הכפרים היו קוראין לעצמן בכרכים, והוי כשני בתי דינין בעיר אחת) **ב. עוד הסביר הרא"ש** דבהכי לא חשיב ל"ת, דהא לא

ב.

עבדי הכי משום פלוגתא, אלא שכך היתה תקנה מעיקרא דהמקום גורם, שהרי גם בני העיר, אילו היו הולכין לכרך היו קורין עמהן. **ג. הריטב"א הביא בשם הרשב"א** דאגודות אגודות, היינו דווקא אם המותר לזה אסור לזה, משא"כ הכא, דבני הכפרים יכולין לקרות בי"ד אם ירצו]. כיצד, חל להיות ארבעה עשר (ביום...) שני, כפרים ועיירות גדולות קורין בו ביום, ומוקפות חומה למחר. חל להיות (יד' אדר ביום...) שלישי או (ביום...) רביעי כפרים מקדימין ליום הכניסה (יום שני) ועיירות גדולות קורין בו ביום, ומוקפות חומה למחר. חל להיות (יד' אדר) בחמישי כפרים ועיירות גדולות קורין בו ביום, ומוקפות חומה למחר (יום שישי). חל (יד' אדר) להיות ערב שבת כפרים מקדימין ליום הכניסה (יום חמישי) ועיירות גדולות ומוקפות חומה קורין בו ביום (שאין קריאת המגילה בשבת, גזירה שמא יטלנה בידו, ואם תאמר יאחרו המוקפין עד אחר שבת הוה ליה ששה עשר, ואמר קרא ולא יעבור **הסביר הר"ן** הא דאין המוקפין מקדימין ל"ג כבני הכפרים, היינו משום די"ד הוא יום קריאה לרוב העולם). חל להיות (יד' אדר) בשבת כפרים ועיירות גדולות מקדימין וקורין ליום הכניסה, ומוקפות חומה למחר. חל להיות (יד' אדר) אחר השבת (ביום ראשון) כפרים מקדימין ליום הכניסה (דהוה ליה אחד עשר, וטפי לא משכחת לה יום הכניסה שלפני פורים מוקדם לו, דמיום הכניסה ליום הכניסה לא מקדמינן **כתה הר"ן** הא דאין בני הכפרים קורין בט"ו, שהוא יום הכניסה, היינו משום דכתיב 'ולא יעבור', והוא חידוש דיום ט"ו, בכלל 'ולא יעבור' לגבי בני הכפר) ועיירות גדולות קורין בו ביום, ומוקפות חומה למחר.

איתא במשנה 'מגילה נקראת באחד עשר' מנלן (דאחד עשר, ושנים עשר, ושלשה עשר, חזו לקרייה, דארבעה עשר וחמשה עשר הוא דכתיב בקרא)? מנלן, כדבעינן למימר לקמן, חכמים הקילו על הכפרים להיות מקדימין ליום הכניסה כדי שיספקו מים ומזון לאחיהם שבכרכים (שיהו פנויין ביום פורים להספיק צורכי סעודת פורים לבני העיירות). אנן (דמיבעיא לן מנלן) הכי קאמרינן מכדי כולהו

ב.

אנשי כנסת הגדולה תקנינהו (מדהקילו חכמים על הכפרים להקדים, על כרחך אנשי כנסת הגדולה שתיקנו בימי מרדכי ואסתר את שמחת הפורים וקריאת המגילה, כולהו הני זימני תיקון, ונתנו רשות לקרות) דאי סלקא דעתך אנשי כנסת הגדולה ארבעה עשר וחמשה עשר תקון (הכתובין במגילה) אתו רבנן ועקרי תקנתא דתקינו אנשי כנסת הגדולה (והתירו להקדים), והתנן אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו אלא אם כן גדול ממנו בחכמה ובמנין [**כתב הרמב"ם** ממרים (ב,ב) 'והיאך יהיו גדולים מהם במנין, הואיל וכל בית דין של שבעים ואחד הוא, זה מנין חכמי הדור, שהסכימו וקבלו הדבר שאמרו בית דין הגדול, ולא חלקו בו'. **אמנם** הראב"ד בריש עדיות כתב דהך 'במנין' היינו שגדולים מהם בשנים] אלא פשיטא כולהו אנשי כנסת הגדולה תקינו, היכא רמיזא?

אמר רב שמן בר אבא אמר רבי יוחנן אמר קרא 'לקים את ימי הפרים האלה בזמניהם', זמנים הרבה תקנו להם. האי מיבעיא ליה לגופיה (ליד' וטו' המפורשים בפסוקים)? אם כן לימא קרא 'זמן' (את ימי הפורים האלה בזמן, דמשמע בזמן המפורש להם) מאי 'זמניהם', זמנים טובא. ואכתי מיבעי ליה (האי דנקט זמנים לשון רבים) זמנו של זה (של מוקפין) לא כזמנו של זה (של פרזים, דאי כתוב ב'זמן' הוה משמע זמן אחד לשניהן, אי בעו ליקרו בארביסר, ואי בעו ליקרו בחמיסר)? אם כן לימא קרא 'זמנם', מאי 'זמניהם' שמעת מינה כולהו. אימא זמנים טובא? זמניהם דומיא דזמנם (רבויא דדרשינן לקרא לייתורא דיו"ד וה"א דומיא דעיקר הזמן, דנפקא לן מזמנם הוא דקא מרבה, דומיא דידהו) מה זמנם תרי אף זמניהם תרי. ואימא תריסר ותליסר? כדאמר רב שמואל בר יצחק שלשה עשר זמן קהילה לכל היא ולא צריך לרבויי (הכל נקהלו להנקם מאויביהם בין בשושן בין בשאר מקומות, כמו שכתוב בספר, הלכך לא צריך קרא לרבויי שיהא ראוי לקרייה, דעיקר הנם בו היה). הכא נמי שלשה עשר זמן קהילה לכל היא ולא צריך לרבויי. ואימא שיתסר ושיבסר? ולא יעבור כתיב. **ורבי שמואל בר נחמני אמר** אמר קרא 'כימים אשר נחו בהם היהודים' (הוה ליה למיכתב, ימים אשר נחו) ימים כימים (כימים, לרבות שְׁנַיִם אחרות כדוגמתן) לרבות אחד עשר ושנים עשר. ואימא תריסר ותליסר...

רבי שמואל בר נחמני מאי טעמא לא אמר מבזמניהם? זמן זמנם זמניהם לא משמע ליה. ורב שמן בר אבא, מאי טעמא לא אמר מכימים? אמר לך ההוא לדורות הוא דכתיב (להכי שייך לישנא דקרא כימים, כלומר, יעשו לדורות ארבעה עשר וחמשה עשר כאשר היה בימי הנם ימים אשר נחו בהם, הלכך לא איכא לרבויי מהכא שְׁנַיִם אחרים).

אמר רבי יוחנן (הכי גמיר מרביה...) זו דברי רבי עקיבא סתימתאה (**פירש רש"י** הרבה סתם משנה שסתם רבי, הן דברי רבי עקיבא **אמנם הריטב"א פירש** שהכוונה שנסתמה משנה זו לדעתו. דהיינו, שמשנה זו, שנכתבה בלי להזכיר את שם אומרה, היא דעתו של אותו רבי פלוני) דדריש זמן זמנם זמניהם, אבל חכמים אומרים אין קורין אותה אלא בזמנה (ר"ל, אין דין הקדמה בכפרים).

מיתיבי אמר רבי יהודה אימתי (הקילו חכמים על הכפרים) בזמן שהשנים כתיקנן (שהשנים מתעברות על פי בית דין, והחדשים מקודשין בבית דין, ובית דין שולחין שלוחיהן להודיע אימתי הוקדש ניסן, ועושין מועדים על פי שלוחין) וישראל שרויין על אדמתן (והשלוחין מגיעין עד הפסח לקצה ארץ ישראל) אבל בזמן הזה, הואיל ומסתכלין בה (**פירש רש"י** שפסקו כל אלה וישראל נפרדו, ולא יגיעו שלוחי בית דין אצלם, הכל צופין למקרא מגילה ואומרים, יום ארבעה עשר באדר קרינן המגילה, נשארו לאדר חמשה עשר יום, וחמשה עשר של ניסן עושין פסח, ואם תקדים קריאתה, יעשו פסח לסוף שלשים יום של קריאה, ונמצאו אוכלין חמץ בימים אחרונים של פסח. **אמנם הרי"ף והרא"ש פירשו** משום דבזמן הזה מצויין עניים הרבה, והואיל ועיניהם של עניים נשואות למקרא מגילה, להכי אין קורין אלא בזמנה, משום שאם יקראו לבני הכפרים קודם, הרי יתנו להם המעות באותו יום, ויוציאו מיד את המעות, ואם כן, בזמן הסעודה שהוא לכולם בי"ד לא ישארו להם מעות. **עוד הביאו הרי"ף והרא"ש** גירסא 'הואיל ומסתכנין בה'

ב. – ב:

ר"ל בזמן שלא היתה סכנה היו קוראים מיא' עד טו', עכשיו שיש סכנה מרכזין הכל ביום ביד' וטו'. **הרשב"א ביאר** דהיינו טעמא, משום דבעינן לקבוע לעניים יום אחד קבוע לקבל המעות בכל המקומות, שמא יבואו למקום שאין קורין בו היום, ויצאו בפחי נפש) **אין קורין אותה אלא בזמנה.**

רבי יהודה אליבא דמאן, אילימא אליבא דרבי עקיבא (אי אפשר לומר כן, שהרי...) **אפילו בזמן הזה איתא להאי תקנתא** (דהא רבי עקיבא בזמן הזה הוה, ואמר במתניתין דמקדימין), אלא לאו אליבא דרבנן (דהוו מקמי רבי עקיבא) ובזמן שהשנים כתיקנן וישראל שרויין על אדמתן מיהא קרינן (אלמא, רבנן נמי דרשי זמן זמנם זמניהם)? תיובתא דרבי יוחנן, תיובתא.

איכא דאמרי אמר רבי יוחנן זו דברי רבי עקיבא סתימתאה (ולא גרסינן להאי לישנא דדריש זמן זמנם זמניהם, דהא רבנן דפליגי עליה נמי דרשי ליה, אלא שהחמירו לאחר חורבן משום דמסתכלין בה) אבל חכמים אמרו בזמן הזה, הואיל ומסתכלין בה אין קורין אותה אלא בזמנה. **תניא נמי הכי** אמר רבי יהודה אימתי בזמן שהשנים כתיקנן וישראל שרויין על אדמתן, אבל בזמן הזה הואיל ומסתכלין בה אין קורין אותה אלא בזמנה.

רב אשי קשיא ליה דרבי יהודה (דברייתא דלעיל) אדרבי יהודה (דמתניתין דלקמן) **[דף ב ע"ב]** ומוקים לה לברייתא כרבי יוסי בר יהודה, (וכך הסתירה בין המשנה לברייתא...) ומי אמר רבי יהודה בזמן הזה הואיל ומסתכלין בה אין קורין אותה אלא בזמנה, ורמינהי, אמר רבי יהודה אימתי (מקדימים) מקום שנכנסין בשני ובחמישי (במקום שבית דין קבוע והכפרים נכנסים שם ליום הדין כשיש להם הריב) אבל מקום שאין נכנסין בשני ובחמישי, אין קורין אותה אלא בזמנה. מקום שנכנסין בשני ובחמישי מיהא קרינן, ואפילו בזמן הזה? ומוקים לה לברייתא כרבי יוסי בר יהודה. ומשום דקשיא ליה דרבי יהודה אדרבי יהודה מוקים לה לברייתא כרבי יוסי בר יהודה? רב אשי שמיע ליה דאיכא דתני לה כרבי יהודה, ואיכא דתני לה כרבי יוסי בר יהודה, ומדקשיא ליה דרבי יהודה אדרבי יהודה אמר מאן דתני לה כרבי יהודה לאו דווקא, מאן דתני לה כרבי יוסי בר יהודה דווקא. **פסק הרמב"ם** במה דברים אמורים שמקדימין וקוראין ביום הכניסה בזמן שיש להם לישראל מלכות, אבל בזמן הזה אין קוראין אותה אלא בזמנה שהוא יום ארבעה עשר ויום חמשה עשר, בני כפרים ובני עיירות קוראין בארבעה עשר, ובני כרכין קוראין בחמשה עשר מגילה וחנוכה (א,ט). **הבית יוסף סי' תרפ"ח** הבין שהרמב"ם ס"ל כהרי"ף שהטעם 'הואיל ומסתכנין בה', ולכן כתב שמקדימין ליום הכניסה רק בזמן שיש לישראל מלכות.

איתא במשנה 'כרכים המוקפים חומה מימות יהושע בן נון קורין בחמשה עשר...' מנהני מילי? **אמר רבא** דאמר קרא על כן היהודים הפרזים (עיר שאין לה חומה, ומתוך כך ישיבתה נפוץ ופרוז, ומרוחקין משכונה לשכונה) הישבים בערי הפרזות וגו' מדפרזים בארבעה עשר מוקפין בחמשה עשר (שהרי שני ימים כתובין שם, ומדקבע ארבעה עשר לפרזים שדייה חמשה עשר למוקפין). ואימא פרזים בארבעה עשר מוקפין כלל כלל לא (וחמשה עשר דכתיב במגילה שדייה לשושן, כדרך שנחו בו בשעת הנס, צריך ביאור, מאי סלקא דעתיה, וכי בני המוקפין לאו ישראל נינהו? **וביאר הפנ"י על פי הרמב"ן** דהיינו משום שעיקר הנס היה על יושבי פרזות. משא"כ יושבי כרכין, לא היו בסכנה כל כך **וע"ע שפת אמת**)? ולאו ישראל נינהו, ועוד, מהדו ועד כוש כתיב (שקיבלו עליהם פורים, דכתיב וישלח ספרים בכל מדינות המלך אחשורוש וגו' לקיים עליהם ואף על גב דלא כתב הודו וכוש בהאי קרא, כיון דכתיב בכל מדינות המלך אחשורוש הרי מהודו ועד כוש). ואימא פרזים בארביסר מוקפין בארביסר ובחמיסר, כדכתיב להיות עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר ואת יום חמשה עשר בו בכל שנה? אי הוה כתב את יום ארבעה עשר וחמשה עשר כדקאמרת,

ב:

השתא דכתיב את יום ארבעה עשר ואת יום חמשה עשר אתא 'את' ופסיק, הני בארבעה עשר, והני בחמשה עשר. ואימא פרזים בארביסר (דהא קבעינהו קרא) מוקפין אי בעו בארביסר, אי בעו בחמיסר? אמר קרא בזמניהם זמנו של זה לא זמנו של זה [**כתב בשער הציון בשם הגר"א** (תרפ"ה, אות ה') דבדיעבד יוצא בן כרך גם אם קרא בי"ד, **אבל הפר"ח** סובר דאפילו בדיעבד אינו יוצא]. ואימא (מוקפין) בתליסר? כשושן (כיון דלא רמז לך הכתוב זמן המוקפין אימת הוא, ואשכחן שושן שעשו בחמשה עשר מסתברא שאותו היום שייר למוקפין).

אשכחן עשייה (דמשתה ויום טוב שתהא לפרזים בארבעה עשר, ומוקפין בחמשה עשר) זכירה (קריאת המגילה) מנלן (שנקבע להם זמן לפרזים בארבעה עשר, הא בהאי קרא דעל כן היהודים הפרזים היושבים בערי הפרזות עושים את יום ארבעה עשר וגו' עשייה הוא דכתיבא)? אמר קרא והימים האלה נזכרים ונעשים, איתקש זכירה לעשייה (הלכך זמן אחד להם).

מתניתין דלא כי האי תנא, **דתניא** רבי יהושע בן קרחה אומר כרכין המוקפין חומה מימות אחשורוש קורין בחמשה עשר. מאי טעמא דרבי יהושע בן קרחה? כי שושן, מה שושן מוקפת חומה מימות אחשורוש וקורין בחמשה עשר, אף כל שמוקפת חומה מימות אחשורוש קורין בחמשה עשר.

ותנא דידן מאי טעמא? יליף פרזי פרזי (**רש"י פירש** גז"ש **אבל הריטב"א כתב** דלאו היינו גזירה שוה ממש, **וכ"כ הרמב"ן**. והיינו, משום דדברי תורה, מדברי קבלה לא ילפינן, וה"ה דדברי קבלה מדברי תורה לא ילפינן אלא, הוכחת לשון בעלמא הוא) כתיב הכא 'על כן היהודים הפרזים', וכתיב התם 'לבד מערי הפרזי הרבה מאד', מה להלן מימות יהושע בן נון אף כאן מימות יהושע בן נון.

בשלמא רבי יהושע בן קרחה לא אמר כתנא דידן דלית ליה פרזי פרזי, אלא תנא דידן מאי טעמא לא אמר כרבי יהושע בן קרחה? מאי טעמא, דהא אית ליה פרזי פרזי. הכי קאמר אלא שושן דעבדא כמאן (**כתב הרש"ש**, ששמע מפרסי אחד, אשר שושן הישנה כבר נחרבה עד היסוד, ויתכן שגם בימי התלמוד היתה חרבה, ולכך פריך הש"ס 'דעבדא' בלשון עבר. ואולי גם בימי רבי היתה חרבה, ולכך לא הוזכר דינה במשנה) לא כפרזים ולא כמוקפין (אי ילפינן הך גזירה שוה, היאך עשו אותן שבשושן בחמשה עשר הא פרזי הוא, ולא ידעינן בה שהוקפה מימות יהושע)? אמר רבא ואמרי לה כדי [**בסדר הדורות** (אות כ') כתב, ד'כדי' אינו שם חכם, אלא הכוונה שנאמר מאמר זה בלא הזכרת שם חכם] שאני שושן הואיל ונעשה בה נס (שניתן להם גם מחר לעשות כדת היום להרוג בשונאיהם שני ימים, על כרחן לא נחו עד חמשה עשר, וכך קבעוה לדורות).

בשלמא לתנא דידן היינו דכתיב מדינה ומדינה [**הגר"א** על אסתר (א,א) שמדינה היא עיר גדולה מאוד עיר המלוכה] ועיר ועיר (משמע מדינה ומדינה כמנהגה, ועיר ועיר כמנהגה, למדנו שיש מנהג חלוק במדינות, ומנהג חלוק בעיירות...) מדינה ומדינה לחלק בין מוקפין חומה מימות יהושע בן נון למוקפת חומה מימות אחשורוש, עיר ועיר נמי לחלק בין שושן לשאר עיירות. אלא לרבי יהושע בן קרחה, בשלמא מדינה ומדינה לחלק בין שושן לשאר עיירות, אלא עיר ועיר למאי אתא (הרי כל הפרזים שוין וכל המוקפין שוים, ואין חילוק בין עיר ועיר)?

אמר לך רבי יהושע בן קרחה ולתנא דידן מי ניחא, כיון דאית ליה פרזי פרזי (שמגז"ש שוה זו לומדים לחלק מוקפות מימות יהושע לפרזים) מדינה ומדינה (דאמרת דאתא לחלק בין מוקפת מימות יהושע, למוקפת מימי אחשורוש) למה לי (הא ילפינן לה מגזירה שוה)? אלא, קרא לדרשה הוא דאתא (סמך קרא דעיר ועיר למדינה... למימר דעיר הסמוכה למדינה תהא כמותה) וכדאמר רבי יהושע בן לוי כרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו נידון ככרך (וקורין בחמשה עשר, הסמוך אף על גב שאינו נראה, נראה אף על פי שאינו סמוך).

עד כמה (חשיב לה סמוך)? **אמר רבי ירמיה ואיתימא רבי חייא בר אבא** כמחמתן

לטבריא, מיל. ולימא מיל? הא קא משמע לן דשיעורא דמיל כמה הוי כמחמתן לטבריא. (**שיטת רש"י והרשב"א ועוד ראשונים** דשיעור מיל דאמרינן היינו לענין 'סמוך' שאינו נראה, אבל ב'נראה' לא נתפרש השיעור. **וכתב הרשב"א** דלית ליה שיעורא, אלא כל שהוא נראה קורין בט"ו. **והריטב"א כתב** דכל שהוא נראה עם הכרך וגם משתתף עמו בענייניהן קורא בט"ו **והסביר הקובץ תשובות להגריש"א ח"ח** שבא להחמיר, היינו שחוץ משיראה בפועל צריך בנוסף גם להשתתף עמם בענייניהן. **והר"ן כתב בפירוש קמא** כמו הריטב"א רק שביאר ש'נראה' זה אף יותר ממיל, דמיל קאי רק על סמוך, ומ"מ אינו נראה שאם היה רחוק כמה פרסאות מפני שרואין אותו מן הכרך יהא נידון ככרך (וכתבו **הפמ"ג והפר"ח**, דגם בסמוך, בעינן שיהא מתחשב מתחומי העיר. **אבל החזו"א כתב** דלענין סמוך לא בעינן תנאי זה לדעת הר"ן) **ובפירוש הב' כתב** דשיעור מיל קאי בין אסמוך ובין אנראה. **מהרמב"ם** נראה פשוט שמיל קאי גם על סמוך **אבל המ"מ כתב** פשוט הוא שאין שיעור מיל ל'נראה' שא"כ היינו 'סמוך' ולכן כתב לשנות הנוסחא ברמב"ם, שממנה משמעות מיל קאי רק על סמוך. **אמנם הכס"מ** כתב שכיון שהטור והר"ן לחד תרוץ משמע שמיל קאי על סמוך, אין לשבש נוסחת הרמב"ם, וכתב שיש לומר ג' אפשרויות בהבנת דברי הרמב"ם **א.** כמו המ"מ, שמיל קאי רק על סמוך, וי"ל שהרמב"ם והטור שכתבו מיל כוונתם על ריש דבריהם, ודוחק. **ב.** דכי בעי ועד כמה לא בעי אסמוך, דסמוך משתמע סמוך ממש דהיינו בעיבורה של עיר אלא אנראה בעי, וזה הנראה בדעת הרמב"ם והטור. **ג.** שמיל קאי גם על סמוך וגם על נראה, והנפק"מ ביניהם שזה ע"י מהלך רגלי, וזה עפ"י מרחק אוירי. **הנראה בדעת הש"ע** שאף שיישב את דברי הטור והרמב"ם, נקט ש'נראה' הוא יותר ממיל, ששינה בפסקו מלשונות הרמב"ם והטור, כדי שישתמע שמיל קאי על סמוך, ועוד שכתב הגריש"א בח"ה שרוב הראשונים כך נוקטים להלכה. **פסק הש"ע** וכן הכפרים הנראים עמהם, אפי' אינם סמוכים, כגון שהם בהר, או שסמוכים להם, אפי' אינם נראים עמהם, כגון שהם בעמק, ובלבד שלא יהיו רחוקים יותר ממיל או"ח (תרפה,ב).

ואמר רבי ירמיה ואיתימא רבי חייא בר אבא מנצפ"ך (**פירש רש"י** כפל אותיות. **עפ"י ר"ת נתבאר** שמנצפ"ך לשון צופים, שאל"כ היה צ"ל לפי סדר האותיות כמנפ"צ) צופים אמרום [**פירש רש"י** נביאי הדורות **ובירושלמי** (פ"א ה"ט) איתא, דצופים היו תשב"ר]. ותסברא, והכתיב אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, ועוד, האמר רב חסדא מ"ם וסמ"ך שבלוחות [**דף ג ע"א**] בנס היו עומדין (שהיתה חקיקתן משני עבריהן הלכך, שאר אותיות יש להן מקום דבק, אלא מ"ם וסמ"ך היתה באויר, חזינן דאות 'ם' סופית, היתה כבר בזמן מתן תורה)? אין, מהוה הוו, ולא הוו ידעי הי באמצע תיבה והי בסוף תיבה, ואתו צופים ותקינו פתוחין באמצע תיבה, וסתומין בסוף תיבה. סוף סוף אלה המצות שאין נביא עתיד לחדש דבר מעתה? אלא שכחום וחזרו (צופים) ויסדום.

ואמר רבי ירמיה ואיתימא רבי חייא בר אבא תרגום של תורה אונקלוס הגר אמרו מפי רבי אליעזר ורבי יהושע, תרגום של נביאים יונתן בן עוזיאל אמרו מפי חגי זכריה ומלאכי (**צ"ל** דלאו היינו מפיהם ממש, שהרי חגי זכריה ומלאכי קדמו לו יותר משלש מאות שנה, אלא שכתב בתרגומו הביאורים שהיו מקובלים בע"פ מנביאים אלו) ונזדעזעה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה (**איתא בתוס' רי"ד**, דהטעם שנזדעזעה א"י, כיון שע"י התרגום נתמעט עמל התורה) יצתה בת קול ואמרה מי הוא זה שגילה סתריי לבני אדם, עמד יונתן בן עוזיאל על רגליו ואמר אני הוא שגליתי סתריך לבני אדם, גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי, ולא לכבוד בית אבא, אלא לכבודך עשיתי, שלא ירבו מחלוקת בישראל. ועוד ביקש לגלות תרגום של כתובים, יצתה בת קול ואמרה לו דייך, מאי טעמא משום דאית ביה קץ משיח (בספר דניאל. **בראשונים הקשו** הא יש בידינו תרגום של כתובים? **וכתב בתוס' הרא"ש** דבאמת תרגם יונתן בן עוזיאל את הספרים איוב משלי ותהלים שתרגומם מצוי בידינו, ואז יצתה בת קול ואמרה לו דייך **וי"מ** שאחד התנאים תרגם הכתובים ולא תרגמם יונתן בן עוזיאל).

ותרגום של תורה אונקלוס הגר אמרו, והא אמר רב מאי דכתיב (נחמיה ח,ח) וַיִּקְרְאוּ בַסֵּפֶר בְּתוֹרַת הָאֱלֹהִים מְפֹרָשׁ וְשׂוֹם שֶׂכֶל וַיָּבִינוּ בַּמִּקְרָא. 'ויקראו בספר תורת האלהים' זה מקרא (לשון עברי של חומש) 'מפרש' זה תרגום 'ושום שכל' אלו הפסוקין (היאך נפסקין), 'ויבינו במקרא' אלו פיסקי טעמים (הנגינות

ג.

קרויין טעמים), ואמרי לה אלו המסורת? שכחום וחזרו (ר"א ור' יהושע) ויסדום.

מאי שנא דאורייתא דלא אזדעזעה, ואדנביאי אזדעזעה? דאורייתא מיפרשא מלתא, דנביאי איכא מילי דמיפרשן, ואיכא מילי דמסתמן. דכתיב בַּיּוֹם הַהוּא יִגְדַּל הַמִּסְפֵּד בִּירוּשָׁלִַם כְּמִסְפֵּד הֲדַדְרִמּוֹן בְּבִקְעַת מְגִדּוֹן, **ואמר רב יוסף** אלמלא תרגומא דהאי קרא לא ידענא מאי קאמר (שלא מצינו בכל המקרא הספד להדדרימון בבקעת מגידו, ויונתן תרגמו לשני הספידות הדדרימון ברמות גלעד, ויאשיהו בבקעת מגידו) ביומא ההוא (**הסביר המצודות דוד** שמשיח בן יוסף שיהרג) יסגי (יגדל) מספדא בירושלים כמספדא דאחאב בר עמרי (מלך ישראל) דקטל יתיה הדדרימון בן טברימון ברמות גלעד, וכמספדא דיאשיה בר אמון (מלך יהודה) דקטל יתיה פרעה חגירא בבקעת מגידו.

וְרָאִיתִי אֲנִי דָּנִיֵּאל לְבַדִּי אֶת־הַמַּרְאֶה וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ עִמִּי לֹא רָאוּ אֶת־הַמַּרְאֶה אֲבָל חֲרָדָה גְדֹלָה נָפְלָה עֲלֵיהֶם וַיִּבְרְחוּ בְּהֵחָבֵא. מאן נינהו אנשים? **אמר רבי ירמיה ואיתימא רבי חייא בר אבא** זה חגי זכריה ומלאכי, אינהו עדיפי מיניה, ואיהו עדיף מינייהו. אינהו עדיפי מיניה דאינהו נביאי (שנתנבאו לישראל בשליחותו של מקום) ואיהו לאו נביא (שלא נשתלח לישראל בשום נבואה). איהו עדיף מינייהו דאיהו חזא ואינהו לא חזו. וכי מאחר דלא חזו מאי טעמא איבעיתו (כדכתוב בפסוק)? אף על גב דאינהו לא חזו מזלייהו (שר של כל אדם למעלה) חזו. אמר רבינא שמע מינה, האי מאן דמיבעית אף על גב דאיהו לא חזי מזליה חזי. מאי תקנתיה (מה יעשה כדי שלא יוזק)? ליקרי קריאת שמע [**כתב המהרש"א** סנהדרין (צד.) דאף על גב דאסור להתרפאות בדברי תורה, הכא שרי, דהוי רק להגן על עצמו שלא יוזק, ולא כדי לרפא עצמו מחולי]. ואי קאים במקום הטנופת לינשוף (ידלג) מדוכתיה ארבע גרמידי, ואי לא לימא הכי עיזא דבי טבחי שמינא מינאי.

והשתא דאמרת מדינה ומדינה ועיר ועיר לדרשה, משפחה ומשפחה למאי אתא? **אמר רבי יוסי בר חנינא** להביא משפחות כהונה ולויה שמבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה (**הקשו התוס'** אמאי מבטלין, והלא אחר הקריאה יש הרבה שהות לעבודה **ותירצו** וי"ל דכיון דמשהאיר היום הוי זמן עבודה, והם מניחין אותה בשביל הקריאה, משום הכי קרי ליה ביטול. **וא"ת** ויעשו עבודתן מיד, ואחר כך יקראו המגילה לבדם **וי"ל** דטוב לקרות עם הצבור משום דהוי טפי פרסומי ניסא) **דאמר רב** כהנים בעבודתן, ולוים בדוכנן וישראל במעמדן [עומדין על תמידי צבור בשעת הקרבן, כדתנן (תענית כו.)] כולן מבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה. **תניא נמי הכי**... מכאן סמכו של בית רבי שמבטלין תלמוד תורה ובאין לשמוע מקרא מגילה, קל וחומר מעבודה. ומה עבודה שהיא חמורה מבטלינן, תלמוד תורה לא כל שכן (**פנ"י** מסביר שהק"ו נלמד מזה שעבודה דוחה שבת, משאי"כ ת"ת לא דוחה אפי' שבות).

ועבודה חמורה מתלמוד תורה, והכתיב ויהי בהיות יהושע ביריחו וישא עיניו וירא והנה איש עמד לנגדו... וישתחו. והיכי עביד הכי (שהשתחוה לו) והאמר רבי יהושע בן לוי אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בלילה, חיישינן שמא שד הוא [**פירש רש"י** ואסור להוציא שם שמים על המזיק, וכל שכן שאסור להשתחוות לו, שהרי אסור להשתחוות לשדים. **כתבו התוס'** פירש ריב"א דדוקא חוץ לעיר היכא דשכיחי מזיקין כגון בשדה ובלילה יש לחוש למי שאינו מכיר שמא מזיק הוא, וכן היה יהושע צר על יריחו בשדה רחוק ממחנה ישראל, אבל במקום שבני אדם מצויין אין לחוש, דאל"כ אדם שאמר לנו בלילה בעיר 'כתבו גט לאשתי' היכי כתבינן, ניחוש שמא שד הוא ולא נכתוב עד דנחזי ליה בבואה דבבואה, ולא אשכחן דפריך ליה גמרא אלא גבי מי שהושלך בבור (גיטין סו.)]? **שאני** התם דאמר ליה כי אני שר צבא ה'. ודלמא משקרי? גמירי דלא מפקי שם שמים לבטלה. אמר לו אמש בטלתם תמיד של בין הערבים [**פירש רש"י** בתשובה שהשיבו עתה באתי אנו למדין תחלת דברי המלאך דהאשימן בשני דברים, אמש כלומר כשהעריב היום, היה לכם להקריב תמיד הערב ובטלתם אותו, ונשתהיתם במארב העיר חנם שאין זמן מלחמה בלילה. **הקשו התוס'** קשה אמאי בטלוהו, בשלמא תלמוד תורה בטלו לפי שהיו צרים על העיר כל ישראל, אבל

הכהנים אמאי לא היו מקריבים התמיד, והלא הכהנים לא הלכו למלחמה, והיו יכולים הם להקריבו? **וי"ל** לפי שהארון לא היה במקומו אלא עם ישראל במארב והכהנים היו נושאים אותו כדאמר בעירובין (סג) 'והכהנים נושאין את הארון' ולא נשארו כהנים להקריב (**הקשה המלפה איתן עפ"י ביאור בנו** מלוע היו רלויס להתחייב על התמיד, הרי היו עוסקים במלוה, ולף שבלילה לא נלחמו, הרי פטוריס לף בשעת חנייתס ותירץ שכיון שאת תמיד של שחר כן הקריבו, וחשיב תמיד של בין הערביים ותמיד של שחר מלוה אחת, לכן חשיב התחילו במלוה, ולכן אין עסק המלחמה פוטר לותס) **וא"ת** והיכי משמע לישנא דקרא דבטלו התמיד ותלמוד תורה **ויש לומר** דה"פ מדקאמר 'הלנו אתה', הכי קאמר בשביל תלמוד תורה באת דכתיב תורה צוה לנו, 'אם לצרינו' או בשביל הקרבנות שמגינים עלינו מצרינו] **ועכשיו בטלתם תלמוד תורה** (שהרי אינכם נלחמים בלילה) **אמר לו על איזה מהן באת, אמר לו עתה באתי** (**פירש רש"י** על של עכשיו **כתבו התוס' בשם ריב"ן** על תלמוד תורה באתי דכתיב ביה ועתה כתבו לכם את השירה הזאת) **מיד וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק** (לא באותו הלילה כתיב, אלא בלילה שצר על העי, והכי קאמר מיד חזר יהושע מדבריו, וכשבא לילה אחר במצור עסק בתורה **התוס' מעירים** שפסקו זה שהובא כאן הוא עירבוב של ב' פסוקים אחד שצר על העי והשני שצר על יריחו, ודרך הש"ס הוא לקצר הפסוקים ולערבם יחד). **אמר רבי יוחנן [דף ג ע"ב]** מלמד שלן בעומקה של הלכה [**כתבו התוס'** אין להקשות מסוגייתנו דכתיב שנענש על ביטול תורה, על הסוגיא בערובין (סג) שנענש על שביטל את ישראל מפריה ורביה **די"ל** שמה שלא היו לו בנים זכרים זה עונש שביטל את ישראל מפריה ורביה, ושאר עונש (**התוס' לא ביאר מהו העונש, ביאר השפתי חכמים** שמה שנגלה אליו המלאך וחרבו שלופה בידו זה פורענות) על שבטלם מתורה]. **ואמר רב שמואל בר אוניא גדול תלמוד תורה יותר מהקרבת תמידין. שנאמר עתה באתי?**

לא קשיא הא (מה שאמרנו שת"ת גדול מדובר בת"ת...) **דרבים** (**פירש רש"י** דהתם כל ישראל הוו. **הסבירו הר"ח והמאירי** ת"ת דרבים הגדרתו שכל ישראל לומדים **וכ"כ הדרישה** בזמן הזה מבטלין תלמוד תורה דרבים לשמוע מקרא מגילה, כיון שאין כל ישראל מקובצין יחד) **והא** (מה שאמרנו שעבודה חמורה מת"ת, מדובר בת"ת...) **דיחיד** (**הקשה המצפה איתן** הרי קיי"ל שתלמוד גדול ממעשה כדאי' ספ"ק דקידושין, ודוחק לומר שהסוגיא כאן היא למ"ד מעשה גדול **ותירץ** דעבודה היא מעשה דרבים של כל ישראל ולכן עדיף).

ודיחיד קל, והתנן נשים במועד (הוה"מ) **מענות** (**פירשו התוס'** כולן עונות כאחת) **אבל לא מטפחות** (**פירש רש"י** על לבן **תוס' פירשו** יד על יד או על ירך או על פנים). **רבי ישמעאל אומר אם היו סמוכות למטה מטפחות. בראשי חדשים בחנוכה ובפורים מענות ומטפחות בזה ובזה, אבל לא מקוננות** (**פירשו רש"י והתוס'** אחת אומרת וכולן עונות אחריה). **ואמר רבה בר הונא אין מועד** (הוה"מ) **בפני תלמיד חכם** (**כתבו התוס'** ויום שמועה כבפניו דמי) **כל שכן חנוכה ופורים** (**הסבירו התוס'** שמותר להספידם אף על גב דמבטל ממקרא מגילה, אלמא ת"ת חמור ממקרא מגילה)? **כבוד תורה קאמרת, כבוד תורה דיחיד חמור, תלמוד תורה דיחיד קל** (**הסביר השפת אמת י"ל הטעם** משום דהוא בשביל התורה שלמד כל ימי חייו, אבל ת"ת דהאידנא היא רק דהשתא **גם י"ל** דכשע"י הלימוד מבטל ממצוה אין כח לימודו השתא כמו כל ת"ת, שהרי בעבור התורה הפסיד מצוה, אבל כבוד תורה, מכבדים אותו בעבור שעות שלמד מבלי שיבטל מצוה). **פסק הש"ע א.**

מבטלים תלמוד תורה לשמוע מקרא מגילה [**מ"ב** ואפילו היתה ת"ת של חבורה גדולה של ק' אנשים שלומדים באיזה בית, אפ"ה צריך לבטל ולילך לקרותה בצבור משום ברב עם הדרת מלך (**הסביר שעה"ל** איתא בגמרא, לוקא תלמוד תורה דיחיד, אבל תלמוד תורה לרבים חמילא מעבולה. ומכל מקום אין נפקא מיניה לכל זה לענין מקרא מגילה, לתלמוד תורה לרבים לא מקרי אלא אם כן תלמוד תורה של כל ישראל, כעין לותה של יהושע בן נון, כן מוכח מרש"י וכ"ן...)] או"ח (תרפז,ב). **ב. ...אבל לתלמיד חכם, בין בחול המועד בין בראש חדש, חנוכה ופורים, מענות ומקוננות כדרכן בחול והני מילי בפניו, אבל שלא בפניו לא** יו"ד (תא,ה). **כתב הפר"ח** שאר מתים (מלבד מת מצוה) אין מוציאין אותן לקוברן סמוך לזמן קריאת המגילה, זולתי אם הוא ת"ח שאע"פ שמבטל ממקרא מגילה, מותר להתעסק בכבודו, וכדאמרינן (מגילה ג) כבוד תורה דיחיד חמור. * **לענ"ד** פשוט בגמרא שלהספיד ת"ח מעלתו יותר מת"ת אפי' שאפשר ע"י אחר.

אמר רבא פשיטא לי עבודה ומקרא מגילה מקרא מגילה עדיף, מדרבי יוסי בר חנינא (דדריש משפחה...). **תלמוד תורה ומקרא מגילה מקרא מגילה עדיף, מדסמכו של בית רבי.**

תלמוד תורה ומת מצוה מת מצוה עדיף (**כתבו התוס'** לאו דווקא מת מצוה והוא הדין לכל מתים שבעולם מבטלים תלמוד תורה להוציאם, אלא איידי דנקט בסמוך גבי ולאחותו מת מצוה, ה"נ נקט תלמוד תורה ומת מצוה) מדתניא מבטלין תלמוד תורה להוצאת מת ולהכנסת כלה (ללוותה מבית אביה לבית חופתה).

עבודה ומת מצוה, מת מצוה עדיף, מולאחתו (**הקשו התוס'** הקשה הר"ר אלחנן למה לי קרא ד'ולאחותו' תיפוק ליה מק"ו, ומה ת"ת דחמירא מבטלין משום כבוד המת, עבודה דקילא לא כל שכן, דהא אפילו תלמוד תורה דרבים מבטלין משום כבוד המת כדאמר בכתובות (יז.) **וי"ל** דה"מ למאן דקרי ותני ומתני דצריך כולי האי, אבל למאן דלא קרי ותני לא צריך כולי האי, והכא מיירי במת מצוה דלא קרי ותני ומשום הכי צריך קרא דולאחותו) דתניא (**הקדמה** גבי נזיר כתיב 'על נפש מת לא יבא' הרי כל המתים במשמע, הדר כתיב בתריה קרא יתירא 'לאביו ולאמו לאחיו ולאחותו...' ודריש לה בספרי, 'לאביו... לא יטמא' אבל מיטמא הוא למת מצוה. 'לאמו' מה תלמוד לומר, שאם היה כהן ונזיר, אף על פי שקדוש שתי קדושות 'לאמו... לא יטמא' אבל מיטמא הוא למת מצוה. 'לאחיו' שאם היה כהן גדול ונזיר 'לאחיו... לא יטמא' אבל מיטמא הוא למת מצוה...) ולאחותו מה תלמוד לומר, הרי שהיה הולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו, ושמע שמת לו מת (אח או אחות) יכול יטמא אמרת לא יטמא. יכול כשם שאינו מיטמא לאחותו כך אינו מיטמא למת מצוה תלמוד לומר ולאחתו, לאחותו הוא דאינו מיטמא, אבל מיטמא למת מצוה (כשם שאין נזיר מבטל נזירותו ליטמא לקרוביו, כך הוא זה לא יבטל מפסחו).

בעי רבא מקרא מגילה ומת מצוה הי מינייהו עדיף, מקרא מגילה עדיף משום פרסומי ניסא, או דלמא מת מצוה עדיף משום כבוד הבריות? בתר דבעיא הדר פשטה מת מצוה עדיף, דאמר מר גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה (דכתיב לא תוכל להתעלם וכתיב והתעלמת פעמים שאתה מתעלם, כגון זקן ואינו לפי כבודו). **פסק השי"ע** שאין לך דבר שנדחה מקרא מגילה מפניו חוץ ממת מצוה שאין לו קוברים [**הגה** כדי צרכו (**מ"ב** מלשון זה מוכח דאף שהוא בעיר שיש לו קוברין דשוב אינו מוטל בבזיון והזריזות לקוברו קודם הוא רק תוספת כבוד לו, אפ"ה מותר להקדימו קודם מקרא מגילה וכ"מ בהג"ה סוף סי' תרצ"ו דס"ל דקבורת מתו קודם, אבל במ"א הביא בשם כמה פוסקים דס"ל דוקא מת מצוה משמע שמצאו בשדה שהוא מוטל בבזיון שאין לו קוברין כלל, אבל בעיר שיש לו אנשים שדואגין בעבורו מקרא מגילה קודם, אם לא בת"ח שקבורתו קודם למקרא מגילה, וכן הסכים בביאור הגר"א להלכה, אכן כתב שאם התחילו להוציאו אין מפסיקין באמצע ואז נדחה מקרא מגילה לגמרי אפילו א"א לקראה)] שהפוגע בו קוברו תחלה ואח"כ קורא [**הגה** וכל זה לא מיירי אלא בדאיכא שהות לעשות שתיהן, אבל אם אי אפשר לעשות שתיהן (**מ"ב** ר"ל שיתבטל המצוה דאורייתא לגמרי אם לא יעשנה ביום ההוא, ומה שכתב לקמיה דאם א"א לו לקראה אח"כ יקראנה קודם התם לא יתבטל לגמרי המצות קבורה דיהיה אפשר לו לקברו בלילה, ואה"נ דאם לא יהיה אפשר לו לקברו אח"כ כגון מפני לסטים וכה"ג בודאי מת מצוה קודם) אין שום מצוה דאורייתא נדחית מפני מקרא מגילה (**מ"ב** מפני שמקרא מגילה הוא רק מדרבנן. ועיין בט"ז שהביא בשם רש"ל וב"ח דתמיד מקרא מגילה קודם משום פרסומי ניסא, והגר"א בביאורו ג"כ סובר הכי עי"ש) (**ר"ן וכ"י בשם תוספות ומהר"א מזרחי**). והא דמת מצוה קודם, היינו דוקא בדאפשר לו לקראה אח"כ (**מ"ב** אבל אם הוא סמוך לחשיכה יקרא המגילה דהא מת מצוה אפשר לקוברו בלילה. והנה זה העתיק הרמ"א בשם מהר"א מזרחי אבל כמה אחרונים חולקין ע"ז וסוברין דאפילו באופן שידחה המגילה לגמרי ג"כ מת מצוה קודם משום כבוד הבריות)] או"ח (תרפז,ב).

גופא אמר רבי יהושע בן לוי כרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו נדון ככרך. **תנא** סמוך אף על פי שאינו נראה, נראה אף על פי שאינו סמוך. בשלמא נראה אף על פי שאינו סמוך משכחת לה כגון דיתבה בראש ההר. אלא סמוך אף על פי שאינו נראה, היכי משכחת לה? אמר רבי ירמיה שיושבת בנחל (מקום נמוך). עיין מה שהרחבנו בזה בדף (ב).

ואמר רבי יהושע בן לוי כרך שישב (שנתיישב תחלה בבתים) ולבסוף הוקף (חומה) נדון ככפר (**פירש רש"י** שמימרא זו לענין בתי ערי חומה, ומלמדת שדינו של כרך זה כבתי החצרים לכל ענייניו. **הקשו התוס'** על רש"י ב' קושיות **א.** דאם כן היתה הגמ' צריכה להביא מימרא זו עם שאר דיני ערי חומה **ב.** דאם כן הל"ל 'נדון בערי החצרים' ולא 'נידון ככפר'. **ולכן תירצו**

דלענין מגילה מיירי. **וצריך לומר** דהא דקאמר נדון ככפר מיירי דליכא י׳ בטלנים, דאם יש שם עשרה בטלנין לא גרע מעיירות גדולות שקוראים בי״ד). **מאי טעמא דכתיב ואיש כי ימכר בית מושב עיר חומה** (בית מושב של עיר חומה) **שהוקף ולבסוף ישב, ולא שישב ולבסוף הוקף.** ההלכה תבואר בהמשך.

ואמר רבי יהושע בן לוי כרך שאין בו עשרה בטלנין [**פירש רש״י** שבטלין ממלאכתן, שיהו מצויין תמיד בבית הכנסת שחרית וערבית, כדאמרינן (ברכות ו) כיון שבא הקב״ה בבית הכנסת ולא מצא שם עשרה... **והר״ן כתב** דאין צורך בכך, אלא, כל שיש בעיר עשרה בני אדם, משכימין ומעריבין להיות מצויין בשעת תפילה בבית הכנסת די בכך] **נדון ככפר** (**כתבו התוס׳** וצ״ל דמיירי בכרך שאינו מוקף חומה מימות יהושע בן נון, שאם מוקף מימות יהושע אפילו אין בו י׳ בטלנים קורין בט״ו, וה״נ משמע מהגמ׳ בהמשך **אבל הרמב״ן** כתב דאם אין בו י׳ בטלנין דינו כעיר לקרות בי״ד ואם רצו מקדימין ליום הכניסה **דעת הרשב״א והריטב״א** דאם רצו מקדימין ליום הכניסה, ואם לאו קורין בט״ו). **מאי קא משמע לן, תנינא איזו היא עיר גדולה כל שיש בה עשרה בטלנין, פחות מכאן הרי זה כפר?** כרך איצטריך ליה (דכל כרך אינו אלא מקום שווקין שנכנסים שם מכל צד, וגדול הוא יותר מעיר גדולה) אף על גב דמיקלעי ליה מעלמא (אנשים הרבה, ויש הרבה מהן בטלין ממלאכה, שאין עושין מלאכה אלא במקומן, אפילו הכי בעינן קבועין, דזמנין דלא משתכחין). **פסק הרמב״ם** ועיר שאין בה עשרה בטלנין קבועין בבית הכנסת לצרכי הצבור הרי היא ככפר ומקדימין וקוראין ביום הכניסה מגילה וחנוכה (א,ח). **כתב המ״מ** ומדברי רבינו נראה דדוקא לעיר בעינן עשרה בטלנין אבל לכרך המוקף חומה לא בעינן.

ואמר רבי יהושע בן לוי כרך שחרב ולבסוף ישב, נדון ככרך. מאי חרב, אילימא חרבו חומותיו, ישב אין (שחזר והוקף) לא ישב לא, והא תניא רבי אליעזר בר יוסי אומר אֲשֶׁר־לֹא (כתיב) לוֹ חֹמָה אף על פי שאין לו עכשיו, והיה לו קודם לכן (הראשונים מבארים, דדרשינן הכי, משום דכתיב ׳לא׳, וקרינן ׳לו׳, להכי דרשינן דאין לו עכשיו, והיה לו קודם לכן) **אלא מאי חרב, שחרב מעשרה בטלנין** (**כתבו התוס׳** וכשלא הוקף מימות יהושע איירי דביה לא צריך עשרה כדנתבאר לעיל. **הקשו התוס׳** מאי מהני מה שהיה כרך מתחילה, שגם אם לא היה מתחילה כרך הוה ליה כפר שנעשה כרך שנתישבו שם עשרה דינו שקוראים ביד׳ **ויש לומר** דלרבותא נקט הכי, לא מבעיא כפר שנעשה כרך דבסתמא ליכא למיחש שמא יחסרו דיורים, אלא אפילו זה שפסקו דיורים כבר פעם אחת וסלקא דעתך אמינא דאיכא למיחש שמא יפסקו עוד פעם אחרת, אפ״ה קא משמע לן דלא חיישינן). **פסק הש״ע** כרכים המוקפים חומה מימות יהושע בן נון, אפילו אינן מוקפין עכשיו, קורין בט״ו, אפילו אם הם בחוצה לארץ, ואפילו אין בהם עשרה בטלנים (**תוס׳**) [**מ״כ** ויש מהראשונים שחולקין ע״ז (**שעה״ל** הרמב״ן והרשב״א המאירי הריטב״א והעיטור) וס״ל דבכרך המוקף חומה אם אין בה עתה עשרה בטלנין קורין בה בי״ד, וביד אפרים מצדד דיש לחוש לשיטתם לקרות גם בי״ד] **והוא שהוקף ואח״כ ישב, או שישב תחלה על דעת להקיפו אח״כ, לאפוקי כשנודע שישב תחלה על דעת שלא להקיפו** (**אבל בסתמא הוקפה ולבסוף ישבה**) או״ח (תרפה,א).

ואמר רבי יהושע בן לוי [**דף ד ע״א**] לוד ואונו וגיא החרשים (מערי בנימין היו וגמרא גמיר לה מרביה ד...) מוקפות חומה מימות יהושע בן נון הוו (ובמתניתין דערכין תנן תרתי מינייהו דקא מני לוד ואונו אצל ערי חומה, שאינן נוהגות אלא מימות יהושע בן נון, ולפי שחומותיהן נראות חדשות, כדאמרינן לקמן שנפלו והחזיקן, הוזקק ר׳ יהושע בן לוי להעיד שבכלל מוקפות חומה הן, לקרות מגילה בחמשה עשר). **והני יהושע בנהי** [**קשה לי** שהרי אין צריך שיקרא מוקף מימות יהושע בן נון, שיהושע יבנה, **דפירש הטורי אבן** (ב) דכדי שיקרא מוקף חומה מימות יהושע, שיהיה מוקף קודם שכבשו את אותה העיר מיד הנכרים. **וצ״ל** שביאור השאלה ׳וכי מוקפת חומה מימות יהושע בן נון] **והא אלפעל** (שהיה אחר יהושע בן נון) **בנהי, דכתיב** וּבְנֵי אֶלְפַּעַל עֵבֶר וּמִשְׁעָם וָשֶׁמֶד הֻוא בָּנָה אֶת־אוֹנוֹ וְאֶת־לֹד וּבְנֹתֶיהָ. **ולטעמיך, אסא בנהי, דכתיב** (באסא) וַיִּבֶן עָרֵי מְצוּרָה בִּיהוּדָה? **אמר רבי אלעזר** הני מוקפות חומה מימות יהושע בן נון הוו, חרוב בימי פילגש בגבעה (שהחריבו ישראל את בנימין ואת עריו, כדכתיב גם כל הערים הנמצאות שלחו באש) **ואתא אלפעל בנהי, הדור אינפול, אתא אסא שפצינהו** (**החזיק את בדקיהן**). **דיקא נמי,**

דכתיב ויאמר ליהודה נבנה את הערים האלה מכלל דערים הוו מעיקרא, שמע מינה.

ואמר רבי יהושע בן לוי נשים חייבות במקרא מגילה (**כתבו התוס'** מכאן משמע שהנשים מוציאות את אחרים ידי חובתן מדלא קאמר 'לשמוע' מקרא מגילה, והכי נמי משמע בערכין (ב). **וקשה** דהא בתוספתא תני בהדיא דטומטום אין מוציא לא את מינו ולא שאין מינו, ואנדרוגינוס מוציא את מינו ואין מוציא את שאין מינו, ופשיטא דלא עדיפא אשה מאנדרוגינוס, וכן פסקו הלכות גדולות דאשה מוציאה מינה אבל לא אנשים **וי"ל** באמת יכולות להוציא רק נשים כמותן, ומה שריב"ל נקט לשון 'חייבות במקרא מגילה' ולא 'לשמוע', כיון דסלקא דעתך דלא יועיל קריאתן אפילו להוציא הנשים, קמ"ל דחייבין, דהכל חייבין בשמיעה עבדים נשים וקטנים) **שאף הן היו באותו הנס** [**פירשו רש"י והתוס'** שאף על הנשים גזר המן להשמיד להרוג ולאבד מנער ועד זקן טף ונשים. **אמנם הרשב"ם כתב** שעיקר הנס היה על ידן, בפורים על ידי אסתר, בחנוכה על ידי יהודית, בפסח שבזכות צדקניות שבאותו הדור נגאלו. **אמנם התוס' הקשו עליו** דלשון ש'אף הן' משמע שהן טפלות ולפירושו היה לו לומר שהן. **עוד כתבו** גבי אכילת מצה לילה ראשון יש מקשה למה לי היקשא דכל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה, תיפוק ליה מטעם שהן היו באותו הנס **ותירצו** ב' תירוצים **א. וי"ל** דמשום האי טעמא לא מחייבא אלא מדרבנן אי לאו מהיקשא. **ב. רבינו יוסף איש ירושלים תירץ** דסלקא דעתך למיפטרה מגזירה שוה דט"ו ט"ו דחג הסוכות, שכשם שבסוכות פטורות לשבת בסוכה ה"ה בפסח). **עוד כתבו התוס'** [לפני **התוס'** היתה נוסחא (מופיע ב'ויטרי') שמוסיפה ב'על הניסים' 'כשם שעשית להן ניסים... כן עשה ה' אלוקינו פלא וטובה בעת הזאת'] שיש שאין אומרים 'כשם' לפי שאמרו חכמים (ברכות לד.) לעולם לא ישאל אדם צרכיו לא בג' ראשונות לא בג' ברכות אחרונות, **ושטות הוא** שהרי האי טעמא לא הוי אלא למתפלל בלשון יחיד אבל בשביל הציבור שרי **אבל נראה שאין לאומרו מטעם אחר** משום דאמרו חכמים (פסחים קיז) דכל דבר דהוי בלהבא תקנו בלהבא, ובדבר דהודאה הוי לשעבר ומשום הכי תקנו בה על הנסים דהוי לשעבר, ולכן אין להוסיף 'כשם' שזו בקשה להבא. **עוד כתבו התוס'** סדר התפילות בליל וביום פורים. בליל קריאת המגילה לאחר תפילת מעריב אומר קדיש שלם, ואחר כך קורא את המגילה ומברך לפניה ג' ברכות ואחריה ברכה אחת עד 'האל המושיע', השלים עומד לפני התיבה ואומר 'ואתה קדוש', ואין מתחילין ובא לציון לפי שאין גאולה בלילה, ואם מוצאי שבת הוא יאמר ויהי נועם קודם, וכשרוצה לקרות פושט את כולה קודם כאגרת אבל לא גולל וקורא כמו ס"ת. ובשחרית מתפלל שמונה עשרה

ד.

ברכות ואומר על הנסים בהודאה, ואחר כך אומר קדיש עד דאמירן, ואוחז ס"ת וקורא שלשה גברי פרשת 'ויבא עמלק' אף על פי שאין בה אלא ט' פסוקים, ואין מחזיר הספר תורה למקומו, אלא יושב ואוחז בידיו עד שקראו את המגילה, ומברך עליה כאשר עשה בלילה כדפירש בפנים, ואחר כך אומר תהלה ובא לציון, ואין אומרים 'למנצח... יענך ה' ביום צרה' משום דכתיב ביה 'צרה', וצרה בפורים לא מזכרינן, וכן אין נופלים על פניהם בי"ד ובט"ו משום דכתיב ימי משתה ושמחה, ואומר 'למנצח על אילת השחר' משום דכתיב ביה מפלה לעובדי כוכבים וכן בליל ארבעה עשר, ואומר פטום הקטורת וכל הסדר כמו בחול). **פסק הש"ע א.** הכל חייבים בקריאתה, אנשים ונשים או"ח (תרפט,א). **ב.** אחד הקורא ואחד השומע מן הקורא, יצא ידי חובתו, והוא שישמע ממי שהוא חייב בקריאתה. לפיכך אם היה הקורא חרש או קטן או שוטה, השומע ממנו לא יצא, וי"א שהנשים אינם מוציאות את האנשים [**מ"ב** ולא דמי לנר חנוכה דשאני מגילה דהוי כמו קריאת התורה ופסולה מפני כבוד הצבור, ולכן אפילו ליחיד אינה מוציאה משום לא פלוג (**מג"א**) וגם דאפשר דאשה אינה חייבת בקריאה רק לשמוע (**גר"א**) ומקרי שאינה מחוייבת בדבר לגבי איש, אבל אשה מוציאה את חברתה (**שעה"ל** אבל לגאיס לכות אין האשה מוציאן, דאילא בהו מלתא [קרבן נתנאל **בשם התוספות**]) (**הגה** וי"א אם האשה קוראה לעצמה מברכת לשמוע מגילה, שאינה חייבת בקריאה) או"ח (תרפט,ב). **הבית יוסף** הביא שדעת רש"י, והמ"מ בדעת הרמב"ם שהנשים מוציאות גם את הגברים י"ח, וכן דעת ה"סתם", ודלא כהבה"ג והתוס. **לעניין הלכה כתב כה"ח** (אות יד) שדעת האשל אברהם שהלכה כ'יש אומרים' כיון שלדעת ה'סתם' לא מפורש להדיא שמוציאות, וכ"כ בתשובות בית דוד סימן תט דכל היכא שלא פירש ש"ע בהדיא בדעת הסתם, וכתב אח"כ י"א דעתו לפסוק כהי"א, וא"כ כיון שיש מחלוקת אם שמע מן האשה, צריך לחזור ולקרות, כדי לצאת אליבא דכ"ע, אבל לא יברך משום דקיי"ל סב"ל, וכ"פ בא"ח. **אמנם בשו"ת יחו"ד** כתב שהלכה כה'סתם', והוסיף שכ"ד או"ז ראבי"ה מאירי, האשכול בדעת הרי"ף, רשב"א, וריטב"א, אמנם לא הזכיר את דברי שו"ת בית דוד **אמנם ביבי"א ח"ח יו"ד סי' טז'** (העוסק בעניין אחר) דן בדברי שו"ת בית דוד, והביא שיש חולקים עליו ולכן בכגון דא יש ללכת כדברי רוב הפוסקים. **בחזו"ע** פורים כתב שאע"פ שעיקר הדין שאשה מוציאה את הגבר, הטוב יותר שאשה לא תקרא לגברים.

ואמר רבי יהושע בן לוי פורים שחל להיות בשבת (**כתבו התוס'** דווקא בשבת לפי שאין קורין

המגילה משום גזירה דרבה, אבל בחול א"צ, שהרי קורין המגילה וטפי איכא פרסומי ניסא) **שואלין ודורשין בענינו של יום** (**פירש רש"י** מעמידין תורגמן לפני החכם, לדרוש אגרת פורים ברבים. **כתב הריטב"א**, שמדברי התוס' משמע, דהכוונה שדורשין בהלכות מגילה. וכן כתב הרמב"ם [פ"א הלי"ג] **ותמהו הר"ן והריטב"א** הא כבר קראו את המגילה בה' בשבת או בערב שבת, וא"כ, מה יועיל לדרוש בהלכותיה עתה). **מאי אריא פורים, אפילו יום טוב נמי** (**כתבו התוס'** נראה לי דה"פ, מאי איריא פורים דאין דורשין בו מקודם לכן שלשים יום, דמשום הכי לידרוש בו ביום, אפילו בי"ט ד**דרשינן שלשים יום לפניו ואפילו הכי דורשין** בו ביום כדתניא (לב.) וידבר משה את מועדי ה') **דתניא** משה תיקן להם לישראל שיהו שואלין ודורשין בענינו של יום הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת והלכות חג בחג? פורים איצטריכא ליה, מהו דתימא נגזור משום דרבה (דגזר לקמן בקריאת מגילה שמא יעבירנה ארבע אמות ברשות הרבים, אף כאן גזרו דרשה אטו קרייה) קא משמע לן. **פסק הרמב"ם א.** אין קוראין את המגילה בשבת גזירה שמא יטלנה בידו וילך אצל מי שהוא בקי לקרותה ויעבירנה ארבע אמות ברשות הרבים, שהכל חייבים בקריאתה ואין הכל בקיאין בקריאתה, לפיכך אם חל זמן קריאתה בשבת מקדימין וקוראין אותה קודם השבת, ושואלין ודורשין בהלכות פורים באותה שבת כדי להזכיר שהוא פורים מגילה וחנוכה (א,יג). **ב.** ומשה תיקן להם לישראל שיהו קוראין בכל מועד ענינו, ושואלין ודורשין בענינו של יום בכל מועד ומועד, ומה הן קורין, בפסח בפרשת מועדות שבתורת כהנים... תפילה (יג,ה).

ואמר רבי יהושע בן לוי חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום (זכר לנס, שהיו זועקין בימי צרתן יום ולילה) **שנאמר** [במזמור 'למנצח על אילת השחר', שנאמר על אסתר, כדאמרינן יומא (כט.) למה נמשלה אסתר כאילת] **אלהי אקרא** יומם ולא תענה ולילה ולא דמיה לי. סבור מינה למקרייה בליליא, ולמיתנא מתניתין דידה (משניות של מסכת מגילה) ביממא. אמר להו רבי ירמיה לדידי מיפרשא לי מיניה דרבי חייא בר אבא כגון דאמרי אינשי אעבור פרשתא דא ואתנייה (אסיים פרשה זו ואשנה אותה פעם שניה). **איתמר נמי, אמר עולא ביראה** (דמן בירי) חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום (**כתבו התוס'** אומר ר"י דאף על גב דמברך 'זמן' בלילה חוזר ומברך אותו ביום דעיקר פרסומי ניסא הוי בקריאה דיממא, וקרא נמי משמע כן דכתיב 'ולילה ולא דומיה לי' כלומר אף על גב שקורא ביום חייב לקרות בלילה והעיקר הוי ביממא כיון שהזכירו הכתוב תחילה, וגם עיקר הסעודה ביממא הוא כדאמר לקמן (ז:) דאם אכלה בלילה לא יצא י"ח, והכי נמי משמע מדכתיב נזכרים ונעשים ואיתקש זכירה לעשייה מה עיקר עשייה ביממא אף זכירה כן **אמנם הרמב"ם בפ"א** כתב שאין חוזר ומברך ביום שהחיינו) **שנאמר למען יזמרך כבוד** (ביום), **ולא ידם** (בלילה), **ה' אלהי לעולם אודך** (האי קרא במזמור ארוממך ה' כי דליתני דרשינן בפסיקתא במרדכי ואסתר והמן ואחשורוש, וקריאת מגילה שבח הוא, שמפרסמין את הנס, והכל מקלסין להקב"ה). **פסק השו"ע א.** חייב אדם לקרות המגילה בלילה ולחזור ולשנותה ביום... או"ח (תרפז,א). **ב.** ...וביום אינו חוזר ומברך שהחיינו (**הגה** וי"א דאף ביום מברך שהחיינו, וכן נוהגין בכל מדינות אלו) או"ח (תרצב,א). **ש"ע** פסק כהרמב"ם, וכתב שכן פשט המנהג לא לברך שהחיינו.

איתא במשנה 'אלא שהכפרים מקדימין ליום הכניסה' **אמר רבי חנינא** חכמים הקילו על הכפרים להיות מקדימין ליום הכניסה כדי שיספקו מים ומזון לאחיהם שבכרכין.

[דף ד ע"ב] למימרא דתקנתא דכרכין הוי (שבני כרכין יהיו פנויין ליום השמחה) **והתנן** חל להיות בשני, כפרים ועיירות גדולות קורין בו ביום, ואם איתא ליקדמו ליום הכניסה? הוו להו עשרה, ועשרה לא תקינו רבנן. **ת"ש** חל להיות בחמישי, כפרים ועיירות גדולות קורין בו ביום. ואם איתא ליקדמו ליום הכניסה, דאחד עשר הוא? מיום הכניסה ליום הכניסה לא דחינן (**כתב התוס' הרא"ש** היינו טעמא, משום דלא נרויה כלום בהקדמת בני הכפרים, שהרי גם אם יקדימו קריאתה ליום הכניסה הקודם, הרי ביום הכניסה הבא יהיו טרודין בקריאת התורה, ולא יוכלו לספק מים ומזון **וכ"כ הרש"ש, והוסיף טעם נוסף** משום דחיישינן שמא יקדימו נמי מיום ב' ליום ה' הקודם, והוי י' באדר דלא תקינו למקרי ביה).

ד:

ת"ש, אמר רבי יהודה אימתי במקום שנכנסים בשני ובחמישי, אבל מקום שאין נכנסים בשני ובחמישי אין קורין אותה אלא בזמנה. ואי סלקא דעתך תקנתא דכרכין היא משום דאין נכנסים בשני ובחמישי מפסדי להו לכרכין? לא תימא כדי שיספקו מים ומזון, אלא אימא מפני שמספקים (שכר הוא להם בשביל שהן מספקין, הלכך, היכא דאין נכנסין לא קולא הוא לגבייהו, ואין כאן שכר) מים ומזון לאחיהם שבכרכין (**כתב הריטב"א** הכוונה שמספקין הם מים ומזון ביום י"ד. ואם היו קורין גם בני הכפרים בי"ד, כיון שהם טרודין גם בסיפוק מים ומזון, ממנעי משמחת פורים, אבל השתא, דקרו ביום הכניסה, ביום חיובם עסוקין הם רק בסיפוק מים ומזון, והוזרין אחר כך למקומן, ועבדי שמחה דידהו שנוהגת אצל כולם בי"ד. **אבל הרשב"א והר"ן פירשו**, דביום הכניסה מספקין מים ומזון. והקילו עליהם לקרוא אז את המגילה, כדי שלא יטרחו בקריאתה לבוא לכרכים ביום הפורים, ויתבטלו עי"ז מסעודתן. **ובמאירי פירש**, דהקילו עליהם, בשכר שטורחין ומספקין מים ומזון כל השנה, ולא איירי בזמן הפורים כלל. **וכתב הפני"י** דהכי משמע מלשון רש"י, שכתב 'שכר הוא להם מפני שמספקין').

איתא במשנה 'כיצד חל להיות בשני בשבת כפרים ועיירות גדולות קורין בו ביום...' מאי שנא רישא דנקט סידורא דירחא (דקתני באחד עשר, בשנים עשר, בשלשה עשר...) ומאי שנא סיפא (וכשבא לפרשה) דנקט סידורא דיומי (סדר ימי השבת ושמעינן ימי החודש לאחריה, 'חל להיות ערב שבת' כפרים מקדימין ליום הכניסה הרי שלשה עשר, 'חל להיות בשבת' הרי שנים עשר, וכעזה"ד)? **איידי** דמיתהפכי ליה נקט סידורא דיומי (כלומר, על ידי שאם היה אוחז ימי השבת לפי סדר ימי החדש יהו נהפכין לו, וטועה בגירסתו השונה את המשנה, לפי שהיה צריך להזכירן לאחוריו אחר השבת דהיינו אחד עשר, בשבת שנים עשר, ערב שבת שלשה עשר, וכעזה"ד).

איתא במשנה 'חל (יד' אדר) להיות בערב שבת עיירות ומוקפות חומה קורין בו ביום' מתניתין מני? אי רבי, אי רבי יוסי. מאי רבי? דתניא חל להיות בערב שבת כפרים ועיירות גדולות מקדימין ליום הכניסה, ומוקפין חומה קורין בו ביום. רבי אומר אומר אני, לא ידחו עיירות ממקומן, אלא אלו ואלו קורין בו ביום. מאי טעמא דת"ק? דכתיב בכל שנה ושנה (להיות עושים את שני הימים האלה ככתבם וכזמנם בכל שנה ושנה, כל השנים יהו שוות) מה כל שנה ושנה עיירות קודמות למוקפין אף כאן עיירות קודמות למוקפין. ואימא בכל שנה ושנה, מה כל שנה ושנה אין נדחין עיירות ממקומן אף כאן לא ידחו עיירות ממקומן? שאני הכא דלא אפשר [דאם כן לא יקדמו עיירות למוקפין, שאינן יכולין (מוקפין) לקרות בשבת]. ורבי, מאי טעמא? בכל שנה ושנה, מה כל שנה ושנה אין עיירות נדחין ממקומן, אף כאן לא ידחו עיירות ממקומן. ואימא בכל שנה ושנה, מה כל שנה ושנה עיירות קודמות למוקפין, אף כאן נמי עיירות קודמות למוקפין? שאני הכא דלא אפשר.

מאי רבי יוסי? דתניא חל להיות בערב שבת מוקפין וכפרים מקדימין ליום הכניסה, ועיירות גדולות קורין בו ביום. רבי יוסי אומר אין מוקפין קודמין לעיירות, אלא אלו ואלו קורין בו ביום. מאי טעמא דת"ק? דכתיב בכל שנה ושנה, מה כל שנה ושנה עיירות בארבעה עשר, וזמנו של זה לא זמנו של זה. אף כאן, עיירות בארבעה עשר, וזמנו של זה לא זמנו של זה. ואימא בכל שנה ושנה, מה כל שנה ושנה אין מוקפין קודמין לעיירות אף כאן אין מוקפין קודמין לעיירות? שאני הכא דלא אפשר (דאי לא מקדמת להו למוקפין צריך אתה לעקור עיירות מפני מוקפין, או יקראו ביום אחד). מאי טעמא דרבי יוסי? בכל שנה ושנה, מה כל שנה ושנה אין מוקפין קודמין לעיירות. אף כאן, אין מוקפין קודמין לעיירות. ואימא בכל שנה ושנה, מה כל שנה ושנה זמנו של זה לא זמנו של זה. אף כאן זמנו של זה לא זמנו של זה? שאני הכא דלא אפשר.

וסבר רבי עיירות לא דחינן ליום הכניסה, והתניא חל להיות (יד' אדר) בשבת, כפרים מקדימין ליום הכניסה, ועיירות גדולות קורין בערב שבת ומוקפות חומה למחר. רבי אומר

אומר אני, הואיל ונדחו עיירות ממקומן ידחו ליום הכניסה? הכי השתא, התם זמנם שבת היא, והואיל דנדחו ידחו. והכא, זמנם ערב שבת (ואין לך צורך לדחותן). **פסק הרמב"ם** כיצד יום ארבעה עשר שחל להיות בשבת, בני עיירות מקדימין וקוראין בערב שבת ובני כרכים קוראים בזמנם באחד בשבת, חל יום חמשה עשר להיות בשבת בני כרכים מקדימין וקוראין בערב שבת שהוא יום ארבעה עשר ובני עיירות קוראין בו ביום שהוא זמנם ונמצאו הכל קוראין בארבעה עשר וע"ע ראב"ד. מגילה והנוכה (א,יד). **הסביר המ"מ** לעניין חל בשבת אין הלכה כהמשנה שעיירות מקדימין ליום הכניסה כיון דאתיא כרבי, אלא כת"ק דברייתא, וכרב, אמנם אין חל יד' בשבת בזמן הזה.

דכולי עלמא מיהא מגילה בשבת לא קרינן, מאי טעמא? **אמר רבה** הכל חייבין בקריאת מגילה (ומתוך שהוא מחוייב בדבר הוא בהול לצאת ידי חובה) ואין הכל בקיאין במקרא מגילה, גזירה שמא יטלנה בידו וילך אצל בקי ללמוד, ויעבירנה ארבע אמות ברשות הרבים [ואפילו לן בשדה ומגילה בידו יש לגזור על הדבר **הקשו התוס'** אמאי לא קאמר ויוציאנה מרשות היחיד לרשות הרבים דאורחא דמילתא הוי טפי **ותירצו ב' תירוצים א.** דמרה"י לרה"ר לא טעו אינשי, אבל זימנין שהמגילה קיימא כבר ברשות הרבים ויעבירנה ארבע אמות בתוכה. **ב.** לפי שלפעמים יציאה מרה"י לרה"ר אין בה חיוב חטאת, כיון שלא היתה עקירה ראשונה לשם כך כגון המפנה חפצים מזוית לזוית ונמלך עליהן להוציאן דפטור מהאי טעמא כדאי' (שבת ה). **עוד כתבו** מילה בשבת אין לדחות מפני גזירה זו, דהא חמירא שכן נכרתו עליה י"ג בריתות, וגם אין אדם מל אלא אם כן הוי בקי דסכנה יש בדבר **אך נשאל לר"י הלוי** איך תוקעין במוצאי יום הכפורים והלא אסור לעשות מלאכה עד שיבדיל ותו שמא ילך אצל בקי... **ותירץ** דמשום דתקיעת שופר חכמה ואין מלאכה אין איסור לפני ההבדלה, וגם לא חיישינן שמא ילך אצל בקי דמשום תקיעה אחת שאינה אלא משום זכר ליובל לא אצטריך כולי האי כראש השנה דדאורייתא היא וצריך שלשים קולות. **ורבינו שמואל תירץ** דדוקא בשבת ובר"ה דאם מעבירו ארבע אמות ברשות הרבים איכא איסורא דאורייתא בהא ודאי יש לחוש, אבל במוצאי יוה"כ לא הוי אלא איסור דרבנן בהא ודאי לא גזר, דהוי גזירה לגזירה]. והיינו טעמא דשופר, והיינו טעמא דלולב.

רב יוסף אמר מפני שעיניהן של עניים נשואות למקרא מגילה [לקבל מתנות האביונים, ואי אפשר בשבת **כתבו התוס'** ע"כ צ"ל דרב יוסף לא פליג אטעמיה דרבה, דהא גבי שופר ולולב ליכא טעמא אחרינא, מכל מקום קאמר הכא טעמא אחרינא משום דאיכא נפקותא מיהא במקדש דליכא שבות ואפ"ה אסור משום האי סברא דקאמר רב יוסף (**למנס הפנ"י** כתב שניתן לומר שרב יוסף חולק על רבה למפני שמגילה לרבנן פשוט וברור לכולם שאין לחלל השבת בעבורה, ואין חשש שיוליכו המגילה ברה"ר)].

תניא נמי הכי... הואיל ואמרו שכפרים מקדימין ליום הכניסה גובין (הגבאים) בו ביום ומחלקין (לעניים) בו ביום, מפני שעיניהם של עניים נשואות למקרא מגילה. אבל [**דף ה ע"א**] שמחה (של מאכל ומשתה) אינה נוהגת אלא בזמנה. **פסק הש"ע** יום חמשה עשר שחל להיות בשבת אין קורין המגילה בשבת (**מ"ב** דגזרו רבנן שמא ילך אצל חכם ללמדה איך לקרותה ויעבירנה ד"א בר"ה), אלא מקדימים לקרותה בערב שבת, וגובים מעות מתנות עניים ומחלקים אותם בו ביום, וביום שבת מוציאים שני ספרים ובשני קורין ויבא עמלק, ואומרים על הנסים ואין עושים סעודת פורים עד יום אחד בשבת או"ח (תרפה,ו). [המקור של הסעודה בירושלמי, **שו"ת מהרלב"ח** סי' לב' האריך בראיות שהבבלי חולק על הירושלמי, וס"ל לעשות סעודת פורים בשבת. ואחת הראיות החזקות דכתיב הכא 'שמחה אינה אלא בזמנה' וכן עשה מעשה בירושלים **אמנם המג"א** תרפ"ח סק"י, כתב שראיותיו אינן מוכרחות].

אמר רב מגילה בזמנה (ביד') קורין אותה אפילו ביחיד (מתוך שהיא חובה בו ביום על כל יחיד ויחיד קורין אותה אפילו ביחיד, דהכל קורין בו, ואיכא פרסום נס) שלא בזמנה (**פירש רש"י** כגון כפרים המקדימין ליום הכניסה. **ותמהו עליו הראשונים,** הא בטלה כבר הקדמת הכפרים, דהא קיימא לן כרבנן דאמרי אין קורין אותה אלא בזמנה, והיכי שקלו וטרו רב ורב אסי אליבא דר"ע **וכתבו הראשונים** דהיינו היכא דחל יד' או טו' בשבת. **והקרבן נתנאל יישב שיטת רש"י** דלשיטתו אזיל, דס"ל שנתבטלה תקנת הכפרים רק בזמן שלא היו מקדשין עפ"י הראיה, ובזמן רב היו מקדשין על פי הראיה, ולהכי פליגו בקריאת הכפרים ביום הכניסה) בעשרה (דבעינן פרסום ניסא). **רב אסי אמר** בין בזמנה בין שלא בזמנה בעשרה (**פירש רש"י**

מצוה לחזור אחר עשרה, משום פרסומי ניסא, אבל אי לא אשכח עשרה לא אמר רב אסי דלא ליקרי, שאין איסור קריאתה ביחיד, אלא מצוה לקרותה בעשרה. **כתב הריטב"א** דמסתבר, דהך פלוגתא דווקא בקריאת היום היא, אבל בקריאת הלילה ליכא קפידא. שהרי בני הכפרים מקדימין ליום הכניסה, ובלילה, שעדיין לא נכנסו לעיירות הרי במקומן היו קורין אותה, ובמקומן הרי לא היו להם עשרה בנ"א).

הוה עובדא וחש ליה רב להא דרב אסי (וחזר על עשרה וקיבצן **כתבו התוס'** מכל מקום הלכתא כוותיה דרב, דהא ר' יוחנן איתא כוותיה בדף (יט) דקאמר הקורא במגילה הכתובה בין הכתובים יצא, ומסיק הא ביחיד הא בצבור, אלמא שקורין אותה ביחיד, וכן הלכה דרב ור' יוחנן הלכה כרבי יוחנן וכ"ש הכא דקיימו בחד שיטתא, ועוד דרב אסי תלמיד דרב הוה **ורבינו יוסף איש ירושלים פסק** דאף ביחיד צריך לברך וכן נמצא בתשובת רש"י שהשיב נראה בעיני דלא שנא יחיד ולא שנא צבור אחד מברך ואחרים שומעין. וכן נראה לומר, מאחר שהוכחנו קריאתה ביחיד אי איתא שאין בה ברכה ביחיד הוה ליה לפרושי מאי מברך דאמר בצבור). **פסק הש"ע** מגילה בי"ד ובט"ו צריך לחזור אחר עשרה [**מ"ב** ור"ל אף שהוא בזמנה ואיכא פרסומי ניסא בלא"ה שהכל קורין באותו זמן אפ"ה צריך לטרוח ולקבץ עשרה שיהיו בעת הקריאה משום פרסומי ניסא, וכ"ש אם הוא שלא בזמנה כגון המפרש בים והיוצא בשיירא ואינו מוצא מגילה להוליך עמו, דמותר להקדים ולקרותה קודם שיוצא כנ"ל בסימן תרפ"ח ס"ז, או דמתרמי יום ט"ו בשבת דצריכין המוקפין להקדים ולקרותו בע"ש כדאיתא שם בס"ז, בודאי צריך לקבץ עשרה לקריאתו, ובזה עוד המיר יותר דאי ליכא עשרה לא יברכו המוקפין עליה (שעה"ל וטעם הקילמה בלא ברכה, דזה תלוי בדעות הראשונים אם לדברי רב וכן לרב אסי דשלא בזמנה קוריס בעשרה הוא לעצובא או לכתחלה למלוה, לדברי הרי"ף והרשב"א והרמב"ן מיירי רב ורב אסי לענין דיעבד וממילא שלא בזמנה עשרה הוא לעצובא, ואף לענין זמנה נקטינן דרק לכתחלה צריך לחזור אחר עשרה, אם יש עוד סברא לצריך לפסוק כרב משום דר' יוחנן קאי כוותיה, מה שאין כן שלא בזמנה, ודעת רש"י ורז"ה דהם מיירי רק לענין לכתחלה ולכך יקראנה בלי ברכה)] **ואם אי אפשר בעשרה קורים אותה ביחיד... [הגה ואם קראו אותה בציבור, ואיזה יחיד לא שמעה, יוכל לקרות אפילו לכתחלה ביחיד, הואיל וקורין אותם באותה העיר בעשרה** (**מ"ב** דהנם כבר נתפרסם וליכא רק משום ברוב עם לא מטרחינן ליה למכנף עשרה, והא דקי"ל דאף אם יש לו מנין בביתו אפ"ה מבטלין ת"ת ועבודה לילך ולקרות בצבור משום ברוב עם, התם הלא

ה.

הצבור מזומן לפניו, משא"כ הכא לעשות צבור אינו מחוייב, ועיין ביד אפרים שכתב דדין זה שהביא הרמ"א בשם או"ח אינו מוסכם לשארי פוסקים ולכן אף בכה"ג יהדר אחר עשרה אנשים) **וכשהיחיד קורא אותה בזמנה** (**מ"ב** היינו במקום דאי אפשר לו לקבץ עשרה או בגוונא דצייר הרמ"א מקודם) **צריך לברך עליה**] או"ח (תרצ,יח). **הביא הב"י ג' שיטות עיקריות. א. שיטת בה"ג** מחלוקת רב ורב אסי לעניין דיעבד והלכה כרב אסי שרב חש לו, וא"כ יוצא שקריאת המגילה בין בזמנה בין שלא בזמנה בעשרה ומעכב. **ב. שיטת ר"ת** המחלוקת בין רב ורב אסי בין לכתחילה בין דיעבד, ופסק כרב. וא"כ יוצא בזמנה לכתחילה ביחיד, שלא בזמנה בעשרה ואף מעכב **ג. שיטת הרא"ש בדעת רב עמרם גאון** המחלוקת בין רב ורב אסי היא לכתחילה והלכה כרב אסי שרב חש לו. וא"כ יוצא שבין בזמנה שין שלא בזמנה צריך לחזור אחר עשרה, ובדיעבד לא מעכב. **וא"כ הש"ע פסק כהרא"ש בדעת רב עמרם גאון.**

משנה אי זו היא עיר גדולה, כל שיש בה עשרה בטלנין (**כתב הריטב"א** דה"ה לכפר, שאם יש בו עשרה בטלנים דינו כעיר. **אבל השפת אמת** הביא בשם ספר ראשון לציון, דכפר לעולם מקדים ליום הכניסה) **פחות מכאן הרי זה כפר** (**כתב הריטב"א** דדינן כבני כפרים שמקדימין ליום הכניסה. ואף על פי שלא שייך הכא טעמא דסיפוק מים ומזון, מ"מ איכא טעמא אחרינא, דכיון דאין בה עשרה בטלנין, אין הציבור מתאספין בביהכנ"ס אלא ביום הכניסה משום קריאת התורה, ואם כן, אם לא יקדימו ליום הכניסה, לא יקראו מגילה בציבור, או שיטרחו בזה כל היום וימנעו משמחת הפורים). **באלו אמרו** (**בזמנים של מגילה**) **מקדימין ולא מאחרין. אבל זמן עצי כהנים** [**האמור במסכת תענית** (כה.) **שהיו משפחות של ישראל שקבוע להם ימים בכל שנה להביא עצים למקדש לצורך המערכה, ומביאין קרבן עצים עמהן, אם חל להיות בשבת מאחרין ליום מחר**] **ותשעה באב** (**פירש רש"י** שחל להיות בשבת, והוא הדין לשבעה עשר בתמוז, ולעשרה בטבת **אמנם האבודרהם כתב** צום י' בטבת משונה משאר תעניות, שאם חל בשבת, אין נדחה ליום אחר. מפני שנאמר בו 'בעצם היום הזה' כמו ביוהכ"פ) **חגיגה** (**אם חל יום טוב בשבת דוחין שלמי חגיגה למחר, שהרי יש לה תשלומין כל שבעה**) **והקהל** [**הקהל את העם שהיה בשנה ראשונה של שמיטה במוצאי יום טוב האחרון של חג, כדאמרינן סוטה** (מא.) **שהיה המלך קורא בתורה ספר משנה תורה,**

ה.

וכל העם חייבין לבוא ולהביא את טפם, כדכתיב הקהל את העם האנשים והנשים והטף, ובשבת אי אפשר, ומעבירין אותו למחר, **ובגמרא ירושלמי** מפרש דהא דלא עבדינן ליה בשבת מפני הבימה ולעשותה מאתמול אי אפשר משום דדחיקא עזרה] מאחרין ולא מקדימין (טעמא מפרש בגמרא). אף על פי שאמרו מקדימין ולא מאחרין מותרין בהספד ובתענית ומתנות לאביונים. אמר רבי יהודה אימתי (מקדימין כפרים ליום הכניסה) מקום שנכנסין בשני ובחמישי, אבל מקום שאין נכנסין לא בשני ולא בחמישי אין קורין אותה אלא בזמנה.

תנא (האי דתנן במתניתין 'שיש בה עשרה בטלנין', הכוונה ל...) עשרה בטלנין שבבית הכנסת (שהן בטלים ממלאכתן וניזונים משל צבור כדי להיות מצויין בתפלה בבית הכנסת).

איתא במשנה 'באלו אמרו מקדימין ולא מאחרין'. מאי טעמא (אין מאחרין את מקרא המגילה)? **אמר שמואל** אמר קרא 'ולא יעבור'.

אמר שמואל מנין שאין מונין ימים לשנים (כגון דאמר 'קונם יין שאני טועם לשנה' מונה שנים עשר חדש מיום ליום, ואם נדר באחד בניסן אסור עד אחד בניסן הבא, אף על פי שעדיין יש אחד עשר יום שימות החמה יתירין על ימות הלבנה, או פעמים שאנו עושין חדשים חסרין) שנאמר לחדשי השנה חדשים אתה מונה לשנים, ואי אתה מונה ימים לשנים.

משום רבי אבא אמרו מנין שאין מחשבין שעות לחדשים (**פירש רש"י** כגון האומר 'זה גיטך אם לא באתי מכאן עד חדש זה' והיה חדש חסר, ובא משחשיכה ליום עשרים ותשעה. אין אומרים, עדיין הוא בתוך החדש, שהרי חדשה של לבנה עשרים ותשעה יום ומחצה **הטורי אבן** הקשה על פירוש רש"י, שהרי פשוט בשניהם שאזלינן אחר לשון בני אדם, וכתב **אבל הפירוש הברור** נ"ל הכי שאין מונין ימים לשנים לומר שלא נוסף על כל שנה ושנה י"א יום שימות החמה יתירין על ימות הלבנה ונעשה כל שנה י"ב חדשי לבנה ועוד י"א יום ויהיה בין פסח לפסח כמנין זה, וכן בשאר כל המועדות) שנאמר 'עד חדש ימים', ימים אתה מחשב לחדשים, ואי אתה מחשב שעות לחדשים.

פסק הרמב"ם וכמה יתרה שנת החמה על שנת הלבנה קרוב מאחד עשר יום, לפיכך כשיתקבץ מן התוספת הזאת כמו שלשים יום או פחות מעט או יתר מעט מוסיפין חדש אחד ועושין אותה השנה שלשה עשר חדש והיא הנקראת שנה מעוברת, שאי אפשר להיות השנה שנים עשר חדש וכך וכך ימים שנאמר לחדשי השנה חדשים אתה מונה לשנה ואין אתה מונה ימים קדה"ח (א,ב). **כתב שקל הקודש** (ר' חיים קנייבסקי) דהסבר הטורי אבן חופף לדברי הרמב"ם.

איתא במשנה 'אבל זמן עצי כהנים ותשעה באב וחגיגה והקהל מאחרין ולא מקדימין' תשעה באב אקדומי פורענות לא מקדמי, חגיגה והקהל משום דאכתי לא מטא זמן חיובייהו (**פירש רש"י** אם יקדימוה לא יצאו ידי חובתן, וכן עצי כהנים שקבוע להן זמן קבוע בנדרים **והר"ן כתב** דא"א להקדים לערב שבת, כיון שהוא זמנו של חבירו להספיק עצים, ואי אפשר לו להכנס בתחומו).

תנא חגיגה וכל זמן חגיגה מאחרין. בשלמא חגיגה (דקתני מאחרים) דאי מיקלע (יו"ט) בשבתא מאחרינן לה (לקרבן חגיגה) לבתר שבתא. אלא זמן חגיגה מאי היא? **אמר רב אושעיא** הכי קאמר חגיגה (אם חל יו"ט) בשבת (מאחרין לחגיגה לחוה"מ) ועולת ראייה (שהיא חובת רגל, כדכתיב לא יראו פני ריקם) אפילו ביום טוב (אפי' יו"ט חל בחול) דזמן (קרבן) חגיגה (הוא, אפ"ה) מאחרין (ומביאין בחוה"מ).

מני בית שמאי היא, דתנן בית שמאי אומרים, מביאין שלמים ביום טוב (שהן מאכל אדם ביום טוב, וכתיב אך אשר יאכל לכל נפש) ואין סומכין עליהן [שהסמיכה שבות היא, דתנן (ביצה לו) אלו הן משום שבות לא רוכבין על גבי בהמה, ועל אלו שיקריבו ביום טוב יסמכו מאתמול, דלית להו לבית שמאי תכף לסמיכה שחיטה] אבל לא עולות (אין מביאין, דסברי לכם ולא לגבוה) ובית הלל אומרים מביאין שלמים ועולות, וסומכין עליהן (ומה אני מקיים לכם לכם ולא לנכרים **ורש"י בחגיגה** כתב, דכיון דמותר להביאן לא גזרו שבות עליהן לבטל סמיכתן).

רבא אמר חגיגה, כל זמן חגיגה מאחרין (כל הרגל, עד יום טוב האחרון רשאי לשהותה), טפי לא. דתנן מי שלא חג ביום טוב הראשון של חג חוגג והולך את כל הרגל כולו ויום טוב האחרון של חג. עבר הרגל ולא חג אינו חייב באחריותו [במס' חגיגה (ט.) אמרינן, על זה נאמר 'מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות'].

רב אשי אמר חגיגה וכל זמן (שנאמר בו) חגיגה מאחרין (אם באה בשבת) **ואפילו עצרת דחד יומא** מאחרין. דתנן מודים, שאם חל עצרת להיות בשבת שיום טבוח אחר השבת [בחגיגה (יז.) נחלקו בעצרת שחל להיות בערב שבת, בית שמאי אומרים יום טבוח של עצרת אחר השבת, ובית שמאי לטעמייהו, דאמרי עולות אין מקריבין ביום טוב, הלכך לא יקריבו עד לאחר שבת, ובית הלל אומרים, אין לה יום טבוח, אין צריך להמתין ליום טבוח, שהשלמים ועולות קריבין ביום טוב, ומודין בעצרת שחל להיות בשבת שאין עולת ראייה ושלמי חגיגה קריבין בשבת, וממתין ליום טבוח של קרבנות היום לאחר השבת, אלמא יש תשלומין לעצרת]. **פסק הרמב"ם** מי שלא חג ביום טוב הראשון של חג הסוכות חוגג את כל הרגל וביום טוב האחרון שהוא שמיני, ואף השמיני תשלומי ראשון הוא, וכן מי שלא חג ביום חג השבועות חוגג כל שבעה, ויש לו תשלומין כל ששת ימים שלאחר חג השבועות, ודבר זה מפי השמועה נאמר שחג השבועות כחג המצות לתשלומין חגיגה (א,ז).

אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא רבי נטע נטיעה בפורים, [**דף ה ע"ב**] ורחץ בקרונה של צפורי בשבעה עשר בתמוז [ביום השוק, בפרהסיא, בשעת הילוך קרונות **הקשו התוס'** ואם תאמר מאי איריא לרחוץ אפי' לאכול נמי מותר כדתניא (ר"ה יח) אין צרה ואין שלום רצו מתענין לא רצו אין מתענין **ותירצו** שראינו שאבותינו קיבלו עליהם לצום, מסתמא גם הם כבר קיבלוהו עליהם (**הרשב"ם תירץ** שלא ללה לאכול משום שלא נהגו לאכול)] ובקש לעקור תשעה באב [**הקשו התוס'** קשה היכי סלקא דעתך דהאי תנא דרבי היה רוצה לעקור ט' באב לגמרי, והא אמרינן (תענית ל) כל האוכל ושותה בתשעה באב אינו רואה בנחמה של ירושלים **ועוד** דהא אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו אא"כ גדול הימנו בחכמה ובמנין **ותירצו** ויש לומר דלא רצה לעוקרו אלא מהומרא שיש בו יותר משאר תעניות (ללא כלום שכתב שלא לעוקרו לגמרי) **אי נמי** יש לומר דרצה לעקרו מתשיעי ולקבעו בעשירי כדאמר ר' יוחנן (שם כט.) אילו הואי התם קבעתיה בעשירי (**הקשה הריטב"א** ללף בענין זה שייך אין ב"ד רשאי לבטל... וכתב דבאמת לא לבטלו לגמרי, ללף ט"ב 'בכלו ולא לו' תליא ולא הולו לו, לפי שהוכפלו בו לרות, ואין לאוי להקל בו) ולא הודו לו (מתשעה באב). אמר לפניו (לפני רבי אלעזר) רבי אבא בר זבדא רבי, לא כך היה מעשה (לא ביקש לעקור לגמרי, אלא אותה שנה בלבד) אלא תשעה באב שחל להיות בשבת הוה, ודחינוהו לאחר השבת, ואמר רבי הואיל ונדחה ידחה, ולא הודו חכמים. קרי עליה טובים השנים מן האחד (אילו לא שמעתי הייתי טועה בדבר, עכשיו טוב לי שלימדתני האמת).

ורבי, היכי נטע נטיעה בפורים, והתני רב יוסף שמחה ומשתה ויום טוב, 'שמחה' מלמד שאסורים בהספד [**כתבו התוס'** (עפ"י שפת אמת) השיב רש"י בתשובותיו, נוהגים אבילות בפורים, כי מי נתן כח לימי מגילת אסתר לדחות אבילות, אם נאמר שאבילות נאסרת משום דכתיב ימי משתה ושמחה, והא חזינן דכולי עלמא נהגו בו היתר להתאבל **אלא** ודאי לא הוי אלא לענין שאין נופלין על פניהם דלא הוי יום צרה אלא יום שמחה) 'משתה' מלמד שאסור בתענית (**כתב הריטב"א**, דמ"מ, אם אכל אפילו מיני פירות, שוב אין בו איסור. מיהו חייב לקיים מצות סעודה כל שאפשר. ומשמע מדבריו, דאין חיוב לאכול פת בסעודת פורים. **אמנם הט"ז** (תרצ"ג סק"ב) מסיק להלכה, דסעודת פורים חובה היא, כמו סעודת שבת. ולהכי, אם שכח להזכיר בברכת המזון 'על הנסים' חוזר) 'ויום טוב' מלמד שאסור בעשיית מלאכה?

אלא רבי בר ארביסר הוה, וכי נטע בחמיסר נטע. איני, והא רבי בטבריא הוה [**כתבו התוס'** נראה שהיה רבי בטבריא בימי אנטונינוס (לריך לומר כן שהרי יהוע שהיה גר גם בליפורי) כשהיו יחד כדאמר (ע"ז י.) שרצה לשחרר בני טבריא ממם לפי שהיו שם תלמידי חכמים] וטבריא מוקפת חומה מימות יהושע בן נון הואי? אלא, רבי בר חמיסר הוה, וכי נטע בארביסר הוה.

ה:

ומי פשיטא ליה דטבריא מוקפת חומה מימות יהושע בן נון, והא חזקיה קרי בטבריא בארביסר ובחמיסר, מספקא ליה אי מוקפת חומה מימות יהושע בן נון היא אי לא (**וכתב הר"ן** דממידת חסידות נהג כך, אבל מדינא אזלינן בתר רוב עיירות, שאין מוקפין מימות יב"נ, וקורין בי"ד. ועוד, דאפילו הוא ספק שקול, הא ספיקא דרבנן הוא, ואזלינן לקולא. נמצא פוטרו בשניהם ומבטלו ממקרא מגילה, לפיכך קורא בי"ד ופטור בט"ו. ובאמת מברך רק בי"ד, ובט"ו קורא את המגילה בלא ברכה)? לחזקיה מספקא ליה, לרבי פשיטא ליה.

וכי פשיטא ליה (שהיה מבני חמיסר) מי שרי (בארביסר במלאכה) והכתיב במגילת תענית את יום ארבעה עשר ואת יום חמשה עשר יומי פוריא אינון, דלא למספד בהון. ואמר רבא לא נצרכא אלא לאסור את של זה בזה ואת של זה בזה? הני מילי בהספד ובתענית, אבל מלאכה יום אחד ותו לא. איני, והא רב חזייה לההוא גברא דהוה קא שדי כיתנא (זורע פשתן) בפוריא, ולטייה ולא צמח כיתניה (**השפת אמת מבאר עפ"י הריטב"א** דהוה משמע לגמ' דמיירי שלא ביום חיובו, דביום חיובו היה רב מנדהו, ולא רק מקללו. ומדלטייה, משמע דאף ביום השני אסור בעשיית מלאכה)? התם בר יומא הוה (שקראו בו בני עירו).

רבה בריה דרבא אמר אפילו תימא ביומיה, הספד ותענית קבילו עלייהו, מלאכה לא קבילו עלייהו, דמעיקרא כתיב 'שמחה ומשתה ויום טוב', ולבסוף כתיב 'לעשות אותם ימי משתה ושמחה', ואילו יום טוב לא כתיב. ואלא רב, מאי טעמא לטייה לההוא גברא? דברים המותרין ואחרים נהגו בהן איסור הוה (**הקשו התוס'** קשה דהא בחולין (ו) רבי התיר בית שאן מלעשר, ושויה לה דין של חו"ל, והרי עד אז נהגו לעשר שם? **וי"ל** דהתם לא נהגו איסור אלא בטעות, והכא מיירי בדבר שנהגו בו איסורא במתכוין) ובאתריה דרבי לא נהוג.

ואיבעית אימא לעולם נהוג, ורבי נטיעה של שמחה נטע (דכיון דפורים יום שמחה הוא, מותר לנטוע נטיעה של שמחה) כדתנן (שלוש עשרה תעניות שבית דין מתענין על הגשמים) עברו אלו ולא נענו (מן השמים) ממעטין (בנטיעה ובבנין) במשא ומתן (**כתבו התוס'** פי' של שמחה, דומיא דבנין ונטיעה דבסמוך שאסור רק של שמחה **עוד כתבו** שביאור ממעטין שלא יהו ששים כלל, שאל"כ היה צריך לפרש שיעור המיעוט, וחמירי מתשעה באב שמארסין בו) בבנין ובנטיעה, באירוסין ובנישואין. ותנא עלה בנין בנין של שמחה, נטיעה נטיעה של שמחה. איזהו בנין של שמחה זה הבונה בית חתנות לבנו (כשמשיא אשה לבנו הראשון היה בונה לו בית, ועושה לו חופה בתוכו) איזו היא נטיעה של שמחה זה הנוטע אבורנקי של מלכים (אילן שצילו נאה, כגון אילן שכופפין אותו על גבי כלונסות ויתידות, והמלכים אוכלין תחתיו בימות החמה ומתעדנין בה במיני שמחות).

פסק השע"ע א. יום י"ד ויום ט"ו אסורים בהספד ותענית לכל אדם בכל מקום, בין לבני כרכים שהם עושין ט"ו בלבד, בין לבני עיירות שהם עושים י"ד בלבד או"ח (תרצו,ג). **ב.** פורים מותר בעשיית מלאכה (**מ"ב** דאע"ג דכתיב משתה ושמחה ויו"ט מ"מ לא קיבלו עליהם לעשותו יום טוב, אכן אח"ז נהגו מעצמן באיזה מקומות שלא לעשות) ובמקום שנהגו שלא לעשות, אין עושין. [**והגה** האידנא נהגו בכל מקום שלא לעשות (**מ"ב** ופרקמטיא מותר ששמחה היא לו)]. והעושה, אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה לעולם, אלא אם הוא בנין של שמחה, כגון בית חתנות לבנו או אבורנקי של מלכים, דשרי (**הגה** ומותר לעשות כל מלאכת מצוה, כגון לכתוב פסקי הלכות, וכן מותר לעשות אפילו מלאכות גמורות לצורך פורים) או"ח (תרצו,א). **ג.** אפילו במקום שנהגו, לא נהגו אלא ביום מקרא מגילה בלבד, אבל לאסור את של זה בזה, אינו מנהג [**מ"ב** ויש מחמירין בזה ונראה דתלוי במנהג אותו המקום (**שעה"ל** כי אף בפוריים גופא תלוי זה מדינא במנהג המקום, וכל שכן בזה לאין להחמיר כל כך)] או"ח (תרצו,ב). **ד.** כרך שהוא ספק (**מ"ב** וטבריא צריך לקרות בה בי"ד ובט"ו שספק אם הים חשוב כחומה) אם הוקף בימי יהושע אם לאו, קורין בי"ד ובט"ו ובליליהון (**מ"ב** ונוהגין שמחה ומתנות לאביונים בשניהם) ולא יברך כי אם בי"ד שהוא זמן קריאה לרוב העולם (שהברכה אפילו במצוה של תורה הוא מדרבנן, וא"כ בדבר שהוא ספק לענין הברכה הוא ספיקא דרבנן, וכ"ש בזה שהוא

מצוה של דבריהם לכו"ע א"צ ברכה, ומה שמברך בי"ד משום דביום י"ד הוא זמן קריאה לרוב העולם כדלקמיה, ור"ל דע"כ אפילו הוא מוקף חומה שדינו בט"ו אם קרא ביום י"ד יצא בדיעבד ולא הוי ברכה לבטלה) או"ח (תרפה,ד). **פסק** כדברי הר"ן שהבאנו לעיל.

גופא חזקיה קרי בטבריא בארביסר ובחמיסר, מספקא ליה אי מוקפת חומה מימות יהושע בן נון היא אי לא. ומי מספקא ליה מלתא דטבריא, והכתיב וְעָרֵי מִבְצָר הַצִּדִּים צֹר וְחַמַּת רַקַּת וְכִנֶּרֶת, וקיימא לן רקת זו טבריא (וקרי ליה ערי מבצר אלמא מוקפת חומה הואי)? היינו טעמא דמספקא ליה משום דחד גיסא שורא דימא הות (אין לה חומה מצד אחד, אלא הים חומתה, ומספקא ליה אי חשיב היקף אי לא). אי הכי אמאי מספקא ליה, ודאי לאו חומה היא, דתניא 'אשר לו חמה' ולא שור איגר (בבתי ערי חומה כתיב 'עיר חומה' ולא עיר מוקפת בתים סמוכות זו לזו, ועי"כ נעשות חומה לעיר) 'סביב' (לגבי בתי החצרים כתיב אשר אין להם חומה סביב מכלל דבתי ערי חומה מסובבת חומה) פרט לטבריא שימה חומתה (שהים שלה היא חומתה מצד האחד)? לענין בתי ערי חומה לא מספקא ליה, כי קא מספקא ליה לענין מקרא מגילה (דלא מפורש בה חומה, אלא לשון פרזים ושאינן פרזים כתיב בה, ומספקא ליה...) מאי פרזים ומאי מוקפין דכתיבי גבי מקרא מגילה, משום דהני מיגלו והני לא מיגלו, והא נמי מיגליא, או דלמא משום דהני מיגנו והני לא מיגנו, והא נמי מיגניא. משום הכי מספקא ליה.

רב אסי קרי מגילה בהוצל בארביסר ובחמיסר, מספקא ליה אי מוקפת חומה מימות יהושע בן נון היא אי לא. איכא דאמר, אמר רב אסי האי הוצל דבית בנימין מוקפת חומה מימות יהושע היא (**תוס' הרא"ש** מביא דמהכא פסיקנא דדין מוקפות חומה שקורין בט"ו נוהג אף בחו"ל, שהרי הוצל חו"ל היא).

אמר רבי יוחנן כי הוינא טליא (כשהייתי נער) אמינא מלתא דשאילנא לסבייא [**דף ו ע"א**] ואישתכח כוותי חמת זו טבריא, ולמה נקרא שמה חמת על שום חמי טבריא. רקת זו ציפורי, ולמה נקרא שמה רקת משום דמידלייא (מורמת) כרקתא דנהרא (שפת הנהר). כינרת זו גינוסר, ולמה נקרא שמה כינרת דמתיקי פירא כקלא דכינרי (שמתוקין פירותיה כקול הכינור **בערוך פירש** שם של אילן שפירותיו מתוקין).

אמר רבא מי איכא למאן דאמר רקת לאו טבריא היא, והא כי שכיב איניש הכא (כשמת אדם גדול בבבל) התם (בטבריא) ספדי ליה הכי גדול הוא בששך (**פירש רש"י** בבל, בחילוף א"ת ב"ש **וכתב המהרש"א** שבת קד. אלו חלופי אותיות הם בספר יצירה, והם סודות נסתרים בחילוף אותיות) ושם לו ברקת (יצא לו שם בטבריא)...? **אלא אמר רבא** חמת זו חמי גרר, רקת זו טבריא, כינרת זו גינוסר, ולמה נקרא שמה רקת שאפילו ריקנין שבה מלאין מצות כרמון. רבי ירמיה אמר רקת שמה, ולמה נקרא שמה טבריא שיושבת בטבורה (באמצעיתה) של ארץ ישראל. **רבה אמר** רקת שמה, ולמה נקרא שמה טבריא שטובה ראייתה (**הספירו התוס'** שהיו שם גנות ופרדסים).

אמר זעירא קטרון זו צפורי, ולמה נקרא שמה ציפורי שיושבת בראש ההר כצפור. וקטרון ציפורי היא, והא קטרון בחלקו של זבולון הואי, דכתיב זבולון לא הוריש (לא השמיד) את יושבי קטרון (שבאה לחלקו, ועבר על מה שאמר הקב"ה לא תחיה כל נשמה והניחן לגור שם ביניהם ולהעלות להם מס) ואת יושבי נהלל. וזבולון מתרעם על מדותיו הוה (על מזלו שנמדד לו מן השמים, מדה שאינו חפץ בה) שנאמר זבלון עם חרף נפשו למות, מה טעם משום דנפתלי על מרומי שדה. אמר זבולון לפני הקב"ה רבונו של עולם, לאחיי נתת להם שדות וכרמים ולי נתת הרים וגבעות, לאחיי נתת להם ארצות ולי נתת ימים ונהרות. אמר לו כולן (כל אחיך) צריכין לך על ידי חלזון (חלזון עולה מן הים להרים, וצובעין בדמו תכלת, ונמכר בדמים יקרים) שנאמר עמים הר יקראו... (מכל השבטים יתקבצו להריך לקנות

שפוני טמוני חול). 'ושפני טמוני חול' תני רב יוסף 'שפני' זה חלזון (שהוא דבר חשוב, ספון חשוב) 'טמוני' זו טרית (דג טונה) 'חול' זו זכוכית לבנה (היוצא מן החול, וחול של זבולון חשוב משאר חולות, וראוי לזכוכית לבנה). אמר לפניו רבונו של עולם מי מודיעני (על זאת לתת לי דמים) אמר לו שם יזבחו זבחי צדק (כאשר אסור גזל בעולה, כך לא יגזלו ממך כלום, שאם יטול שוה פרוטה בלא דמים תתקלקל הצביעה והחול, ולא יועיל כלום) סימן זה יהא לך כל הנוטל ממך בלא דמים אינו מועיל בפרקמטיא שלו כלום.

ואי סלקא דעתך קטרון זו ציפורי, אמאי מתרעם על מדותיו, והא הויא ציפורי, מילתא דעדיפא טובא, וכי תימא דלית בה זבת חלב ודבש (העזים אוכלין תאנים, והדבש נוטף מהן, והחלב זב מן העזים, ונעשים כמין נחל) והאמר ריש לקיש לדידי חזי לי זבת חלב ודבש דציפורי, והויא ששה עשר מיל על ששה עשר מיל, וכי תימא דלא נפישא דידיה כדאחוה, והאמר רבי יוחנן לדידי חזי לי זבת חלב ודבש דכל ארעא דישראל והויא כמבי כובי עד אקרא דתולבקני, עשרין ותרתין פרסי אורכא, ופותיא שיתא פרסי? אפילו הכי שדות וכרמים עדיפא ליה (חביבי ליה) דיקא נמי, דכתיב ונפתלי על מרומי שדה, שמע מינה.

אמר רבי אבהו (האי דכתיב בנבואת צפניה) 'ועקרון תעקר' זו קסרי בת אדום, שהיא יושבת בין החולות, והיא היתה יתד תקועה (לרעה) לישראל בימי יוונים, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום היו קורין אותה אחידת מגדל שיר (כבושת מגדל שיר).

אמר רבי יוסי בר חנינא מאי דכתיב (בנבואת זכריה, גבי צור כתיב, שהוא ראש לאדום) וַהֲסִרֹתִי דָמָיו מִפִּיו וְשִׁקְּצָיו מִבֵּין שִׁנָּיו וְנִשְׁאַר גַּם־הוּא לֵאלֹהֵינוּ, 'והסרתי דמיו מפיו' זה בית במיא שלהן, 'ושקציו מבין שניו' זה בית גליא שלהן (גלייא, במיא, ראשי עבודה זרה הם לאדום) 'ונשאר גם הוא לאלהינו' אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבאדום. (המשך הפסוק בזכריה) וְהָיָה כְּאַלֶּף בִּיהוּדָה וְעֶקְרוֹן כִּיבוּסִי (היא ירושלים) אלו תראטריות וקרקסיות שבאדום (**ביארו התוס' יש מפרשים** בתי עבודת כוכבים ומכנה אותן טרטאכ' לשון חרפה, וקרקסיאות רוצה לומר בית הכסא בלשון ערב **וקשה לומר** שאותן מקומות מטונפים יכול ללמוד שם תורה **ולכן יש לומר** דמיירי בתים שמתאספים שם לוועד של עובדי עבודת כוכבים) שעתידין שרי יהודה ללמד בהן תורה ברבים.

אמר רבי יצחק 'לשם' זו פמיים (שמשם ירדן יוצא) 'עקרון תעקר' זו קסרי בת אדום, שהיא היתה מטרופולין של מלכים (לשון יון אימא של מלכות) **איכא דאמרי** דמרבי בה מלכי (שמגדלין שם בני מלכים) **ואיכא דאמרי** דמוקמי מינה מלכי.

קסרי וירושלים, אם יאמר לך אדם חרבו שתיהן אל תאמן, ישבו שתיהן אל תאמן. חרבה קסרי וישבה ירושלים, חרבה ירושלים וישבה קסרי תאמן. שנאמר אִמְּלֵאָה הָחֳרֵבָה (רישא דקרא יען אמרה צור על ירושלים אמלאה החרבה עכשיו אתמלא מחורבתה) אם מליאה זו חרבה זו, אם מליאה זו חרבה זו. רב נחמן בר יצחק אמר מהכא ולאם מלאם יאמין.

ואמר רבי יצחק מאי דכתיב (יַחֵן רָשָׁע בַּל־לָמָד צֶדֶק בְּאֶרֶץ נְכֹחוֹת יְעַוֵּל וּבַל־יִרְאֶה גֵּאוּת ה') 'יחן רשע (זה עשו) בל למד צדק'? אמר יצחק לפני הקב"ה רבונו של עולם, יוחן עשו, אמר לו (הקב"ה) רשע הוא. אמר לו (יצחק) בל למד צדק (כלומר, אין אדם יכול ללמד עליו צדק)? אמר לו (הקב"ה) בארץ נכחות יעול (כלומר עתיד להחריב את ארץ ישראל) אמר לו (יצחק) אם כן בל יראה גאות ה'.

ואמר רבי יצחק מאי דכתיב אַל־תִּתֵּן ה' מַאֲוַיֵּי רָשָׁע זְמָמוֹ אַל־תָּפֵק יָרוּמוּ סֶלָה (זמם, כמין טבעת ברזל שנותנין בחוטמה של אנקה ונמשכת בו, ומתוך חוזקה אינה משתמרת כי אם בו, מבקש דוד המלך אל תוציא את הזמם מנחיריו). אמר יעקב לפני הקב"ה רבונו של עולם, אל תתן לעשו הרשע תאות

לבו. זממו אל תפק [דף ו ע"ב] זו גרממיא של אדום (**פירש רש"י** שם מלכות **בחידושי ר"י עמדין** כתב דהיינו גרמניא, שהיא אשכנז שלנו) **שאלמלי הן** יוצאין מחריבין כל העולם כולו. **ואמר רבי חמא בר חנינא** תלת מאה קטירי תגא (קשורי כתר מלכות) איכא בגרממיא של אדום, ותלת מאה ושיתין וחמשה מרזבני (דוכסים) איכא ברומי. ובכל יומא נפקי הני לאפי הני ומקטיל חד מינייהו, ומיטרדי לאוקמי מלכא.

ואמר רבי יצחק אם יאמר לך אדם יגעתי (בתורה) ולא מצאתי אל תאמן, לא יגעתי ומצאתי אל תאמן, יגעתי ומצאתי תאמן. הני מילי בדברי תורה. אבל במשא ומתן סייעתא הוא מן שמיא. ולדברי תורה לא אמרן אלא לחדודי, אבל לאוקמי גירסא (שלא תשתכח ממנו) סייעתא מן שמיא היא (ויש יגע ואינו מוצא).

ואמר רבי יצחק אם ראית רשע שהשעה משחקת לו אל תתגרה בו [**כתב המהרש"א** (ברכות ז:) דמזל שעה גורם לו. אבל סופו יהיה כדכתיב בסיפיה דקרא ד'אל תתחר במרעים' כי כחציר מהרה ימלו, וכירק דשא יבולון... ועוד מעט ואין רשע] **שנאמר** אל תתחר במרעים, ולא עוד אלא שדרכיו מצליחין, שנאמר 'יחילו (יצליחו) דרכו בכל עת', ולא עוד אלא שזוכה בדין, שנאמר 'מרום משפטיך מנגדו', ולא עוד אלא שרואה בשונאיו שנאמר 'כל צורריו יפיח בהם' (בנפיחה בעלמא הן נופלים).

איני, והאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי מותר להתגרות ברשעים בעולם הזה, שנאמר עֹזְבֵי תוֹרָה יְהַלְלוּ רָשָׁע וְשֹׁמְרֵי תוֹרָה יִתְגָּרוּ בָם. **ותניא** רבי דוסתאי בר מתון אמר מותר להתגרות ברשעים בעולם הזה, ואם לחשך אדם לומר (לְדָוִד) אַל־תִּתְחַר בַּמְּרֵעִים אַל־תְּקַנֵּא בְּעֹשֵׂי עַוְלָה מי שלבו נוקפו (הירא מן העבירות שבידו) אומר כן. אלא אל תתחר במרעים (אינו לשון גירוי, אלא שלא תאחוז במעשיו) להיות כמרעים, ואל תקנא בעשי עולה להיות כעושי עולה. ואומר אל יקנא לבך בחטאים כי אם ביראת ה' כל היום (על כרחך אין קנאה זו לשון גירוי מלחמה, אלא אחיזת מעשיו, מדכתיב בסיפא, כי אם ביראת ה' כל היום)? לא קשיא הא במילי דידיה, הא במילי דשמיא. **ואיבעית אימא** הא והא במילי דידיה, ולא קשיא הא בצדיק גמור, הא בצדיק שאינו גמור. דאמר רב הונא מאי דכתיב לָמָּה תַּבִּיטוּן בְּוֹגְדִים תַּחֲרִישׁ בְּבַלַּע רָשָׁע צַדִּיק מִמֶּנּוּ צדיק ממנו בולע, צדיק גמור אינו בולע. **ואי בעית אימא** שעה משחקת לו שאני (**פירש שפתי חכמים** כי אז אסור לצדיק שאינו גמור להתגרות בו **כתב העיני שמואל** רשע שהשעה משחקת לו, יש לו מזל נפלא ברום המעלה, ולכן אסור להתגרות בו, כי מי יודע, אם יהיה בידו כח להתגבר על המזל. אבל על ידי התורה, יש בידו כח לשנות המזל. וכן במילי דשמיא, אין כח במזל נגד מילי דשמיא. כי כח התורה והמצות הוא למעלה מהטבע. וכן בצדיק גמור כתיב "ותגזר אומר ויקם", ולאיש כזה יש כח להלחם נגד המזל, ולכך, מי שיש בידו כח זה, מותר להתגרות ברשע).

אמר עולא איטליא של יון (כרך גדול שגדל בשביל עון מנשה, שבשעה שהכנים צלם בהיכל ירד גבריאל ונעץ קנה בים, וגדל עליו חלקה גדולה ונבנה לשם איטליא של יון) זה כרך גדול של רומי. והויא תלת מאה פרסה על תלת מאה פרסה, ויש בה שלש מאות ששים וחמישה שווקים כמנין ימות החמה, וקטן שבכולם של מוכרי עופות, והויא ששה עשר מיל על ששה עשר מיל. ומלך סועד בכל יום באחד מהן. והדר בה אף על פי שאינו נולד בה נוטל פרס (מזון) מבית המלך, והנולד בה אף על פי שאינו דר בה נוטל פרס מבית המלך. ושלשת אלפים בי בני יש בו, וחמש מאות חלונות מעלין עשן חוץ לחומה (שהן גבוהים מן החומה, ואין מעשנין את החומה, וזהו חשיבות). צדו אחד ים וצדו אחד הרים וגבעות, צדו אחד מחיצה של ברזל, וצדו אחד חולסית (מקום אבנים דקות) ומצולה.

משנה קראו את המגילה באדר הראשון ונתעברה השנה קורין אותה באדר שני (**הר"ן** דקדק שהמשנה באה לחדש רבותא, דלא מבעיא היכא

דנתעברה ואח"כ קראוה דודאי לא יצא, אלא אפילו קראוה ואח"כ נתעברה לא יצא). **אין בין אדר הראשון לאדר השני אלא קריאת המגילה (כלומר שאם עשאו בראשון לא יצא) ומתנות לאביונים** (**כתב הר"ן** דהאי דלא נקט נמי סעודת פורים דאיכא בין אדר ראשון לשני, היינו, משום דאיסור תענית והספד שנוהג בזה ובזה, ילפינן מדכתיב 'שמחה ומשתה', ומהאי קרא ילפינן לסעודת פורים, אם כן, באמת ראוי להרבות בסעודה בי"ד שבאדר ראשון. **אמנם תוס' חולקים** (נביאם לקמן).

הא לענין סדר פרשיות (פרשת שקלים, זכור, פרה, והחודש) **זה וזה שוין** [**פירש רש"י** שאם קראם בראשון אין צריך לחזור ולקרות בשני **כתבו התוס'** שאם קראו הארבע פרשיות באדר הלמשון שעדיין לא היו יודעין שצריכין לעבר ובתר הכי עברו השנה אין צריך לקרותם באדר השני (מלוקלק מהתוס' שמס ילע שעיבכו מת השנה, ומח"כ קכלו מת הל' פרשיות, לריך לחזור לקרות כמלל ב')].

מני מתניתין? לא ת"ק, ולא רבי אליעזר ברבי יוסי, ולא רשב"ג. **דתניא** קראו את המגילה באדר הראשון ונתעברה השנה קורין אותה באדר השני, שכל מצות שנוהגות בשני נוהגות בראשון חוץ ממקרא מגילה. רבי אליעזר ברבי יוסי אומר אין קורין אותה באדר השני, שכל מצות שנוהגות בשני נוהגות בראשון. רשב"ג אומר משום רבי יוסי אף קורין אותה באדר השני, שכל מצות שנוהגות בשני אין נוהגות בראשון. ושוין בהספד ובתענית שאסורין בזה ובזה (ביום ארבעה עשר וחמשה עשר שבשניהן).

רשב"ג היינו ת"ק? אמר רב פפא סדר פרשיות איכא בינייהו, דת"ק סבר לכתחילה בשני, ואי עבוד בראשון עבוד, בר ממקרא מגילה דאף על גב דקרו בראשון קרו בשני, ורבי אליעזר ברבי יוסי סבר אפילו מקרא מגילה לכתחילה בראשון (**כתבו התוס'** ונראה דדייק מדקתני משנה יתירא 'שכל מצות שנוהגות בשני נוהגות בראשון' דמשמע לכתחילה. **עוד כתבו התוס'** יש שנוהגין לעשות ימי משתה ושמחה בארבעה עשר ובחמשה עשר של אדר הראשון וריהטא דמתניתין נמי משמע כן מדקאמר 'אלא מקרא מגילה בלבד ומתנות עניים' מכלל דלענין משתה ושמחה זה וזה שוין **ולא נחירא** דהא אמרינן בגמרא הא לענין הספד ותענית זה וזה שוין מכלל דשמחה ומשתה ליכא **וכן הלכה** שאין צריך להחמיר לעשות משתה ושמחה באדר הראשון). ורשב"ג סבר אפילו סדר פרשיות, אי קרו בראשון קרו בשני.

מני (מתניתין) אי ת"ק קשיא מתנות, אי רבי אליעזר ברבי יוסי קשיא נמי מקרא מגילה, אי רשב"ג קשיא סדר פרשיות? לעולם ת"ק, ותנא מקרא מגילה והוא הדין מתנות לאביונים, דהא בהא תליא. **ואי בעית אימא** לעולם רשב"ג היא, ומתניתין חסורי מיחסרא, והכי קתני (ולא איירי בסדר פרשיות כלל) אין בין ארבעה עשר שבאדר הראשון לארבעה עשר שבאדר השני אלא מקרא מגילה ומתנות, הא לענין הספד ותענית זה וזה שוין. ואילו סדר פרשיות לא מיירי.

אמר רבי יוחנן הלכתא כרשב"ג שאמר משום רבי יוסי. ההלכה בסוף הסוגיא.

אמר רבי יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו בכל שנה ושנה. רבי אליעזר ברבי יוסי סבר בכל שנה ושנה, מה כל שנה ושנה אדר הסמוך לשבט אף כאן אדר הסמוך לשבט, ורשב"ג סבר בכל שנה ושנה, מה כל שנה ושנה אדר הסמוך לניסן אף כאן אדר הסמוך לניסן.

בשלמא רבי אליעזר ברבי יוסי מסתבר טעמא, דאין מעבירין על המצות [משבא לידי אקדים לעשות, דהכי תניא במכילתא 'ושמרתם את המצות' אם באת מצוה לידך אל תחמיצנה (**כתבו התוס'** מכאן קשה להא דאמרינן (זבחים נא.) בגמרא דקאמר שירי הדם של חטאות שנעשו בקודש היה שופך על יסוד מערבי של המזבח, ודייק טעמא דאמר קרא 'אל יסוד מזבח העולה', וקשה התם למה לי קרא תיפוק ליה דאין מעבירין על המצות, וכשהוא יוצא מפתח ההיכל שהוא מערב, ביסוד מערבי הוא פגע ברישא. **ויש מפרשים** דלא שייך למימר אין מעבירין על המצות אלא היכא שיש לפניו שתי מצות שיש לו לעשות קודם אותה דפגע ברישא **וזה אינו** דהכא ליכא אלא מצוה אחת ואפילו הכי מפרש הטעם משום דאין מעבירין. **ורבינו יהודה תירץ** דאי לאו קרא הוה אמינא דאין מעבירין לכתחילה, הא דיעבד שרי משום הכי איצטריך דאסור בדיעבד **אי נמי** נראה התם דמטעם 'דאין מעבירין' לא חזינן אלא דכל מערבי של מזבח כשר אבל יסוד לא חזינן

דצריך, משום הכי איצטריך קרא לאשמועינן יסוד). **איכא פלוגתא באחרונים** אי שייך האי כללא אף היכא דהמצוה שפוגע בה תחילה קלה יותר, ואם יקיימנה לא יוכל לקיים אח"כ מצוה חמורה יותר. **דהרדב"ז בתשובה** (ח"ד סי' י"ג) כתב, דיעשה את המצוה הראשונה. אבל **בשו"ת חכם צבי** (סי' ק"ו) כתב, דימתין ויעשה החמורה. וג"מ, כגון שיכול לשמוע קריאת מגילה רק פעם אחת, או ביום בלבד, או בלילה בלבד. וקריאת הלילה קלה יותר מקריאת היום, א"כ לכאו' תליא בהך פלוגתא) **אלא** רשב"ג מאי טעמא? **אמר רבי טבי** טעמא דרבי שמעון בן גמליאל מסמך גאולה לגאולה עדיף (פורים לפסח). **רבי אלעזר אמר** טעמא דרשב"ג מהכא, דכתיב לקים את אגרת הפרים הזאת **השנית** (בחודש השני היינו באדר ב'). ואיצטריך למיכתב [דף ז ע"א] השנית, ואיצטריך למיכתב בכל שנה ושנה, דאי מבכל שנה ושנה, הוה אמינא כי קושין (שעדיף באדר ראשון משום 'אין מעבירין על המצות') קא משמע לן השנית. ואי אשמועינן השנית, הוה אמינא בתחילה בראשון ובשני, קא משמע לן בכל שנה ושנה. ורבי אליעזר ברבי יוסי, האי השנית מאי עביד ליה? מיבעי ליה לכדרב שמואל בר יהודה דאמר בתחילה קבעוה (לקרות איגרת פורים) בשושן, ולבסוף בכל העולם כולו (וזהו השנית). **פסק הש"ע** יום י"ד וט"ו שבאדר ראשון אין נופלים על פניהם, ואין אומרים מזמור יענך ה' ביום צרה, ואסור בהספד ותענית, אבל שאר דברים אין נוהגים בהם, וי"א דאף בהספד ותענית מותרים (**הגה** והמנהג כסברא הראשונה) או"ח (תרצז). הדעה שסוברת שמותרים בהספד ובתענית ס"ל שכל שהגמ' אמרה 'ושוין...' מדברת באופן שקראו בו את המגילה וכ"ד הרא"ש והטור **אמנם הרי"ף והרמב"ם** אמרו שמדובר בכל גווני.

אמר רב שמואל בר יהודה שלחה להם אסתר (בשנה שנייה) לחכמים קבעוני לדורות (ליום טוב, ולקרייה, להיות לי לשם) שלחו לה קנאה את מעוררת עלינו לבין האומות (**פירש רש"י** שיאמרו האומות שאנו שמחים להזכיר מפלתן **ובעיון יעקב ביאר** דהיינו, שעי"כ יקנאו בנו אומות העולם, ויקחו מבנותינו לנשים, כמו שעשה אחשורוש לאסתר) שלחה להם כבר כתובה אני על דברי הימים למלכי מדי ופרס (ושם יהיו רואין מה שאירע להם על ידי ישראל).

רב ורב חנינא ורבי יוחנן ורב חביבא מתנו. (הא דאמרינן לקמן) בכוליה סדר מועד כל כי האי זוגא חלופי רבי יוחנן ומעייל רבי יונתן, שלחה להם אסתר לחכמים כתבוני לדורות, שלחו לה הלא כתבתי לך שלישים (בשלשה מקומות יש לנו להזכיר מלחמת עמלק, בספר שמות ובמשנה תורה, ובספר שמואל, וזהו שאמר שלמה 'שלישים') שלישים ולא רבעים (בדבר ששילשתו אי אתה רשאי לרבעו) עד שמצאו לו מקרא כתוב בתורה 'כתב זאת זכרון בספר', 'כתב זאת' מה שכתוב כאן ובמשנה תורה (דכל מה שכתוב בתורה קורא כתב אחד) 'זכרון' מה שכתוב בנביאים, 'בספר' מה שכתוב במגילה.

כתנאי 'כתב זאת' מה שכתוב כאן, 'זכרון' מה שכתוב במשנה תורה, 'בספר' מה שכתוב בנביאים, דברי רבי יהושע. רבי אלעזר המודעי אומר 'כתב זאת' מה שכתוב כאן ובמשנה תורה, 'זכרון' מה שכתוב בנביאים, 'בספר' מה שכתוב במגילה.

אמר שמואל אסתר אינה מטמאה את הידים [כשאר ספרים, דאמר (שבת יד.) שגזרו עליהן (בית שמאי) לטמא את הידים לתרומה]. למימרא דסבר שמואל אסתר לאו ברוח הקודש נאמרה, והאמר שמואל אסתר ברוח הקודש נאמרה? נאמרה לקרות ולא נאמרה ליכתוב [**כתבו התוס'** משמע דסבר דמותר לקרותה ע"פ **וקשה** היכי פליג על סתם משנה דתני קראה על פה לא יצא, ורב נמי הוא דאמר שצריך לכותבה ולתופרה בגידין, ור' יוחנן נמי אמר דאם קראה בין הכתובים לא יצא **לכך נראה לפרש** ברוה"ק לא נאמר ציווי לכתוב את המגילה, אבל מדרבנן (**שפת אמת הסביר** אעפי כנה"ג) ניתנה ליכתב ולקרות [(**הקשה הפנ"י** קשיא לי כיון דמלאוייתא לא ניתן ליכתוב א"כ האיך שרו רבנן, הא קיי"ל דבריס שבעל פה אסור לאומרן בכתב. ואפשר כיון דניתן לכתות ברוח הקודש התירו נמי ליכתוב דלאו הכל בקיאין לקרות בעל פה, ולא גרע מהא דאמרינן בגיטין (ס.) דרבה ורב יוסף מעייני באגדתא משום עת לעשות לה' הפרו תורתך)].

מיתיבי רבי מאיר אומר קהלת אינו מטמא את הידים, ומחלוקת בשיר השירים. רבי יוסי אומר

שיר השירים מטמא את הידים, ומחלוקת בקהלת. רבי שמעון אומר קהלת מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל, אבל רות ושיר השירים ואסתר מטמאין את הידים (חזינן דמגילת אסתר מטמאה את הידים)? הוא (שמואל) דאמר כרבי יהושע (דאמר לעיל, 'זאת' מה שכתוב בתורה, 'זכרון' מה שכתוב במשנה תורה, 'בספר' מה שכתוב בנביאים, אבל במגילה לא ניתנה ליכתב, אלא לגורסה על פה ולקרותה).

תניא רבי שמעון בן מנסיא אומר קהלת אינו מטמא את הידים, מפני שחכמתו של שלמה היא (**הספיר המהרש"א** רצה לומר שחכמת התורה היא חכמה העצמית שניתנה ליכתב, אבל חכמת שלמה חכמת האדם היא, כעין דברים שבע"פ שלא ניתנו ליכתב ולא שייכא בין הכתובים). אמרו לו וכי זו בלבד אמר, והלא כבר נאמר וידבר שלשת אלפים משל (**הספיר המהרש"א** ולמה נכתב קהלת טפי מהשאר) ואומר (במשלי) אל תוסף על דבריו (ומדאסר שלמה להוסיף על דבריו, שמע מינה דברוח הקודש נאמרו). מאי ואומר, וכי תימא מימר טובא אמר (כדכתיב 'וידבר שלשת אלפים משל') דאי בעי איכתיב, ודאי בעי לא איכתיב (וגם הני דכתיב בספר קהלת משלות בעלמא הם, שרצה שלמה לכתבם, ולא מדברי הקב"ה) ת"ש אל תוסף על דבריו (מדקאסר להוסיף עליהן, שמע מינה ברוח הקודש נאמרו). **פסק הרמב"ם** ולא דברי תורה בלבד אלא כל כתבי הקדש אפילו שיר השירים וקהלת שהן דברי חכמה מטמאין את הידים שאר אה"ט (ט,ו). **כתב מחה"ש** (קמ"ז סק"א) מדלא הוציא הרמב"ם מגילת אסתר מן הכלל, משמע דלא קיימא לן כשמואל דאמר דמגלת אסתר אינו מטמא הידים.

תניא רבי אליעזר אומר אסתר ברוח הקודש נאמרה, שנאמר ויאמר המן בלבו (מנא ידעו כותבי המגילה שכך אמר בלבו, אלא רוח הקודש נגלה עליהם). רבי עקיבא אומר אסתר ברוח הקודש נאמרה, שנאמר ותהי אסתר נשאת חן בעיני כל ראיה. רבי מאיר אומר אסתר ברוח הקודש נאמרה, שנאמר ויודע הדבר למרדכי (מי גלה לו רוח הקדש שרה

עליו) רבי יוסי בן דורמסקית אומר אסתר ברוח הקודש נאמרה, שנאמר ובבזה לא שלחו את ידם (היאך ידעו מה עשו הרחוקים). **אמר שמואל** אי הואי התם הוה אמינא מלתא דעדיפא מכולהו, שנאמר קימו וקבלו קימו למעלה (**הספיר הריטב"א** ומנא ידע דקיימו למעלה אלא ודאי ברוח הקדש נאמרה) מה שקיבלו למטה [**המהרש"א** שבת (פח.) **כתב** דדרשינן להך דרשה, משום דאי כפשוטו הוה ליה למכתב 'קבלו וקיימו' דודאי קדמה הקבלה לקיום].

אמר רבא לכולהו אית להו פירכא, לבר מדשמואל דלית ליה פירכא [**הקשו התוס'** וקשה דלשמואל מי ליכא פירכא, דהא רבא גופיה הוא דאמר בשבת (פח.) שקבלו שנית בימי אחשורוש אלמא דאיצטריך קרא לדרשא אחרינא **ויש לומר** שלימוד נוסף מפסוק אינו נחשב כפירכא, אלא רק סתירת עצם הדרשה, אך בהחלט יתכן ללמוד שני לימודים מפסוק], דרבי אליעזר (ויאמר המן בליבו) סברא הוא, דלא הוה איניש דחשיב למלכא כוותיה, והאי כי קא מפיש טובא ואמר (יביאו לבוש מלכות) אדעתיה דנפשיה קאמר (שמע מינה זאת היתה בלבו). דרבי עקיבא (ותהי אסתר נשאת חן) דלמא כרבי אלעזר, דאמר מלמד שכל אחד ואחד נדמתה לו כאומתו. והא דרבי מאיר (ויודע הדבר למרדכי) דלמא כרבי חייא בר אבא, דאמר בגתן ותרש שני טרשיים היו. והא דרבי יוסי בן דורמסקית (ובבזה לא שלחו את ידם) דלמא פריסתקי שדור (שלוחים שלחו להם למרדכי ואסתר שלא נגענו בביזה שלא ירע למלך). דשמואל ודאי לית ליה פירכא. אמר רבינא היינו דאמרי אינשי טבא חדא פלפלתא חריפתא ממלי צני קרי.

רב יוסף אמר מהכא וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים **רב נחמן בר יצחק אומר** מהכא וזכרם לא יסוף מזרעם (**הספירו התוס'** דברישא דקרא 'קיימו וקיבלו' לא חזינן אלא היהודים שבאותו הדור, ומה שזרעם יקבלוהו, ברוה"ק נאמר).

תני רב יוסף ומשלוח מנות (מיני מעדנים) איש לרעהו שתי מנות לאיש אחד. ומתנות לאביונים שתי מתנות לשני בני אדם (די לכל

אחד ואחד מתנה אחת, דהא אביונים נמי תרתי משמע). **פסק הש"ע א.** חייב לשלוח לחבירו שתי מנות בשר או של מיני אוכלים, שנאמר ומשלוח מנות איש לרעהו (**מ"ב** בת' בנין ציון סי' מ"ד נסתפק אם הביא בעצמו המנות ולא ע"י שליח אי יוצא כיון דכתיב 'ומשלוח' נימא דבעינן דוקא ע"י שליחות) שתי מנות לאיש אחד. וכל המרבה לשלוח לריעים משובח או"ח (תרצה,ד). **מ"ש** 'כל המרבה' זה לשון הרמב"ם **ועיין בכתר המלך** שמצא מקורו לכך מדף (ז). **ב.** חייב כל אדם ליתן לפחות שתי מתנות לשני עניים או"ח (תרצד,א).

רבי יהודה נשיאה שדר ליה לרבי אושעיא אטמא דעיגלא תלתא (שלישי לבטן) וגרבא דחמרא, שלח ליה [דף ז ע"ב] קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות איש לרעהו [**פירש רש"י** דהא תרי מנות איכא. **הב"ח והגהות הגר"א** לא גרסו 'ומתנות לאביונים' וכן מוכח מרש"י) **אמנם המהרש"א כתב לקיים את הגירסא** 'ומתנות לאביונים', וזתכ"ד משום דמנה משמע כל דהו ולכך בעי תרי לאיש אחד, אבל מתנה בעי שיעור נתינה כדאמרינן בכמה דוכתין וסגי לאיש אחד מתנה אחת, ומשום דשלח לו ב' מנות אטמא דעגלא וגרבא דחמרא שהם גדולות כשיעור נתינה אמר דבהנך ב' מנות גדולות טפי משיעור מנות קיימת ג"כ ומתנות לאביונים כשיעור נתינה לר' אושעיא ולבני ביתו **כתב הט"ז** לרש"י שלא גרס 'ומתנות לאביונים' באה הגמ' לחדש, שמשקה נחשב מנה (ממנס הגהות שכל שכיל על מעשה רב, שעפ"י הירושלמי לא מהני) **הקונטרס אחרון** כתב לחדש, דכששולח אחד לחבירו, קיימו שניהם מצות משלוח מנות, דע"י שניהם נעשית המצוה. והיינו דקאמר רבי אושעיא 'קיימת בנו', דהיינו בי ובך, 'משלוח מנות'. **והריטב"א גרס** 'קיימת בנו רבינו ומתנות לאביונים' והיינו שלא היתה המתנה חשובה בעיניו וס"ל דמשלוח מנות בעינן שיהא דבר חשוב].

רבה שדר ליה למרי בר מר ביד אביי מלא טסקא דקשבא (שק מלא תמרים) ומלי כסא קמחא דאבשונא (שנתייבשו החטים בתנור בעודן כרמל, וקמח שלהן מתוק לעולם **כתב בספר דרכי הים בשם מהר"ש אלגאזי** דאף כי מתורת דרך ארץ שהקטן שולח תחילה לגדול, כאן תקנו כדי שיהיה שמחה יותר, שישלח הגדול תחילה) אמר ליה אביי (לרבה) השתא אמר מרי (עכשיו יאמר מרי עליך) אי חקלאה מלכא ליהוי דיקולא מצואריה לא נחית (הסל, שהיה רגיל להוליך בעודנו בן כפר ומאכיל לבהמתו, לא יוריד עתה מראשו, כך אתה, נעשית מלך וראש בפומבדיתא ואינך שולח לו אלא דברים המצויין לכל) הדר שדר ליה איהו מלא טסקא דזנגבילא, ומלא כסא דפלפלתא אריכא (**כתב מלא הרועים** דשלח לו דברים אלו, משום דמעלו לכולי גופא. כדאמרינן במס' פסחים (מב:) אמר אביי השתא אמר מר אנא שדרי ליה הוליא (מתיקא) ואיהו שדר לי חורפא. אמר אביי כי נפקי מבי מר (כשיצאתי מבית אדוני, רבה, לילך לבית אבא מרי בר מר) הוה שבענא (הייתי שבע) כי מטאי להתם קריבו לי שיתין צעי [קערות של מיני מאכל **כתב הרש"ש** דנראה דהך 'שיתין' לאו דווקא הוא. כדאיתא בתוס' בב"מ (קז:) דדרך למנקט בכל מקום שיתין **החת"ם פירש** דהאי 'שיתין צעי' קאי אשיתין מסכתות הש"ס. וקאמר אביי הגם שלמדתי הרבה בבית רבה, כשבאתי לבית מרי, הנאני מדבריו עד שיכולתי ללמוד עוד פעם את הש"ס) דשיתין מיני קדירה, ואכלי בהו שיתין פלוגי (חתיכות) ובישולא בתרייתא הוו קרו ליה צלי קדר, ובעאי למיכם צעא אבתרה (הייתי חפץ לכום הקערה אחריו, כל אכילה שלא כדרכה נקרא כוסם). אמר אביי היינו דאמרי אינשי כפין עניא ולא ידע. אי נמי רווחא לבסימא שכיח (ריוח מצוי לדבר המתוק בתוך המעיים).

אביי בר אבין ורבי חנינא בר אבין מחלפי סעודתייהו להדדי (**רש"י פירש** זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו, ובשניה סועד חברו עמו **והקשה הב"י** וקשה לי על דבריו, דאם כן לא היו מקיימים משלוח מנות איש לרעהו **ותירץ הב"ח** דס"ל לרש"י דכיון דטעם משלוח מנות הוא כדי שיהא שש ושמח עם אוהביו, ולהשכין אהבה ואחוה שלום ורעות, ה"ה אם סועדין יחד בשמחה ורעות, ונפטרין עי"ז מחיוב משלוח מנות. ולפ"ז, אין צריך לפרש שהיו עניים, דה"ה בעשירים **ובדרכי משה כתב** דאפשר דהיא גופא אתא לאשמועינן, דאין צריך דווקא לשלוח מנות, אלא יוצא גם אם חבירו אוכל אצלו **אמנם הר"ן פירש** לא היה לאחד מהם כדי שיוכל לשלוח לחבירו ולהשאיר לעצמו ולפיכך שולחים כל אחד סעודתם זה לזה כדי לאכול סעודת פורים ולקיים מצות משלוח מנות).

אמר רבא מיחייב איניש לבסומי בפוריא (**פירש רש"י** להשתכר ביין **הסביר האבודרהם הטעם** דכתיב 'ימי משתה ושמחה', והרי 'יין ישמח לבב אנוש'. ועוד, שהרי מצינו שניסי הפורים באו על ידי משתאות היין) עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי (**הוסיפו התוס' בירושלמי** הוסיף 'ארורה זרש ברוכה אסתר,

ז:

ארורים כל הרשעים, ברוכים כל היהודים'). **רבה ורבי זירא עבדו סעודת פורים בהדי הדדי, איבסום (נשתכרו) קם רבה שחטיה לרבי זירא** (**כתב המהרש"א** דבר תמוה הוא לפרשו כפשטיה, ונראה דר"ל כעין שחטיה דאגבריה חמרא וכפייה לשתות יותר מדאי עד שחלה ונטה למות, ולכך נקטיה בלשון שחיטה דשתיית היין נקרא ע"ש הגרון מקום שחיטה כמ"ש ממלא גרונם של ת"ח יין, וקאמרי דהתפלל עליו שלא ימות מחולי זה עד שנתרפא וחי, ומצינו במקרא ובתלמוד לשון חי מלשון רפואה **כתב פתח עינים** נראה דהגם דר' זירא בלילה נשחט ומת כיון דעד שלא נקבר חי, לא היה צריך לקדש לאשתו קדושין חדשים). **למחר בעי רחמי ואחייה. לשנה אמר ליה ניתי מר ונעביד סעודת פורים בהדי הדדי, אמר ליה לא בכל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא. פסק השו"ע חייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי [הגה** וי"א דא"צ להשתכר כל כך, **אלא שישתה יותר מלימודו** (כל בו) **וישן, ומתוך שישן אינו יודע בין ארור המן לברוך מרדכי** (מהרי"ב) **ואחד המרבה ואחד הממעיט, ובלבד שיכוין לבו לשמים)** או"ח (תרצה,ב). **נלקט מעט מדברי קדשם של רבותינו בנושא זה. רש"י ור' אברהם מן ההר** לשונם 'להשתכר ביין'. **הר"ן הביא** דברי ר' אפרים שכתב דמהתוא עובדא דקם רבה ושחטיה לר' זירא אידחי ליה מימרא דרבא, ולא שפיר דמי למעבד הכי. **האורחות חיים כתב** לא שישתכר שהשיכרות איסור גמור ואין לך עבירה גדולה מזו שהוא גורם לגילוי עריות ושפיכות דמים וכמה עבירות זולתן אך שישתה יותר מלימודו מעט. **השפת אמת כתב** נראה לפרש דאין הכוונה שמחויב להשתכר כל כך עד שלא ידע, אלא דכל היום מחויב לעסוק במשתה ועד דלא ידע עדיין החיוב עליו לאפוקי כשהגיע לשיעור זה, אבל אפילו קודם השיעור יוצא כל שעוסק במשתה. **בהגהות יד אפרים כתב** (סי' תרצ"ה) שנתגלה לו בחזיון לילה שהכונה היא שעיקר החיוב של המשתה הוא שיהיה שרוי בשמחה כמ"ש 'ויין ישמח לבב אנוש', ומחמת שיהיה שרוי בשמחה יהיה חדות ה' מעוזו, ויתן תודות והלל לה' מתוך הרחבת הלב, ועל דרך שאמרו 'אגברו חמרא אדרדקי כי היכי דלימרו מילתא' (סנהדרין לח.) ולכן אין לו להשתכר יותר מדאי, שיתבלבל דעתו ולא יכיר בתוקף הנם כלל. וזה שאמרו חייב אדם לבסומי בפוריא עד שלא ידע, הכונה 'עד' ולא עד בכלל, ורצונם לומר שגבול השתיה בזה לבסומי עד גבול דלא ידע וכו', שמן הגבול הזה והלאה הוא ביטול כונת החיוב שחייבו חכמים לבסומי כדי שיתן הלל והודאה, שכיון שיתבלבל דעתו כל כך דלא ידע בין ארור המן וכו' פשיטא שאין בו דעת ותבונה לשבח ולפאר על תוקף הנם. ואתבונן אליו בבוקר ואראה כי נכון הוא. **וז"ל הקרבן נתנאל** פרש"י להשתכר ביין. ולולי פרש"י הייתי אומר מדלא קאמר מחייב למרוי, דהתרגום של וישכר בתוך אהלה. הוא רוי... אבל הכוונה שמחויב להיטיב לב ע"י שתיית יין הרבה, 'עד דלא ידע' עד ולא עד בכלל דזהו הגיע לשכרותו של לוט. **וז"ל הרמב"ם** כיצד חובת סעודה זו שיאכל בשר ויתקן סעודה נאה כפי אשר תמצא ידו, ושותה יין עד שישתכר וירדם בשכרות **וכתבו המועדים וזמנים, והרב קארפ בנזר אהרון** שרואים מדברי הרמב"ם דשתיית יין אינו דין נפרד של חובת שתיה בפני"ע, אלא זה דין בסעודה שישתה וישתכר בסעודתו. **הפר"ח כתב** מימרא דרבא כפשטה דמחייב אינש לבסומי עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, מיהו עתה שהדורות מקולקלים, ראוי לתפוס סברת רבינו אפרים ז"ל ושלא לשתות אלא מעט קט יותר ממה שמורגל ביום טוב, ובזה יוצא יד"ח כיון שכוונתו לשמים כדי שלא להכשל ח"ו בשום מקרה רע וישא ברכה מאת ה'. **וז"ל החיי"א הובא בביאו"ח** וז"ל הח"א כיון שכל הנם היה ע"י יין לכן חייבו חכמים להשתכר ולפחות לשתות יותר מהרגלו כדי לזכור הנם הגדול, ואמנם היודע בעצמו שיזלזל אז במצוה מן המצות בנט"י וברכה ובהמ"ז או שלא יתפלל מנחה או מעריב או שינהוג קלות ראש מוטב שלא ישתכר וכל מעשיו יהיו לש"ש עכ"ל.

אמר רבא סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא ידי חובתו, מאי טעמא ימי משתה ושמחה כתיב. רב אשי הוה יתיב קמיה דאמימר נגה ולא אתו רבנן (איחר היום, ולא באו התלמידים לבית המדרש) אמר ליה מאי טעמא לא אתו רבנן, דלמא טרידי בסעודת פורים. אמר ליה ולא הוה אפשר למיכלה באורתא, אמר ליה לא שמיע ליה למר הא דאמר רבא סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא ידי חובתו. אמר ליה אמר רבא הכי? אמר ליה אין תנא מיניה ארבעין זימנין, ודמי ליה כמאן דמנח בכיסיה. **פסק השו"ע** סעודת פורים שעשאה בלילה, לא יצא ידי חובתו. [**הגה** ומ"מ גם בלילה ישמח וירבה קצת בסעודה (**תשובת מהרי"ב**)] או"ח (תרצה,א).

משנה אין בין יום טוב לשבת (להיות מותר לכתחלה ביום טוב מה שאסור בשבת, אבל לענין עונשין יש הרבה, שזה בסקילה ובכרת, וזה בלאו גרידא) אלא אוכל נפש בלבד (**הקשה הגרעק"א**, לפמש"כ הב"י בסי' רמ"א דאין אדם מצווה על

שביתת בהמתו ביום טוב אמאי לא חשיב במתניתין הני נ"מ בין שבת ליו"ט).

הא לענין מכשירי אוכל נפש זה וזה שוין (אסורין ביום טוב כשבת). מתניתין דלא כרבי יהודה, דתניא אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש, רבי יהודה מתיר אף מכשירי אוכל נפש.

מאי טעמא דת"ק? אמר קרא 'הוא' ולא מכשיריו. ורבי יהודה אמר קרא 'לכם', לכם לכל צורכיכם. ואידך נמי, הכתיב 'לכם'? לכם ולא לנכרים, לכם ולא לכלבים (**כתב הריטב"א** דודאי דגם לר"י ס"ל להך דרשה, אלא דסבר דתרתי ש"מ). **ואידך נמי, הא כתיב 'הוא'? כתיב 'הוא' וכתיב 'לכם', כאן במכשירין שאפשר לעשותן מערב יום טוב** (כגון סכין שנפגם מערב יום טוב) **כאן במכשירין שאי אפשר לעשותן מערב יום טוב** [כגון סכין שנפגמה ביום טוב [**כתבו התוס'** משמע מדלא פליגי אלא במכשירין, מכלל דגוף המאכל שרי לעשות ביום טוב, אע"ג דאפשר לעשות מערב יום טוב, ומדרבי יהודה נשמע לרבנן דהא לא פליגי עליה אלא במכשירין. **וא"כ קשיא** דאמר בשבת (צה.) החולב והמגבן והמחבץ והרודה חלות דבש בשבת חייב חטאת, הזיד ביום טוב לוקה את הארבעים, אף על גב דהוי אוכל נפש, ואפי' לרבנן דאמרי התם אחד זה ואחד זה אין בו אלא משום שבות, מ"מ מודו היכא דאיכא אב מלאכה (כגון שוחט ומפשיט עור בהמה) דלוקה (**הרמב"ן הרשב"א והתוס' לא"ש** הסכימו להגמ' 'הזיל ביו"ט לוקה' לא נאמרו על מחבץ ומגבן, שזה טרח לוכל נפש המותר ביו"ט) **ויש לומר** דודאי אוכל נפש המתקלקל אם עושהו מאתמול מותר לעשות ביום טוב, אבל אוכל נפש דעדיף טפי כשהוא עשוי מאתמול (**מסביר המהרש"א** וה"ה שלא מתקלקל אם נעשה מאתמול) כגון ההוא דהמצניע אסור לעשותו ביום טוב, אבל מכשירין דלא מתקלקל כשנעשו מאתמול, בהא ודאי יש לחלק בין היכא דאפשר ללא אפשר (יש **לעיין** להסבר **המהרש"א** מה יהיה הדין לוכל נפש בלופן שלא אפשר לעשותו מערב יו"ט **כתב השפת אמת** שכרוך שמותר, וחלק בזה על הראשון למיון שאסר **וכ"פ במשנה ברורה** והסביר שעה"ל שפשוט שלא גרע ממכשירי לוכל נפש)] **אמנם רש"י** (כג:) כתב, דיש חילוק באוכל נפש, בין היכא דאפשר לעשותו ביום טוב לבין היכא דא"א **והרמב"ם כתב** (יו"ט א,ה) דמדרבנן אסור לעשות מלאכה שהיה אפשר לעשותה מעיו"ט, ולא היה בה הפסד ולא חסרון)]. **פסק השו"ע** כל מלאכה האסורה בשבת אסורה ביום טוב, חוץ ממלאכת אוכל נפש, וחוץ

מהוצאה והבערה, וכן מכשירי אוכל נפש שלא היה אפשר לעשותה מאתמול (**מ"ב** דנתקלקל ביום טוב או שלא הספיק לו השעה, ומשמע דבאוכל נפש גופיה מותר לדעת המחבר אפילו באפשר לעשותו מאתמול, ומיהו בדבר שדרך לעשותו בפעם אחת לימים רבים גם להמחבר אסור בדבר שטוב מאתמול ולא יפיג טעמו... וע"י שינוי משמע מהגר"א דשרי) {**הגה ויש מהמירין** [**מ"ב** מדרבנן כדי שלא יעבור עליו כל היום במלאכות וימנע משמחת יום טוב (**שעה"ל** לף להתוספות במגילה (ז:) מוכח לסבירא לה להוא לאורייתא, רוב פוסקים וגם תוס' בשבת ובבילה סבירא להוא לרבנן)] **אפילו באוכל נפש עצמו כל שאינו מפיג טעם כלל אם עשאו מערב יום טוב** [**מ"ב** מיהו אם לא היה לו שהות מקודם לבשל, וכש"כ כשלא היה לו הפירות מקודם, בודאי מותר לבשלם ביום טוב (**שעה"ל** לא גריע ממכשירי לוכל נפש דשרי בכהאי גוונא)] **מיהו אם לא עשאו מערב יום טוב ויש בו צורך י"ט, מותר לעשותו ע"י שינוי**} או"ח (תצה,א). **הרמ"א** שכתב שיש מהמירים באוכל נפש שאינו מפיג טעמו הוא כדברי התוס' מהרי"ל ואו"ז **אמנם הש"ע** פסק כדברי הר"ן (ביצה ז:).

משנה אין בין שבת ליום הכפורים אלא שזה (שבת) **זדונו בידי אדם** (יש בה מיתת בית דין) **וזה** (יוה"כ) **זדונו בכרת.**

הא לענין תשלומין זה וזה שוין. מני מתניתין רבי נחוניא בן הקנה היא. דתניא, רבי נחוניא בן הקנה היה עושה את יום הכפורים כשבת לתשלומין, מה שבת מתחייב בנפשו ופטור מן התשלומין, אף יום הכפורים מתחייב בנפשו (דאיסור כרת כמיתת בית דין דמי) **ופטור מן התשלומין.**

תנן התם כל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן (שוב אין בית דין של מעלה נפרעין) **שנאמר ונקלה אחיך לעיניך כיון שלקה הרי הוא כאחיך, דברי רבי חנניה בן גמליאל.**

אמר רבי יוחנן חלוקין עליו חביריו על רבי חנניה בן גמליאל. אמר רבא אמרי בי רב תנינא (דחלוקין) אין בין יום הכפורים לשבת אלא שזה זדונו בידי אדם וזה זדונו בהיכרת. **ואם איתא** (דנפטרו ע"י המלקות מהכרת) **אידי ואידי**

בידי אדם היא (אף ביום הכפורים יש מלקות על לאו שבו, ובית דין פוטרין אותו מכרת).

אמר רב נחמן (לעולם אינן חלוקין עליו חביריו, והא דקתני דאין זדונו בידי אדם) הא מני רבי יצחק היא, דאמר מלקות בחייבי כריתות ליכא (ס"ל אין מלקין בלאו הניתן לאזהרת כרת, אפילו התרו בו למלקות, ויליף טעמיה מהאי קרא) דתניא (**הקדמה** בסיום פרשת עריות כתוב כִּי כָּל־אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִכֹּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה **וְנִכְרְתָוּ** הַנְּפָשׁוֹת הָעֹשֹׂת מִקֶּרֶב עַמָּם **ובפרשת קדשים** נאמר וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִקַּח אֶת־אֲחֹתוֹ... **וְנִכְרְתוּ** לְעֵינֵי בְּנֵי עַמָּם עֶרְוַת אֲחֹתָוֹ גִּלָּה עֲוֹנוֹ יִשָּׂא. א"כ למרות שאחותו היתה בכלל פרשת עריות שכתוב בהכל כרת, אעפ"כ שוב נכתב בה כרת בפרשת קדושים) **רבי יצחק אומר חייבי כריתות בכלל היו** (**פירש רש"י** חייבי כריתות היו בכלל ונכרתו הנפשות העושות **הקשו התוס' וקשה** דהוי ליה למימר 'אחותו בכלל היתה' כלומר בכלל ונכרתו הנפשות, ולא היה לו לכתוב כרת נפרד בה **ולכן יש לומר** דה"פ חייבי כריתות בכלל היו פירוש בכלל המלקיות דבכל אחת ואחת יש לאו) **ולמה יצאת כרת באחותו** (בלא לאו, שהרי הכרת לא איצטריך שהרי היתה בכלל ונכרתו) **לדונה בכרת ולא במלקות** (ומינה נגמר לכל האחרים כדין דבר שהיה בכלל).

רב אשי אמר אפילו תימא רבנן (דאמרי מלקות אצל כרת, ואפילו הכא ליכא למילף מינה, שחלוקין על רבי חנניה, והכי קאמר מתניתין...) זה (שבת) עיקר (חומר) זדונו בידי אדם, וזה עיקר זדונו בהיכרת (ומיהו, אם התרו בו ולקה מיפטר). ההלכות בנושא זה עיין מסכת מכות דף כג.

[דף ח ע"א] משנה אין בין המודר הנאה מחבירו למודר ממנו מאכל אלא דריסת הרגל (שהמודר הנאה אסור ליכנס לביתו, והמודר מאכל מותר) וכלים שאין עושין בהן אוכל נפש (מותר להשאיל למודר מאכל, ודוקא במקום שאין משכירין כיוצא בהן, אבל במקום שמשכירין כיוצא בהן תנן בהדיא דאסור, דכל הנאה שאם לא ההנהו זה היה מחסר בה פרוטה הנאת מאכל היא, שהרי ראויה אותה פרוטה לקנות בה מאכל **עוד ביארו התוס'** אבל כלים שעושין בהן אוכל נפש אסור אפילו בפחות משוה פרוטה כיון דהוי אוכל נפש).

הא לענין כלים שעושין בהן אוכל נפש זה וזה שוין (אסור אף במודר מאכל, ואפילו במקום שאין משכירים).

דריסת הרגל, הא לא קפדי אינשי [ואמאי אסור במודר הנאה **הקשו התוס'** קשה שהרי (בב"ב נז) איתא דכן קפדי? **ותירצו בשם ר"ת** דהכא מיירי בבקעה דלא קפדי בה שום אדם]? **אמר רבא** הא מני רבי אליעזר, דאמר ויתור (דבר שהיה מוותר לכל אדם, ואינו מקפיד עליו) אסור במודר הנאה. **פסק הש"ע** ראובן שאסר נכסיו על שמעון, או שאסר עצמו מנכסי שמעון, הנאסר אסור לעבור על שדה האחר אפילו בבקעה בימות החמה שאין בני אדם מקפידים על דריסת רגל שבה, ואסור לשאול ממנו כל כלים שבעולם. ואם לא נדר ממנו אלא מאכל... ואסור ליהנות בכל דבר שמשכירין כיוצא בו, ומה שאין משכירין כיוצא בו, מותר אם אין בו שייכות מאכל, אבל אם יש בו שייכות מאכל, כגון נפה וכברה, ואפילו שק להביא בו פירות וחמור להביא עליו פירות, וכן סום לרכוב עליו לבית המשתה וטבעת להראות בו בבית המשתה ולעבור דרך שדהו לבית המשתה, אף על פי שאין משכירין כיוצא בו, אסור יו"ד (רכא,א).

משנה אין בין נדרים לנדבות אלא שהנדרים (נדר, האומר הרי עלי עולה ולאחר זמן הפרישה) חייב באחריותן, ונדבות (האומר הרי זו, ולא קבלה עליו) אינו חייב באחריותן (**הקשו התוס'** קשיא אמאי לא תני שנדבה באה ממעות מעשר שני, ונדר אינו בא אלא מן החולין, שהרי משעה שנדר ואמר 'הרי עלי' מחוייב בדבר, ואין אדם מביא חובותיו אלא מן החולין **ותירצו ב' תירוצים א. י"ל** דמן הדין לא תנא ליה משום דאיירי בקרבן שהופרש כבר ואשמעינן דאין חילוק בעבודתן, אבל בקרבן שלא הופרש פשיטא ליה שיש הרבה חילוקים **ב.** תנא ושייר, ואף שהלשון 'אין בין', מצאנו כמה מקומות שנקט לשון זו, ואעפ"כ שייר. **פסק הרמב"ם** מה בין נדרים לנדבות, שהנודר אם הפריש קרבנו ואבד או נגנב חייב באחריותו עד שיקריב כמו שנדר, והמתנדב

ואומר זו אם מת או נגנב אינו חייב באחריותו מעה"ק (יד,ה).

הא לענין בל תאחר זה וזה שוין (ואף על גב דנדבה בקרא דבל תאחר לא כתיבא, הא מרבינן ליה במסכת ראש השנה מגזרה שוה).

תנן התם אי זהו נדר האומר 'הרי עלי עולה'. איזו היא נדבה 'האומר הרי זו עולה'. ומה בין נדרים לנדבות? נדרים, מתו או נגנבו או אבדו חייב באחריותן. נדבות, מתו או נגנבו או אבדו אינו חייב באחריותן, מנהני מילי? דתנו רבנן ונרצה לו לכפר עליו, רבי שמעון אומר את שעליו חייב באחריותו (**פירש רש"י** הכי דרש ליה לקרא, ונרצה לו נדרו לכשיתכפר בהן הויא נרצה, אבל מקמי כפרה לא נרצה, ובאיזה קרבן אמרתי לך באותו שעליו, והיינו עליו דקרא **אבל תום' חולין** (כב) כתבו, דבהבאה לעזרה מיפטר) **ואת שאינו עליו אינו חייב** באחריותו. מאי משמע (דעליו קבלת אחריות עליו)? **אמר רבי יצחק בר אבדימי** כיון דאמר עלי כמאן דטעין אכתפיה דמי.

משנה אין בין זב הרואה שתי ראיות (ביום אחד, או בשני ימים רצופים) לרואה שלש (ביום אחד או בשלשה ימים רצופין, או שתים ביום אחד ואחת למחר) אלא קרבן.

הא לענין משכב ומושב (שכב או ישב על גבי עשרה בגדים זה על זה כולן אבות הטומאה, ואפילו לא נגע בהן, ואילו נגע בדבר ולא שכבה או ישב עליו ומושב נעשה ראשון לטומאה, ואינו מטמא אדם וכלים אלא אוכלין ומשקין) וספירת שבעה (משיפסוק צריך למנות שבעה נקיים קודם שיטבול, ואם ראה זוב באחד מהן סתר כל המנויין) זה וזה שוין.

מנהני מילי (דשוין לטומאה ואין שוין לקרבן)? **דתנו רבנן** רבי סימאי אומר מנה הכתוב שתים וקראו טמא ('ואיש כי יהיה זב$_1$ מבשרו זובו$_2$ טמא הוא') שלש וקראו טמא (דכתיב 'וזאת תהיה טומאתו בזובו$_1$ רר בשרו את זובו$_2$ או החתים בשרו מזובו$_3$ טומאתו היא). הא כיצד (אם משתים טמא, למה פרט לך הכתוב שלש)? שתים לטומאה (לכל חומר טומאת זב) ושלש לקרבן... ואימר שתים לקרבן ולא לטומאה, שלש אף לטומאה? לא סלקא דעתך, דתניא וכפר עליו הכהן לפני ה' מזובו מקצת זבין מביאין קרבן ומקצת זבין אין מביאין קרבן...

ואיצטריך דרבי סימאי, ואצטריך מזובו. דאי מדרבי סימאי הוה אמינא כי קושיין, קמשמע לן מזובו. ואי מזובו (משמע מקצת זובו) לא ידענא כמה ראיות (או שלש וארבע או שתים ושלש) קמשמע לן דרבי סימאי.

והשתא דאמרת מזובו לדרשא, 'וכי יטהר הזב מזובו' מאי דרשת ביה? ההוא מיבעי ליה לכדתניא 'וכי יטהר הזב' לכשיפסוק מזובו (**הסביר התורה תמימה** תוכן הפסוק 'וכי יטהר הזב וספר ורחץ' וכיון שא"א לומר ש'וכי יטהר' כוונתו על הטבילה במקוה, שתמיד הטבילה אחר הספירה, אלא על כרחך ש'וכי יטהר' כוונתו על טהרה של חלאה והיא פסיקת הזיבה) 'מזובו' ולא מזובו ונגעו (שאם היה זב ומצורע, ופסק מזובו ולא נתרפא עדיין מנגעו, וספר לזיבתו, אין אומרים לו אין ספירה זו נקיות עד שיטהר אף מנגעו, אלא מונה והולך מיד ועולה לו לספירת זוב, ולכשיתרפא מצרעתו יטבול מיד טבילה ראשונה של מצורע, והיא עולה לו לטבילת נגעו וזובו, ונטהר מלטמא משכב ומושב ולטמא כלי חרס בהיסט כדין זב, ואף על פי שלאכילת קודשים צריך ספירת שבעה וטבילה שניה) 'מזובו וספר' לימד על זב בעל שתי ראיות שטעון ספירת שבעה (להכי סמך ספירה אצל זובו, ללמדך שאף בשביל מקצת זב טעון ספירה, לימד על זב בעל שתי ראיות). והלא דין הוא, אם מטמא (בשתי ראיות) משכב ומושב לא יהא טעון ספירת שבעה? [דף ח ע"ב] שומרת יום כנגד יום (הרואה יום אחד או שנים בתוך אחד עשר יום שבין נדה לנדה, מונה יום אחד, וטובלת בו ביום) תוכיח, שמטמאה משכב ומושב (נדה עב) ואינה טעונה ספירת שבעה. ואף אתה אל תתמה על זה, שאף על פי שמטמא משכב ומושב לא יהא טעון ספירת שבעה, תלמוד לומר 'מזובו וספר' מקצת זובו וספר, לימד על זב בעל שתי ראיות שטעון ספירת שבעה.

אמר ליה רב פפא לאביי מאי שנא האי מזזובו דמרבי ביה זב בעל שתי ראיות (לספירת שבעה) ומאי שנא האי מזובו (דלעיל דכתיב לגבי קרבן) דממעט ביה זב בעל שתי ראיות? אמר ליה אי סלקא דעתך האי למעוטי הוא דאתא לישתוק קרא מיניה (ומהיכא תיתי לן ספירה). וכי תימא אתיא מדינא (כדאמרת אם מטמא משכב ומושב לא יהא טעון ספירת שבעה) שומרת יום כנגד יום תוכיח. וכי תימא האי מיבעי ליה מזובו ולא מנגעו? אם כן ליכתוב קרא וכי יטהר הזב, ולישתוק, מזובו למה לי לימד על זב בעל שתי ראיות שטעון ספירת שבעה. **פסק הרמב"ם** הרואה ראייה אחת של זוב הרי הוא כבעל קרי, ראה שתים הרי זה זוב וצריך ספירת שבעה וביאת מים חיים ואינו חייב בקרבן, ראה שלש ראיות הרי זה זב גמור וחייב בקרבן, ואין בין זב שראה שתי ראיות לרואה שלש אלא קרבן בלבד, ודברים אלו כולן דברי קבלה מפי משה רבינו מסיני מה"כ (ב,ו).

הקדמה למשנה הבאה 'נגע צרעת כי תהיה באדם והובא אל הכהן', הכהן רואה את הנגע, ופעמים שמטמאהו מיד כשיש בנגע סימני טומאה, והרי הוא מצורע מוחלט. ופעמים, שמסגירו הכהן שבעה ימים פעם או פעמים כדי לידע אם ייראו בו סימני טומאה, ואחר כך מחליטו או מטהרו, ואותם ימים שהוא מוסגר בהם נקראים **'ימי הסגרו'**. אותם ימים מעת שטימאהו הכהן והחליטו ועד שנרפא נגע הצרעת מן הצרוע, הם הנקראים **'ימי חלוטו' או 'ימי גמרו'**. משנרפא הנגע, מביא המצורע שתי צפרים, האחת נשחטת על מים חיים. ובמים המעורבים בדמה של הציפור השחוטה, טובל הכהן את הציפור החיה, יחד עם עץ ארז ושני תולעת ואזוב. ומזה מהמים על המצורע. והצפור החיה משולחת על פני השדה, ומגלח המצורע את כל שערו ואחר כך טובל במקוה, וסופר שבעה ימים בהם הוא יושב מחוץ לאהלו, והם הנקראים **'ימי ספרו'**. וביום השביעי מגלח שנית, ואחר כך טובל, וביום השמיני מביא את קרבנותיו.

משנה אין בין מצורע מוסגר למצורע מוחלט אלא פריעה ופרימה (דכתיב במוחלט 'בגדיו יהיו פרומים וראשו יהיה פרוע'). אין בין טהור מתוך הסגר לטהור מתוך החלט אלא תגלחת וצפרים.

הא לענין שילוח (חוץ לחומת העיר) וטומאה (כל חומר טומאה האמורה במצורע) זה וזה (מוסגר, מוחלט) **שוין** (רש"י מו"ק ז: משמע, דמצורע מוסגר אינו משתלח חוץ לג' מחנות. ועיי' בריטב"א שם שהקשה מגמ' דידן).

מנהני מילי (דאין פריעה ופרימה במוסגר דלמא גלי לן רחמנא במוחלט, והוא הדין למוסגר, כדאמרת לענין טומאה)? דתני רב שמואל בר יצחק קמיה דרב הונא (במצורע שבא לכלל טהרה מתוך הסגירו ולא נחלט כתיב) **וְטִהֲרוֹ הַכֹּהֵן מִסְפַּחַת הִוא וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְטָהֵר** (מדלא כתב ויטהר לישנא דמעיקרא הוא) **טהור מפריעה ופרימה דמעיקרא** (הכי קאמר וכבר קודם טבילה היה טהור ממקצת טומאה של חומר מצורע).

אמר ליה רבא אלא מעתה, גבי זב דכתיב (בסוף טהרתו) **וכבס בגדיו וטהר, התם מאי וטהר מעיקרא איכא, אלא** (על כרחך) **טהור השתא** (לאחר שטבל) **מלטמא כלי חרס בהיסט** (אף שיראה שוב היום). **אף על גב** (טבילתו של הזב ביום היא, ואם...) **דהדר חזי** (זוב באותו יום, סותר את טהרתו, ומטמא למפרע משכב ומושב, מכל מקום...) **לא מטמא למפרע** (כלי חרס שהסיט בין טבילה לראיה, ונראה בעיני דהא דדרשינן ליה וטהר מלטמא כלי חרס, מדכתבינהו להאי קרא בתר קרא ד'אשר יגע בו הזב', דנפקא לן מיניה היסט כלי חרס לזב, ואין לך עוד טמא שמטמא כלי חרס בהיסט אלא הוא). (אם כן) **הכא נמי** (בעניינא דמצורע מוסגר, איכא למימר) **טהור השתא** (לאחר שטבל) **מלטמא בביאה** (לבית, דאיכא חומרא בטומאת מצורע, שמטמא אדם וכלים הבאים עמו לבית. ואתא קרא למימר, דאף על פי שפשתה אחר כך הצרעת, ובטלה טהרתו, ומטמא למפרע טומאת משכב ומושב אינו מטמא) **למפרע** (בביאה, וכיון דאיכא למדרשיה הכי, מנא לן דמצורע מוסגר פטור מפריעה ופרימה).

אלא אמר רבא מהכא **וְהַצָּרוּעַ אֲשֶׁר־בּוֹ הַנֶּגַע** (בְּגָדָיו יִהְיוּ פְרֻמִים וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה פָרוּעַ, משמע...) **מי שצרעתו תלויה בגופו** (שכל זמן שלא נתרפא ממנו טמא הוא, והיינו מוחלט, דגבי טהרה דיליה כתיב והנה נרפא נגע הצרעת מן הצרוע) **יצא** (מוסגר) **זה שאין צרעתו תלויה בגופו אלא בימים** (שאם לא ימצא ביום השביעי סימני טומאה, שער לבן או פסיון, יטהרנו, ואף על פי שנגעו עומד עליו).

אמר ליה אביי אלא מעתה 'כָּל־יְמֵי אֲשֶׁר הַנֶּגַע בּוֹ יִטְמָא (טָמֵא הוּא בָּדָד יֵשֵׁב מִחוּץ לַמַּחֲנֶה מוֹשָׁבוֹ)' מי

שצרעתו תלויה בגופו הוא דטעון שילוח (כדכתיב בקרא), ושאין צרעתו תלויה בגופו אין טעון שילוח. וכי תימא הכי נמי, והא קתני אין בין מצורע מוסגר למצורע מוחלט אלא פריעה ופרימה, הא לענין שילוח ולטמויי בביאה זה וזה שוין? אמר ליה ימי כל ימי (מדהוה ליה למיכתב ימי וכתיב כל ימי) לרבות מצורע מוסגר לשילוח. אי הכי (**כתב המהרש"א** דלישנא ד'אי הכי' מגומגם, דלכאורה הך קושיא לא תליא במאי דאמרינן לעיל מינה, וכן והב"ח לא גרס ליה) תגלחת וצפרים מאי טעמא לא (והרי ראינו במשנה שלא נתרבו)? אמר אביי אמר קרא ויצא הכהן אל מחוץ למחנה והנה נרפא נגע הצרעת, מי שצרעתו תלויה ברפואות (מוחלט) יצא זה שאין צרעתו תלויה ברפואות אלא בימים. **פסק הרמב"ם א.** אחד מצורע מוסגר ואחד מצורע מוחלט לענין טומאה, ואין בין מצורע מוסגר למצורע מוחלט לענין טומאה אלא פריעה ופרימה ותגלחת וצפורים שהטהור מתוך הסגר פטור מן התגלחת ומן הצפורים והטהור מתוך החלט חייב בהן, אבל טומאת שניהן שוה בכל דבר טו"צ (י,י). **ב.** זב וזבה גדולה שטבלו ביום ז' שלהן כמו שביארנו לא יתעסקו בטהרות עד לערב שמא יראו טומאה ויסתרו שבעת ימי הספירה ונמצא אותן הטהרות טמאות למפרע, אף על פי שהן עושין משכב ומושב למפרע אין מטמאין כלי חרס בהיסט מאחר שטבלו אף על פי שחזרו וראו טומאה וסתרו הכל, וכל כלי חרס שהסיטו עד שלא ראו טהור מטמאי מו"מ (ה,ט). הכס"מ הביא שמקור הלכה זו מגמרתנו.

משנה אין בין ספרים (תנ"ך) לתפלין ומזוזות אלא שהספרים נכתבין בכל לשון (**כתבו הריטב"א והרמב"ם** בפה"מ דה"ה דנכתבין בכל כתב) ותפלין ומזוזות אינן נכתבות אלא אשורית (**פירש רש"י** לשון הקודש **כתב הריטב"א** ביאור אשורית שמאושר בכתבו, או על שעלה עמהם מאשור, וביאר שלשון וכתב זה כבר היה ידוע לאבות ובנ"י קודם מתן תורה, אבל מתוך קדושת הכתב ההוא, לא היו כותבים בו דברי חול. וכשגלו לאשור, למדו בני אשור כתב זה מבני ישראל, או שלמדו כתב זה קודם לכן מספרי הקודש וחמדוהו להם, ובני ישראל הורגלו בו עמהם בגלותם וכשעלו משם נטלוהו עמהם). רשב"ג אומר אף בספרים (תנ"ך) לא התירו שיכתבו אלא יוונית.

הא לתופרן בגידין [כל ספריהן עשויין בגליון, והלכה למשה מסיני הוא בתפילין ומזוזות שיהו תפורין בגידין, ובספר תורה נחלקו במכות (יא.) בספר תורה שתפרה בפשתן, השתא אשמעינן מתניתין כמאן דפסל] ולטמא את הידים זה וזה שוין.

איתא במשנה 'וספרים נכתבין בכל לשון...' **ורמינהו** מקרא שכתבו תרגום (ספר שכתוב בלשון הקודש, הראוי לכתוב בו מקרא כתבו לשון ארמי) ותרגום [שהיה ראוי ליכתוב בו תרגום כגון יגר שהדותא (בראשית לא)] שכתבו מקרא [שכתב 'גלעד' **הקשו התוס'** וקשה אמאי מפסלא בהכי, והלא אילו היה חסר כל אלו השלש תיבות לא מפסיל בהכי, כדאמרינן בגיטין (ס.) ספר תורה שחסר יריעה אחת אין קורין בו, משמע דווקא יריעה, אחת אבל פסוק אחד לא (**בביאור הגר"א** סי' קמג ס"ל הסביר שבאמת הספר נפסל, אלא שניתן לקרות בו אא"כ חסר בו יריעה אחת, וכתשובת הרמב"ם) **ודחק הקרנטרס** לומר דגרע טפי כשהוא כתוב תרגום מכשהוא לא נכתב כלל **ויש לומר** דהכא לא בא אלא להשמיענו דהוי טעות וצריך להגיהו (**הקשו הטורי אבן והגר"א** אם הספר כשר מדוע אינו מטמא את הילייס)] וכתב עברי (או שלא שינה את הלשון, אבל שינה את הכתב, שכתבו בכתב של עבר הנהר) אינו מטמא את הידים, עד שיכתבנו בכתב אשורית, על הספר, ובדיו (**הקשו התוס'** לקמן מוקי לה במגילה, וקשיא דהא אמרינן (יח.) גיפטית לגיפטים עילמית לעילמים יצא, ומיירי ודאי שכתוב באותו לשון שקורא דאם לא כן הוי קורא על פה ולא יצא, ואם כן קשיא אמאי לא מטמאה את הידים כיון שנתנה לקרות וליכתב בכל לשון שמכירין בה? **ותירצו ויש לומר** דכיון שאינה כשרה לקרות אלא למכירים בה דין הוא שלא תטמא את הידים, אבל היכא דכתיבה אשורית כשירה אף לשאינן מכירין, ומשום הכי דין הוא שתטמאה את הידים)?

אמר רבא לא קשיא [דף ט ע"א] כאן בגופן (בכתיבה) שלנו (מתניתין דקתני בכל לשון שלא שינה את הכתב, אלא ששינה את הלשון) כאן (בברייתא) בגופן שלהן (ולכן אינו מטמא את הידיים). אמר ליה אביי במאי אוקימתא לההיא (לברייתא) בגופן שלהן, מאי איריא מקרא

שכתבו תרגום ותרגום שכתבו מקרא, אפילו מקרא שכתבו מקרא ותרגום שכתבו תרגום נמי, דהא קתני עד שיכתבנו אשורית על הספר בדיו? אלא, לא קשיא, הא (המשנה, שהתירה בכל לשון) רבנן, הא (ברייתא) רשב"ג (דפליג אדרבנן במתניתין, ואסר שאר לשונות למעט יוונית). אי רשב"ג (אמאי קתני בברייתא עד שיכתבנו אשורית) הא איכא יונית?...

אלא לא קשיא, **כאן** (הברייתא) **במגילה, כאן** (המשנה) **בספרים**. מגילה מאי טעמא דכתיב בה ככתבם וכלשונם, מאי תרגום שכתבו מקרא איכא? אמר רב פפא ונשמע פתגם המלך, רב נחמן בר יצחק אמר וכל הנשים יתנו יקר לבעליהן.

רב אשי אמר כי תניא ההיא (הברייתא דס"ל אינה מטמא את הידיים) בשאר ספרים (נ"ך) ורבי יהודה היא [שסובר שהתירו יוונית רק בתורה, אבל בנ"ך לא התירו יוונית אלא רק לשה"ק **הקשו התוס'** וקשה דהא בשבת (קטו:) הביא רב אשי ברייתא דאין בין ספרים למגילה אלא שהספרים נכתבין בכל לשון ומגילה צריך אשורית בספר ובדיו. אלמא, שרק במגילה צריך אשורית וספר ודיו אבל בשאר ספרים לא, ואם כן מנא ליה לרב אשי לומר דר' יהודה מחמיר ומצריך כולי האי (לכאו' הקושיא איכה מובנת שהרי מפורש בדברי ר' יהודה שמלבד אשורית **ביאר המהרש"א** שהכוונה שמניין שמחמיר ומלבד גם ספר וליו) והא לא אשכח התם שום תנא דפליג עליה (הרמב"ן **והרשב"א ועוד לאשונים** לא גרסו ברייתא זו בגמרא שם, ולפיהם הקושיא מעיקרא ליתא)? **ותירצו וי"ל** דההיא דמסכת שבת מיירי לענין הצלה מפני הדליקה דווקא, והכי קאמר בשאר ספרים יש להצילם אף על גב דנכתבין בכל לשון שהרי יש בהן כמה שמות קדושים, אבל במגילה שאין בה שום אזכרה אין להצילה אלא אם כן כתובה כהלכתה, והכא מיירי להכשיר לקרות בהן) דתניא... תפלין ומזוזות אין נכתבין אלא אשורית... ורבותינו לא התירו שיכתבו אלא יונית. **ותניא** אמר רבי יהודה אף כשהתירו רבותינו יונית לא התירו אלא בספר תורה (ולא בנ"ך) ומשום מעשה דתלמי מלך (מצרים. **הקשה השפת אמת** לשם מה התירו לכתבה יונית, דאפילו אי כפה אותם תלמי, והיה מותר אז מפני פקוח נפש, מ"ט התירו לדורות? וכתב, דצ"ל דס"ל לר' יהודה דמהתורה ספרים נכתבין בכל לשון, ורבנן הוא דאסרו, וגבי תורה השאירו הדין דמותר לכתוב יונית משום שהוכרחו לכתוב לתלמי המלך).

ט.

דתניא מעשה בתלמי המלך שכינס שבעים ושנים זקנים, והכניסן בשבעים ושנים בתים, ולא גילה להם על מה כינסן. ונכנס אצל כל אחד ואחד ואמר להם כתבו לי תורת משה רבכם. נתן הקב"ה בלב כל אחד ואחד עצה, והסכימו כולן לדעת אחת, וכתבו לו **א.** אלהים ברא בראשית (**פירש רש"י** את השמים, שלא יאמר 'בראשית' שם הוא, ושתי רשויות הן, וראשון ברא את השני. **הקשו התוס'** וקשה שהרי 'בראשית' אינו שם כלל אלא ביאורו בתחלה, ועוד שכתבו לו בלשון יונית בתחלה **ותירצו** שסיבת טעותם אינה ממשמעות המילה, שהיונים היו יודעים שלעולם יש להזכיר הבורא בתחילה, לכן בכל לשון שיכתבו יפרשו שהמילה הראשונה היא אלוקות, ואם כן אלו כתבו בראשית קודם היה אומר דשתי רשויות הן והתיבה הראשונה הוי בורא אחד ואלהים הוי השני משום הכי הפכו לו). **ב.** אעשה אדם בצלם ובדמות (שמכאן פקרו המינין לומר שתי רשויות הן, דכתיב נעשה אדם). **ג.** ויכל ביום הששי, וישבות ביום השביעי (שלא יאמר אם כן עשה מלאכה בשבת, דהא כתיב ויכל ביום השביעי, והוא לא יקבל עליו מדרש חכמים שדרשו בו מה היה העולם חסר מנוחה, באתה שבת באתה מנוחה, וזהו גמרו). **ד.** זכר ונקבה בראו, ולא כתבו בראם (דמשמע שני גופין ברא, כל אחד זכר ונקבה שני פרצופין, לכן כתבו בראו, שכך נברא אדם בשני פרצופים). **ה.** הבה ארדה ואבלה שם שפתם **ו.** ותצחק שרה בקרוביה (**פירש רש"י** שלא יאמר על אברהם לא הקפיד דכתיב ויצחק, ועל שרה הקפיד, לפיכך כתבו בקרוביה, לומר אברהם בלבו, והיא אמרה בקרוביה **הסביר המהרש"א** והוא לא יאמין למדרש חכמים, שפירשו דהאי דכתיב אצל אברהם 'ויצחק' הוא מלשון שמחה, כפי שתרגם אונקלוס 'והדי', ואילו אצל שרה הוא מלשון לגלוג, כפי שתרגם 'והייכת', ולכן הקפיד הקב"ה דווקא על שרה). **ז.** כי באפם הרגו שור וברצונם עקרו אבום (שלא יאמר רצחנים היו אבותיכם, שהרי אביהם מעיד עליהם שהם הרגו איש, לכך כתבו שור, שלא היו חשובין בעיניו אלא כבהמות ולא הקפיד על הבהמות). **ח.** ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על נושא בני אדם [**פירש רש"י** דמשמע גמל, שלא יאמר משה רבכם לא היה לו סוס או גמל **תוס' כתבו ברש"י** רק שהוסיפו תיבות 'וכי לא היה לו' (**ביאר הגן יהוידע** שלרש"י

חשקו שיבזה את משה על עניותו, ולתוס׳ הביאור שעניות אין זה חסרון לאנשי מעלה, אלא חשקו שיאמר שהתורה ח״ו משקרת, שולמי היה לו סוס או גמל). **ט.** ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים ובשאר ארצות ארבע מאות שנה (שלא יאמר שקר כתוב בתורה, שהרי קהת מיורדי מצרים היה, וכשאתה מונה שנותיו של קהת, ושנותיו של עמרם, ושנותיו של משה, כולן אין מגיעות לארבע מאות שנה, כל שכן שהרבה משנות הבנים נבלעין בתוך שנות האבות, אלא שמנה הכתוב מיום שנגזרה גזירת גלות מצרים בין הבתרים, ומשם עד שנולד יצחק שלשים שנה, ושלשים של קודם לכן לא נמנו בגזרה, דהא זרעך כתיב). **י.** וישלח את זאטוטי בני ישראל (**פירש רש״י** לשון חשיבות, אבל ׳נערי׳ לשון קטנות, ויאמר גרועים שלכם שלחתם לקבל פני שכינה **הקשו התוס׳** וקשה אמאי לא כתבו לו וישלח את אצילי בני ישראל כדכתיב בסמוך והוי לשון גדולה, (וכך גם לא היו נצרכים לשנות את הפסוק הבא) **ויש לומר** לפי שלא רצו לשקר, ולכך כתבו לו זאטוטי במקום נערי ובמקום אצילי, דזאטוטי משמע לשון גדולה כמו זוטו של ים ומשמע נמי לשון השפלה כדאמרינן התם האומר לצולה הרבי) **יא.** ואל זאטוטי בני ישראל לא שלח ידו (באותה פרשה עצמה, ולפי שכתבו זאטוטי תחילה חזרו וכתבום כשמם הראשון, ולא כתבו ואל אצילי בני ישראל) [דף ט ע״ב] **יב.** לא חמד אחד מהם נשאתי (שלא יאמר חמור לא לקח, אבל חפץ אחר לקח) **יג.** אשר חלק ה׳ אלהיך אתם להאיר לכל העמים (שאם לא כן, יאמר בן נח מותר בעבודה זרה). **יד.** וילך ויעבוד אלהים אחרים אשר לא צויתי לעובדם (שאם לא כתבו ׳לעובדם׳ משמע אשר לא צויתי שיהיו, ויאמר אם כן אלהות הן שעל כורחו נבראו). **טו.** וכתבו לו את צעירת הרגלים (לפי שידיה קצרות וקטנות מרגליה) ולא כתבו לו ואת הארנבת, מפני שאשתו של תלמי ארנבת שמה, שלא יאמר שחקו בי היהודים והטילו שם אשתי בתורה (**בספר יוחסין** כתב שהיו יג׳ שינויים. וראיתי שיש מנו את י. ואת יא. יחדיו, וכן יג׳ ויד׳).

איתא במשנה ׳רשב״ג אומר אף בספרים לא התירו שיכתבו אלא יונית׳ **אמר רבי יוחנן** הלכה כרשב״ג. **ואמר רבי יוחנן** מאי טעמא דרשב״ג אמר קרא יפת אלהים ליפת וישכן באהלי שם, דבריו של יפת יהיו באהלי שם. ואימא גומר ומגוג? אמר רבי חייא בר אבא היינו טעמא דכתיב יפת אלהים ליפת יפיותו של יפת (הוא לשון יון, לשונו יפה משל כל בני יפת) יהא באהלי שם. **פסק הרמב״ם** אין כותבין תפילין ומזוזה אלא בכתב אשורית, והתירו בספרים לכתוב אף ביוני בלבד, וכבר נשקע יוני מן העולם ונשתבש ואבד לפיכך אין כותבין היום שלשתן אלא אשורית תפילין ומזוזה וספר תורה (א,יט).

משנה אין בין כהן משוח בשמן המשחה למרובה בגדים (כהנים ששימשו בבית שני, ואף בבית ראשון מימות יאשיהו ואילך, שנגנז צלוחית של שמן המשחה) אלא פר הבא על כל המצות (**פירש רש״י** כהן משיח שהורה היתר בדבר שזדונו כרת, ועשה כהוראת עצמו, מביא פר. **וכ״כ תוס׳**, ושללו ההבנה דמיירי בפר העלם דבר של צבור, דכתיב ביה ׳הכהן המשיח׳, דהא מרבינן בת״כ ואפילו כהן הדיוט יכול להביאו וכל שכן מרובה בגדים). **אין בין כהן משמש לכהן שעבר** (כגון שאירע בכה״ג פסול, ומינו מחליף, ועבר פסולו של ראשון וחזר לעבודתו, והעבירו את המחליף, הראשון קרוי ׳משמש׳, והשני ׳עבר׳) **אלא** פר יום הכפורים (שאי אפשר להביא שנים **הקשו התוס׳** הוה ליה למימר ׳בין הכהן המשמש לכהן שיעבור׳ שבירושלמי מבואר שאפילו בזמן שהמחליף משמש, הפר בא מן הכהן הקבוע שנפסל. **ותירצו** אי נקט ׳לכהן שיעבור׳ הוה משמע שלגבי ׳כהן שעבר׳ היינו שחזר הכהן לעבודתו מול הכהן שהחליף יש הרבה חילוקים ביניהם, משום הכי נקט לאותו שעבר לאשמועינן דאף בדידיה ליכא אלא חילוק זה) **ועשירית האיפה** (הביתי כהן גדול שבכל יום, שאי אפשר להביא שנים).

הא לענין פר יום כפורים ועשירית האיפה זה (משוח) **וזה** (מרובה בגדים) **שוין.**

מתניתין דלא כרבי מאיר, דאי רבי מאיר, הא תניא מרובה בגדים מביא פר הבא על כל המצות, דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים אינו מביא.

(הפסוק המדבר בפר הבא על כל המצוות, אִם הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ יֶחֱטָא לְאַשְׁמַת הָעָם...) מאי טעמא דרבי

ט:

מאיר? **דתניא** משיח, אין לי אלא משוח בשמן המשחה, מרובה בגדים מנין, תלמוד לומר המשיח. במאי אוקימנא דלא כרבי מאיר, אימא סיפא אין בין כהן משמש לכהן שעבר אלא פר יום הכפורים ועשירית האיפה, הא לכל דבריהן (אם בא להקטיר או לעבוד שום עבודה) זה וזה שוין (משמש בשמונה בגדים כהן שעבר ככהן המשמש). אתאן לרבי מאיר, דתניא אירע בו פסול ומינו כהן אחר תחתיו ראשון חוזר לעבודתו, שני כל מצות כהונה גדולה עליו (משמש בשמונה בגדים, לא פורע ולא פורם, ומצווה על הבתולה, ומוזהר על האלמנה, ומקריב אונן) דברי רבי מאיר, רבי יוסי אומר ראשון חוזר לעבודתו, שני אינו ראוי לא לכהן גדול ולא לכהן הדיוט (אינו ראוי לשמש לא בשמונה בגדים ככהן גדול, ולא בארבעה ככהן הדיוט). ואמר רבי יוסי מעשה ברבי יוסף בן אולם מציפורי שאירע בו פסול בכהן גדול ומינוהו תחתיו, ובא מעשה לפני חכמים ואמרו ראשון חוזר לעבודתו, שני אינו ראוי לא לכהן גדול ולא לכהן הדיוט. כהן גדול משום איבה, כהן הדיוט משום מעלין בקודש ולא מורידין [**הקשו התוס'** קשיא למה ליה האי טעמא ד'מעלין בקודש', תיפוק ליה דכיון דראוי לכהן גדול אי לאו משום איבה, א"כ אינו יכול לשמש בארבעה בגדים משום דהוה ליה מחוסר בגדים **ותירצו** ויש לומר דמשום האי טעמא לא היינו מקפידין, כיון דעל פי בית דין הוא. (**הסביל הרלש יוסף** היינו לכהן גדול נתמנה בפה ומסתלק בפה מלין תורה, הילכך לי לאו טעמא 'למעלין ולא מורידין' היו נמנים לחיו הכהנים והב"ל ומסלקין לותו והיה כהן הדיוט גמור, לבל כיון שלין מורידין מש"ה לין מסלקין לותו ולין כ"ג גמור יש לו רק שלין עובד בח' בגדים משום לאיבה ולי עבל עבודתו כשרה)].

רישא רבנן וסיפא רבי מאיר? אמר רב חסדא אין, רישא רבנן וסיפא רבי מאיר. **רב יוסף אמר** רבי היא (וסתמה אליבא דנפשיה ונסיב לה אליבא דתנאי (במרובה בגדים סבר לה כרבנן, ובכהן שעבר סבר לה כר' מאיר). **פסק הרמב"ם א.** אין בין כהן משוח בשמן המשחה למרובה בגדים אלא פר שמביא כהן המשיח אם שגג באחד מן המצות שחייב עליהן חטאת שנאמר אם הכהן המשיח יחטא וגו', אבל לשאר הדברים שוים הם כה"מ (ה,יד). **ב.** כהן גדול שנמשח בשמן המשחה ועבר מעבודתו מפני מום או זקנה וכיוצא בהן וחטא בשגגה זו מביא פר על שגגתו, לפי שאין בין כהן משיח המשמש לכהן משיח שעבר אלא פר יום הכפורים ועשירית האיפה של כל יום שאין מקריב אותן אלא כהן המשמש בכהונה גדולה, אבל פר הבא על כל המצוות שוים הם בו שגגות (טו,ז).

משנה אין בין במה גדולה (זה מזבח של משה בעודו בנוב וגבעון) לבמה קטנה (מזבח של יחיד, שכל יחיד ויחיד עושה במה לעצמו) אלא פסחים (שהיו קרבין רק בבמה גדולה). זה הכלל כל שהוא נידר ונידב קרב בבמה (קטנה) וכל שאינו לא נידר ולא נידב אינו קרב בבמה (קטנה).

פסחים ותו לא (והא קתני סיפא, כל שאינו נידר ונידב אינו קרב בבמה קטנה, ואילו בגדולה היו מקריבין קרבנות צבור, תמידין ומוספין, וקא סלקא דעתך דאף חובות צבור שאין קבוע להן זמן היו קריבין בה, כגון פר העלם דבר של צבור ושעירי עבודה זרה)? אימא כעין פסחים (וכל חובות הקבוע להם זמן כפסחים).

מני? רבי שמעון היא. **דתניא**, רבי שמעון אומר אף צבור לא הקריבו אלא פסחים וחובות שקבוע להם זמן, אבל חובות שאין קבוע להם זמן (כגון פר העלם דבר ושעירי עבודה זרה) הכא והכא לא קרב (אבל כדרבנן דהתם לא מתוקמא מתניתין, דהא אמרי, כל שהצבור מקריבין באהל מועד שבמדבר, מקריבין באהל מועד שבגלגל, דהיא במה גדולה, ואפילו פר העלם דבר, ומתניתין קתני פסח וכיוצא בהן).

משנה אין בין שילה לירושלים, אלא שבשילה אוכלין קדשים קלים ומעשר שני בכל הרואה (בכל מקום שיוכל לראות משם את שילה, ובפרק בתרא דזבחים ילף טעמא) ובירושלים לפנים

מן החומה. וכאן וכאן קדשי קדשים נאכלין לפנים מן הקלעים. קדושת שילה [דף י ע"א] יש אחריה היתר [כשחרבה שילה הותרו הבמות כדאמרינן (זבחים קיט.) כי לא באתם עד עתה אל המנוחה, זו שילה, שנחו מלכבוש, ואל הנחלה זו ירושלים, למה חלקן הכתוב כדי ליתן היתר בין זו לזו]. וקדושת ירושלים אין אחריה היתר.

אמר רבי יצחק שמעתי שמקריבין בבית חוניו [מזבח חוניו, בנו של שמעון הצדיק בנה במה במצרים לשם שמים, כדאמרינן (מנחות קט)] בזמן הזה [**הקשו התוס'** היאך מקריבין שם בטומאה דהא גזרו טומאה על ארץ העמים (**הסביר היעב"ץ** שמין הקושיא על בית חוניו עצמו, כיון שבזמנו עליין לא נגזרה הגזירה אלא י' שנים אחר חורבן בית חוניו, אלא קושייתם על ר' יצחק שאמר שמקריבים שם בזמן הזה) **ותירצו, ויש לומר** כיון שטומאה זו אינה אלא מדרבנן, יתכן שלא גזרוה לעניין הקרבת קורבנות].

קסבר בית חוניו לאו בית עבודה זרה היא (דאיכא למאן דאמר התם שבנאה לשם עבודה זרה **כתב הריטב"א** דמ"מ ודאי עבר אשחוטי חוץ, דהא בזמן הבית היה. **אבל התוס'** מנחות קט. כתבו, דלא עבר אשחוטי חוץ, משום שהעלה רק נדרים ונדבות לבני נח, ולא הקריב קרבנות ישראל) וקא סבר קדושה ראשונה (שנתקדשה ירושלים) קידשה לשעתה (אינה קדושה לעולם) ולא קידשה לעתיד לבוא (כלומר, משתחרב, ומשחרבה הותרו הבמות). דכתיב כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה, מנוחה זו שילה, נחלה זו ירושלים. מקיש נחלה למנוחה, מה מנוחה יש אחריה היתר אף נחלה יש אחריה היתר.

אמרו ליה (לר' יצחק) אמרת, אמר להו לא. אמר רבא האלהים אמרה, וגמירנא לה מיניה. ומאי טעמא קא הדר ביה? משום קשיא דרב מרי [**כתבו התוס'** (עפ"י תוס' זבחים ס:) הקשה הר"ר חיים **ב' קושיות א.** מתחילה היכי אמר ר' יצחק למילתיה, וכי לא היה יודע המשנה שלנו שסב"ל 'קדשה לעת"ל' והלא הן שגורות בפי כל. **ב.** כיון דתנאי היא אמאי הדר ביה, לימא אנא דאמרי כמאן דאמר לא קדשה **לכך נראה להר"ר חיים** שבסלק"ד ר' יצחק חשב שההתר להקריב בבית חוניו תלוי במחלוקת התנאים אם קדשה לעתיד לבוא או לא, ופסק כמ"ד 'לא קדשה', ואח"כ חזר בו כיון שקיבל מרב מרי דכ"ע מודו (אף מ"ד 'לא קידשה לעת"ל') דמשבאו לירושלים נאסרו הבמות ושוב לא היה להן היתר, והני תנאי בהא פליגי, דמאן דאמר 'לא קדשה' סבר דאף במקומו של מזבח אין יכולין להקריב עכשיו, ומאן דאמר 'קדשה' סבר דבמקום מזבח מותר להקריב, אבל לכ"ע אין היתר בבמה (לפי"ז מסביר הטורי אבן שה'תנאי' לקמן לא קאי אר' יצחק, אלא ריהטא דגמ')] דמותיב רב מרי קדושת שילה יש אחריה היתר, קדושת ירושלים אין אחריה היתר. ועוד תנן משבאו לירושלים נאסרו הבמות, ולא היה להם עוד היתר, והיא היתה לנחלה (האמור בפסוק אל המנוחה ואל הנחלה).

תנאי היא דתנן, אמר רבי אליעזר שמעתי כשהיו בונין בהיכל עושין קלעים (יריעות אוהל) להיכל (סלקא אדעתין השתא, שהיו עושין כן, כדי שיהו הקלעים נחשבים כבנין עד שיבנו הכתלים עצמם, כדי שיהא המזבח הבנוי בעזרה קרוי 'אשר פתח אהל מועד', שאלמלא כן לא היו מקריבין עד שיגמר הבנין, והם התחילו להקריב קרבנות משבאו שם בימי כורש, כמו שכתוב בספר עזרא, ועד עשרים ושנים שנה אחרי כן לא נגמר הבית, בשנת שלש לדריוש האחרון) וקלעים לעזרה. אלא שבהיכל בונין מבחוץ (**פירש רש"י** מחוץ לקלעים, כדי שלא יכנסו הבונים למקום ההיכל **ובשבועות** (טז.) **פירש רש"י** דהיינו כדי שלא יזונו עיניהם מן ההיכל) ובעזרה בונין מבפנים (מלפני הקלעים). **ואמר רבי יהושע** שמעתי שמקריבין אף על פי שאין בית, אוכלין קדשי קדשים אף על פי שאין קלעים, קדשים קלים ומעשר שני אף על פי שאין חומה, מפני שקדושה ראשונה קידשה לשעתה, וקידשה לעתיד לבוא. מכלל דרבי אליעזר (דבעי קלעים) סבר לא קידשה לעתיד לבוא [לפיכך פירסו קלעים במקום בנין, וחזרו וקידשו בתודות ובשיר, כדאמר (שבועות טז.)].

אמר ליה רבינא לרב אשי ממאי, דלמא דכולי עלמא קדושה ראשונה קידשה לשעתה, וקידשה לעתיד לבוא. ומר מאי דשמיע ליה קאמר (ולא משום צורך קדושה) ומר מאי דשמיע ליה קאמר. וכי תימא קלעים לרבי אליעזר למה לי לצניעותא בעלמא.

אלא כי הני תנאי, **דתניא**, אמר רבי ישמעאל ברבי יוסי למה מנו חכמים את אלו (עיירות נמנו בפרק בתרא דערכין לענין בתי ערי חומה, והרי היו עוד הרבה ערים המוקפות חומה מימות יהושע) שכשעלו בני הגולה מצאו את אלו (בדרכם) וקידשום, אבל הראשונות בטלו משבטלה הארץ. אלמא קסבר קדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבוא. **ורמינהו**, אמר רבי ישמעאל ברבי יוסי וכי אלו בלבד היו, והלא כבר נאמר 'ששים עיר כל חבל ארגב', וכתיב 'כל אלה ערים בצרת חומה גבהה', אלא למה מנו חכמים את אלו, שכשעלו בני הגולה מצאו אלו וקידשום. קידשום, [**דף י ע"ב**] השתא הא אמרי לא צריכא לקדושי? אלא מצאו את אלו (בדרכם) ומנאום. ולא אלו בלבד, אלא כל שתעלה לך מסורת בידך מאבותיך שמוקפת חומה מימות יהושע בן נון כל המצות הללו נוהגין בה (הנוהגות בערי חומה שילוח מצורע, וקריאת מגילה בחמשה עשר, והבית חלוט בה לסוף שנה) מפני שקדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבא. קשיא דרבי ישמעאל אדרבי ישמעאל? תרי תנאי אליבא דרבי ישמעאל ברבי יוסי. ואיבעית אימא הא רבי אלעזר בר יוסי אמרה. דתניא, רבי אלעזר ברבי יוסי אמר אשר לוא חמה אף על פי שאין לו עכשיו והיה לו קודם לכן (אלמא סבירא ליה קדושה קמייתא לא בטלה מחמת חורבן, והיינו תנאי). **פסק הרמב"ם א.** לפיכך מקריבין הקרבנות כולן אף על פי שאין שם בית בנוי, ואוכלין קדשי קדשים בכל העזרה אף על פי שהיא חריבה ואינה מוקפת במחיצה, ואוכלין קדשים קלים ומעשר שני בכל ירושלים אף על פי שאין שם חומות, שהקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא בה"ב (ו,טו). **ב.** ושלשה נביאים עלו עמהם מן הגולה, אחד העיד להן על מקום המזבח, ואחד העיד להן על מדותיו, ואחד העיד להן שמקריבין על המזבח הזה כל הקרבנות אף על פי שאין שם בית בה"ב (ב,ד). **כתב הר המוריה** וז"ל 'הוסיף רבינו לבאר דדווקא על המזבח מקריבין אבל כל שאין מזבח א"נ שלא במקום המזבח אין מקריבין, דברצפה אין מקריבין דלית הלכתא כר' יהודה דס"ל דרצפה נתקדשה בקדושת המזבח...' **וכ"כ** הרבה מגדולי האחרונים. **ג. כתב הראב"ד** סברת עצמו היא זו ולא ידעתי מאין לו ובכמה מקומות במשנה אם אין מקדש ירקב, ובגמ' אמרו דנפול מחיצות, אלמא למ"ד קדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לבא לא חלק בין מקדש לירושלים לשאר א"י, ולא עוד אלא שאני אומר שאפילו לרבי יוסי דאמר קדושה שנייה קדשה לעתיד לבא, לא אמר אלא לשאר א"י, אבל לירושלים ולמקדש לא אמר לפי שהיה יודע עזרא שהמקדש וירושלים עתידים להשתנות ולהתקדש קידוש אחר עולמי בכבוד י"י לעולם. כך נגלה לי מסוד ה' ליראיו, לפיכך הנכנס עתה שם אין בו כרת בה"ב (ו,יד).

'ויהי בימי אחשורוש' **אמר רבי לוי ואיתימא רבי יונתן** דבר זה מסורת בידינו מאנשי כנסת הגדולה כל מקום שנאמר 'ויהי' אינו אלא לשון צער. 'ויהי בימי אחשורוש' הוה המן, 'ויהי בימי שפט השפטים' הוה רעב, 'ויהי כי החל האדם לרב' וירא ה' כי רבה רעת האדם. 'ויהי בנסעם מקדם' הבה נבנה לנו עיר. 'ויהי בימי אמרפל' עשו מלחמה. 'ויהי בהיות יהושע ביריחו' וחרבו שלופה בידו. 'ויהי ה' את יהושע' וימעלו בני ישראל. 'ויהי איש אחד מן הרמתים' כי את חנה אהב וה' סגר רחמה. 'ויהי כאשר זקן שמואל' ולא הלכו בניו בדרכו. 'ויהי דוד לכל דרכו משכיל וה' עמו' ויהי שאול עוין את דוד (בשביל הצלחתו). 'ויהי כי ישב המלך בביתו' רק אתה לא תבנה הבית.

והכתיב ויהי ביום השמיני, **ותניא** אותו היום היתה שמחה לפני הקב"ה כיום שנבראו בו שמים וארץ, כתיב הכא ויהי ביום השמיני, וכתיב התם ויהי ויהי ערב ויהי בקר יום אחד? הא שכיב נדב ואביהוא. והכתיב ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה (בנו את בית המקדש)? והכתיב ויהי כאשר ראה יעקב את רחל? והכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום אחד? והאיכא שני, והאיכא שלישי, והאיכא טובא? **אמר רב אשי** כל 'ויהי' איכא הכי, ואיכא הכי. ויהי בימי אינו אלא לשון צער.

חמשה 'ויהי בימי' הוו, 'ויהי בימי אחשורוש' (היה המן) 'ויהי בימי שפט השפטים' (היה רעב) 'ויהי בימי אמרפל' (עשו מלחמה) 'ויהי בימי אחז' (היה מלחמה) 'ויהי בימי יהויקים' (**כתב המהרש"א** ד' מהם מפורשים בתרגום דמגילה מה היה הצרה ע"ש אבל הה' ויהי בימי יהויקים וגו' אינו מפורש, לפי שהוא פשוט דבימיו התחיל הגלות והחורבן, ובמדרש ילקוט מפורש מה צרה היתה שם יקרענה בתער הסופר והשלך אל האש כיון שראו כך התחילו הכל צווחין וי וי).

וא"ר לוי דבר זה מסורת בידינו מאבותינו אמוץ (אביו של ישעיה) ואמציה (מלך יהודה) אחים הוו. מאי קא משמע לן? כי הא דאמר רבי יונתן כל כלה שהיא צנועה בבית חמיה, זוכה ויוצאין ממנה מלכים ונביאים. מנלן מתמר. דכתיב, ויראה יהודה ויחשבה לזונה כי כסתה פניה, משום דכסתה פניה ויחשבה לזונה? אלא משום דכסתה פניה בבית חמיה (לפיכך לא הכירה עכשיו, שאף בביתו לא ראה פניה שיהא מכירה) ולא הוה ידע לה, זכתה ויצאו ממנה מלכים ונביאים. מלכים מדוד, נביאים דאמר רבי לוי מסורת בידינו מאבותינו אמוץ ואמציה אחים היו (ואמציה היה ממלכי יהודה, מזרע דוד) וכתיב חזון ישעיהו בן אמוץ (**הקשה המהרש"א** דוד ושלמה נמי בכלל מ"ח נביאים קחשיב להו לקמן **ותירץ** ואפשר דהוצרך לאתויי לישעיה דהוה נביא קבוע ביותר).

ואמר רבי לוי דבר זה מסורת בידינו מאבותינו מקום ארון אינו מן המדה (**פירש רש"י** אינו אוחז למעט מדת קרקע לכל צדדיו כלום, כדקתני יש לו עשר אמות לכל רוח, באמצע בית קדש הקדשים היה יושב, ויש ריוח בינו לבין הכתלים עשר אמות לכל צד, וכל הבית אינו אלא עשרים על עשרים, נמצא שאינו ממעט כלום **והסביר המהרש"א** (ב"ב צט) לפי ששם השכינה שורה, ושאינו גשם לא יכילהו מקום ומדה, ומלא כל הארץ כבודו). **תניא נמי הכי...**

רבי יונתן פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא (כשהיה רוצה לדרוש בענין איגרת פורים היה מתחיל לדרוש מקרא זה) וקמתי עליהם (בפורענות בבל כתיב) וגו' והכרתי לבבל שם ושאר ונין (ממשלה) ונכד נאם ה'. 'שם' זה הכתב (אין להן כתב, אלא מאומה אחרת) 'שאר' זה לשון (**הקשו התוס'** קשה שעדיין הם מספרין בבבל בלשון ארמית שהיא שפתם **ותירצו** ונראה דרוצה לומר לשון מלכות שהמלכים משתמשין בו שאין שאר העם מכירין בו) 'נין' (לשון ממשלה, וכן ינון שמו, ימשול ויגדל) זה מלכות, ונכד זו ושתי.

רבי שמואל בר נחמני פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא 'תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדס'. 'תחת הנעצוץ' תחת המן הרשע שעשה עצמו עבודה זרה, דכתיב ובכל הנעצוצים ובכל הנהללים, 'יעלה ברוש' זה מרדכי שנקרא ראש לכל הבשמים, שנאמר ואתה קח לך בשמים ראש מר דרור ומתרגמינן מרי דכי. 'תחת הסרפד' תחת ושתי הרשעה בת בנו של נבוכדנצר הרשע, ששרף רפידת בית ה', דכתיב רפידתו זהב, 'יעלה הדס' זו אסתר הצדקת, שנקראת הדסה, שנאמר ויהי אמן את הדסה. 'והיה לה' לשם' זו מקרא מגילה (**הקשה הפתח עינים** הרי לא נזכר שם ה' במגילה **וביאר במנות הלוי** דכיון שלא נגמרה מחיית עמלק, זהו שבחו של הקב"ה, שלא להזכיר את שמו על דבר שלא נגמר. **והמהרש"א כתב** שלפי שאין שם שמים מוזכר במגילה, קאמר, דע"י קריאתה בברכותיה נקרא שם הקב"ה) 'לאות עולם לא יכרת' אלו ימי פורים (**כתב מהר"ץ חיות** דהיינו כדאיתא במדרש משלי, דכל המועדות עתידין ליבטל חוץ מפורים. **והביא בשם תשובת הרשב"א סי' צג** דאין הכוונה שיבטלו לגמרי, אלא ששאר מועדים יוכל להיות דיקרה דיתבטלו לשעה מפני עוצם הגלות, משא"כ פורים).

רבי יהושע בן לוי פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא (מדובר בישראל שחטאו) וְהָיָה כַּאֲשֶׁר־שָׂשׂ ה' עֲלֵיכֶם לְהֵיטִיב אֶתְכֶם וּלְהַרְבּוֹת אֶתְכֶם כֵּן יָשִׂישׂ ה' עֲלֵיכֶם... ומי חדי הקב"ה במפלתן של רשעים והא כתיב (ביהושפט כתיב, בדברי הימים, כשיצא להלחם על העמונים והגבעונים שבאו עליו) בְּצֵאת לִפְנֵי הֶחָלוּץ וְאֹמְרִים הוֹדוּ לַה' כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ, ואמר רבי יוחנן מפני מה לא נאמר 'כי טוב' בהודאה זו לפי שאין הקב"ה שמח במפלתן של רשעים. ואמר רבי יוחנן מאי דכתיב (בקריעת ים סוף) ולא קרב זה אל זה כל הלילה בקשו מלאכי השרת לומר שירה,

אמר הקב"ה מעשה ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה? **אמר רבי אלעזר** הוא אינו שש, אבל אחרים משיש (וכשנתחייבו כלייה בימי המן היו אויביהן שמחין להן). ודיקא נמי, דכתיב כן ישיש ולא כתיב ישוש, שמע מינה. **כתב ראש יוסף** 'וברי"ף כתב כי מה שמשיש לבם בזה ינקום מהם, כי לולי זאת א"א להנקם מהם, מאחר שגזרת הקב"ה הוא שימשלו הגוים בנו לולי השמחה שהם שמחים ועושים הרבה כמ"ש אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה' **כתב החת"ם** הכונה שלטובותינו עושה זאת שישמחו אויבינו, כדי שישיב אפו ממנו מהרה ע"ד בנפול אויבך אל תשמח כו' והשיב מעליו אפו.

רבי אבא בר כהנא פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא לְאָדָם שֶׁטּוֹב לְפָנָיו נָתַן חָכְמָה וְדַעַת וְשִׂמְחָה זה מרדכי הצדיק, וְלַחוֹטֶא נָתַן עִנְיָן לֶאֱסֹף וְלִכְנוֹס זה המן, לָתֵת לְטוֹב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים זה מרדכי ואסתר, דכתיב ותשם אסתר את מרדכי על בית המן (**לכאורה קשה** הרי צריך להחרים את שלל עמלק א"כ, איך נתנה אסתר למרדכי את בית המן **ותירץ הרינת יצחק** דהרי המן היה עבד למרדכי, ומה שקנה עבד קנה רבו. **עוד כתב** דלפי הגרי"ז [בכתבים על התורה] דאין חיוב להחרים שלל עמלק אלא כשנכנס לרשות ישראל, אבל קודם לכן ליכא חיובא. א"כ, הכא באמת זכה קודם אחשורוש בנכסי המן, דהרוגי מלכות נכסיהן למלך. **במדרש תהלים** (מזמור כב) איתא, שממונו של המן נתחלק לשלשה חלקים שליש לתלמידי חכמים. שליש לבנין ביהמ"ק. ושליש למרדכי ואסתר).

רבה בר עופרן (**כתבו התוס'** עופרן גרסינן, ולא גרסינן עפרון, דשם רשעים ירקב ולא מסקו בשמייהו) פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא ושמתי כסאי בעילם (שושן הבירה היתה בעילם) והאבדתי משם מלך ושרים. מלך זו ושתי, ושרים זה המן ועשרת בניו.

רב דימי בר יצחק פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא [**דף יא ע"א**] כי עבדים אנחנו ובעבדתנו לא עזבנו אלהינו ויט עלינו חסד לפני מלכי פרס (לתת עלינו מחיה), אימתי בזמן המן.

רבי חנינא בר פפא פתח לה פתחא להא פרשתא מהכא הרכבת אנוש לראשנו באנו באש ובמים. 'באש' בימי נבוכדנצר הרשע (שהטילנו לתוך הכבשן) 'במים' בימי פרעה, 'ותוציאנו לרויה' בימי המן.

רבי יוחנן פתח לה פתחא להא פרשתא מהכא 'זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו', אימתי ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו בימי מרדכי ואסתר (שהדבר נגלה לכל האומות, שהלכו אגרות בכל העולם).

ריש לקיש פתח לה פתחא להא פרשתא מהכא 'ארי נהם ודב שוקק מושל רשע על עם דל', 'ארי נהם' זה נבוכדנצר הרשע, דכתיב ביה עלה אריה מסבכו, 'דב שוקק' זה אחשורוש, דכתיב ביה וארו חיוה אחרי תנינה דמיה לדב. **ותני רב יוסף** אלו פרסיים, שאוכלין ושותין כדוב, ומסורבלין (מלובשין בבשר) בשר כדוב, ומגדלין שער כדוב, ואין להם מנוחה כדוב. 'מושל רשע' זה המן, 'על עם דל' אלו ישראל, שהם דלים מן המצות.

רבי אלעזר פתח לה פתחא להא פרשתא מהכא בַּעֲצַלְתַּיִם יִמַּךְ הַמְּקָרֶה (תקרה) וּבְשִׁפְלוּת יָדַיִם יִדְלֹף הַבָּיִת, בשביל עצלות שהיה להם לישראל שלא עסקו בתורה, נעשה שונאו של הקדוש ברוך הוא (לשון סגי נהור) מך (כמי שלא היה יכול להושיע **הסביר המהרש"א** דכשאין ישראל עושין רצונו של מקום מכחישין בפמליא של מעלה) **ואין** מך אלא עני שנאמר ואם מך הוא מערכך, ואין מקרה אלא הקב"ה, שנאמר המקרה במים עליותיו.

רב נחמן בר יצחק פתח לה פתחא להא פרשתא מהכא שיר המעלות לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל, לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם, אדם (זה המן) ולא מלך.

רבא פתח לה פתחא להא פרשתא מהכא בְּרִבְוֹת (**מצודות דוד** בעת גדלו) צַדִּיקִים יִשְׂמַח הָעָם וּבִמְשֹׁל רָשָׁע יֵאָנַח עָם, ברבות צדיקים ישמח העם זה מרדכי ואסתר, דכתיב והעיר

שושן צהלה ושמחה, ובמשל רשע יאנח עם זה המן, דכתיב והעיר שושן נבוכה. רב מתנה אמר מהכא (פתח פתחא) כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרבים אליו. רב אשי אמר מהכא או הנסה אלהים וגו'.

'ויהי בימי אחשורוש' **אמר רב** ויי והי. הדא דכתיב והתמכרתם שם לאיביך לעבדים ולשפחות וגו'.

ושמואל אמר (מהכא פתחא) 'לא מאסתים ולא געלתים לכלותם', 'לא מאסתים' בימי יוונים, 'ולא געלתים' בימי אספסיינוס, 'לכלותם' בימי המן, 'להפר בריתי אתם' בימי רומיים, 'כי אני ה' אלהיהם' בימי גוג ומגוג. **במתניתא תנא** 'לא מאסתים' בימי כשדים, שהעמדתי להם דניאל חנניה מישאל ועזריה, 'ולא געלתים' בימי יוונים, שהעמדתי להם שמעון הצדיק וחשמונאי ובניו ומתתיה כהן גדול, 'לכלותם' בימי המן, שהעמדתי להם מרדכי ואסתר, 'להפר בריתי אתם' בימי פרסיים, שהעמדתי להם של בית רבי וחכמי דורות, 'כי אני ה' אלהיהם' לעתיד לבוא, שאין כל אומה ולשון יכולה לשלוט בהם.

רבי לוי אמר מהכא וְאִם־לֹא תוֹרִישׁוּ אֶת־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם וְהָיָה אֲשֶׁר תּוֹתִירוּ מֵהֶם לְשֹׂכִים בְּעֵינֵיכֶם וְלִצְנִנִים בְּצִדֵּיכֶם וְצָרְרוּ אֶתְכֶם עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם יֹשְׁבִים בָּהּ (**הסביר המהרש"א** נראה דאסיפא דקרא סמיך דכתיב 'וצררו אתכם על הארץ אשר אתם יושבים בה', 'אשר אתם יושבים בה' יתירא הוא, דודאי בארץ כנען מדבר כל הענין לעיל מיניה, אבל על הארץ אשר אתם יושבים בה לאו בא"י מדבר אלא בארץ של כל עולם אשר אתם יושבים בה, מרמז בימי המן שאמר עם אחד מפורד בין העמים ואז וצררו אתכם כמפורש ביה צורר היהודים). **רבי חייא אמר** מהכא (פסוק אחריו) והיה כאשר דמיתי לעשות להם (לעמלקים) אעשה לכם (ואף ישראל שבאותו דור של אחשורוש כמעט כלו).

'אחשורוש' **אמר רב** אחיו של ראש (כלומר דומה לו) ובן גילו של ראש. אחיו של ראש, אחיו של נבוכדנצר הרשע שנקרא ראש, שנאמר אנת הוא רישא די דהבא. בן גילו של

ראש (בן מזלו, שניהן דעת אחת היה להן) הוא הרג הוא ביקש להרוג, הוא החריב הוא בקש להחריב (יסוד שיסד זרובבל בבית המקדש בימי כורש לפני אחשורוש) שנאמר ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כתבו שטנה (שנמנה לשטן להם, שלא יבנוהו) על ישבי יהודה וירושלים. **ושמואל אמר** שהושחרו פניהם של ישראל בימיו כשולי קדרה (**הסביר מהר"ל** מחמת הצרות, ומחמת הצום והתענית). **ורבי יוחנן אמר** כל שזוכרו אמר אח לראשו. **ורבי חנינא אמר** שהכל נעשו רשין בימיו, שנאמר וישם המלך אחשורוש מס.

'הוא אחשורוש' הוא ברשעו מתחילתו ועד סופו. 'הוא עשו' הוא ברשעו מתחילתו ועד סופו, 'הוא דתן ואבירם' הן ברשען מתחילתן ועד סופן. 'הוא המלך אחז' הוא ברשעו מתחילתו ועד סופו. 'אברם הוא אברהם' (פסוק הוא בדברי הימים) הוא בצדקו מתחילתו ועד סופו, 'הוא אהרן ומשה' הן בצדקן מתחילתן ועד סופן. 'דוד הוא הקטן' הוא בקטנותו מתחילתו עד סופו, כשם שבקטנותו הקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו בתורה כך במלכותו הקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו בחכמה.

'הַמֶּלֶךְ' **אמר רב** שמלך מעצמו (שלא היה מזרע המלוכה). **אמרי לה לשבח** דלא הוה איניש דחשיב למלכא כוותיה. **ואמרי לה לגנאי** דלא הוה חזי למלכותא, וממונא יתירא הוא דיהב וקם.

'מהדו ועד כוש' רב ושמואל, חד אמר הודו בסוף העולם וכוש בסוף העולם, וחד אמר הודו וכוש גבי הדדי הוו קיימי, כשם שמלך על הודו וכוש כך מלך מסוף העולם ועד סופו. כיוצא בדבר אתה אומר כי הוא רדה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה, רב ושמואל חד אמר תפסח בסוף העולם ועזה בסוף העולם, וחד אמר תפסח ועזה בהדי הדדי הוו קיימי, כשם שמלך על תפסח ועל עזה כך מלך על כל העולם כולו.

׳שבע ועשרים ומאה מדינה׳ **אמר רב חסדא** בתחילה מלך על שבע, ולבסוף מלך על עשרים, ולבסוף מלך על מאה. אלא מעתה, ושני חיי עמרם שבע ושלשים ומאת שנה, מאי דרשת ביה? שאני הכא דקרא יתירא הוא, מכדי כתיב מהדו ועד כוש, שבע ועשרים ומאה מדינה, למה לי, שמע מינה לדרשה.

תנו רבנן שלשה מלכו בכיפה (תחת כל כיפת הרקיע) ואלו הן אחאב, ואחשורוש, ונבוכדנצר (**כתבו התוס׳** והא דלא חשיב אלכסנדר מוקדון משום דלא איירי הכא אלא באותם הכתובים להדיא) אחאב דכתיב חי ה׳ אלהיך אם יש גוי וממלכה אשר לא שלח אדני שם לבקשך וגו׳, ואי לא דהוה מליך עלייהו היכי מצי משבע להו, נבוכדנצר דכתיב והיה הגוי והממלכה... אשר לא יתן את צוארו בעל מלך בבל. אחשורוש הא דאמרן (מהודו ועד כוש).

[דף יא ע״ב] ותו ליכא, והא איכא שלמה? לא סליק מלכותיה [לא השלים מלכותו, שהרי נטרד, כדאמרינן (גיטין סח)]. הניחא למאן דאמר מלך והדיוט, אלא למאן דאמר מלך והדיוט ומלך, מאי איכא למימר? שלמה מילתא אחריתי הוה ביה, שמלך על העליונים (על השדים) ועל התחתונים שנאמר וישב שלמה על כסא ה׳. והא הוה סנחריב, דכתיב מי בכל אלהי הארצות האלה אשר הצילו את ארצם מידי? הא איכא ירושלים דלא כבשה. והא איכא דריוש דכתיב דָּרְיָוֶשׁ מַלְכָּא כְּתַב לְכָל־עַמְמַיָּא אֻמַיָּא וְלִשָּׁנַיָּא דָּיְרִין בְּכָל־אַרְעָא שְׁלָמְכוֹן יִשְׂגֵּא? הא איכא שבע דלא מלך עלייהו, דכתיב שפר קדם דריוש והקים על מלכותא לאחשדרפניא מאה ועשרין. והא איכא כורש, דכתיב כה אמר כרש מלך פרס כל ממלכות הארץ נתן לי ה׳? התם אשתבוחי הוא דקא משתבח בנפשיה.

׳בימים ההם כשבת המלך׳ (משמע בתחילת מלכותו) וכתיב בתריה ׳בשנת שלוש למלכו׳? **אמר רבא** מאי כשבת לאחר שנתיישבה דעתו (שמתחלה היה דואג שיצאו ישראל מתחת ידו, כשיגמרו שבעים שנה לגלות בבל, ועכשיו נתיישבה דעתו). אמר בלשצר חשב וטעה, אנא חשיבנא ולא טעינא.

מאי היא (חושבניה דבלשצר וטעותיה)? דכתיב כִּי לְפִי מְלֹאת לְבָבֶל שִׁבְעִים שָׁנָה אֶפְקֹד אֶתְכֶם (כסבור הוא למלכות בבל, מיום שנטלה בבל מלכות, וזה נבוכדנצר, נטל מלכות מאסר חדון מלך אשור עיין לק״ס פגי׳ הגמ׳) חשוב (בלשצר) ארבעין וחמש דנבוכדנצר, ועשרים ותלת דאויל מרודך, ותרתי דידיה (דאשכחן דבלשצר מלך תלת שנין, דכתיב בספר דניאל, בשנת שלש למלכות בלשצר המלך חזון נראה אלי אני דניאל) הא שבעים, אפיק מאני דבי מקדשא ואשתמש בהו.

ונבוכדנצר מנלן דארבעין וחמש שנין מלך? דאמר מר גלו בשבע, גלו בשמונה [גלות אחת היא, וקראי קא דריש, כתיב (בספר מלאכיס) בגלות יהויכין ׳בשנת שמונה למלכות נבוכדנצר׳, וכתיב (בספר ירמיה) ׳אשר הגלה נבוזראדן בשנת שבע׳ אלא שמונה למלכות נבוכדנצר, ושבע לכיבוש יהויקים, שכבשו תחתיו בשנה שניה למלכותו ולא הגלהו, ויהי לו עבד שלש שנים] גלו בשמונה עשרה (בשנת שמונה עשרה לכיבוש יהויקים, שאז היתה גלות צדקיהו, והיינו חורבות ירושלים שהיא אחת עשרה שנה אחר גלות יהויכין) גלו בתשע עשרה (למלכות נבוכדנצר). גלו בשבע (בשנה השביעית) לכיבוש יהויקים (את) גלות יהויכין, שהיא שמונה (שנים למלכות...) נבוכדנצר. גלו בשמונה עשרה (שנה) לכיבוש יהויקים (את) גלות צדקיהו שהיא תשע עשרה (למלכות..) נבוכדנצר. דאמר מר שנה ראשונה כיבש (נבוכדנצר את) נינוה (שהיתה ראש מלכות אשור, שהיה מלך בנינוה) שניה כיבש יהויקים [קראי קא דריש, בסדר עולם, כתיב בראש ספר דניאל ׳בשנת שלש למלכות יהויקים בא נבוכדנצר בירושלים ויתן ה׳ את יהויקים בידו׳ אפשר לומר כן והלא לא מלך אלא בשנת ארבע ליהויקים, כדנאמר בירמיה (מה), אלא מה תלמוד לומר בשנת שלש למלכות יהויקים, בשנת שלשה למרדו, לאחר שכיבשו עבדו שלשה שנים ומרד בו, שנאמר... ולמדך כאן שעמד במרדו שלש שנים, הרי ששה שנים לכיבושו, ובפעם הזאת נמסר בידו והרגו, ונתקיים בו קבורת חמור ייקבר, והמליך את יהויכין בנו תחתיו, ובא לו לבבל (מדרש רבה מצורע פי״ט) אמרו לו יועציו האב מרד בך

והמלכת בנו, המשל אומר ׳מכלבא בישא גוריא טבא לא נפיק׳ חזר עליו לתשובת השנה והגלהו, והמליך צדקיהו. נמצאת גלות יהויכין בשנת שבע לכיבוש יהויקים, והרי הכתוב קורא אותה בשנת שמונה למלכות נבוכדנצר, בספר מלכים בסופו, למדנו שבשנה שניה למלכותו כיבשו) וכתיב **וַיְהִי בִשְׁלֹשִׁים וָשֶׁבַע שָׁנָה לְגָלוּת יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ יְהוּדָה בִּשְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּעֶשְׂרִים וְשִׁבְעָה לַחֹדֶשׁ נָשָׂא אֱוִיל מְרֹדַךְ מֶלֶךְ בָּבֶל בִּשְׁנַת מָלְכוֹ אֶת־רֹאשׁ יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ־יְהוּדָה מִבֵּית כֶּלֶא** (למדנו שמלך אויל מרודך בשנת שלושים ושבע לגלות יהויכין, וכבר מלך נבוכדנצר שמונה שנים קודם גלות יהויכין) **תמני, ותלתין ושבע הרי ארבעין וחמש דנבוכדנצר. ועשרין ותלת דאויל מרודך גמרא, ותרתי דידיה הא שבעין. אמר השתא ודאי תו לא מיפרקי, אפיק מאני דבי מקדשא** (בשנת שלישית למלכותו) **ואשתמש בהו. היינו דקאמר ליה דניאל** וְעָל מָרֵא־שְׁמַיָּא הִתְרוֹמַמְתָּ וּלְמָאנַיָּא דְּי־בֵיתֵהּ הַיְתָיוּ קֳדָמָךְ, וכתיב בה בליליא קטיל (נהרג) בלשאצר מלכא כשדאי וכתיב ודריוש מדאה קבל מלכותא כבר שנין שתין ותרתין.

אמר (אחשורוש) **איהו** (בלשצר) **מיטעא טעי, אנא חשיבנא ולא טעינא, מי כתיב למלכות בבל, לבבל כתיב, מאי לבבל, לגלות בבל** (תחילת גולה שהגלה את יכניה) **כמה בצירן תמני. חשיב ועייל חילופייהו. חדא דבלשצר, וחמש דדריוש וכורש** (דכתיב ודריוש מדאה קביל מלכותא, ואחריו מלך כורש הראשון, שנתן רשות לבני הגולה לעלות, שנא׳ כה אמר כורש, וקסלקא דעתך השתא שמלכו בין שניהן חמש שנים, אף על גב דלא כתיב בקרא) **ותרתי דידיה הא שבעין. כיון דחזי דמלו שבעין ולא איפרוק, אמר השתא ודאי תו לא מיפרקי, אפיק מאני דבי מקדשא ואשתמש בהו, בא שטן וריקד ביניהן והרג את ושתי.**

והא שפיר חשיב? איהו נמי מיטעא טעי, דאיבעי ליה למימני מחרבות ירושלים (גלות צדקיהו, שנשרפה העיר ובו בהדיא כתיב דלחרבות ירושלים בעי למימניא, דכתיב בספר דניאל למלאות לחרבות ירושלם שבעים שנה). **סוף סוף כמה בצירן, חד סרי** (שכך עמד הבית אחר גלות יכניה) **איהו** (אחשורוש) **כמה מלך ארביסר** (דכתיב בשנת שתים עשרה הפיל פור הוא הגורל, ולשנה אחרת נעשה הנס הרי שלוש עשרה, דמלכי אומות העולם מתשרי מנינן, ונתחדשה השנה בתשרי, וכתיב לשנה אחרת לקיים את אגרת הפורים הזאת השנית הרי ארבע עשרה) **בארביסר דידיה איבעי ליה למיבני בית המקדש, אלמה כתיב באדין בטלת עבידת בית אלהא די בירושלם** (בימי כורש בטלית עבידת בית אלהא, שצוה כורש לבנות וחזר בו על ידי צרי יהודה ובנימין, והות בטלה עד שנת תרתין למלכות דריוש בנו של אחשורוש)? **אמר רבא שנים מקוטעות הוו** (אותן שנים שמנינן למעלה יש בהן שנבלעו משל אחרון בראשון, כגון לדריוש המדי וכורש שמנינן להן חמש שנים לא תמצא אלא ארבע, דכתיב... וגם דבשנות נבוכדנצר ואויל מרודך נבלעה שנה, וכנגדו נשתהה הבנין שתים שנים לדריוש) [דף יב ע״א] **תניא נמי הכי... אמר רבא** אף דניאל טעה בהאי חושבנא, דכתיב בשנת אחת למלכו אני דניאל בינתי בספרים (לשון ספירה וחשבון) מדקאמר בינתי מכלל דטעה.

מכל מקום קשו קראי אהדדי, כתיב (בספר ירמיה) מְלֹאת לְבָבֶל (שִׁבְעִים שָׁנָה אֶפְקֹד אֶתְכֶם) וכתיב (בספר דניאל מִסְפַּר הַשָּׁנִים אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־ה׳ אֶל־יִרְמְיָה הַנָּבִיא לְמַלֹּאות) לְחָרְבוֹת יְרוּשָׁלָם (שִׁבְעִים שָׁנָה)? **אמר רבא** לפקידה בעלמא (ואמר לפי מלאות לבבל שבעים שנה אפקוד אתכם וכך היתה, שנפקדו בשנה אחת לכורש מלך פרס, שהיא שנת שבעים ואחת לכיבוש יהויקים שפשטה בבל על ישראל) והיינו דכתיב כה אמר כרש מלך פרס כֹּה אָמַר כֹּרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס כֹּל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ נָתַן לִי ה׳ אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְהוּא־פָקַד עָלַי לִבְנוֹת־לוֹ בַּיִת בִּירוּשָׁלָם.

דרש רב נחמן בר רב חסדא מאי דכתיב כֹּה־אָמַר ה׳ לִמְשִׁיחוֹ לְכוֹרֶשׁ אֲשֶׁר־הֶחֱזַקְתִּי בִימִינוֹ, וכי כורש משיח היה (נמשח בשמן המשחה)? **אלא אמר לו הקב״ה למשיח קובל אני לך על כורש** (**הבן יהוידע תמה** אמאי הביא הקב״ה דינו של כורש לפני משיח דווקא) **אני אמרתי הוא**

יבנה ביתי ויקבץ גליותי (ניקוד טעם מקרא זה מוכיח על דרש זה, שאין לך טעם זרקא במקרא שאין סגול בא אחריו, וכאן ננקד למשיחו בזרקא, ולכורש ננקד במאריך להפרישו ולנתקו מעם למשיחו). **והוא אמר** מי בכם מכל עמו... ויעל (**והוא עצמו לא נשתדל בדבר**).

'חיל פרס ומדי הפרתמים (שלטונים, סמך הפרתמים אצל מדי) **וכתיב** 'למלכי מדי ופרס' (סמך מלכים אצל מדי)? אמר רבא אתנויי אתנו בהדדי אי מינן מלכי מינייכו איפרכי (פרתמים) ואי מינייכו מלכי מינן איפרכי.

'בהראתו את עשר כבוד מלכותו' **אמר רבי יוסי בר חנינא** מלמד שלבש בגדי כהונה (שהיו בידו שם בגדי כהן גדול שהביאן מירושלים) כתיב הכא יקר תפארת גדולתו וכתיב התם לכבוד ולתפארת.

'ובמלאות הימים האלה...' רב ושמואל, חד אמר מלך פיקח היה (שהקדים משתה הרחוקים יותר ממשתה בני עירו) וחד אמר מלך טיפש היה. מאן דאמר מלך פיקח היה, שפיר עבד דקריב רחיקא ברישא, דבני מאתיה כל אימת דבעי מפיים להו. ומאן דאמר טפש היה, דאיבעי ליה לקרובי בני מאתיה ברישא, דאי מרדו ביה הנך, הני הוו קיימי בהדיה.

שאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחאי מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כליה, אמר להם אמרו אתם, אמרו לו מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע. אם כן שבשושן יהרגו, שבכל העולם כולו אל יהרגו, אמרו לו אמור אתה, אמר להם מפני שהשתחוו לצלם (בימי נבוכדנצר), אמרו לו וכי משוא פנים יש בדבר (איך זכו לנס)? אמר להם הם לא עשו אלא לפנים (מיראה) אף הקב"ה לא עשה עמהן אלא לפנים, והיינו דכתיב כִּי לֹא עִנָּהּ מִלִּבּוֹ (**ביאור הפסוק** שעשה את העבירה בלי לב, שלא נתכוון מרצון **המשך הפסוק** וַיַּגֶּה בְּנֵי־אִישׁ, שמביא הקב"ה בליבו תוגה כדי שישוב, וינצל מהצרה).

'בחצר גנת ביתן המלך' רב ושמואל, **חד אמר** הראוי לחצר לחצר, הראוי לגינה לגינה, הראוי לביתן לביתן, **וחד אמר** הושיבן בחצר ולא החזיקתן, בגינה ולא החזיקתן, עד שהכניסן לביתן והחזיקתן. **במתניתא תנא** הושיבן בחצר, ופתח להם שני פתחים אחד לגינה ואחד לביתן.

'חור כרפס ותכלת' מאי חור? **רב אמר** חרי חרי (מעשה מחט, מלאכת המצעות היתה עשויה נקבים נקבים) **ושמואל אמר** מילת לבנה (חור לשון חיור) הציע להם. כרפס **אמר רבי יוסי בר חנינא** כרים של פסים.

'על גלילי כסף ועמודי שש מטות זהב וכסף' **תניא**, רבי יהודה אומר הראוי לכסף לכסף, הראוי לזהב לזהב (שֹר הראוי לזהב, לזהב, וגרוע לכסף). אמר לו רבי נחמיה אם כן אתה מטיל קנאה בסעודה (**הקשו התוס'** וא"ת למ"ד לעיל הראוי לגינה לגינה, הראוי לחצר לחצר, א"כ אתה מטיל קנאה בסעודה **ותירצו** י"ל דסבירא ליה דכיון שלא היו רואין זה את זה ליכא קנאה) אלא הם של כסף ורגליהן של זהב.

'בהט ושש' **אמר רב אסי** אבנים שמתחוטטות על בעליהן (רצפה עשה להם באבנים חטוטות שמחטטים ומחזירים בעליהן אחריהן עד שמוצאין אותן בדמים יקרים) וכן הוא אומר אבני נזר מתנוססות על אדמתו (חזינן שהכתוב משבח אבנים יקרות, ואומר שהם באין על ידי נסיונות הרבה).

'ודר וסחרת' **רב אמר** דרי דרי (שורות שורות סביב, וסוחרת לשון סחור סחור) **ושמואל אמר** אבן טובה יש בכרכי הים ודרה שמה, הושיבה באמצע סעודה ומאירה להם כצהרים (והאי וסוחרת לשון סהרא הוא). **דבי רבי ישמעאל תנא** שקרא דרור לכל בעלי סחורה (עשה נחת רוח לבני מלכותו, להעביר מהן מכס של סוחרין).

'והשקות בכלי זהב וכלים מכלים שונים' משונים מיבעי ליה? אמר רבא יצתה בת קול ואמרה להם ראשונים (בלשצר וחבורתו) כלו מפני כלים ואתם שונים בהם (בתמיה).

יב. – יב:

'ויין מלכות רב' **אמר רב** מלמד שכל אחד ואחד השקהו יין שגדול הימנו בשנים.

'והשתיה כדת' מאי כדת? **אמר רבי חנן משם רבי מאיר** כדת של תורה, מה דת של תורה אכילה מרובה משתיה [**פירש רש"י** אכילת מזבח מרובה משתיה, פר ושלשה עשרונים סולת לאכילה, ונסך חצי ההין **כתבו התוס'** והא דאמרינן (נדה כד:) כל שאכילתו מרובה משתייתו עצמותיו סכויין (שחורים או יבשים) היינו באוכל יותר מדאי] אף סעודתו של אותו רשע אכילה מרובה משתיה.

'אין אנס' אמר רבי אלעזר מלמד שכל אחד ואחד השקהו מיין מדינתו (יין הרגיל בו ולא ישכרהו, ולא ישתהו אלא לפי רצונו).

'לעשות כרצון איש ואיש' **אמר רבא** לעשות כרצון מרדכי והמן (הם היו שרי המשקים במשתה) מרדכי דכתיב איש יהודי, המן איש צר ואויב.

'גם ושתי המלכה עשתה משתה נשים בית המלכות' בית הנשים מיבעי ליה? **אמר רבא** שניהן לדבר עבירה נתכוונו. היינו דאמר אינשי איהו בקרי (דלועין גדולות) ואתתיה [**דף יב ע"ב**] בבוציני (דלועין קטנות, כלומר, דבאותו מין עצמו, זה נואף וזו נואפת, הוא אומר להראות את יופיה, והיא לכך נתכונה שיסתכלו ביופיה).

'ביום השביעי כטוב לב המלך ביין' אטו עד השתא לא טב לביה בחמרא? אמר רבא יום השביעי שבת היה, שישראל אוכלין ושותין, מתחילין בדברי תורה ובדברי תשבחות. אבל אומות העולם שאוכלין ושותין אין מתחילין אלא בדברי תיפלות. וכן בסעודתו של אותו רשע, הללו אומרים מדיות נאות, והללו אומרים פרסיות נאות. אמר להם אחשורוש כלי שאני משתמש בו, אינו לא מדיי ולא פרסי אלא כשדיי, רצונכם לראותה אמרו לו אין, ובלבד שתהא ערומה. שבמדה שאדם מודד בה מודדין לו. מלמד שהיתה ושתי הרשעה מביאה בנות ישראל ומפשיטן ערומות (**כתב התוס' רא"ש** דלאו היינו ערומות ממש, אלא שהפשיטתן בגדי שבת שלהן. והכי נמי כתב המהר"ל גבי ושתי, שלא אמר אחשורוש שתבוא ערומה ממש, אלא בלא בגדי מלכות) ועושה בהן מלאכה בשבת. היינו דכתיב אחר הדברים האלה כשך חמת המלך אחשורוש זכר את ושתי ואת אשר עשתה ואת אשר נגזר עליה, כשם שעשתה כך נגזר עליה.

'ותמאן המלכה ושתי' מכדי פריצתא הואי, דאמר מר שניהן לדבר עבירה נתכוונו, מאי טעמא לא אתאי? **אמר רבי יוסי בר חנינא** מלמד שפרחה בה צרעת (יליף בירושלמי 'מאשר נגזר עליה' וכתיב (בעוזיה) 'וישב בית החפשית מצורע כי נגזר מבית ה'' מה להלן צרעת אף כאן צרעת) **במתניתא תנא** [בא גבריאל ועשה לה זנב].

'ויקצף המלך מאד' אמאי דלקה ביה כולי האי? אמר רבא שלחה ליה בר אהורייריה (שומרי הסוסים) דאבא, אבא לקבל אלפא חמרא שתי (**כתב התוס' רא"ש** דאין הכוונה שהיה שותה כנגד אלף איש, דהיכן נכנס יינו, אלא שהיה שותה כנגד המובחר שבאלף איש) ולא רוי (משתכר), והוא גברא אשתטי בחמריה. מיד וחמתו בערה בו.

'ויאמר המלך לחכמים' מאן חכמים רבנן, 'ידעי העתים' שיודעין לעבר שנים ולקבוע חדשים. אמר להו דיינוה לי, אמרו היכי נעביד, נימא ליה קטלה למחר פסיק ליה חמריה (יפיג יינו מעט מעליו) ובעי לה מינן. נימא ליה שבקה קא מזלזלה במלכותא. אמרו לו מיום שחרב בית המקדש וגלינו מארצנו ניטלה עצה ממנו, ואין אנו יודעין לדון דיני נפשות. זיל לגבי עמון ומואב, דיתבי בדוכתייהו כחמרא דיתיב על דורדייה (על שמריו, **הקשו התוס'** וקשה דהא בברכות (כח.) פריך וכי עמון במקומו יושב והלא בא סנחריב ובלבלו **לכך פר"ת** דגרסינן הכא מואב לחוד דקרא נמי לא הזכיר אלא מואב דכתיב שאנן מואב... **ומיהו קשה** דבברכות (שם) משמע שסנחריב בלבל עמון ובירמיה חשיב להו באותן שהגלה נבוכדנצר **וי"ל** לפי שסנחריב היה ראשון שבלבל נקרא הכל על שמו, אבל ודאי עיקר החורבן היה ע"י נבוכדנצר) וטעמא אמרו ליה (ויפה אמרו לו, דודאי כן הוא, שמתוך שהאדם שקט דעתו מיושבת עליו...) דכתיב שַׁאֲנַן מוֹאָב מִנְּעוּרָיו

וְשׁוֹקֵט הוּא אֶל־שְׁמָרָיו וְלֹא־הוּרַק מִכְּלִי אֶל־כֶּלִי וּבַגּוֹלָה לֹא הָלָךְ עַל־כֵּן עָמַד טַעְמוֹ בּוֹ וְרֵיחוֹ לֹא נָמָר.

'מיד והקרב אליו כרשנא שתר אדמתא תרשיש' **אמר רבי לוי** כל פסוק זה על שום קרבנות נאמר ('והקרוב אליו' לשון הקרבת קרבן, מלאכי השרת הזכירו לפני הקב"ה את הקרבנות שהקריבו ישראל לפניו לעשות להם נקמה בושתי, ותבא אסתר ותמלוך תחתיה) 'כרשנא' אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו של עולם, כלום הקריבו לפניך כרים בני שנה כדרך שהקריבו ישראל לפניך. 'שתר' כלום הקריבו לפניך שתי תורין. 'אדמתא' כלום בנו לפניך מזבח אדמה. 'תרשיש' כלום שימשו לפניך בבגדי כהונה, דכתיב בהו תרשיש ושהם וישפה. 'מרס' כלום מירסו בדם לפניך (שלא יקרש ושוב לא יהא ראוי לזריקה). 'מרסנא' כלום מירסו במנחות לפניך. 'ממוכן' כלום הכינו שלחן לפניך.

'ויאמר ממוכן' תנא ממוכן זה המן (**כתבו התוס'** יש מדרש שהיה דניאל ולפי שהיה נשוי לשרית שהיתה גדולה ממנו שלא היה יכול לכופה לדבר כלשונו יעץ לעשות כן **אמנם תוס' הרא"ש** שהיו שני ממוכן שהרי בגמ' מבואר שממוכן זה המן) ולמה נקרא שמו ממוכן שמוכן לפורענות (עומד להיות תלוי). אמר רב כהנא מכאן שההדיוט קופץ בראש (שהרי מנה אותו הכתוב לבסוף, אלמא גרוע הוא מכולן, והוא קפץ בראש).

'להיות כל איש שרר בביתו' **אמר רבא** אלמלא אגרות הראשונות (שהוחזק בהן שוטה בעיני האומות) לא נשתייר משונאיהן של ישראל שריד ופליט (שהיו ממהרין להורגן במצות המלך באגרות האמצעיות, ולא היו ממתינים ליום המועד). אמרי (האומות) מאי האי דשדיר לן להיות כל איש שרר בביתו, פשיטא, אפילו קרחה (אורג, ומלאכה פחותה היא כדאי' שבת טו) בביתיה פרדשכא (פקיד ונגיד) ליהוי.

'ויפקד המלך פקידים' **אמר רב** מאי דכתיב כָּל־עָרוּם יַעֲשֶׂה בְדָעַת וּכְסִיל יִפְרֹשׂ אִוֶּלֶת, 'כל ערום יעשה בדעת' זה דוד, דכתיב ויאמרו לו עבדיו יבקשו לאדני המלך נערה בתולה, כל מאן דהוה ליה ברתא אייתה ניהליה, 'וכסיל יפרש אולת' זה אחשורוש, דכתיב ויפקד המלך פקידים, כל מאן דהוה ליה ברתא איטמרה מיניה (דוד לא ביקש אלא נערה אחת, כל אדם הראה לשלוחיו את בתו אולי תיטב בעיניו, ואחשורוש כסיל, צוה לקבץ את כולן הכל יודעין שלא יקח אלא אחת, ואת כולן יבעל, מאן דהוה ליה ברתא מטמרה).

'איש יהודי היה בשושן הבירה... איש ימיני' מאי קאמר, אי ליחוסא קאתי ליחסיה ואזיל עד בנימין, אלא מאי שנא הני? **תנא** כולן על שמו נקראו, בן יאיר בן שהאיר עיניהם של ישראל בתפלתו, בן שמעי בן ששמע אל תפלתו, בן קיש שהקיש על שערי רחמים ונפתחו לו.

קרי ליה יהודי אלמא מיהודה קאתי, וקרי ליה ימיני אלמא מבנימין קאתי? **אמר רב נחמן** מרדכי מוכתר בנימוסו היה (בשמות נאין, **המהרש"א מסביר** שריב"ל מסביר את דברי רב נחמן) **אמר רבי יהושע בן לוי** אביו מבנימין ואמו מיהודה. **ורבנן אמרי** משפחות מתגרות זו בזו, משפחת יהודה אומרת אנא גרים דמתיליד מרדכי, דלא קטליה דוד לשמעי בן גרא (שהיה חייב מיתה). ומשפחת בנימין אמרה מינאי קאתי.

רבא אמר כנסת ישראל אמרה לאידך גיסא (לצעקה ולא לשבח, איש יהודי ואיש ימיני גרמו לי הצער הזה) ראו מה עשה לי יהודי ומה שילם לי ימיני, מה עשה לי יהודי [**דף יג ע"א**] דלא קטליה דוד לשמעי, דאיתיליד מיניה מרדכי, דמיקני ביה המן. ומה שילם לי ימיני דלא קטליה שאול לאגג, דאיתיליד מיניה המן, דמצער לישראל.

רבי יוחנן אמר לעולם מבנימין קאתי, ואמאי קרי ליה יהודי על שום שכפר בעבודה זרה. שכל הכופר בעבודה זרה נקרא יהודי, כדכתיב איתי גברין יהודאין (וסיפיה דקרא לאלהך לא

פלחין **כתבו התוס'** ההוכחה לכך, שא"א לומר שכוונתו רק שבאו משבט יהודה, שהרי מבואר (סנהדרין צג) שלא היו משבט יהודה)...

רבי שמעון בן פזי כי הוה פתח בדברי הימים אמר הכי כל דבריך אחד הם (כנגד הספר היה אומר כל דבריך, דברי הימים, אחת הן, הרבה שמות אתה מזכיר, פלוני ופלוני, וכולן אדם אחד הן) ואנו יודעין לדורשן (ואף על פי שסתמת אותן אנו נותנין את לבינו עד שאנו יודעין לדורשן, משום דאמרינן לעיל כל הכופר בעבודה זרה נקרא יהודי נקט לה הכא). וְאִשְׁתּוֹ הַיְּהֻדִיָּה (והלא בתיה שמה, דהא כתיב בסופיה ואלה בני בתיה) יָלְדָה אֶת־יֶרֶד אֲבִי גְדוֹר וְאֶת־חֶבֶר אֲבִי שוֹכוֹ וְאֶת־יְקוּתִיאֵל אֲבִי זָנוֹחַ וְאֵלֶּה בְּנֵי בִּתְיָה בַת־פַּרְעֹה אֲשֶׁר לָקַח מֶרֶד. אמאי קרי לה יהדיה על שום שכפרה בעבודה זרה, דכתיב ותרד בת פרעה לרחוץ (לטבול לשם גירות) על היאור, ואמר רבי יוחנן שירדה לרחוץ מגילולי בית אביה. ילדה, והא רבויי רביתיה? לומר לך שכל המגדל יתום ויתומה בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו. 'ירד' זה משה, ולמה נקרא שמו ירד שירד להם לישראל מן בימיו. 'גדור' שגדר פרצותיהן של ישראל, 'חבר' שחיבר את ישראל לאביהן שבשמים. 'סוכו' שנעשה להם לישראל כסוכה. 'יקותיאל' שקוו ישראל לאל בימיו. 'זנוח' שהזניח עוונותיהן של ישראל (כדכתיב שאמר הקב"ה למשה לאחר חטא המרגלים "סלחתי כדבריך") 'אבי אבי אבי' אב בתורה, אב בחכמה, אב בנביאות. 'ואלה בני בתיה... אשר לקח מרד' וכי מרד שמו, והלא כלב שמו? אמר הקב"ה יבא כלב שמרד בעצת מרגלים, וישא את בת פרעה שמרדה בגלולי בית אביה (ולכך נשתנה שמה בליקוחין הללו).

'אשר הגלה מירושלים' **אמר רבא** שגלה מעצמו (מדלא כתיב אשר היה מן הגולה אשר הגלתה, וכתיב אשר הגלה עם הגולה, משמע שלא היה כשאר ישראל שגלו על כרחן, והוא גלה מעצמו, כמו שעשה ירמיהו שגלה מעצמו, עד שאמר לו הקב"ה לחזור).

יג.

'ויהי אמן את הדסה' קרי לה הדסה, וקרי לה אסתר. **תניא**, רבי מאיר אומר אסתר שמה, ולמה נקרא שמה הדסה על שם הצדיקים שנקראו הדסים, וכן הוא אומר והוא עמד בין ההדסים. רבי יהודה אומר הדסה שמה, ולמה נקראת שמה אסתר על שם שהיתה מסתרת דבריה, שנאמר אין אסתר מגדת את עמה וגו'. רבי נחמיה אומר הדסה שמה, ולמה נקראת אסתר שהיו אומות העולם קורין אותה על שום אסתהר (ירח, יפה כלבנה). בן עזאי אומר אסתר לא ארוכה ולא קצרה היתה אלא בינונית, כהדסה. רבי יהושע בן קרחה אמר אסתר ירקרוקת היתה (כהדסה זו) וחוט של חסד משוך עליה (מאת הקב"ה, לכך נראית יפה לאומות ולאחשורוש).

'כי אין לה אב ואם ובמות אביה ואמה' למה לי (האי 'ובמות אביה ואמה' מאחר דכתיב 'כי אין לה אב ואם')? **אמר רב אחא** (ללמדנו שאפילו יום אחד לא היה לה אב ואם) עיברתה מת אביה (נמצא שלא היה לה אב משעה שנראה להקרות אב), ילדתה מתה אמה (ולא נראית לקרות אם).

'ובמות אביה ואמה לקחה מרדכי לו לבת' **תנא** משום רבי מאיר אל תקרי לבת אלא לבית, וכן הוא אומר (באוריה משתעי קרא) וְלָרֶשׁ אֵין־כֹּל כִּי אִם־כִּבְשָׂה אַחַת (בת שבע) קִטַּנָּה אֲשֶׁר קָנָה וַיְחַיֶּהָ וַתִּגְדַּל עִמּוֹ וְעִם־בָּנָיו יַחְדָּו מִפִּתּוֹ תֹאכַל וּמִכֹּסוֹ תִשְׁתֶּה וּבְחֵיקוֹ תִשְׁכָּב וַתְּהִי־לוֹ כְּבַת, משום דבחיקו תשכב הוות ליה כבת, אלא כבית הכי נמי לבית.

'ואת שבע הנערות' אמר רבא שהיתה מונה בהן ימי שבת [**פירש רש"י** שהיתה משרתת לה אחת באחד בשבת, ואחת בשני בשבת, ואחת בשלישי בשבת, וכן כולן, וכשהגיע יום שפחה של שבת יודעת שהיום שבת. **ותמהו המפרשים**, וכי בלא זה לא היתה יכולה לידע מתי שבת **וביערות דבש פירש** דאסתר רצתה להסתיר שהיא יהודית. ובימי חול ודאי היתה עושה מלאכה, דהא איתא דבטלה בנשים מביאה לידי זימה, ובשבת שבתה ממלאכה. וא"כ, הרי היו הנערות מרגישות שהיא יהודיה, לכן הערימה, והילקה הנערות, כל אחת ליום מיוחד בשבוע. וחשבו הנערות של חול,

שכשם שעוסקת במלאכה בימות החול כך עוסקת בשבת. והנערה המשרתת בשבת חשבה, שכשם שאינה עוסקת במלאכה בשבת, כך גם בימות החול].

'וישנה ואת נערותיה...' **אמר רב** שהאכילה מאכל יהודי. **ושמואל אמר** שהאכילה קדלי דחזירי (**פירש רש"י** התיכות של בשר חזיר שמינות, ומתוך אונסה לא נענשה **אמנם התוס' פירשו** שח"ו שאכלה **אמנם הערוך הסביר** ראש של חזרת (חסה) **והבן יהוידע** הסביר שמיירי בראש של דג שיבוטא). **ורבי יוחנן אמר** זרעונים, וכן הוא אומר (שהזרעונים טובים לצדיקים להבדילן ממאכל טמא) ויהי המלצר נושא את פתבגם... ונותן להם זרעונים (וכתיב בהוא ענינא ולמקצת ימים עשרה נראה מראיהם טוב ובריאי בשר).

'ששה חדשים בשמן המר' מאי שמן המור? **רבי חייא בר אבא אמר** סטכת, **רב הונא אמר** שמן זית שלא הביא שליש. תניא, רבי יהודה אומר אנפקינון שמן זית שלא הביא שליש, ולמה סכין אותו שמשיר את השיער ומעדן (מצהיב) את הבשר.

'בערב היא באה ובבקר היא שבה' **אמר רבי יוחנן** מגנותו של אותו רשע (גנותו הוא זה, שהוא בועל נשים ומשלחן) למדנו שבחו, שלא היה משמש מטתו ביום.

'ותהי אסתר נשאת חן' **אמר רבי אלעזר** מלמד שלכל אחד ואחד נדמתה לו כאומתו.

'ותלקח אסתר אל המלך אחשורוש אל בית מלכותו בחדש העשירי הוא חדש טבת' ירח שנהנה גוף מן הגוף (מפני הצינה, והעיד לך הכתוב שהיו מתכונין מן השמים לחבבה על בעלה).

'ויאהב המלך את אסתר מכל הנשים ותשא חן וחסד לפניו מכל הבתולות' **אמר רב** ביקש לטעום טעם בתולה טעם, טעם בעולה טעם (לכך נאמר מכל הנשים ומכל הבתולות).

'ויעש המלך משתה גדול' עבד משתיא (סעודה לכבודה, מה שלא עשה בשאר נשים) ולא גליא ליה (מולדתה) דלי כרגא (אמר בשביל אסתר אני מניח לכם מכסי גולגולתכם, היינו והנחה למדינות עשה) ולא גליא ליה, שדר פרדישני (דורונות לשרים בשמה, והיינו דכתיב ויתן משאת כיד המלך) ולא גליא ליה.

'ובהקבץ בתולות שנית...' אזיל שקל עצה ממרדכי (**איתא במדרש**, שאסתר יעצה לאחשורוש, שיושיב יהודי בשער המלך, כפי שנבוכדנצר הושיב את דניאל על פתחו, שאם יגיע אליו דבר יאמר לו. ושאלה אחשורוש אם היא מכירה יהודי המתאים לזה, ואמרה לו, יש כאן אדם צדיק וכשר, ושמו מרדכי יהודי) **אמר אין** אשה מתקנאה אלא בירך חבירתה, ואפילו הכי לא גליא ליה, דכתיב אין אסתר מגדת מולדתה **וגו'** (לכאו' קשה הרי מרדכי צוה אשר לא תגיד, א"כ מדוע נתן עצה לאחשורוש **ביאר מהרש"א**, דחשב מרדכי, שמא ימצא אחשורוש אחרת שתמצא חן בעיניו יותר מאסתר, וישלח את אסתר. דמהאי טעמא צוה עליה שלא תגיד עמה ומולדתה, כדי שיאמר אחשורוש שמא ממשפחה בזויה היא וישלחנה).

אמר רבי אלעזר מאי דכתיב [**דף יג ע"ב**] לא יגרע מצדיק עיניו (נותן עיניו במעשה הצדיקים לשלם להם אף לימים רבים מדה במדה) בשכר צניעות שהיתה בה ברחל זכתה ויצא ממנה שאול (שהיה צנוע), ובשכר צניעות שהיה בו בשאול זכה ויצאת ממנו אסתר (בתרגום של מגילה מייחס מרדכי ועושהו עשירי לשאול, ומשאול עד בנימין, וכתיב היא אסתר בת דודו, ואין לו ראיה אחרת בכתובים שיצאה משאול) ומאי צניעות היתה בה ברחל דכתיב ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא. וכי אחי אביה הוא, והלא בן אחות אביה הוא, אלא אמר לה מינסבא ליי? אמרה ליה אין. מיהו, אבא רמאה הוא, ולא יכלת ליה. אמר לה אחיו אנא ברמאות. אמרה ליה ומי שרי לצדיקי לסגויי ברמיותא, אמר לה אין, עם נבר תתבר ועם עקש תתפל. אמר לה ומאי רמיותא? אמרה ליה אית לי אחתא דקשישא מינאי, ולא מנסיב לי מקמה. מסר לה סימנים. כי מטא ליליא, אמרה השתא מיכספא אחתאי, מסרתינהו ניהלה. והיינו דכתיב ויהי בבקר

והנה היא לאה, מכלל דעד השתא לאו לאה היא, אלא מתוך סימנין שמסרה רחל ללאה לא הוה ידע עד השתא. לפיכך זכתה ויצא ממנה שאול (**פירש רש"י** והוא צניעות, שלא יתפרסם הדבר שמסר לה סימנין **ובכן יהוידע פירש**, דמסירת הסימנים הועילה רק משום שהיתה רחל צנועה. שמתוך צניעותה, לא ראה אותה יעקב כל אותן שבע שנים שעבד את לבן בעבורה, ולכן לא הכירה. דאלא"ה, הרי ודאי שאפילו בחושך היה מכיר שאין זו רחל, ולא היתה מועילה מסירת הסימנים. **וכעיון יעקב כתב**, דאלמלא צניעותה, היתה רחל אומרת לאביה שיש לה סימנים מיעקב, ואז לא היה לבן עושה רמאות זו. אלא שמחמת צניעותה לא גילתה לאביה). **ומה צניעות היתה בשאול דכתיב ואת דבר המלוכה לא הגיד לו אשר אמר שמואל** (כתיב במעשה דשאול, שהלך לשאול את שמואל היכן האתונות, ומשחו שמואל למלך על ישראל. וכשחזר ושאלו דודו מה אמר שמואל, אמר לו, שהגיד לו שמואל שנמצאו האתונות, 'ואת דבר המלוכה לא הגיד לו' שהמליכו שמואל) **זכה ויצאת ממנו אסתר.**

ואמר רבי אלעזר כשהקב"ה פוסק גדולה לאדם פוסק לבניו ולבני בניו עד סוף כל הדורות, שנאמר 'וישיבם לנצח ויגבהו' ואם הגים דעתו הקב"ה משפילו, שנאמר 'ואם אסורים בזקים וגו' (הכי סמכי קראי ויושיבם לנצח ויגבהו ואם אסורים בזקים על ידי שמגביהין עצמן באין לידי עניות ויסורים).

'ואת מאמר מרדכי אסתר עשה' אמר רבי ירמיה שהיתה מראה דם נדה לחכמים (**כתב פתחי זוטא** יש לדייק מכאן שלכתחילה תראה המראות לאחרים ולא לבעלה, שאל"כ למה לא הראתה למרדכי)

'כאשר היתה באמנה אתו' אמר רבה בר לימא עומדת מחיקו של אחשורוש וטובלת (מחמת נקיות, שלא תהא מאוסה לצדיק משכיבתו של אחשורוש) ויושבת בחיקו של מרדכי (**הקשו התוס'** ואם תאמר והא לא היו שם הבחנת שלשה חדשים שהרי בכל יום היה אותו רשע מצוי אצלה **ותירצו** וי"ל שהיתה משמשת במוך **בזוה"ק** פרשת כי תצא כתוב שהיתה נותנה שידה במקומה אצל אחשורוש **והתוס' רא"ש** תירץ שהיתה מתהפכת אחר בעילת אחשורוש. **עוד יש להקשות** שבמדרש רבה ויקרא פרשה יג מוכח שדריוש השני היה בנה של אסתר מאחשורוש **וכתב המהרש"א** שאפשר שנתעברה אחר שנאסרה על מרדכי וכדלקמן. **ובתוס' רא"ש** כתב שהיה בנו של מרדכי, ונקרא בן אחשורוש לפי שגידלתו בביתו **והטורי אבן** כתב שאפשר שעם מרדכי היתה משמשת במוך).

'בימים ההם ומרדכי יושב בשער המלך קצף בגתן ותרש' **אמר רבי יוחנן** הקציף הקב"ה אדון על עבדיו (ויקצוף פרעה על שני סריסיו) לעשות רצון צדיק, ומנו יוסף, שנאמר ושם אתנו נער עברי וגו'. עבדים על אדוניהן לעשות נס לצדיק ומנו מרדכי, דכתיב ויודע הדבר למרדכי וגו'.

אמר רבי יוחנן בגתן ותרש שני טרסיים הוו, והיו מספרין בלשון טורסי (שם מקום), ואומרים מיום שבאת זו לא ראינו שינה בעינינו (מתוך שהיתה חביבה עליו היה מרבה בתשמיש, וצמא לשתות) בא ונטיל ארס בספל כדי שימות. והן לא היו יודעין כי מרדכי מיושבי לשכת הגזית היה, והיה יודע בשבעים לשון (**יש לתמוה** מדוע גילה מרדכי דבר זה? ואיתא במדרש כמה טעמים בזה. **א.** שמשום שהיה אחשורוש מהול חם עליו מרדכי. **ב.** כדי שלא יאמרו כל אותם ימים שהיה נשוי גויית היה שמור, ועכשיו שנשא בת ישראל מת. **ג.** כדי שלא יאמרו כל אותם ימים שהיו גוים שומרים עליו היה שמור, ועכשיו ששמרו מרדכי נהרג) **אמר לו והלא אין משמרתי ומשמרתך שוה** (אתה ממונה על עבודה אחת, ואני ממונה על עבודה אחרת) **אמר לו אני אשמור משמרתי ומשמרתך, והיינו דכתיב ויבקש הדבר וימצא שלא נמצאו במשמרתן.**

'אחר הדברים האלה' מאי אחר, אמר רבא אחר שברא הקב"ה רפואה למכה (במעשה דבגתן ותרש. **לכאורה צריך ביאור**, מאי נפק"מ אם קדמה רפואה למכה או לא, סוף סוף הויא רפואה? **וכתב מנות הלוי** דהקדמת רפואה למכה מורה על חביבות, לומר שאין הכוונה להכאה ונקמה, רק כדבר הקזה, שאינה לצורך הכאה עצמה, אלא לצורך הסרת חולי והבאת בריאות, ולכן יצוה המקיז להכין תחלה את אשר יאכל המוקז לאחר ההקזה. משא"כ באומות העולם, שהכונה היא להכאה עצמה, והרפואה אינה אלא על צד ההכרח, משום 'לא תהו בראה לשבת יצרה') **דאמר ריש לקיש אין הקב"ה מכה את ישראל אלא אם כן בורא להם רפואה תחילה, שנאמר כרפאי לישראל ונגלה עון אפרים, אבל אומות העולם אינו כן, מכה אותן ואחר כך בורא להם רפואה, שנאמר ונגף ה' את מצרים נגף ורפוא.**

'וַיָּבֹז בְּעֵינָיו לִשְׁלֹחַ יָד בְּמָרְדֳּכָי לְבַדּוֹ כִּי־הִגִּידוּ לוֹ אֶת־עַם מָרְדֳּכָי וַיְבַקֵּשׁ הָמָן לְהַשְׁמִיד אֶת־כָּל־הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל־מַלְכוּת אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ עַם מָרְדֳּכָי' אמר רבא בתחילה במרדכי לבדו, ולבסוף בעם מרדכי, ומנו רבנן, ולבסוף בכל היהודים.

'הפיל פור הוא הגורל [**כתב היערות דבש** (ח"א דרוש ג) דרצה המן לנסות בגורל, אם יצליח בגזירתו אם לא. והנה, אם יפיל גורל רק על החודשים, דהיינו שיטיל י"ב פתקים לקלפי, ויעלה אחד מהם, הרי אין בזה הוכחה, שהרי מוכרח לצאת אחד החודשים (כדאיתא בסנהדרין מג: גבי עכן) לכן התחכם המן, ועשה ב' קלפיות, באחת הטיל י"ב פתקים של החודשים, ובאחת הטיל שס"ה פתקין, שכתב על כל אחד מהם יום אחד מהשנה. ואח"כ פשט ידו, והוציא מכל קלפי פתקא אחת. ועלה מהקלפי של החודשים חודש אדר, ומהקלפי של הימים יום י"ג באדר. הרי שהסכימו ב' הפתקין על חודש אדר, ומזה ראה המן כי גורל אמת הוא, ויצליח בגזירתו. ולכן קראו לימים האלה פורים, משום שהיו ב' גורלות) **תנא** כיון שנפל פור בחדש אדר שמח שמחה גדולה, אמר נפל לי פור בירח שמת בו משה (שנאמר והעם עלו מן הירדן בעשור לחודש הראשון, צא מהם למפרע שלשים יום באבלו של משה, ושלשה ימים שהכינו להם צידה, שנאמר הכינו לכם צידה כי בעוד שלשה ימים אתם עוברים הרי בשבעה באדר מת משה). ולא היה יודע שבשבעה באדר מת ובשבעה באדר נולד (דכתיב בן מאה ועשרים שנה אנכי היום היום מלאו ימי ושנותי, כדאי הלידה שתכפר על המיתה).

'ישנו עם אחד' **אמר רבא** ליכא דידע לישנא בישא כהמן. אמר ליה תא ניכלינהו, אמר ליה מסתפינא מאלהיו, דלא ליעביד בי כדעבד בקמאי. אמר ליה ישנו מן המצות (**הסביר המהרש"א** דהול"ל 'יש עם אחד', ומדכתיב 'ישנו' דרשו לשון שינוי, שמשנין מצוותן. **א"נ** לשון שינה שישנין מן המצוות) אמר ליה אית בהו רבנן (תשובתו של המן אנו למדין שכך היה אחשורוש משיבו) אמר ליה עם אחד הן. שמא תאמר קרחה אני עושה במלכותך (שמלכות אחת מליאה מהם), מפוזרין הם בין העמים, שמא תאמר אית הנאה מינייהו, מפורד כפרידה זו שאינה עושה פירות. ושמא תאמר איכא מדינתא (מדינה קטנה) מינייהו תלמוד לומר בכל מדינות מלכותך. ודתיהם שנות מכל עם דלא אכלי מינן, ולא נסבי מינן (נשים) ולא מנסבי לן. ואת דתי המלך אינם עשים (אונגריות ומסים וגולגליות וארנונות אינן נותנין) דמפקי לכולא שתא בשה"י פה"י (שבת היום, פסח היום, ואנו אסורים במלאכה) ולמלך אין שוה להניחם (אין נאה, ואין חשש להניחן) דאכלו ושתו ומבזו ליה למלכות. ואפילו נופל זבוב בכוסו של אחד מהן זורקו ושותהו. ואם אדוני המלך נוגע בכוסו של אחד מהן חובטו בקרקע ואינו שותהו.

'אם על המלך טוב יכתב לאבדם ועשרת אלפים ככר כסף' **אמר ריש לקיש** גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל, לפיכך הקדים שקליהן לשקליו. והיינו דתנן באחד באדר משמיעין על השקלים (בית דין מכריזין שיביאו שקלים למקדש) ועל הכלאים (שגדלו הזרעים קצת, וניצן ניכר, ועוקרין אותן משדותיהן בהכרזת בית דין).

'ויאמר המלך להמן הכסף נתון לך (**כתבו התוס'** גימטריא דהכסף עולה הע"ץ רמז לו שיתלה עליו) והעם לעשות בו כטוב בעיניך' אמר רבי אבא [**דף יד ע"א**] משל דאחשורוש והמן למה הדבר דומה (כלומר יש ללמוד מאחשורוש שאף בדעתו היה להשמידן) לשני בני אדם, לאחד היה לו תל בתוך שדהו, ולאחד היה לו חריץ בתוך שדהו, בעל חריץ אמר מי יתן לי תל זה בדמים, בעל התל אמר מי יתן לי חריץ זה בדמים, לימים נזדווגו זה אצל זה, אמר לו בעל חריץ לבעל התל מכור לי תילך, אמר לו טול אותה בחנם, והלואי [**בדרשות החת"ם** (ח"א דף ר"ו ע"ג)] כתב לבאר הדמיון לתל וחריץ, דהנה מעולם נועצו שונאי ישראל להרוס אומה זו, מהם באו בשאט נפש להשמידם, ומהם שנתייראו מהם, וטמנו להם פח להגביהם ולהושיבם בין נגידים, ועי"ז יעזבו דתם. והיינו שמשלו חלק אחשורוש לתל, שזו היתה כוונתו במה שהזמין את ישראל לסעודה, שרצה להגביהם כדי שיעזבו דתם. אבל להמן ארכה זו הדרך, ובא להגיד לאחשורוש להשמידם כאחת ביום אחד, והיינו שיעשה חריץ להשליכם בה).

יד.

'ויסר המלך את טבעתו' **אמר רבי אבא בר כהנא** גדולה הסרת טבעת יותר מארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות שנתנבאו להן לישראל, שכולן לא החזירום למוטב, ואילו הסרת הטבעת החזירתן למוטב (שגזרו עליהן תעניות לתשובה, כדכתיב צום ובכי ומספד שק ואפר יוצע לרבים).

תנו רבנן ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות נתנבאו להם לישראל, ולא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה, חוץ ממקרא מגילה (ואם תאמר נר חנוכה, באותה תקופה כבר פסקו הנביאים, אבל בימי מרדכי היו חגי זכריה ומלאכי). **מאי** דרוש? **אמר רבי יהושע בן קרחה** ומה מעבדות לחירות (ביציאת מצרים) אמרינן שירה (על הים) ממיתה לחיים לא כל שכן. אי הכי הלל נמי נימא (שהיא שירה)? לפי שאין אומרים הלל על נס שבחוצה לארץ [**מבאר המהרש"א** בערכין (י:) היינו טעמא, משום שכשנכנסו לא"י, נתקדשה הארץ, ואז הנס נעשה ע"י הקב"ה בעצמו, ולא ע"י שליח, וראוי לומר עליו הלל. משא"כ נס שבחו"ל, נעשה ע"פ שליח או ע"י מלאך] **יציאת מצרים** דנס שבחוצה לארץ, היכי אמרינן שירה? כדתניא עד שלא נכנסו ישראל לארץ הוכשרו כל ארצות לומר שירה. משנכנסו ישראל לארץ לא הוכשרו כל הארצות לומר שירה. **רב נחמן** אמר קרייתא זו הלילא **רבא אמר** בשלמא התם הללו עבדי ה' ולא עבדי פרעה, אלא הכא הללו עבדי ה' ולא עבדי אחשורוש, אכתי עבדי אחשורוש אנן (דלא נגאלו אלא מן המיתה).

בין לרבא (אכתי עבדי אחשורוש הוו) **בין לרב נחמן** (קרייתא זו הלילא) **קשיא** (דמשמע דאי לאו הני טעמי אמרינן הלל בפורים) **והא תניא**, משנכנסו לארץ לא הוכשרו כל הארצות לומר שירה (על נס המאורע להם)? כיון שגלו חזרו להכשירן הראשון. **פסק השע"ע** (הלכות פורים) **אין** קורין בו הלל (**מ"ב** דבשלמא ביציאת מצרים אמרינן הללו עבדי ה' ולא עבדי פרעה אבל הכא אכתי עבדי אחשורוש אנן)... או"ח (תרצג,ג). **כתב השע"ת** וכתב **ברכי יוסף בשם המאירי** דלהך טעמא דאמרי בש"ס משום דקריאתה זו הילולא אם אין לו מגילה לקרות בה יאמר הלל **והברכי יוסף כתב** כיון דרבא אמר טעמא משום דאכתי עבדי אחשורוש אנן לא יאמר הלל כלל, והלכה כרבא דהוא בתרא, וגם לגירסת הרי"ף הרא"ש והר"ן משמע דהלכתא כרבא ולכן סתמו הפוסקים, ומשמע דלעולם לא יאמר הלל. **אך במחזיק ברכה** הביא דבה"ג ורמב"ם כתבו ג"כ הטעם דקריאתה זו הלילא וכדמשמע מהמאירי, ויהיב טעמא משום דמיסתבר להו טעמא דר"נ, ולפ"ז חזר הדין דמי שאין לו מגילה יאמר הלל. **אך לענ"ד** דעיקר כוונת הש"ס על עיקר התקנה, אבל אחרי שלא נתקן הלל בפורים משום דקריאתה כו' ממילא שאין מקום לקרות הלל מה שלא תיקנוהו הז"ל לאומרה היום **ולענ"ד** דאעפ"כ כשאין לו מגילה לקרות יש לו לקרות הלל בלא ברכה שלפניו ושלאחריו כקורא בתהלים ושפיר דמי, ואף אם יש לו חומש שקורא בו מגילה לעצמו מכל מקום הרוצה לקרות גם הלל בלא ברכה לא הפסיד דאפשר דעדיף אמירת הלל שלא נתקן שיהיה בכשרות קצת כס"ת, משא"כ קריאת המגילה שעיקר תקנתה להיות כתובה כתיקנה ולכן יוצא ידי שניהם.

ותו ליכא (נביאים) **והכתיב ויהי איש אחד מן הרמתים צופים אחד ממאתים צופים שנתנבאו להם לישראל? מיהוה טובא הוו, כדתניא הרבה נביאים עמדו להם לישראל, כפלים כיוצאי מצרים, אלא, נבואה שהוצרכה לדורות (ללמוד תשובה או הוראה, וכל הנך ארבעים ושמונה הוצרכו) נכתבה** (ובהלכות גדולות מנויין מסדר עולם **א.** אברהם **ב.** יצחק **ג.** יעקב **ד.** משה **ה.** אהרן **ו.** יהושע **ז.** פנחם **ח.** אלקנה **ט.** עלי **י.** שמואל **יא.** גד **יב.** נתן **יג.** דוד **יד.** שלמה **טו.** עידו **טז.** מיכיהו בן ימלה **יז.** עובדיה **יח.** אחיה השילוני **יט.** ויהוא בן חנני **כ.** עזריה בן עודד **כא.** חזיאל הלוי מבני מתניה **כב.** אליעזר בן דודו ממורישה **כג.** הושע **כד.** עמוס **כה.** מיכה המורשתי **כו.** אמוץ **כז.** אליהו **כח.** אלישע **כט.** יונה בן אמיתי **ל.** ישעיה **לא.** יואל **לב.** נחום **לג.** חבקוק **לד.** צפניה **לה.** אוריה **לו.** ירמיה **לז.** יחזקאל **לח.** דניאל (**כתב רש"י** על דניאל אמרינן לעיל 'אינהו נביאי ואיהו לאו נביא' אלא אפיק דניאל ועייל שמעיה) **לט.** ברוך **מ.** נריה **מא.** שריה **מב.** מחסיה **מג.** חגי **מד.** זכריה **מה.** מלאכי **מו.** ומרדכי **מז.** **ומח.** לא ידעתי) **ושלא הוצרכה לא נכתבה. רבי שמואל בר נחמני אמר** אדם הבא משתי רמות שצופות זו את זו. **רבי חנין אמר** אדם הבא מבני אדם שעומדין ברומו של עולם, ומאן נינהו בני קרח, דכתיב ובני קרח לא מתו. **תנא** משום רבינו מקום נתבצר להם בגיהנם, ועמדו עליו.

שבע נביאות מאן נינהו? שרה, מרים, דבורה, חנה, אביגיל, חולדה, ואסתר. **שרה** דכתיב אבי מלכה ואבי יסכה, ואמר רבי יצחק יסכה זו שרה. ולמה נקרא שמה יסכה שסכתה ברוח הקדש, שנאמר כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה. דבר אחר יסכה שהכל סוכין ביופיה. **מרים** דכתיב ותקח מרים הנביאה אחות אהרן ולא אחות משה, אמר רב נחמן אמר רב שהיתה מתנבאה כשהיא אחות אהרן ואומרת עתידה אמי שתלד בן שיושיע את ישראל. ובשעה שנולד נתמלא כל הבית כולו אורה, עמד אביה ונשקה על ראשה, אמר לה בתי נתקיימה נבואתיך. וכיון שהשליכוהו ליאור עמד אביה וטפחה על ראשה, ואמר לה בתי, היכן נבואתיך, היינו דכתיב ותתצב אחתו מרחק לדעה, לדעת מה יהא בסוף נבואתה. **דבורה** דכתיב ודבורה אשה נביאה אשת לפידות. מאי אשת לפידות שהיתה עושה פתילות למקדש (משכן שילה). והיא יושבת תחת תמר, מאי שנא תחת תומר? אמר רבי שמעון בן אבשלום משום יחוד [שהוא גבוה, ואין לו צל, ואין אדם יכול להתייחד שם עמה כמו בבית **הסבירו התוס'** הייחוד בזמן שבאים אליה ישראל למשפט (**כיאלו התומיס** ג,ל שהוקשה לתוס' שהרי יש לייניס נוספים, ולכן כתבו 'שבאים אליה' שקיבלו עליה שתהון יחילה)] דבר אחר מה תמר זה אין לו אלא לב אחד (שרף יש לו כמו אילן, אבל אין לו בענפיו אלא בגזעו על פני כל גובהו) אף ישראל שבאותו הדור לא היה להם אלא לב אחד לאביהן שבשמים. **חנה** דכתיב ותתפלל חנה ותאמר עלץ לבי בה' רמה קרני בה' (זו היא נבואתה...) רמה קרני ולא רמה פכי, דוד ושלמה שנמשחו בקרן נמשכה מלכותן, שאול ויהוא שנמשחו בפך לא נמשכה מלכותן (**הסביר המהרש"א** דקרן הוא דבר המתקיים, משא"כ פך דהוא מחרס הנשבר, **כתבו התוס'** שתרגום יונתן הביא שכל הפרשה שם נבואה על סנחריב נבוכדנצר והמן, אלא שנקטה הגמ' רק את הפסוק הראשון).

'אין קדוש כה' כי אין בלתך' אמר רב יהודה בר מנשיא אל תקרי בלתך אלא לבלותך. שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, מדת בשר ודם מעשה ידיו מבלין אותו (מתקיימים גם אחרי מותו) אבל הקב"ה מבלה מעשה ידיו. 'ואין צור כאלהינו' אין צייר כאלהינו, אדם צר צורה על גבי הכותל ואינו יכול להטיל בה רוח ונשמה קרבים ובני מעים, אבל הקב"ה צר צורה בתוך צורה, ומטיל בה רוח ונשמה קרבים ובני מעים.

אביגיל דכתיב והיה היא רכבת על החמור וירדת בסתר ההר. בסתר ההר, מן ההר מיבעי ליה? אמר רבה בר שמואל על עסקי דם הבא מן הסתרים. נטלה דם והראתה לו. אמר לה וכי מראין דם בלילה (שנאמר אם אשאיר לנבל עד אור הבקר משתין בקיר, שמע מינה דהוה בלילה, וכי מראין דם בלילה אם טמא או טהור הלא צריך להבחין מראיתו, אם מחמישה דמים הטמאים באשה הוא) אמרה לו וכי דנין דיני נפשות בלילה (והא כתיב 'דינו לבוקר משפט' וכתיב 'והוקע אותם לה' נגד השמש') אמר לה [**דף יד ע"ב**] מורד במלכות הוא, ולא צריך למידייניה [**הקשו התוס'** קשה א"כ שנבל לא היה צריך דין, היאך בסנהדרין (לו.) למדו דדיני נפשות מתחילין מן הצד מדכתיב גבי נבל ויחגרו איש חרבו ויחגור גם דוד חרבו משמע שדוד אחרון, ועוד קשה היאך ישב דוד בדין והא אין מושיבין מלך בסנהדרין כדאמרינן (סנהדרין יח), וע"ק משבת (נו.) גבי אוריה דקאמר שהיה לו לדונו בסנהדרין, ואמאי והא מורד במלכות היה ולמדנו כאן שאין צריך דין **ותירצו וי"ל** דהכא ה"פ מורד במלכות הוא ולא צריך למידייניה כשאר דיני נפשות שדנין בו ביום לזכות וביום שלאחריו לחובה, אלא אפילו בו ביום גומרין לחובה, והיינו הא דקאמרה ליה אביגיל וכי דנין דיני נפשות בלילה, היה לך להמתין לגמור עד למחרת, והוא השיב לה מורד במלכות הוה ואין צריך להמתין עד למחר, אבל לדונו ודאי צריך, וגם לא קשה מהא שישב דוד בסנהדרין דהא דאין מושיבין מלך בסנהדרין היינו משום דלא הוי כבודו להיות יושב ושותק, אבל גבי מורד כבודו הוא להיות יושב ושותק לפי שהוא נוגע בדבר). אמרה לו עדיין שאול קיים, ולא יצא טבעך בעולם. אמר לה וברוך טעמך וברוכה את אשר כלתני היום הזה מבוא בדמים. דמים תרתי משמע? אלא מלמד שגילתה את שוקה (ונתאוה לה, ותבעה ולא שמעה לו, כדמסיים ואזיל) והלך לאורה שלש פרסאות [בדמים פירושו דם נדה ושפיכות דמים **הקשו התוס'** קשה היאך אותה צדיקת גלתה שוקה לפני דוד (**כתב כשו"ת הרלב"ז ח"ז סי'**

כע׳ שלא גילתה בטונה אלא שילדה בהר והרוח גילתה את שוקה, ולא יצעה שמחריס רואיס אותה, שהרי הייתה בסתר ההריס) ועוד קשה דמחזי כגוזמא לומר שהלך לאור שוקה ג׳ פרסאות **ותירצו** וי״ל דנמצא בספרים מדויקים שנקוד בהן לאורה כלומר לאור שלה (**הסכר הרש״ש** לשון אש וחמוס) פירוש שגילתה שוקה לזמן קצר ונתאוה לה דוד והלך באור חמימות התאוה שלש פרסאות (**ע״ע מהרש״ל ושפת אמת**)] אמר לה השמיעי לי? אמרה לו לא תהיה זאת לך לפוקה (כמו פיק ברכים) זאת מכלל דאיכא אחריתי, ומאי ניהו מעשה דבת שבע, ומסקנא הכי הואי (והכי פירושה מדקאמרה ליה ולא תהיה זאת לך לפוקה מכלל שהתנבאתה לו שסופו להכשל בביאה אחרת, ומאי ניהו בת שבע, ומסקנא הכי הוה סוף שעלתה לו כך, אלמא נביאה הוות, שנתקיימה נבואתה). כי הוות מיפטרא מיניה אמרה ליה והטיב ה׳ לאדני וזכרת את אמתך, אמר רב נחמן היינו דאמרי אינשי איתתא בהדי שותא פילכא (עם שהאשה מדברת היא טווה, כלומר, עם שהיא מדברת עמו על בעלה הזכירה לו את עצמה, שאם ימות ישאנה). איכא דאמרי שפיל ואזיל בר אווזא ועינוהי מיטייפי (צופין למרחוק).

חולדה דכתיב וֵילֶךְ חִלְקִיָּהוּ... (אֶל־ חֻלְדָּה הַנְּבִיאָה). ובמקום דקאי ירמיה היכי מתנביא איהי (הרי ירמיה עמד משנת שלש עשרה ליאשיה, שנאמר אשר היה דבר ה׳ אל ירמיה, והספר נמצא בשנת שמונה עשרה ליאשיה, ועליו שלח אצל חולדה)? **אמרי בי רב משמיה דרב** חולדה קרובת ירמיה היתה, ולא הוה מקפיד עליה. ויאשיה גופיה, היכי שביק ירמיה ומשדר לגבה? **אמרי דבי רבי שילא** מפני שהנשים רחמניות הן (**הפביר המהרש״א** לא שחשב שתשנה נבואתה לטובה, אלא שתבקש עליהם רחמים, לשנות מרעה לטובה) **רבי יוחנן** אמר ירמיה לא הוה התם, שהלך להחזיר עשרת השבטים. ומנלן דאהדור (עשרת השבטים) דכתיב (בנבואת יחזקאל, בזמן שנתנבא על חורבן בית ראשון) כי המוכר אל הממכר לא ישוב (יחזקאל אמרו, והוא נתנבא בתוך אחת עשרה שנה שבין גלות יכניה לחרבות ירושלים, ומתנבא שיהא בטל היובל

יד:

והמוכר שדהו לא ישוב לו) אפשר (שנהג אז יובל, והרי...) יובל בטל (משגלו עשרת השבטים בימי חזקיה, שנאמר ׳לכל יושביה׳ בזמן שכל יושביה עליה, ולא בזמן שגלו מקצתן, נמצא משגלו שבט ראובן וגד וחצי שבט מנשה כבר בטלו היובלות, וא״כ כיצד...) נביא (יחזקאל) מתנבא עליו שיבטל (בתמיה), אלא מלמד שירמיה החזירן (באותה שנה שנמצא הספר, והיא שנת שמונה עשרה ליאשיהו, וכששלח על דברי הספר אצל חולדה לא היה שם ירמיה, וחזרו למנות את היובל, ולא הספיקו למנות אלא שמיטות עד שחרב הבית) ויאשיהו בן אמון מלך עליהן, דכתיב (ביאשיהו, בהיותו בבית אל ושרף עצמות הכומרים בבית אל על המזבח שעשה ירבעם) וַיֹּאמֶר מָה הַצִּיּוּן הַלָּז אֲשֶׁר אֲנִי רֹאֶה, וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אַנְשֵׁי הָעִיר הַקֶּבֶר אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־בָּא מִיהוּדָה וַיִּקְרָא אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עַל הַמִּזְבֵּחַ בֵּית־אֵל. וכי מה טיבו של יאשיהו על המזבח בבית אל (והלא של מלכי ישראל היה) אלא מלמד שיאשיהו מלך עליהן. **רב נחמן אמר מהכא** גם יהודה שת קציר לך (עשה חיל וגדולה) בשובי שבות עמי.

אסתר דכתיב ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות, בגדי מלכות מיבעי ליה? אלא שלבשתה רוח הקדש. כתיב הכא ותלבש וכתיב התם ורוח לבשה את עמשי וגו׳.

אמר רב נחמן לא יאה יהירותא לנשי (לא נאה חשיבות לנשים) תרתי נשי יהירן הויין, וסניין שמייהו (שמותיהן מאוסות) חדא שמה זיבורתא (דבורה) וחדא שמה כרכושתא (חולדה). זיבורתא כתיב בה ותשלח ותקרא לברק, ואילו איהי לא אזלה לגביה. כרכושתא כתיב בה (כשהשיבה למלך יאשיהו) אמרו לאיש ולא אמרה אמרו למלך.

אמר רב נחמן חולדה מבני בניו של יהושע היתה. כתיב הכא בן חרחס (ואף על גב דקרא על בעלה קא מסהיד, מיהו במעשיה כתיב) וכתיב התם בתמנת חרס. איתיביה רב עינא סבא לרב

נחמן שמונה נביאים והם כהנים יצאו מרחב הזונה, ואלו הן נריה, ברוך, ושריה, מחסיה, ירמיה, חלקיה, חנמאל, ושלום. רבי יהודה אומר אף חולדה הנביאה מבני בניה של רחב הזונה היתה, כתיב הכא בן תקוה וכתיב התם את תקות חוט השני? אמר ליה עינא סבא, ואמרי לה פתיא אוכמא (**כתב המהרש"א** פי' בערוך כלי שחור ע"ש ונראה דלא לגנאי היה מתכוין אלא לשבח וכדאמרינן בריב"ח שאמרה לו בת קיסר חכמה מפוארה בכלי מכוער כו' וא"ל אלו הוו סנו הוו גמירי טפי) **מיני** ומינך תסתיים שמעתא (כלומר, על ידי ועל ידך תתפרש אמיתו של דבר, הא והא הואי) דאיגיירא ונסבה יהושע [**הקשו התוס'** קשיא היאך נסבה, הא אמרינן (יבמות עו.) דאפילו בגירותן לית להו התנות **וצ"ל** שלא היתה משבעה עממין אלא משאר עממין ובאת לגור שם **ויש מפרשים** שרצו לומר שלא הוזהרו על לאו דלא תתחתן עד לאחר שנכנסו לארץ, וזה אינו, דאמרינן במדרש דנתינים באו להתגייר בימי משה כמו בימי יהושע ואף על פי כן לא הותרו לבא בקהל, אלא היו חוטבי עצים ושואבי מים אלמא דקודם שעברו את הירדן ונכנסו לארץ הוזהרו עליהם].

ומי הוו ליה זרעא ליהושע, והכתיב נון בנו יהושע בנו (את שבט אפרים מייחס הכתוב עד יהושע, ומיהושע למטה לא ייחס איש)? בני לא הוו ליה, בנתן הוו ליה [בגמ' בעירובין (סג.) איתא, שיהושע נענש משום שהורה הלכה בפני רבו, שאמר למשה 'אדוני משה כלאם' ומלשון הגמ' שם משמע שלא היה לו זרע כלל, דהכי איתא התם 'אמר ר' לוי כל דמותיב מלה קמיה רביה אזיל לשאול בלא ולד' אמנם הכא איתא בפירוש שהיו לו בנות].

[דף טו ע"א] בשלמא אינהו (ירמיה וחנמאל דכתיב ויבא אלי חנמאל בן דודי) מיפרשי (שהיו נביאים) אלא אבהתייהו מנלן (שהיו נביאים)? כדעולא, דאמר כל מקום ששמו ושם אביו בנביאות בידוע שהוא נביא בן נביא. שמו ולא שם אביו בידוע שהוא נביא ולא בן נביא. שמו ושם עירו מפורש בידוע שהוא מאותה העיר, שמו ולא שם עירו בידוע שהוא מירושלים. **במתניתא תנא** כל שמעשיו ומעשה אבותיו סתומין, ופרט לך הכתוב באחד מהן לשבח, כגון דבר ה' אשר היה אל צפניה בן כושי בן גדליה בידוע שהוא צדיק בן צדיק. וכל שפרט לך הכתוב באחד מהן לגנאי, כגון ויהי בחדש השביעי בא ישמעאל בן נתניה בן אלישמע, בידוע שהוא רשע בן רשע [**הקשה הרש"ש** הא כתיב 'ויקח קרח בן יצהר בן קהת בן לוי' וכי גם שם נדרוש ח"ו כן? וכתב, דאולי משום כך דרשו (בסנהדרין קט:) את כל השמות הללו על קרח עצמו].

אמר רב נחמן מלאכי זה מרדכי, ולמה נקרא שמו מלאכי שהיה משנה למלך (**כתב מהרש"א** ר"ל דהוה חשוב כמלאך, נראה דר"ל שכמו שמלאך הוא כביכול משנה להקב"ה, כך מרדכי משנה למלך) **מיתיבי** ברוך בן נריה, ושריה בן מעשיה ודניאל, ומרדכי בלשן, וחגי, זכריה ומלאכי כולן נתנבאו בשנת שתים לדריוש (האחרון, נתנבאו לבני הגולה שיחזרו לבית המקדש, שנתבטלה המלאכה זה שמונה עשרה שנה על ידי שמרונים משהתחילו בה בימי כורש)? תיובתא.

תניא, אמר רבי יהושע בן קרחה מלאכי זה עזרא, וחכמים אומרים מלאכי שמו. אמר רב נחמן מסתברא כמאן דאמר מלאכי זה עזרא, דכתיב בנביאות מלאכי בָּגְדָה יְהוּדָה וְתוֹעֵבָה נֶעֶשְׂתָה בְיִשְׂרָאֵל וּבִירוּשָׁלִַם כִּי חִלֵּל יְהוּדָה קֹדֶשׁ ה' אֲשֶׁר אָהֵב וּבָעַל בַּת־אֵל נֵכָר, ומאן אפריש נשים נכריות עזרא, דכתיב וַיַּעַן שְׁכַנְיָה בֶן־יְחִיאֵל מִבְּנֵי עֵילָם וַיֹּאמֶר לְעֶזְרָא אֲנַחְנוּ מָעַלְנוּ בֵּאלֹהֵינוּ וַנֹּשֶׁב נָשִׁים נָכְרִיּוֹת.

תנו רבנן ארבע נשים יפיפיות היו בעולם שרה רחב ואביגיל, ואסתר [**הקשו התוס'** קשה אמאי לא חשיב חוה דהא אמרינן בב"ב (נח.) שרה לפני חוה כקוף בפני אדם **ותירצו** ויש לומר דלא חשיב אלא אותן הנולדות מאשה (שממילא אין כזה חילוק שהייתה יפה)]. ולמאן דאמר אסתר ירקרוקת היתה מפיק אסתר ומעייל ושתי.

תנו רבנן רחב בשמה זינתה (המזכיר את שמה נגרר אחר תאות זנות) יעל בקולה, אביגיל בזכירתה, מיכל בת שאול בראייתה (**כתב המהרש"א** דכך היתה קבלה בידם, ומ"מ יש לזה קצת רמז בקרא...) אמר רבי יצחק כל האומר רחב רחב מיד ניקרי (רואה קרי) אמר ליה רב נחמן

אנא אמינא רחב רחב ולא איכפת ליה? אמר ליה כי קאמינא ביודעה ובמכירה.

'ומרדכי ידע את כל אשר נעשה', מאי אמר (כשצעק צעקה גדולה ומרה, מה היה אומר בצעקתו)? **רב אמר** גבה המן מאחשורוש (שמלאו לבו לדבר מה שלא עלה על לב אחשורוש) **ושמואל אמר** גבר מלכא עילאה ממלכא תתאה (כינוי הוא להיפוך, בלשון נקיה).

'ותתחלחל (נתמסמס חלל גופה) המלכה' מאי ותתחלחל? **אמר רב** שפירסה נדה, **ורבי ירמיה אמר** שהוצרכה לנקביה.

'ותקרא אסתר להתך' **אמר רב** התך זה דניאל, ולמה נקרא שמו התך שהתכוהו מגדולתו [**פירש רש"י** בימי אחשורוש, שהרי בלשצר השליטו תלתא במלכותו, וכן דריוש המדי, שנאמר... וכן כורש שנאמר... **ביערות דבש** (ח"ב, דרוש יז') נותן טעם אמאי התכוהו מגדולתו, דמצינו בגמ' (סנהדרין צג.) שנבוכדנצר עשאו לדניאל ע"ז. והרי נפרעין מן הנעבדים אפילו שנעבדו באונס, שלכן לא רצה יעקב להקבר במצרים, כדי שלא יעשוהו המצרים ע"ז. א"כ, הרי היה לדניאל משפט מות, אלא דאיתא בזוה"ק, דכל מאן דנחית מדרגה לדרגה קרינו ביה מיתה, לכך סיבבו משמים להעבירו מגדולתו, כדי שיהיה בגדר מיתה). **ושמואל אמר** שכל דברי מלכות נחתכין על פיו.

'לדעת מה זה ועל מה זה' **אמר רבי יצחק** שלחה לו שמא עברו ישראל על חמשה חומשי תורה, דכתיב בהן מזה ומזה הם כתבים.

'ויגידו למרדכי את דברי אסתר' ואילו איהו (התך) לא אזל לגביה (דמרדכי) מכאן שאין משיבין על הקלקלה (שאסתר לא יכולה להיכנס אל המלך, לבקש על עמה, לפיכך לא השיב התך את שליחותו, ואסתר שלחה דבריה על ידי אחרים).

'לך כנוס את כל היהודים וגו', עד אשר לא כדת' **אמר רבי אבא** שלא כדת היה, שבכל יום ויום עד עכשיו (נבעלתי) באונס, ועכשיו ברצון (שהרי אלך אל המלך אחשורוש מרצוני).

'וכאשר אבדתי אבדתי' כשם שאבדתי מבית אבא כך אובד ממך [ואסורה אני לך, דאשת ישראל שנאנסה מותרת לבעלה, וברצון אסורה לבעלה **הקשו התוס'** וא"ת אמאי לא היה

מגרשה (**הסכיר מהרש"ל** הכוונה קלס שהלך למחשוכש) ותהא מותרת להחזירנה **ותירצו** י"ל לפי שכל מעשה הגט הוא ע"פ עדים והיה ירא פן יתפרסם הדבר למלכות (**כתב הרשב"ל** ומינו נכון בעיני, ויכתוב לה בכתב ידו שהוא כשר לגורייתא, וטוב היה לו לעשות כן להא מסתר היכי עבדה הכי להשתא בלעונה נבעלת ותהרג ואל תעבור, ואלו היה מגרשה בכתב ידו לא היתה עובדת על אסור עריות החמור ולא היתה נאסרת למרדכי, אלא שבדברי אגדה הן ואין משיבין עליהן) **עוד נראה לומר** (עפ"י רבינו בחיי פ' וירא בשם הר"ח) שכיון שאלו גירושין ע"י אונס לא הוו גירושין] * **כתב ההפלאה** (כתובות כו) כשבא תחלה לאונסה אינה מחויבת למסור עצמה למיתה ומותרת לבעלה, אבל כשהיא רוצה להציל עצמה ממיתה כגון שנחבשת למיתה והיא מתרצית לו כדי שבזה תפטור ממיתה אסורה לבעלה ישראל, דאף דאינה מחויבת למסור עצמה כשרוצה לאונסה כמו שאמרו גבי אסתר דאשה קרקע עולם היא, מ"מ כשהיא מתרצת אליו בתחלה בשביל הצלת נפשה ממיתה אסורה לבעלה, תדע מאסתר עצמה שאמרה וכאשר אבדתי מבית אבא אבדתי ממך עד עכשיו באונס ועכשיו ברצון אף דעשאה מצוה משום הצלת ישראל אפ"ה כיון שנבעלה לו ברצון אפי' הוא בשביל פקוח נפשות ישראל מ"מ אסורה לבעלה, והוא הדין אם באתה להציל נפשה ע"י ביאת זנות אסורה **וכעי"ז במהרי"ק. אמנם איתא בנוב"י** תניינא יו"ד קסא וז"ל 'ומ"מ גוף דין זה שיהיה מותר לאשת איש לזנות ברצון כדי להציל נפשות אינו תורה, ולא ישר בעיני מה שראיתי באיזה תשובה ולפי שאני לעת עתה בכפר לא אוכל לזכור באיזה תשובה וכמדומה אני שהיא תשובת בית יעקב באנשים ונשים שהלכו בדרך וקם עליהם ארכיליסטים אחד בשדה עם חבורת ליסטים שכמותו להרוג את כולם, וקמה אשה אחת מהם אשה יפת תואר מאד, והתחילה להשתדל עם האיש ראש הליסטים בדברים עד שפתתו בחלקת לשונה שנתאוה לה ונבעלה לו ביער מן הצד, ועל ידי כן הצילה את בעלה עם כל הנפשות, ופסק בתשובה ההיא ששפיר עבדה ומצוה רבה עבדה ששדלתו לזה להציל נפשות רק שאעפ"כ נאסרה על בעלה והביא ראיה מאסתר. **ואני אומר** כיון שאמרו רז"ל בכל מתרפאין חוץ מע"ז וג"ע וש"ד א"כ כשם שאין מתרפאין בשלש עבירות הללו כך אין מצילין בהם נפשות ואונס דרחמנא שריה באשה שקרקע עולם היא היינו שהיא אנוסה על גוף הביאה, אבל היכא שאינה אנוסה על גוף הביאה ואדרבה היא משתדלת לזה להציל נפשות לא מקרי קרקע עולם, ואשה ואיש שוים ותהרג ואל תעבור, ואסתר שאני שהיתה להצלת כלל ישראל מהודו ועד כוש ואין למדין הצלת יחידים מהצלת כלל ישראל מנער ועד זקן מהודו ועד כוש ושם היה בהוראת מרדכי ובית דינו ואולי ברוח הקודש'. **והגאון ר"ב פרנקל תאומים** זצ"ל בשו"ת עטרת חכמים (אבהע"ז סי' ל') הביא את דברי הנוב"י הנ"ל וכותב ע"ז

לפ"ז אכתי צ"ע מיעל ששדלתו לסיסרא שיבוא עליה בעת שהיה כבר מן הנרדפים, וע"כ כתב דלפי שיטת רש"י ותוס' דקרקע עולם אינה עושה מעשה, ולפי שיטתם י"ל אף שמשדלתו לזה, מ"מ כיון דגוף איסור הזנות הוא בלא מעשה ממנה, אינה בכלל הדין דתיהרג ואל תעבור, ואולי יש סברא לומר שלהצלת ישראל מותרת לשדלו שיתאוה לה ויעשה הוא מעשה הזנות ולא היא, וההשתדלות ממנה אינה אלא גרם לדבר עבירה.

'ויעבר מרדכי' **אמר רב** שהעביר יום ראשון של פסח בתענית (**פירש רש"י** שהרי ביג' ניסן נכתבו האגרות וניתן הדת בשושן. ויד', טו', טז' התענו, ובט"ז נתלה המן בערב **אבל בפרקי דר"א איתא**, שהתענו י"ג, י"ד, וט"ו) **ושמואל אמר** דעבר ערקומא דמיא (**פירש רש"י** לאסוף היהודים שבעבר השני **וכתב במנות הלוי** דהאי דכתיב 'ויעבור מרדכי', אף שהוא לכאורה מעשה פחות ערך, אשמועינן שאפילו מעשה קטן לשם מצוה כתוב בספר, להורות כי הכל בא לידי חשבון).

'ויהי ביום השלישי [**כתבו התוס'** (ולאיתי שהסכימו שכיוונה ללכת ביום השלישי דווקא שיהיה לה לזכות...) בזכות תורה נביאים וכתובים **א"נ** כהנים לוים וישראלים **אי נמי** משה ואהרן ומרים **אי נמי** שלישי דמתן תורה] **ותלבש אסתר מלכות' בגדי מלכות מיבעי ליה? אמר רבי חנינא** מלמד שלבשתה רוה"ק, כתיב הכא ותלבש וכתיב התם ורוח לבשה את עמשי.

אמר רבי חנינא לעולם אל תהי ברכת הדיוט [**כתב שו"ת הרשב"א** (ח"ה סי' נ) דאין הכוונה למה שאנו קורין הדיוט, אלא, כל הירוד מחבירו בדבר נקרא הדיוט כנגדו באותו דבר. כמו שהכהנים נקראו הדיוטים בערך הכהן הגדול. וכש"כ במי שהוא ירוד מחבירו במעלה, כי כל ישראל כהדיוטות לפני המלך] קלה בעיניך, שהרי שני גדולי הדור ברכום שני הדיוטות ונתקיימה בהן, ואלו הן דוד ודניאל, דוד דברכיה ארונה, דכתיב וַיֹּאמֶר אֲרַוְנָה אֶל־הַמֶּלֶךְ ה' אֱלֹהֶיךָ יִרְצֶךָ. דניאל דברכיה דריוש, דכתיב אלהך די אנת פלח לה בתדירא הוא ישיזבינך.

אמר רבי חנינא אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך, שהרי אבימלך קלל את שרה הנה הוא לך כסות עינים, ונתקיים בזרעה ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו.

אמר רבי חנינא בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, מדת בשר ודם אדם שופת קדרה (מושיבה על הכירה) **ואחר כך נותן לתוכה מים, אבל הקב"ה נותן מים ואחר כך שופת הקדרה, לקיים מה שנאמר לקול תתו המון מים בשמים.**

אמר רבי חנינא כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, שנאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי (מקשין, הרי מצינו בגמרא פעמים הרבה שאמרו דבר בשם אומרו, ועדיין לא באה גאולה לעולם **וכתב בספר אור לשמים** (פרשת בחקתי) בשם הרה"ק מלובלין, דהך דאיתא הכא דמביא גאולה לעולם היינו גאולה פרטית, ולא גאולת כלל ישראל).

אמר רבי חנינא צדיק אבד לדורו אבד. משל לאדם שאבדה לו מרגלית, כל מקום שהיא מרגלית שמה, לא אבדה אלא לבעלה.

'וכל זה איננו שוה לי' **אמר רבי חנינא** בשעה שראה המן את מרדכי יושב בשער המלך אמר כל זה איננו שוה לי, כדרב חסדא דאמר זה (מרדכי) בא בפרוזבולי (בטענת עושר) וזה בא [**דף טו ע"ב**] בפרוזבוטי (לשון עניות). אמר רב פפא וקרו ליה עבדא דמזדבן בטלמי (ככר לחם).

'וכל זה איננו שוה לי' מלמד שכל גנזיו של אותו רשע חקוקין על לבו, ובשעה שרואה את מרדכי יושב בשער המלך אמר כל זה איננו שוה לי.

אמר רבי חנינא עתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק, שנאמר ביום ההוא יהיה ה' צבאות לעטרת צבי [וגו']. מאי 'לעטרת צבי ולצפירת תפארה' לעושין צביונו ולמצפין תפארתו. יכול לכל תלמוד לומר 'לשאר עמו' למי שמשים עצמו כשירים. 'ולרוח משפט' זה הדן את יצרו (כופהו לשוב בתשובה) 'וליושב על המשפט' זה הדן דין אמת לאמתו (**כתבו התוס'** נראה דמשום הכי נקט תוספת מילת 'אמת', לאשמועינן דבדין מרומה צריך לחקור העדים בטוב עד שיתבאר האמת ואז ידונו אותו לאמתו). 'ולגבורה' זה המתגבר על יצרו (אינו הולך אחריו לעבור עבירה). 'משיבי מלחמה' שנושאין ונותנין במלחמתה של תורה. 'שערה'

אלו תלמידי חכמים שמשכימין ומעריבין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות (והיינו שערה שנעשים שועלים לפתוח דלתות בהשכמה, ולאחר שם עד זמן נעילתו). אמרה מדת הדין לפני הקב"ה רבונו של עולם, מה נשתנו אלו מאלו, אמר לה הקב"ה ישראל עסקו בתורה, אומות העולם לא עסקו בתורה. אמר ליה גם אלה (אלו הרשעים הנידונין בגיהנם) ביין שגו (כלומר אף הם עשו כהם, לפיכך דנם) ובשכר תעו... פקו פליליה (לגיהנם נשפטו) אין פקו אלא גיהנם, שנאמר ולא תהיה זאת לך לפוקה, ואין פליליה אלא דיינין, שנאמר ונתן בפללים.

'ותעמד בחצר בית המלך הפנימית' **אמר רבי לוי** כיון שהגיעה לבית הצלמים נסתלקה הימנה שכינה, אמרה אלי אלי למה עזבתני, שמא אתה דן על שוגג כמזיד ועל אונס כרצון (**פירש רש"י** אף על פי שאני באה אליו מאלי אונס הוא הקשה המהרש"ל וק"ק ללעיל מוכח דמה שבאה מאליה לאו אונס הוא דל"כ היתה מותרת למלכי ותירץ ונראה לפרש כיון שהגיעה לבית הצלמים שהוא בית ע"ז סילק ממנה רוה"ק משום אל תפנו אל האלילים, ועל זה אמרה דבאונס הלכה שם ואין כאן איסור אל תפנו אל האלילים אמנם הרש"ש כתב שנעלם ממנו תשובת מהרי"ק שפסק, דמי שזנתה בלאון כדי להציל נפשות, אף לא עבדא שום איסור, ואדרבה מצוה עבדה, מ"מ אסורה לבעלה ישראל)? **או שמא** על שקראתיו כלב, שנאמר הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי. חזרה וקראתו אריה, שנאמר הושיעני מפי אריה.

'ויהי כראות המלך את אסתר המלכה' **אמר רבי יוחנן** שלשה מלאכי השרת נזדמנו לה באותה שעה אחד שהגביה את צוארה, ואחד שמשך חוט של חסד עליה, ואחד שמתח את השרביט. וכמה, אמר רבי ירמיה שתי אמות היה והעמידו על שתים עשרה, ואמרי לה על שש עשרה, ואמרי לה על עשרים וארבע. במתניתא תנא על ששים. וכן אתה מוצא באמתה של בת פרעה ('ותשלח את אמתה ותקחה') וכן אתה מוצא בשיני רשעים [עוג מלך הבשן כדאיתא (ברכות נד) שעקר הר בת שלש פרסי להשליכו על ישראל ונתנו על ראשו, ושלח הקב"ה נמלים ונקבוהו, ונכנס בצוארו, בקש לשומטו ונשתרבבו שיניו לכאן ולכאן). דכתיב שני רשעים שברת, ואמר ריש לקיש אל תקרי שברת אלא שריבבת (רש"י מבאר שהיה יכול לכתוב 'שן רשע' ולכן 'שני רשעים' האותיות המיותרות הם ששים). רבה בר עופרן אמר משום רבי אליעזר, ששמע מרבו, ורבו מרבו מאתים.

'ויאמר לה המלך לאסתר המלכה מה בקשתך עד חצי המלכות ותעש' חצי המלכות ולא כל המלכות, ולא דבר שחוצץ למלכות (בנין הבית, שהוא באמצע של עולם, כדאמרינן (יומא נד) אבן שתיה שממנה נשתת העולם), ומאי ניהו בנין בית המקדש.

'יבא המלך והמן... אל המשתה' **תנו רבנן** מה ראתה אסתר שזימנה את המן **רבי אליעזר אומר** פחים טמנה לו, שנאמר יהי שלחנם לפניהם לפח **רבי יהושע אומר** מבית אביה למדה שנאמר אם רעב שונאך האכילהו לחם וגו' (**פירש רש"י** שמעה התינוקות אומרים כן בימי מנות הלוי שכך שמעה מבית אביה, דהיינו מרדכי שיש ללכת לקרלת פסוקי התינוקות לשמוע מה בפיהם. והיא שמעה מפי התינוקות פסוק זה והמהרש"ם כתב דהוה קשיא ליה לרש"י, הא אסור ללמד בתו תורה, לכן כתב ששמעה כן מהתינוקות) **רבי מאיר אומר** כדי שלא יטול עצה וימרוד (במלך, שהיתה שעתו מצלחת) **רבי יהודה אומר** כדי שלא יכירו בה שהיא יהודית **רבי נחמיה אומר** כדי שלא יאמרו ישראל אחות יש לנו בבית המלך ויסיחו דעתן מן הרחמים. **רבי יוסי אומר** כדי שיהא מצוי לה בכל עת (אולי תוכל להכשילו בשום דבר לפני המלך). **רבי שמעון בן מנסיא** אומר אולי ירגיש המקום (**פירש רש"י** שאף אני מקרבת שונאיהן של ישראל, אי נמי ירגיש שאני צריכה להחניף רשע זה ולזלזל בכבודי. **הסביר בעל מדרש שמואל** את הסברו הראשון של רש"י אין הכוונה כפשוטו, שהרי הקב"ה יודע מצפוני הלב, ויודע שלא לזה נתכוונה אסתר. אלא שסוף סוף בזה הפילה אסתר את לבן של ישראל, ושמא משום כך ירחם הקב"ה על עמו. כי כן דרכו של הקב"ה, שכשרואה שעם ישראל מושפל אזי הוא מרוממו) **ויעשה לנו נס. רבי יהושע בן קרחה אומר** אסביר לו פנים כדי שיהרג הוא והיא (שיחשדני המלך ממנו, ויהרוג את שנינו)

רבן גמליאל אומר מלך הפכפכן היה (וחוזר בדיבורו, אמרה שמא אוכל לפתותו ולהורגו, ואם לא יהא מזומן תעבור השעה ויחזור בו). **אמר רבן גמליאל** עדיין צריכין אנו למודעי, דתניא, רבי אליעזר המודעי אומר קנאתו במלך, קנאתו בשרים. **רבה אמר** לפני שבר גאון. **אביי ורבא דאמרי תרוייהו** בחמם אשית את משתיהם (על בלשצר וסיעתו נאמר, בשובם מן המלחמה, שדריוש וכורש היו צרין על בבל ונצחן בלשצר אותו היום, והיו עייפים וחמים, וישבו לשתות ונשתכרו, ובאותו היום נהרג, ואף אסתר אמרה מתוך משתיהן של רשעים באה להם פורענות). אשכחיה רבה בר אבוה לאליהו, אמר ליה כמאן חזיא אסתר ועבדא הכי? אמר ליה ככולהו תנאי וכבולהו אמוראי.

'ויספר להם המן את כבוד עשרו ורב בניו' וכמה רב בניו? **אמר רב** שלשים, עשרה מתו (**במהר"ל איתא** שמתו במיתה כדרך הטבע) ועשרה נתלו, ועשרה מחזרין על הפתחים (**הספיר המהרש"א** הכתוב מנה י' בנים שנתלו. וכן כתוב בפסוק 'ורוב בניו' וודאי לא מדובר בי', שהרבה מצינו שיש להם י' ילדים, אלא על כרחך שהיו יותר. לכך דרשו ד'רב בניו' היינו יותר מעשרה שנתלו. וכיון דסתם לן קרא נלמד סתום מן המפורש, שהיו ג"כ עשרה. וכיון דסתם לן קרא, ולא פירש מה נעשה באותן עשרה, אם נהרגו או חוזרין על הפתחים, אית לן למימר דהא והא איתא במספר עשרה) **ורבנן אמרי** אותן שמחזרין על הפתחים שבעים הויא, דכתיב שְׂבֵעִים בַּלֶּחֶם נִשְׂכָּרוּ (יונתן תרגם על בניו של המן) אל תקרי שְׂבֵעִים אלא שְׁבָעִים (**הספיר המהרש"א** א"א לפרש כפשוטו, דאם שְׂבֵעִים הם, אמאי צריכין להשתכר עבור פת לחם, על כן דרשוהו ששבעים בני המן היו מחזרין על הפתחים עבור פת לחם) **ורמי בר אבא אמר** כולן מאתים ושמונה הוו, שנאמר ורוב בניו. ורוב בגימטריא מאתן וארביסר הוו? אמר רב נחמן בר יצחק ורב כתיב.

'בלילה ההוא נדדה שנת המלך' **אמר רבי תנחום** נדדה שנת מלכו של עולם (לנקום נקמתו כדמוכח מתהלים עח) **ורבנן אמרי** נדדו עליונים (שהיו מלאכים מבהילים אותו כל הלילה, ואמרו לו כפוי טובה, שלם טובה למי שעשאה, ועל ידי כך...) נדדו תחתונים (שנתו של אחשורוש). **רבא אמר** שנת המלך אחשורוש ממש. נפלה ליה מילתא בדעתיה, אמר מאי דקמן (כלומר, מה זאת הבאה לפני עכשיו דבר חדש כזה) דזמינתיה אסתר להמן, דלמא עצה קא שקלי עילויה דההוא גברא למקטליה. הדר אמר אי הכי לא הוה גברא דרחים לי, דהוה מודע לי, הדר אמר דלמא איכא איניש דעבד בי טיבותא ולא פרעתיה, משום הכי מימנעי אינשי ולא מגלו לי. מיד ויאמר להביא את ספר הזכרנות דברי הימים. 'ויהיו נקראים' מלמד שנקראים מאיליהן.

'וימצא כתוב' כתב מבעי ליה (כתוב משמע שהיה כתוב מחדש, כתב משמע מעיקרא) מלמד [**דף טז ע"א**] ששמשי (סופר המלך, שונא ישראל היה, ומימות כורש היה, כמו שנאמר בספר עזרא שכתב שטנה על בנין הבית, עד שבא כורש וביטלו, ואף בימי אחשורוש עשה כן, שנאמר ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כתבו שטנה) מוחק וגבריאל כותב. **דרש רבי שילא איש כפר תמרתא** ומה כתב שלמטה שלזכותן של ישראל אינו נמחק כתב שלמעלה לא כל שכן.

'לא נעשה עמו דבר' אמר רבא לא מפני שאוהבין את מרדכי, אלא מפני ששונאים את המן.

'הכין לו', **תנא** לו הכין (לצורך עצמו **כתב הגר"א** דהכי פירושו, דלא תימא שהגזירה היתה מתחילה על מרדכי, ואח"כ נתהפך והיתה להמן. אלא 'לו הכין' שמתחילה היה העץ מוכן להמן **איתא באסתר רבה** (פרשה ט) וכיון שהביאוהו לפניו, והכינו על פתח ביתו, ומדד את עצמו עליו, להראות עבדיו היאך יתלה מרדכי עליו. השיבתו בת קול נאה לך העץ, מתוקן לך העץ מששת ימי בראשית.

'ועשה כן למרדכי' אמר ליה מנו מרדכי, אמר ליה היהודי, אמר ליה טובא מרדכי איכא ביהודאי. אמר ליה היושב בשער המלך, אמר ליה סגי ליה בחד דיסקרתא (כפר) אי נמי בחד נהרא (ליטול מכס) אמר ליה הא נמי הב ליה, אל תפל דבר מכל אשר דברת.

'ויקח המן את הלבוש ואת הסוס' אזל אשכחיה דיתבי רבנן קמיה, ומחוי להו הלכות קמיצה לרבנן (דורש בענינו של יום, וששה עשר בניסן היה, הוא יום תנופת העומר) כיון דחזייה מרדכי דאפיק לקבליה, וסוסיה מיחד (אחוז) בידיה, מירתת. אמר להו לרבנן (תלמידיו) האי רשיעא למיקטל נפשי קא אתי, זילו מקמיה די לא תכוו בגחלתו. בההיא שעתא נתעטף מרדכי וקם ליה לצלותא, אתא המן ויתיב ליה קמייהו ואוריך עד דסליק מרדכי לצלותיה. אמר להו במאי עסקיתו, אמרו ליה בזמן שבית המקדש קיים, מאן דמנדב מנחה מייתי מלי קומציה דסולתא ומתכפר ליה. אמר להו אתא מלי קומצי קמחא דידכו, ודחי עשרה אלפי ככרי כספא דידי (**כתבו התוס'** שמעתי שעשרה אלפי ככר כסף עולין חצי שקל לכל אחד מישראל שהיו שש מאות אלף כשיצאו ממצרים ואמר שיתן לאחשורוש כל פדיונם ודוק ותשכח. **יש להקשות** וכי סבר המן שעשרת אלפים שרצה לתת למלך, יהיו רצויים לפני הקב"ה? **ותירץ היערות דבש** נתכוון שיחלקו את הכסף לעניים, שכן ידעו שגדולה מצות צדקה. ולכן תמה המן, איך עומר המנחה דוחה סך גדול כל כך של צדקה, אבל באמת הרי המן היה עבד למרדכי, נמצא שהצדקה מתייחסת למרדכי, והיינו דאמר ליה מרדכי 'רשע, עבד שקנה נכסים, עבד למי ונכסים למי'). אמר ליה רשע, עבד שקנה נכסים עבד למי, ונכסים למי, אמר ליה קום לבוש הני מאני, ורכוב האי סוסיא, דבעי לך מלכא. אמר ליה לא יכילנא עד דעיילנא לבי בני ואשקול למזייא (ואטול שערי **הקשה מהר"ץ חיות** היאך היה מותר לו לגלח שערו, הא חוה"מ של פסח היה **ותירץ** דכיון דקודם הרגל לא היה יכול לגלח מפני גודל הרעה שהיתה לישראל, והיה עסוק בשקו ובתעניתו, להכי הו"ל כיוצא מבית האסורים שמותר לגלח ברגל) דלאו אורח ארעא לאשתמושי במאני דמלכא הכי. שדרה אסתר ואסרתינהו (**פירש רש"י** צותה עליהן להחביאן. **כתב הגר"א** דאין הכוונה שציוותה על כולם, דאיך אפשר במציאות שעשתה כך. ועוד, הרי בזה הראתה עצמה שהיא אוהבת אותו, וגם, הרי היו להמן הרבה בנים ועבדים, ואמאי לא עשו הם? אלא, שאסרתם ע"י שם) לכולהו בי בני, ולכולהו אומני (ספרים). עייליה איהו לבי בני, ואסחיה, ואזיל ואייתי זוזא (זוג של ספרים, כעין מספרים) מביתיה, וקא שקיל ביה מזייה. בהדי דקא שקיל ליה אינגד ואיתנח. אמר ליה אמאי קא מיתנחת, אמר ליה גברא דהוה חשיב ליה למלכא מכולהו רברבנוהי, השתא לישוייה בלאני וספר, אמר ליה רשע, ולאו ספר של כפר קרצום היית,

תנא המן ספר של כפר קרצום היה עשרים ושתים שנה. בתר דשקלינהו למזייה לבשינהו למאניה, אמר ליה סק ורכב. אמר ליה לא יכילנא, דכחישא חילאי מימי תעניתא. גחין וסליק. כי סליק בעט ביה. אמר ליה לא כתיב לכו בנפל אויבך אל תשמח, אמר ליה הני מילי בישראל, אבל בדידכו כתיב ואתה על במותימו תדרוך.

'ויקרא לפניו ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו' כי הוה נקיט ואזיל בשבילא דבי המן חזיתיה ברתיה דקיימא אאיגרא. סברה האי דרכיב אבוה, והאי דמסגי קמיה מרדכי. שקלה עציצא (כלי חרס) דבית הכסא ושדיתיה ארישא דאבוה. דלי עיניה וחזת דאבוה הוא, נפלה מאיגרא לארעא ומתה (**איתא במפרשים** דלכך המיתה את עצמה, לפי שזרע עמלק הם נכדי עשיו, שהחמיר מאד בכיבוד אב) והיינו דכתיב וישב מרדכי אל שער המלך, אמר רב ששת ששב לשקו ולתעניתו (יום שלישי לתענית היה, שהתחילו להתענות בארבעה עשר בניסן). והמן נדחף אל ביתו אבל וחפוי ראש, אבל על בתו, וחפוי ראש על שאירע לו.

'ויספר המן לזרש אשתו ולכל אהביו...' קרי להו אהביו וקרי להו חכמיו. אמר רבי יוחנן כל האומר דבר חכמה, אפילו באומות העולם נקרא חכם (מגמרא זו הוכיח חובת הלבבות בהקדמה, שיש ללמוד גם מאומות העולם את משליהם ומוסריהם הטובים).

'אם מזרע היהודים מרדכי (יש זרע ביהודים, שאם הוא בא מהם לא תוכל לו)' אמרו ליה אי משאר שבטים קאתי יכלת ליה, ואי משבט יהודה ובנימין ואפרים ומנשה לא יכלת ליה. יהודה דכתיב ידך בערף איביך, אינך דכתיב בהו לפני אפרים ובנימן ומנשה עוררה את גבורתך.

'כי נפל תפול לפניו' דרש רבי יהודה בר אלעאי שתי נפילות הללו למה, אמרו לו אומה זו משולה לעפר ומשולה לכוכבים. כשהן יורדין יורדין עד עפר, וכשהן עולין עולין עד לכוכבים (**הקשה התורה תמימה** צריך באור מה שייך זה להשתי נפילות דהמן **ותירץ** דכונתם דערך הנפילה תהיה לעומת העליה, דכמו שהעליה של מרדכי תהיה למעלה ראש, כך נפילתו של המן תהיה עד סוף מדרגת הנפילה, והיינו נפל תפול סוף נפילה).

'וְסָרִיסֵי הַמֶּלֶךְ הִגִּיעוּ וַיַּבְהִלוּ (לְהָבִיא אֶת־הָמָן אֶל־הַמִּשְׁתֶּה אֲשֶׁר־עָשְׂתָה אֶסְתֵּר)' מלמד שהביאוהו (להמן) בבהלה (ולא רחץ יפה מטינופו).

'כי נמכרנו אני ועמי...' כי אין הצר שוה (חושש) בנזק המלך. אמרה לו צר זה אינו שוה בנזק של מלך איקני בה בושתי וקטלה, השתא איקני בדידי ומבעי למקטלי.

'ויאמר המלך אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה' ויאמר ויאמר למה לי? אמר רבי אבהו בתחלה על ידי תורגמן, כיון דאמרה ליה מדבית שאול קאתינא מיד ויאמר לאסתר המלכה.

'ותאמר אסתר איש צר ואויב המן הרע הזה' אמר רבי אלעזר מלמד שהיתה מחווה כלפי אחשורוש (מרבוי אתה לומד איש צר ואויב המן הרע הזה **פירש ראשל"צ** פי' בלאו אדעתה, מבהלת המלכות וצערה על בני עמה **והגר"א פירש** הצדיקים, כשהיו מדברים לפני המלך, היה לבם ומחשבתם דבוק להקב"ה. וכן היה כאן, שלבה היה להקב"ה, ולכן היה במחשבתה כלפי אחשורוש, ומחמת הדמיון הזה טעתה והחותה כלפי אחשורוש) **ובא מלאך** וסטר ידה כלפי המן.

'והמלך קם בחמתו... והמלך שב מגנת הביתן' מקיש שיבה לקימה, מה קימה בחימה אף שיבה בחימה, דאזל ואשכח למלאכי השרת דאידמו ליה כגברי וקא עקרי לאילני דבוסתני, ואמר להו מאי עובדייכו? אמרו ליה דפקדינן המן [**כתב בס' טעמא דקרא** דלא הראו לו שקר, דבאמת הכי איתא באגדת אסתר (דף כג) דבאותו לילה שלח המן את אנשיו, ועקרו עץ מגינת הביתן לתלות עליו את מרדכי. רק הראו לו עתה בגלוי מה שעשו בלילה בסתר. **והגר"א כתב** דכשם שהמן הלשין על ישראל דברי שקר והבאי כך עשה עמו הקב"ה, להראות לאחשורוש דברים, שמעולם לא עלו על דעתו של המן לעשות). **אתא** לביתיה והמן נפל על המטה, נופל (לשון עושה והולך, נופל ורוצה לזקוף, והמלאך מפילו) נפל מיבעי ליה? אמר רבי אלעזר מלמד שבא מלאך והפילו עליה. אמר ויי מביתא ויי מברא. ויאמר המלך הגם לכבוש את המלכה עמי בבית.

'ויאמר חרבונה...' **אמר רבי אלעזר** אף חרבונה רשע באותה עצה היה, כיון שראה שלא נתקיימה עצתו מיד ברח, והיינו דכתיב וישלך עליו (הקב"ה משליך פורענות על הרשע בלי חמלה) ולא יחמל מידו ברוח יברח (בני סייעתו וחבריו בורחים מידו).

'וחמת המלך שככה' שתי שכיכות הללו למה? אחת של מלכו של עולם ואחת של אחשורוש, **ואמרי לה** אחת של אסתר (שהיה כעוס אחשורוש על מה שעשה המן לאסתר) ואחת של ושתי.

'לכלם נתן לאיש חלפות שמלת ולבנימן נתן... חמש חליפת' אפשר דבר שנצטער בו אותו צדיק (לעבד נמכר יוסף על ידי קנאת אחיו) [**דף טז ע"ב**] יכשל בו, דאמר רב בשביל משקל שני סלעים מילת שהוסיף יעקב ליוסף משאר אחיו נתגלגל הדבר, וירדו אבותינו למצרים. אמר רבי בנימין בר יפת רמז רמז לו, שעתיד בן לצאת ממנו שיצא מלפני המלך בחמשה לבושי מלכות, שנאמר ומרדכי יצא... בלבוש מלכות תכלת (**תמה המרומי שדה** הא אכתי יקנאו בו, וכי עליהם לדעת את הרמז? **ותירץ** דבאמת חמש חליפות דבנימין היו שוות כחליפה אחת של האחים, ומשו"ה כתיב בדידהו 'חליפות' מלא, ובדידיה 'חליפת' חסר. ומה שנתן לו יוסף חמש חליפות היינו כדי לרמוז לו הרמז).

'ויפל על צוארי בנימן אחיו' **אמר רבי אלעזר** בכה על שני מקדשים שעתידין להיות בחלקו של בנימין, ועתידין ליחרב. 'ובנימן בכה על צוארו' בכה על משכן שילה שעתיד להיות בחלקו של יוסף, ועתיד ליחרב.

'והנה עיניכם ראות ועיני אחי בנימין' **אמר רבי אלעזר** אמר להם כשם שאין בלבי על

בנימין אחי שלא היה במכירתי, כך אין בלבי עליכם. כי פי המדבר אליכם, כפי כן לבי.

'ולאביו שלח כזאת עשרה חמרים נשאים מטוב מצרים' מאי מטוב מצרים? אמר רבי בנימין בר יפת אמר רבי אלעזר שלח לו יין ישן, שדעת זקנים נוחה הימנו.

'וילכו גם אחיו ויפלו לפניו', **אמר רבי אלעזר** היינו דאמרי אינשי תעלא (שועל) בעידניה (אם תראה שעתו מצלחת) סגיד ליה. תעלא (קרי ליה יוסף לפני אחיו) מאי בצירותיה מאהווה? אלא, אי איתמר הכי איתמר וישתחו (יוסף ל...) ישראל על ראש המטה **אמר רבי אלעזר** תעלא בעידניה סגיד ליה.

'וינחם אותם וידבר על לבם' **אמר רבי אלעזר** מלמד שאמר להם דברים שמתקבלין על הלב ומה עשרה נרות לא יכלו לכבות נר אחד, נר אחד היאך יכול לכבות עשרה נרות.

'ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר' **אמר רב יהודה** 'אורה' זו תורה (שגזר עליהן המן שלא יעסקו בתורה) וכן הוא אומר כי נר מצוה ותורה אור [**כתב הרמ"א** (סי' תרצ"ה ס"ב) טוב לעסוק מעט בתורה קודם שיתחיל בסעודה. וסמך לדבר 'ליהודים היתה אורה ושמחה', ודרשינן אורה זו תורה]. 'שמחה' זה יום טוב (קיימו עליהם ימים טובים) וכן הוא אומר ושמחת בחגך, 'ששון' זו מילה (ועל כל אלה גזר) וכן הוא אומר שש אנכי על אמרתך (זו מילה, שניתנה במאמר ולא בדיבור, ויאמר ה' אל אברהם ואתה את בריתי תשמור, ומצינו שדוד שמח עליה, שנאמר למנצח על השמינית, כשהיה בבית המרחץ וראה עצמו בלא תורה ובלא מצות, כיון שנזכר במילה שמח) 'ויקר' אלו תפלין, וכן הוא אומר וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך ותניא, רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפלין שבראש.

'ואת פרשנדתא וגו' עשרת בני המן', **אמר רב אדא דמן יפו** עשרת בני המן, ועשרת (תיבה הסמוכה אחריהן) צריך למימרינהו בנשימה אחת [**כתבו התוס'** נראה דהיינו לכתחילה, אבל בדיעבד יצא

טז:

(תוס' מלמדים יסוד חשוב שלשון 'צריך' משמע לכתחילה)] מאי טעמא כולהו בהדי הדדי נפקו נשמתייהו. **פסק הש"ע** צריך לומר עשרת בני המן ועשרת, הכל בנשימה אחת, להודיע שכולם נהרגו ונתלו כאחד (**הגה** ודוקא לכתחלה, אבל בדיעבד אם הפסיק ביניהם **יצא**) או"ח (תרצ,טו).

אמר רבי יוחנן וי"ו דויזתא צריך למימתחה בזקיפא (**הר"ן פירש** דהיינו שצריך להאריך בקריאתה **עוד הביא פירוש נוסף** דצריך לעשותה גדולה יותר משאר אותיות **והריטב"א פירש** שצריך להגביה ראשה הכפוף כלפי מעלה **ובתוס' רא"ש פירש** דהיינו שצריך להגביה קולו) כמורדיא (מורדיא הוא עץ שרב החובל מנהיג בו הספינה) דלברות (שם הנהר). מאי טעמא? כולהו בחד זקיפא אזדקיפו. **פסק הש"ע** צריך להאריך בוי"ו דויזתא (**הגה** בכתיבתה, וי"א בקריאתה) או"ח (תרצא,ד).

דרש רבי שילא איש כפר תמרתא כל השירות כולן נכתבות אריה (הוא הכתב, והוא חצי לבינה) על גבי לבינה (הוא חלק, שהוא כפליים מן הכתב, היינו שבכל שורה משאירים ריוח חלק כפול מן הכתב, והכתב שבשורה זו נכתב מעל גבי הריוח שבשורה שתחתיה **אמנם הר"ן בשם ר"ת** מפרש דבאמת בין אריה ובין לבנה כתב הם. אלא שזה גדול, וזה קטן. וה"פ כל השירות כולן אריה ע"ג לבנה וכו', דהיינו, שיטה ארוכה ע"ג קצרה, וקצרה ע"ג ארוכה) ולבינה על גבי אריה, חוץ משירה זו ומלכי כנען, שאריה על גבי אריה, ולבינה על גבי לבינה. מאי טעמא? שלא תהא תקומה למפלתן [שלא יהא להם מקום להרחיב צעדיו תחתיו **כתב מהרש"א** ולהכי נכתבת גם שירת האזינו כך, לפי שיש בה נמי מפלתן של עכו"ם. **יש להקשות** הא אמרינן גיטין (נז:) 'מבני בניו של המן הרשע למדו תורה בבני ברק' חזינן שהיתה להם תקומה? **וכתב על זה החתם סופר** (ח"א סי' קצ) דהלא אמרו במס' ע"ז 'לא יהיה שריד לבית עשיו' בעושה מעשה עשיו. וה"נ, הרמז הוא שלא תהיה תקומה לכל העושים מעשה המן ובניו. וכשנתלו המן ובניו כבר יצאו מהם אותם פרידות טובות שהיו עתידים להתגייר). **פסק הש"ע** עשרת בני המן צריך לכתבה כשירה, ולא כשאר שירות שחלק על גבי כתב, אלא מניח חלק [**מ"ב** כפלים מן הכתב (**כרש"י**)] בין כתב לכתב ואם לא עשה כן, פסולה או"ח (תרצא,ג).

'ויאמר המלך לאסתר המלכה בשושן הבירה הרגו היהודים' **אמר רבי אבהו** מלמד שבא מלאך וסטרו על פיו (שהרי התחיל לדבר בלשון כעס, וסופו אמר מה שאלתך).

'וּבְבֹאָהּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ אָמַר עִם־הַסֵּפֶר (יָשׁוּב מַחֲשַׁבְתּוֹ הָרָעָה אֲשֶׁר־חָשַׁב עַל־הַיְּהוּדִים עַל־רֹאשׁוֹ וְתָלוּ אֹתוֹ וְאֶת־בָּנָיו עַל־הָעֵץ)' אמר, אמרה מבעי ליה (**הספירו התוס**' דלכאורה הכי הוא משמעות הכתוב, שבבואה לפני המלך, אמרה לו שמלבד הספר שאמר לשלוח לכל המדינות, ישוב מחשבתו הרעה)? **אמר רבי יוחנן** יאמר בפה מה שכתוב בספר (**פירש רש"י** סדר המקראות כך הוא וקיבל היהודים את אשר החלו לעשות כי המן בן המדתא האגגי וגו' ובבואה לפני המלך אמר עם הספר וגו', ומרדכי כתב אליהם שיעשו פורים כי המן ביקש לאבדם, ומה שבאת אסתר לפני המלך להתחנן לו, כל זה יאמר שנה בשנה, 'עם הספר' דהיינו, שתהא מגילה כתובה לפניהם בשעת קריאה).

'דברי שלום ואמת' **אמר רבי תנחום ואמרי לה אמר רבי אסי** מלמד שצריכה שרטוט כאמיתה של תורה (כספר תורה עצמו, שרטוט הלכה למשה מסיני). **פסק השו"ע** וצריכה שירטוט כתורה עצמה או"ח (תרצא,א).

'ומאמר אסתר קים' מאמר אסתר אין, דברי הצומות לא? אמר רבי יוחנן דברי הצומות ומאמר אסתר קים דברי הפרים האלה.

'כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשורוש וגדול ליהודים ורצוי לרב אחיו' לרוב אחיו ולא לכל אחיו, מלמד שפירשו ממנו מקצת סנהדרין (לפי שבטל מדברי תורה ונכנס לשררה).

אמר רב יוסף גדול תלמוד תורה יותר מהצלת נפשות. דמעיקרא (בימי כורש, כשעלה זרובבל מן הגולה ומרדכי עמו, ונמנו בספר עזרא, עשרים וארבע שנה היה בין מנין למנין בימי כורש לדריוש האחרון, ולפי שנעשה מרדכי שר בינתים ירד מחשיבותו אצל חכמים) חשיב ליה למרדכי בתר ארבעה ולבסוף בתר חמשה. מעיקרא כתיב אֲשֶׁר־בָּאוּ עִם־זְרֻבָּבֶל יֵשׁוּעַ[1] נְחֶמְיָה[2] שְׂרָיָה[3] רְעֵלְיָה[4] מָרְדְּכַי בִּלְשָׁן (עזרא ב,ב) ולבסוף כתיב הַבָּאִים עִם־זְרֻבָּבֶל יֵשׁוּעַ[1] נְחֶמְיָה[2] עֲזַרְיָה[3] רַעַמְיָה[4] נַחֲמָנִי[5] מָרְדְּכַי בִּלְשָׁן (נחמיה ז,ז). **בש"ע יו"ד רנ"א סעיף יד' איתא בשם הרא"ש** יכולים לשנות, אפי' מתלמוד תורה, לצורך שלשים פשיטים להגמון בכל שנה, לפי שהוא הצלת נפשות, שאם לא יתפשרו עמו יש כמה עניים שאין להם ליתן, ויכום ויפשיטום ערומים. **רש"ל הקשה** על זה ותימה הלא מסקינן דגדולה תלמוד תורה יותר מהצלת נפשות **תירץ הפרישה** באופן שיש אחרים שיצילו, גדול ת"ת יותר, אבל אם אין אחרים הצלת נפשות קודם. **הט"ז כתב** ודאי אין לך דבר עומד בפני פיקוח נפש, אלא דהתם אומר דיותר יש זכות למי שזוכה לעסוק בתורה ולא בא לידו הצלת נפשות ממי שבא לידו הצלת נפשות ועל ידי כך צריך לבטל תלמוד תורה ולעסוק בהצלת נפש **וכ"כ תורת הבית פרק ח'. אמנם הראשון לציון** כתב שהצלת נפשות ממש גוברת על ת"ת, וענינו של מרדכי הוא שררה שלקח להציל נפשות, שאין ההצלה לפניו ממש, והראיה לכך, שאם היה רק הצלה בפועל, היה צריך לחזור ללמוד, לאחר שהציל את ישראל **וכ"כ החכמת שלמה ופרי אדמה. הגר"ד שפרפב** מרדכי היה עוסק בת"ת דרבים ולכן גדול מהצלת נפשות, אבל הצלת נפשות חשוב מת"ת דיחיד.

אמר רב ואיתימא רב שמואל בר מרתא גדול תלמוד תורה יותר מבנין בית המקדש, שכל זמן שברוך בן נריה קיים לא הניחו עזרא ועלה (שיש לך לתמוה למה לא עלה עזרא עם זרובבל בימי כורש, עד השנה השביעית לדריוש האחרון לאחר שנבנה הבית... ובמדרש שהיה לומד תורה מפי ברוך בן נריה בבבל, וברוך לא עלה מבבל, ומת שם בתוך השנים הללו).

אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא גדול תלמוד תורה יותר מכבוד אב ואם, שכל אותן שנים שהיה יעקב אבינו בבית עבר לא נענש. (יעקב לא כיבד את אביו ואת אמו שלושים וששׁ שנה, ארבע עשרה שנים מהם לא נענש, שלמד תורה אצל עבר. שאר עשרים ושתים שנה נענש שבנו יוסף לא יכבדו למשך עשרים ושתים שנה. **הקשה המהרש"א** אמאי נענש על השנים ששהה בבית לבן, הרי מדעת אביו ואמו היה, ומחלו על כבודם? והביא שתירץ בעל אמרי נועם בשם הר"י מפרי"ש, שלאחר יד' שנה שהיה בבית עבר, כבר נתקררה דעתו של עשיו, ושלחה רבקה את דבורה מניקתה אחריו לבית לבן, והוא נשתהה שם כ"ב שנה). דאמר מר [דף יז ע"א] למה נמנו שנותיו של ישמעאל (**הקשה הטורי אבן** הא אמרינן בב"ב (טז:) דישמעאל עשה תשובה) כדי ליחס בהן שנותיו של יעקב, דכתיב ואלה שני חיי ישמעאל מאת שנה ושלשים שנה ושבע שנים (137). כמה

קשיש ישמעאל מיצחק ארביסר שנין (14) דכתיב ואברם בן שמנים שנה ושש שנים (86) בלדת הגר את ישמעאל לאברם, וכתיב ואברהם בן מאת שנה (100) בהולד לו את יצחק בנו. וכתיב ויצחק בן ששים שנה בלדת אתם (את עשו ויעקב). בר כמה הוה ישמעאל כדאתיליד יעקב (60+14) בר שבעים וארבעה (74), כמה פיישן (נותרו) משניה (דישמעאל עד מותו) שתין ותלת (היינו שמת ישמעאל היה יעקב בן 137−74=63).

ותניא היה יעקב אבינו בשעה שנתברך מאביו בן ששים ושלש שנה, ובו בפרק מת ישמעאל, דכתיב וירא עשו כי ברך וגו׳ וילך עשו אל ישמעאל ויקח את מחלת בת ישמעאל אחות נביות, ממשמע שנאמר בת ישמעאל איני יודע שהיא אחות נביות, מלמד שקידשה ישמעאל (אביה) ומת, והשיאה נביות אחיה. שתין ותלת (63, שהיה יעקב שמת ישמעאל) וארביסר (14, היה יעקב בבית לבן עד דאתיליד יוסף, דכתיב עבדתיך, ארבע עשרה שנה בשתי בנותיך, וכשנולד יוסף שלמו שני עבדות הבנות, שנאמר ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו׳, ומשם והלאה עבד אותו בשכר הצאן) עד דמתיליד יוסף הא (היה יעקב בן) שבעין ושבעה (77).

וכתיב ויוסף בן שלשים שנה בעמדו לפני פרעה הא מאה ושבע (107), שב דשבעא ותרתי דכפנא הא מאה ושיתסר (116), וכתיב ויאמר פרעה אל יעקב כמה ימי שני חייך. ויאמר יעקב אל פרעה ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה (130), מאה ושיתסר הויין (חסר 14 שנה)? אלא שמע מינה ארבע עשרה שנין דהוה בבית עבר (משנסע מבית אביו עד שבא לבית לבן ארבע עשר, ואותן השנים היה בבית עבר) לא חשיב להו.

דתניא היה יעקב בבית עבר מוטמן ארבע עשרה שנה. עבר מת לאחר שירד יעקב אבינו לארם נהרים שתי שנים. יצא משם ובא לו לארם נהרים. נמצא, כשעמד על הבאר בן שבעים ושבע שנה. ומנלן דלא מיענש דתניא נמצא, יוסף שפירש מאביו עשרים ושתים שנה (כיצד יוסף בן שבע עשרה שנה היה כשפירש מאביו, וכשמלך על מצרים היה בן שלשים שנה, שנאמר ויוסף בן שלשים שנה בעמדו לפני פרעה, הרי שלש עשרה, ושבעה דשבעא, ותרין דכפנא הרי עשרים ושתים שנה שנתכסה יוסף מאביו) כשם שפירש יעקב אבינו מאביו. דיעקב תלתין ושיתא הויין? אלא ארביסר דהוה בבית עבר לא חשיב להו (דלא איענש עלייהו).

סוף סוף דבית לבן עשרין שנין הויין (ואם כן צריך היה להענש רק על עשרים שנה)? אלא, משום דאשתהי באורחא (משיצא מבית לבן לחזור לארץ כנען) תרתין שנין. דתניא יצא מארם נהרים ובא לו לסכות, ועשה שם שמונה עשר חודש, שנאמר ויעקב נסע סכתה ויבן לו בית ולמקנהו עשה סכות (ויבן לו בית לימות החורף, עשה סוכות שתי פעמים שני ימות הקיץ הרי שמונה עשרה). ובבית אל עשה ששה חדשים (כשיצא משכם, שנאמר קום עלה בית אל) והקריב זבחים.

פרק הקורא למפרע

משנה הקורא את המגילה למפרע לא יצא. (**כתב התוס׳ רי״ד** דנראה, דהיינו דווקא במגילה, וכדילפינן בגמרא מקרא. אבל בקריאת התורה, אם קרא למפרע יצא) קראה על פה, קראה תרגום בכל לשון לא יצא. אבל קורין אותה ללועזות בלעז (כל שאינו לשון הקודש נקרא לעז) והלועז ששמע אשורית יצא. קראה סירוגין (בגמרא מפרש קורא מעט, ופוסק, וקורא מעט, וחוזר ופוסק) ומתנמנם יצא. היה כותבה, דורשה, ומגיהה (ומתוך כך קוראה), אם כוון לבו יצא, ואם לאו לא יצא. היתה כתובה בסם ובסיקרא ובקומוס ובקנקנתום, על הנייר ועל הדפתרא לא יצא, עד שתהא כתובה אשורית, על הספר (קלף) ובדיו.

מנא הני מילי (דלמפרע לא יצא)? ...אלא מהכא דכתיב והימים האלה נזכרים ונעשים איתקש זכירה לעשייה, מה עשייה (של מצוות הפורים) למפרע לא (שהרי לעולם לא יקדם יום י״ד לט״ו) אף זכירה למפרע לא. **פסק הש״ע**

הקורא את המגילה למפרע, לא יצא, קרא פסוק א' ודילג השני וקרא שלישי ואח"כ חזר וקרא השני, לא יצא. מפני שקרא למפרע פסוק אחד, אלא כיצד יעשה, מתחיל מפסוק שני ששכח, וקורא על הסדר או"ח (תרצ,ו).

תנא וכן בהלל, וכן בקריאת שמע, ובתפלה (**כתב גליון מהרש"א**, דמדלא נקט הכא ברכת המזון, משמע דבברכת המזון אין הסדר מעכב). **פסק השו"ע א.** הקורא הלל למפרע, לא יצא (**מ"ב** והאי למפרע לכאורה היינו דוקא בסדר הפסוקים, אבל אם הקדים פרשה לחברתה אף על פי שאינו רשאי יצא וכדלעיל בסימן ס"ד לענין ק"ש, אבל כמה אחרונים מחמירים גבי הלל אפילו בפרשיות כיון דסמוכים הם זה לזה בתהלים. וע"כ בודאי נכון להחמיר בזה ולחזור ולקרות, אכן אם יחזור ויברך יש לעיין בדבר, ואפילו לענין קריאת פסוקים למפרע ג"כ לא ברירא מלתא לגבי ר"ח שיחזור ויברך כמו שכתבתי בביאור הלכה. **כתב ביאו"ה** לכאורה הש"ס לא קאי אלא אזמנים שמחוייב לקרותן דבהן שייך לומר יצא או לא יצא, משא"כ בימים שאין גומרין, והוא רק מצד מנהגא בעלמא מאי שייך יצא או לא יצא, וא"כ מנ"ל להשו"ע להעתיק הדין לגבי ר"ח) (**הגה טעה, יחזור למקום שטעה בו**) או"ח (תכב,ו). **ב.** (הלכות ק"ש) קראה למפרע, לא יצא. בד"א, בסדר הפסוקים. אבל אם הקדים פרשה לחברתה, אף על פי שאינו רשאי, יצא לפי שאינה סמוכה לה בתורה (**מ"ב** ר"ל שאינו אלא תקנת חכמים שהם סדרום כך כמו שאמרו למה קדמה שמע לוהיה אם שמוע כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואח"כ יקבל עליו עול מצות) או"ח (סד,א). ההלכה לעניין תפילה תבוא בהמשך.

הלל מנלן? **רבה אמר** דכתיב ממזרח שמש עד מבואו (כשם ששקיעת וזריחת החמה לא יהפכו, כך מהולל שם ה', ולא למפרע) **רב יוסף אמר** זה היום עשה ה' [כסדר היום, שאינו משתנה בשעותיו להיפך, כך (הלל) למפרע לא], **רב אויא אמר** יהי שם ה' מברך (כהוייתו, יהא הלול השם וברכתו כסדרו) **ורב נחמן בר יצחק ואיתימא רב אחא בר יעקב אמר מהכא** מעתה ועד עולם (דהיינו, כסדרו של עולם שאינו מתהפך, ולא למפרע).

קריאת שמע **דתניא** קריאת שמע ככתבה (בלשון הקודש, ולא בלשון אחר) דברי רבי, וחכמים אומרים בכל לשון. מאי טעמא דרבי? אמר קרא [**דף יז ע"ב**] 'והיו' בהויתן יהו (בלשון הקודש). ורבנן מאי טעמייהו? אמר קרא שמע בכל לשון שאתה שומע. ורבי נמי, הא כתיב שמע? ההוא מיבעי ליה השמע לאזניך מה שאתה מוציא מפיך, ורבנן סברי כמאן דאמר הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא. ורבנן נמי, הכתיב והיו? ההוא מיבעי ליה שלא יקרא למפרע (אלמא קריאת שמע למפרע לא, ומהכא יליף תנא דלעיל טעמא). ורבי, שלא יקרא למפרע מנא ליה? מדברים הדברים. ורבנן דברים הדברים לא משמע להו [**כתבו התוס'** נראה דהלכה כחכמים חדא דיחיד ורבים הלכה כרבים, ועוד דקאמר דרבנן סברי כמאן דאמר הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא, ובדף (טו) מסקינן כת"ק דרבי יוסי דאמר כן התם].

לימא קסבר רבי כל התורה כולה בכל לשון נאמרה (**פירש רש"י** לקרותה בכל לשון **ביארו התוס' דבריו** שרוצה לקרות בספר תורה **והקשו** שהרי קריאת התורה אינה מן התורה אלא מדרבנן לבד מפרשת זכור דהוי דאורייתא (**המלומי שלה** ייש שלמת קריאת התורה היא תקנת עזרא, אבל הקורא בתורה בלימוד יש בזה מצוה לאורייתא. **אמנם הריטב"א ביאר** שקריאת התורה בשבתות ויו"ט מן התורה היא) **ולכן הסבירו** ונראה דהכי פירושא כל קריאה שבתורה כגון מצות חליצה ופרשת עגלה ערופה, וידוי מעשר, ובכורים וכל אלו השנויין בסוטה לב.) דאי סלקא דעתך בלשון הקודש נאמרה למה לי למכתב והיו? אצטריך, סלקא דעתך 'שמע' כרבנן, כתב רחמנא והיו.

לימא קסברי רבנן כל התורה בלשון הקודש נאמרה, דאי סלקא דעתך בכל לשון נאמרה למה לי למכתב שמע? איצטריך, סלקא דעתך אמינא 'והיו' כרבי, כתב רחמנא שמע. **פסק השו"ע** יכול לקרותה בכל לשון (**מ"ב** ודוקא שמבין באותו הלשון... וכ"ז מצד הדין אבל למצוה מן המובחר הוא דוקא בלשה"ק כן כתב הב"ח בסימן קצ"ג, ועיין בספרי האחרונים דבימינו אף מצד הדין יש ליזהר שלא לקרותה בלשון אחר כ"א בלשון הקודש, כי יש כמה וכמה תיבות שאין אנו יודעים איך להעתיקם היטב, כגון תיבת 'ושננתם' יש בו כמה ביאורים אחד לשון לימוד, ואחד לשון חידוד, כמו שאמרו חז"ל שיהו ד"ת מחודדין בפיך שאם ישאלך אדם דבר אל תגמגם ותאמר לו. וכן כמה

וכמה תיבות שבק"ש שאין אנו יודעין היטב ביאורו על לשון אחר כגון תיבת את, ותיבת לטוטפות וכדומה, אבל כשאנו קוראין שמע בלשה"ק, וכן בתפלה וברכת המזון וקידוש ושארי ברכות, אפילו אם אינו מבין הלשון יצא, דזה אינו מצוי שבן ישראל לא ידע ביאור הפסוק ראשון שבק"ש שהכונה בו לעיכובא) **ויזהר מדברי שיבוש שבאותו לשון וידקדק בו כמו בלשון הקודש** או"ח (סב,ב).

תפלה מנא לן? דתניא שמעון הפקולי (יש אומרים שמשתכר בצמר גפן, שנקרא פקולא) הסדיר שמונה עשרה ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה. **אמר רבי יוחנן, ואמרי לה במתניתא תנא** מאה ועשרים זקנים ובהם כמה נביאים תיקנו שמונה עשרה ברכות על הסדר [**כתבו התוס'** מכאן קשיא למה שפרש"י (ברכות לד.) גבי 'אמצעיות אין להן סדר' דפירש, דאם טעה באחת מן הברכות ושכח אחת מהן, שצריך לחזור שאומר אותה ברכה ששכח במקום שנזכר וגומר תפלתו **וקשיא** דאם כן הוא אומר השמונה עשרה ברכות למפרע והכא חזינא דשמעון הפקולי התקין אותן על הסדר **אלא נראה לפרש** 'אין להן סדר' דלא הוו כשלש ראשונות ושלש אחרונות דחוזר לראש השלשה כשטעה באחת מהן, אלא חוזר לאותה ששכח וגומר ממנה ולמטה הכל כסדר. אבל אם שכח ש"צ 'עננו' בין גואל לרופא אין חוזר כיון שעבר מקומו (**תוס'** בברכות לד. בימלו שמס נחזירנו ילטרך לחזור לברך מקס כסדר והוו ברכות לבטלה) והכי נמי אמרינן לקמן (יח) גבי מגילה, שאם השמיט פסוק אחד שחוזר לאותו פסוק, וקורא משם כסדר). **פסק הש"ע** אם דילג או טעה בברכה אחת מהאמצעיות, אינו צריך לחזור אלא לראש הברכה שטעה או שדילג, ומשם ואילך יחזור על הסדר או"ח (קיט,ג).

תנו רבנן מנין שאומרים אבות שנאמר הבו לה' בני אלים (הזכירו לפניו את אילי הארץ) ומנין שאומרים גבורות שנאמר הבו לה' כבוד ועז, ומנין שאומרים קדושות שנאמר הבו לה' כבוד שמו השתחוו לה' בהדרת קדש. ומה ראו לומר בינה (חונן הדעת) אחר קדושה שנאמר והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו, וסמיך ליה וידעו תעי רוח בינה. ומה ראו לומר תשובה אחר בינה דכתיב ולבבו יבין ושב ורפא לו. אי הכי לימא רפואה בתרה דתשובה? לא סלקא דעתך, דכתיב וישב אל ה' ורחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח. ומאי חזית דסמכת (תשובה) אהא (לסליחה) סמוך (תשובה) אהא (לרפואה)? כתב קרא אחרינא הסלח לכל עונכי הרפא לכל תחלואיכי הגואל משחת חייכי. למימרא דגאולה ורפואה בתר סליחה היא, והכתיב ושב ורפא לו? ההוא (ושב ורפא לו) לאו רפואה דתחלואים היא, אלא רפואה דסליחה היא.

ומה ראו לומר גאולה בשביעית (ולא רפואה אחר סליחה, כדכתיב קרא הסולח לכל עוניכי הרופא לכל תחלואיכי)? אמר רבא מתוך שעתידין ליגאל בשביעית, לפיכך קבעוה בשביעית. והאמר מר בששית קולות, בשביעית מלחמות, במוצאי שביעית בן דוד בא? מלחמה נמי אתחלתא דגאולה היא (ואף על גב דהאי גאולה לאו גאולה דגלות היא, אלא שיגאלנו מן הצרות הבאות עלינו תמיד, דהא ברכת קיבוץ ובנין ירושלים וצמח דוד יש לכל אחת ואחת ברכה לעצמה לבד מגאולה זו, אפילו הכי, כיון דשם גאולה עלה קבעוה בשביעית).

ומה ראו לומר רפואה בשמינית? אמר רבי אחא מתוך שנתנה מילה בשמינית, שצריכה רפואה, לפיכך קבעוה בשמינית. ומה ראו לומר ברכת השנים בתשיעית אמר רבי אלכסנדרי כנגד מפקיעי שערים, דכתיב שבר זרוע רשע (אלו המייקרין את התבואה ומפקיעין את השער, וממאי דבמפקיעי שערים כתיב, דכתיב בההיא פרשתא יָאֹרֹב בַּמִּסְתָּר| כְּאַרְיֵה בְּסֻכּוֹ יָאֹרֹב לַחֲטֹף עָנִי יַחְטֹף עָנִי בְּמָשְׁכוֹ בְּרִשְׁתּוֹ וכי הליסטים אורב את העני והלא את העשיר הוא אורב, אלא במפקיעי שערים הכתוב מדבר, שרוב דעתם לעניים הוא, וקא בעי דוד רחמי עלה דמילתא שבור זרוע רשע ותן שובע בעולם, ובכך זרועו שבור, ורע תדרוש רשעו בל תמצא, וזה שהיה בדעתו להיות רשע, כשתדרוש רשעו לא תמצא עולה שלא הספיק לעשותה) ודוד כי אמרה בתשיעית אמרה (**פירש רש"י** ואם תאמר שמינית היא אשרי ולמה רגשו גויים תרתי פרשתא היא **הקשו התוס'** וקשיא דהא בברכות (י.) אמר דחדא פרשה היא, ומסיק התם דכל פרשה שהיתה חביבה לדוד התחיל בה באשרי וסיים בה באשרי כגון זו שמתחלת באשרי האיש ומסיימת באשרי כל חוסי בו והיינו סוף דלמה רגשו אלמא דחדא פרשה היא **וצ"ל** דלמנצח עלמות ולמה ה' תעמוד ברחוק תרתי נינהו).

ומה ראו לומר קיבוץ גליות לאחר ברכת השנים דכתיב וְאַתֶּם הָרֵי יִשְׂרָאֵל עַנְפְּכֶם תִּתֵּנוּ וּפִרְיְכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל כִּי קֵרְבוּ לָבוֹא (אלמא קיבוץ גליות בעת ברכת השנים היא) וכיון שנתקבצו גליות נעשה דין ברשעים, שנאמר ואשיבה ידי עליך ואצרף כבר סיגיך, וכתיב (דעל ידי כך) ואשיבה שפטיך כבראשנה (להכי אמרינן 'השיבה שופטינו' לאחר קיבוץ גלויות) וכיון שנעשה דין מן הרשעים כלו המינים (תלמידי ישו הנוצרי לכך סמכו לה ברכת המינים, שנאמר עוזבי ה' אלו המינים) וכולל זדים עמהם, שנאמר ושבר פשעים (כדאמר פשעים אלו המרדין) וחטאים יחדו... (יכלו). וכיון שכלו המינים מתרוממת קרן צדיקים, דכתיב וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק, וכולל גירי הצדק עם הצדיקים, שנאמר מפני שיבה תקום והדרת פני זקן, וסמיך ליה וכי יגור אתכם גר. והיכן מתרוממת קרנם בירושלים, שנאמר שאלו שלום ירושלים ישליו אהביך. וכיון שנבנית ירושלים בא דוד, שנאמר [דף יח ע"א] אחר ישבו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם. וכיון שבא דוד באתה תפלה, שנאמר והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי. וכיון שבאת תפלה באת עבודה שנאמר עולתיהם וזבחיהם לרצון על מזבחי. וכיון שבאת עבודה באתה תודה, שנאמר זבח תודה יכבדנני (אחר זביחה תן הודאה).

ומה ראו לומר ברכת כהנים אחר הודאה דכתיב וַיִּשָּׂא אַהֲרֹן אֶת יָדָיו אֶל־הָעָם וַיְבָרְכֵם וַיֵּרֶד מֵעֲשֹׂת הַחַטָּאת וְהָעֹלָה וְהַשְּׁלָמִים. אימא קודם עבודה (שכך משתמע מהפסוק)? לא סלקא דעתך, דכתיב וירד מעשת החטאת וגו', מי כתיב לעשות מעשת כתיב (משמע שכבר עשה העבודה). ולימרה אחר העבודה? לא סלקא דעתך, דכתיב זבח תודה (משמע דתודה בתר עבודה היא). מאי חזית דסמכת אהאי (על המקרא של 'זובח תודה') סמוך אהאי (על המקרא של 'וירד מעשות')? מסתברא, עבודה והודאה חדא מילתא היא (אף הודאה עבודה של מקום הוא). ומה ראו לומר שים שלום אחר ברכת כהנים? דכתיב ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם. ברכה דהקב"ה שלום, שנאמר ה' יברך את עמו בשלום.

וכי מאחר דמאה ועשרים זקנים, ומהם כמה נביאים, תקנו תפלה על הסדר, שמעון הפקולי מאי הסדיר? שכחום וחזר וסדרום.

מכאן ואילך אסור לספר בשבחו של הקב"ה (בקביעות ברכה) דאמר רבי אלעזר מאי דכתיב מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו, למי נאה למלל גבורות ה' למי שיכול להשמיע כל תהלתו (ואין מי שיכול לספר את כולו, לפיכך אין נראה לספר מדעתו אלא את מה שתקנו חכמים).

אמר רבי יוחנן המספר בשבחו של הקב"ה יותר מדאי נעקר מן העולם, שנאמר הֲיְסֻפַּר־לוֹ כִּי אֲדַבֵּר אִם־אָמַר אִישׁ כִּי יְבֻלָּע [הכי דריש ליה היסופר שבחו כולו כי ארבה לו דברי שבח, אם אמר לעשות כך כי יבולע **כתב הנתיבות עולם** (פרק יב') כי השבחים היתרים שהאדם משבח להקב"ה הם משער החמשים אשר אין השער הזה נמסר לעולם הזה, והוא ממדריגה שאינו שייך לאדם לכך הוא נעקר מן העולם].

דרש רבי יהודה איש כפר גבוריא, ואמרי לה איש כפר גבור חיל מאי דכתיב לך דמיה תהלה, סמא דכולה משתוקא (מבחר כל הסממנין היא השתיקה, שלא להרבות דברים, והיינו לך דומיה תהלה). כי אתא רב דימי אמר אמרי במערבא מלה בסלע, משתוקא בתרין (אם תרצה לקנות הדבור בסלע, תקנה השתיקה בשתים). **פסק הש"ע** אין להוסיף על תאריו של הקב"ה, יותר מהאל הגדול הגבור והנורא, ודוקא בתפלה, מפני שאין לשנות ממטבע שטבעו חכמים, אבל בתחנונים או בקשות ושבחים שאדם אומר מעצמו, לית לן בה. ומכל מקום נכון למי שירצה להאריך בשבחי המקום, שיאמר אותו בפסוקים או"ח (קיג,ט). **מקור הלכה זו** בברכות (לג). **כתב הרא"ש** בתפלה מיירי שאין לו להוסיף על מה שתקנו אנשי כנסת הגדולה אבל בינו לבין עצמו לית לן בה, **וכ"כ הרשב"א**

בשם רבינו האי. אמנם הטור כתב שנראה מהרמב"ם שאסור בכל עניין. וכתב הטור ע"ז והכי מסתבר לפי הטעם שאין לחלק בין תפלה לתחנונים. **וכתב הב"י** ונראה שנהגו העולם כדעת הרא"ש. **כתב רבינו יונה** יש מפרשים דדוקא בשמות התואר כגון אלו אין לו להאריך, אבל בדברים של שבח אם משבח למקום שעשה עמנו נסים ונפלאות ומספר אותם אינו אסור, ונראה שאפילו בזה הענין אין לו להאריך על מה שתקנו חז"ל יותר מדאי, דהא אמרינן (מגילה יח.) כל המספר בשבחו של מקום יותר מדאי נעקר מן העולם, ואפשר לומר שלא אמרו זה אלא כשחותם בו בברכה שכל הברכות הם תואר כגון מחיה מתים רופא חולים גואל ישראל, אבל כשאינו חותם על השבח בברכה אין בכך כלום, **והנכון** כדי לצאת מספק זה שמי שירצה להאריך בשבח המקום ברוך הוא שיאמר אותו בפסוקים וכיון שאומר פסוקים אם משבח למקום דרך קריאת הפסוקים אין בכך כלום.

איתא במשנה 'קראה על פה לא יצא וכו'. מנלן? **אמר רבא** אתיא זכירה זכירה, כתיב הכא והימים האלה נזכרים, וכתיב התם כתב זאת זכרון בספר, מה להלן בספר אף כאן בספר. וממאי דהאי זכירה קריאה היא, דלמא עיון בעלמא? לא סלקא דעתך, דתניא זכור, יכול בלב, כשהוא אומר לא תשכח הרי שכחת הלב אמור, הא מה אני מקיים זכור בפה (**מכאן הקשה המהרש"ם** על החינוך, שכתב דמצות זכירת עמלק היא בלב. דמהכא מוכח, דהיא בפה דווקא). **פסק השו"ע** ...ואם קראה על פה, לא יצא או"ח (תרצ,ג).

איתא במשנה 'קראה תרגום לא יצא...' היכי דמי, אילימא דכתיבה מקרא וקרי לה תרגום היינו על פה? לא צריכא, דכתיבה תרגום וקרי לה תרגום (לא יצא, שהיה צריך לקרוא בלה"ק).

איתא במשנה 'אבל קורין אותה ללועזות בלעז...' והא אמרת קראה בכל לשון לא יצא? **רב ושמואל דאמרי תרוייהו** בלעז יווני (**מספיר הריטב"א** שרב ושמואל מעמידים את המשנה כרשב"ג בדף ט, שכתבי הקודש נכתבים יוונית בלבד. ואף שחכמים מתירים שם בכל שאר הלשונות, במגילה לא התירו אף שפה דכתיב 'ככתבם וכלשונם', אמנם לרשב"ג יוונית הותרה אף במגילה) היכי דמי, אילימא דכתיבה אשורית וקרי לה יוונית היינו על פה? **אמר רבי אלעזר** שכתובה בלעז יונית.

יז.

אמר רבי אלעזר מנין שקראו הקב"ה ליעקב אל, שנאמר וַיִּקְרָא־לוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. דאי סלקא דעתך למזבח קרא ליה יעקב 'אל' ויקרא לו יעקב מיבעי ליה (**כתבו התוס'** ואף שמצינו שקראו למזבח על שם זה 'ויקרא שמו ה' נסי' 'ויקרא לו ה' שלום' מ"מ יש לומר דהתם על שם הנס ועל שם השלום שאירע להן היו קוראין למזבח כן, אבל הכא ליכא שום מעשה שנוכל לומר שע"י כן קראו יעקב למזבח 'אל', ואם איתא שיעקב קראו 'אל' הוי ליה לפרושי להדיא) **אלא ויקרא לו ליעקב אל, ומי קראו אל אלהי ישראל** (**רש"י על התורה פירש** דפשוטו של מקרא הוא, שקרא יעקב למזבח על שם הנס).

מיתיבי (לרב ושמואל) קראה גיפטית, עברית, עילמית, מדית, יוונית לא יצא? הא לא דמיא אלא להא גיפטית לגיפטים, עברית (לשון עבר הנהר) לעברים, עילמית (לשון עילם) לעילמים, יוונית ליוונים יצא (והכי נמי תנן במתניתין ללועזות בלעז).

אי הכי, רב ושמואל אמאי מוקמי לה למתניתין בלעז יוונית, לוקמה בכל לעז? אלא מתניתין כברייתא (קראה בכל לשון, דקתני מתניתין לא יצא כגון גיפטית למדיים, ומדית לגיפטים, אבל קורין אותו ללועזות בלעז איש כלשונו) וכי איתמר דרב ושמואל בעלמא איתמר (והכי איתמר) רב ושמואל דאמרי תרוייהו לעז יווני לכל כשר. והא קתני יוונית ליוונים אין, לכולי עלמא לא? אינהו דאמור כרשב"ג דתנן, רשב"ג אומר אף ספרים לא התירו שיכתבו אלא יוונית. ולימרו הלכה כרשב"ג? אי אמרי הלכה כרשב"ג הוה אמינא הני מילי שאר ספרים, אבל מגילה דכתיב בה ככתבם אימא לא קמשמע לן. **פסק השו"ע א.** היתה כתובה תרגום או בלשון אחרת מלשונות העכו"ם (**מ"ב** ואפילו הכתב היה כתב אשורית ג"כ לא יצא מי שאינו מכיר הלשון) לא יצא י"ח בקריאתה אלא המכיר אותו הלשון בלבד, אבל אם היתה כתובה בכתב עברי, וקראה ארמי לארמי, לא יצא, שנמצא זה קורא על פה, וכיון שלא יצא הקורא ידי חובתו לא יצא השומע ממנו (**הגה** אבל אין לחוש באיזה כתב כתובה [ר"ל דלא קפדינן שיהא

דוקא הכתב של לשון זה שקורא (שעה"ל כן מתבאר בבית יוסף ובכסף משנה) ואפילו בהיה הלשון גיפטית והאותיות כתוב עילמית וכיו"ב נמי שרי ומ"מ בעינן שיהא מכיר הקורא אותו הכתב, דאל"ה הוי בכלל ע"פ כשאינו מכיר. אבל כמה פוסקים (שעה"ל הרימ"ז, הובא בשלטי גבוריס, והרשב"ץ, והמאירי, והפרי חדש, והגר"א, והפני יהושע בחלוקיו, וכן הכיא הגאון ר' עקיבא איגר בשם חות יאיר) חולקים וס"ל דמגילה בכל לשון שהיא, אינה כשרה לקרות בה ואפילו ללועז אלא בשהכתב שלה אשורית)} או"ח (תרצ,ט). **ב.** מי שיודע לעז ויודע אשורית, אינו יוצא בלעז (מ"ב ומתבאר בפוסקים דלדעה זו אין לו להוציא אפילו למי שאינו מבין לה"ק דכיון דקריאתו לא מהני לו בעצמו הו"ל כמי שאינו מחוייב בדבר שאינו מוציא אחרים) וי"א שיוצא (מ"ב דע דבכל מקום דאמרינן דיוצא בלע"ז היינו שעכ"פ תיבת האחשתרנים בני הרמכים יקרא לפניהם בלשה"ק)... או"ח (תרצ,י). **דעת הסתם** הירושלמי והרמב"ן **דעת הי"א** רש"י והרמב"ם.

איתא במשנה 'והלועז ששמע אשורית יצא...' והא לא ידע מאי קאמרי? מידי דהוה אנשים ועמי הארץ. **מתקיף לה רבינא** אטו אנן האחשתרנים בני הרמכים (**אבן עזרא** פרד בן סוסה) מי ידעינן, אלא מצות קריאה ופרסומי ניסא (אף על פי שאין יודעין מה ששומעין, שואלין את השומעין ואומרין מה היא הקרייה הזו, ואיך היה הנס, ומודיעין להן) הכא נמי מצות קריאה ופרסומי ניסא [**כתב הר"ן** (ה.) דאם טעה ולא הזכיר אפי' תיבה אחת לא יצא ידי חובת מקרא מגילה, דאם אין הדבר כן, מדוע הגמ' לא תירצה שיהיו התיבות 'אחשתרנים והרמכים' כאילו לא הזכירם, אלא תשמע מכאן דאילו לא הזכירם לא יצא, וכי הזכירן אף על גב דלא ידע מאי קאמר יצא. **עוד הביא הר"ן** ירושלמי וז"ל 'ואין מדקדקין בטעותיה יצחק בר אבא בר מחסיא ורב חננאל הוו יתבי קומי רב, חד אמר יהודים וחד אמר יהודיים ולא חזר חד מנהון' **וכתב עליו הר"ן** מיהו משמע דדוקא בטעיות שהענין והלשון אחד כגון יהודים ויהודיים אבל טעות אחר לא, שאם כן לא קראה כולה, ומשמע ודאי שכל שחסר ממנה כלום בקריאתה פסול]. **פסק הש"ע א.** הלועז ששמע את המגילה הכתובה בלשון הקודש ובכתבי הקודש, אף על פי שאינו יודע מה הם אומרים, יצא ידי חובתו או"ח (תרצ,ח). **ב.** אין מדקדקין בטעיותיה (ירושלמי) וי"א (הר"ן בהסבר הירושלמי) דוקא בטעות שהלשון והענין אחד, כההוא עובדא דתרי תלמידי דהוו יתבו קמי דרב, חד קרי יהודים וחד קרי יהודיים ולא אהדר חד מינייהו, אבל טעות אחר לא (מ"ב כגון שקרא מיושב ישב או מנופל נפל, דהוי כאלו דילג אותה תיבה לגמרי וצריך לחזור ולקרותה כסדר) או"ח (תרצ,יד). **זתכ"ד דברי הביאו"ה, דעת ריא"ז** תיבות שאין מפסידין הקריאה אפילו אם השמיט ולא קרא כלל אינו חוזר (מפסיד הקריאה כגון, 'וימי הפורים האלה לא יעברו' והשמיט תיבת לא) **אמנם המג"א** (סק"ד) כתב שמש"ע סעיף יד' לא משמע כהריא"ז. **הביאו"ה** מביא שיש ב' אופנים להסביר את דברי המג"א **א.** שלמד כן מדעת הי"א המובאת בש"ע, דמוכח דאפילו מן יושב לישב ומן נופל לנפל חוזר, כ"ש אם השמיט לגמרי איזה תיבות אף שאין מפסידין הקריאה דחוזר, ואם נאמר כן יתכן לומר שהריא"ז למד כדעת הסתם. **ב.** דעה ראשונה בש"ע ס"ל דאף בטעות שהענין משתנה אין לדקדק בטעיותיה ואינו חוזר, אבל בהשמיט לגמרי איזה תיבות זה אינו נכנס בכלל טעות וחוזר לכו"ע. **סיכם הביאו"ה, ועתה נבאר בקצרה לדינא** הנה לכתחלה בודאי יש לנהוג כדעת הי"א דהיכא שהענין משתנה כגון מן נופל לנפל ומן יושב ישב דחוזר וקורא על הסדר אפילו היכא דסיים כל המגילה, ומ"מ כיון שהמחבר תלה ד"ז בשתי דיעות כלשון הטור יש לנקוט דחוזר ואינו מברך, אכן אם חיסר לגמרי איזה תיבה בקריאה, וה"ה בשמיעה, לדעת כל הפוסקים הנ"ל חוזר ומברך אף שאין מפסיד הקריאה, אכן בח"א חשש לדעת הריא"ז וכתב דתיבה שאין מפסיד הקריאה חוזר ואינו מברך.

איתא במשנה 'קראה סירוגין יצא...' לא הוו ידעי רבנן (תלמידי רבינו הקדוש) מאי סירוגין, שמעוה לאמתא דבי רבי דקאמרה להו לרבנן דהוי עיילי פסקי פסקי לבי רבי, עד מתי אתם נכנסין סירוגין סירוגין. לא הוו ידעי רבנן מאי חלוגלוגות (מין ירק הוא) שמעוה לאמתא דבי רבי דאמרה ליה לההוא גברא דהוה קא מבדר פרפחיני (שם של צמח) עד מתי אתה מפזר חלוגלוגך. לא הוו ידעי רבנן מאי 'סלסלה ותרוממך'. שמעוה לאמתא דבי רבי דהוות אמרה לההוא גברא דהוה מהפך במזייה, אמרה ליה עד מתי אתה מסלסל בשערך (למדנו שהסלסול לשון חיפוש והיפוך). לא הוו ידעי רבנן מאי 'השלך על ה' יהבך' אמר רבה בר בר חנה זימנא חדא הוה אזילנא בהדי ההוא טייעא, וקא דרינא טונא, ואמר לי שקול יהביך ושדי אגמלאי. לא הוו ידעי רבנן מאי 'וטאטאתיה במטאטא השמד' שמעוה לאמתא

דבי רבי דהוות אמרה לחברתה שקולי טאטיתא וטאטי ביתא.

תנו רבנן קראה סירוגין יצא [דף יח ע"ב] סירוסין (למפרע) לא יצא. **רבי מונא אומר משום רבי יהודה** אף בסירוגין, אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש [**הריטב"א בשם הירושלמי** (פ"ב ה"ב) דמשערינן בקורא. אבל **קרבן העדה** (שם) כתב דמשערינן באדם בינוני]. **אמר רב יוסף** הלכה כרבי מונא שאמר משום רבי יהודה. אמר ליה אביי לרב יוסף כדי לגמור את כולה, מהיכא דקאי לסיפא, או דלמא מרישא לסיפא? אמר ליה מרישא לסיפא, דאם כן נתת דבריך לשיעורין. **אמר רב** הלכה כרבי מונא **ושמואל אמר** אין הלכה כרבי מונא...

רב ביבי מתני איפכא רב אמר אין הלכה כרבי מונא, ושמואל אמר הלכה כרבי מונא. **אמר רב יוסף** נקוט דרב ביבי בידך (**כתבו התוס'** דאמר רב אין הלכה כרבי מונא שאמר שחוזר לראש, וכן הלכה, דאין צריך לחזור לראש דהלכה כרב באיסורי דאמר כן, ורבי יוחנן קאי כוותיה (ר"ה לד) דאמר שאם שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא ומסיים התם תניא נמי הכי... **ומכאן** סומך ר"י כשעומד באמת ויציב שממתין עד שיאמר עם הצבור קדושה וברכו ואמן יהא שמיה רבא) דשמואל הוא דחייש ליחידאה (במקום שהיחיד מחמיר ורבים מקילין) דתנן שומרת יבם (מצפה ליבמה, ומצוה בגדול ליבם) שקידש אחיו את אחותה (בא אחד מן האחין וקידש את אחותה של היבמה אחר שנפלה היבמה לפניהן **כתבו התוס'** דווקא קידש אומרים לו המתן מלישא דכיון דאינה עדיין אלא ארוסה נראה שנושא אחות זקוקתו, אבל אם נשאה אשתו גמורה היא ואין צריך להמתין דהא פקע זיקה לגמרי, ודווקא קידש אחר נפילה, אבל קודם נפילה שלא היתה אחות זקוקתו בשעת הקדושין אין אומרים לו המתן, שהרי לא היתה שום זיקה מעולם, וטעמא דר' יהודה משום דסבר יש זיקה) משום רבי יהודה בן בתירה אמרו אומרים לו המתן (מלכונסה) עד שיעשה אחיך הגדול מעשה (ביבמתו, או לחלוץ או ליבם, אבל בעוד היבמה לפני כולן לחלוץ או לייבם הרי היא לכל אחד כאשתו על ידי זיקת יבום, ואסור באחותה משום אחות אשה, דקסבר יש זיקה אפילו בתרי, וכל שכן בחד, ופליגי רבנן עליה, ואמרי הואיל ושני אחים הן אין זיקתו מיוחדת להיות מוטלת על אחד מהן להיות כאשתו, ומותר באחותה). אמר שמואל הלכה כרבי יהודה בן בתירה. **פסק הש"ע** קראה סרוגין, דהיינו שפסק בה ושהה ואח"כ חזר למקום שפסק, אפילו שהה כדי לגמור את כולה, יצא (**הגה** ואפי' סח בנתיים. מיהו גוערין במי שסח בנתיים (**מ"ב** דכיון שבירך עליה אין לו להפסיק בינתיים עד לאחר כל המצוה) כדלקמן סימן תרצ"ב סעיף ב') או"ח (תרצ,ה). **כתבו הרי"ף והרא"ש** מסקנא דלית הלכתא כרבי מונא.

תנו רבנן השמיט בה סופר אותיות או פסוקין, וקראן הקורא כמתורגמן המתרגם (על פה) **יצא**. **מיתיבי** היו בה אותיות מטושטשות או מקורעות, אם רשומן ניכר כשרה, ואם לאו פסולה? לא קשיא, הא בכולה, הא במקצתה. **פסק הש"ע** צריך לקרותה כולה, ומתוך הכתב. ואם קראה על פה, לא יצא. וצריך שתהא כתובה כולה לפניו לכתחלה, אבל בדיעבד אם השמיט הסופר באמצעה תיבות, אפילו עד חציה, וקראם הקורא על פה, יצא (**הגה** אבל אם השמיט תחלתה או סופה, אפי' מעוטה, לא יצא) ואפי' באמצעה, דוקא דלא השמיט ענין שלם, אבל ביותר מחציה, אפילו הן כתובות, אלא שהן מטושטשות ואין רישומן ניכר, פסולה או"ח (תרצ,ג). (**ביאו"ה** מ"ש הרמ"א 'השמיט תחילתה או סופה אפי' מיעוטה לא יצא' זה דוקא שיש חסרון במגילה, אבל אם המגילה שלמה, וקורא בעל פה תחילתה או סופה.. שפ"ד, וכן סתמו הפוסקים דלא **כבגדי ישע**). * **מ"ש הרמ"א** לחלק בין חסר באמצע, לעומת חסר בראש ובסוף, מקורו בהר"ן **וזתכ"ד** הקשה הרשב"א דהכא משמע דחסרה מקצתה כשרה, ואילו לקמן אמרינן 'הלכה כדברי האומר כולה, ואפילו למאן דאמר מאיש יהודי צריכה שתהא כתובה כולה' אלמא אם חסרה מראשה עד איש יהודי פסולה **ותירץ** דהכא בשתחלת המגילה וסופה כתובה, אלא דבאמצע היא חסרה, ומשום הכי כל היכא דלא מיחסרא רובה כשרה דאינה נראית כספר חסר אלא כספר שלם שיש בו טעיות, ומגילה כיון דנקראה איגרת אין מדקדקין בה לפסלה בכך, אבל כשחסר ממנה בראשה עד איש יהודי אע"פ שהוא מיעוטה נראה כספר חסר וצריך שיקרא מספר שלם.

יז:

תנו רבנן השמיט בה הקורא פסוק אחד לא יאמר אקרא את כולה ואחר כך אקרא אותו פסוק, אלא קורא מאותו פסוק ואילך. נכנס לבית הכנסת ומצא צבור שקראו חציה, לא יאמר אקרא חציה עם הצבור, ואחר כך אקרא חציה אלא קורא אותה מתחילתה ועד סופה.

איתא במשנה 'מתנמנם יצא...' היכי דמי מתנמנם? אמר רב אשי נים ולא נים, תיר (ער) ולא תיר, דקרו ליה ועני. ולא ידע לאהדורי סברא (דבר הבא מבינת הלב), וכי מדכרו ליה מידכר. **פסק השי"ע** קראה מתנמנם, הואיל ולא נרדם בשינה, יצא, אבל אם שמעה מתנמנם, לא יצא (**מ"כ** דבקריאה כיון שקורא כראוי הרי מוכח שרמי אנפשיה לומר שפיר, משא"כ בשמיעה בודאי חסר לו כמה תיבות) או"ח (תרצ,יב). **מקורו של השי"ע** לחלק בין קורא מתנמנם לשומע מתנמנם הוא בירושלמי שכתב, ששומע מתנמנם חוזר **וכתב המרדכי** איכא למימר דלא פליג אמתניתין דאם קראה מתנמנם מאחר שהוציאה מפיו יצא, אבל אם שמעה מתנמנם לא יצא, **וכ"כ שיבולי הלקט בשם רבינו שמחה.**

איתא במשנה 'היה כותבה, דורשה, ומגיהה, אם כוון לבו יצא...' היכי דמי, אי דקא מסדר פסוקא פסוקא וכתב לה כי כוון לבו מאי הוי, על פה הוא, אלא דכתב פסוקא פסוקא וקרי ליה, ומי יצא, והאמר רב הלכה כדברי האומר כולה (צריך לקרות, ופליגי בה תנאי במתניתין מהיכן קורא אדם את המגילה ויוצא בה ידי חובתו, רבי מאיר אומר כולה, רבי יהודה אומר מאיש יהודי) ואפילו למאן דאמר מאיש יהודי צריכה שתהא כתובה כולה? אלא, דמנחה מגילה קמיה (ומעתיק ממנה) וקרי לה מינה פסוקא פסוקא, וכתב לה. **פסק השי"ע** היה כותבה, שקורא פסוק במגילה שהוא מעתיק ממנה, וכותבה, אם כיון לבו לצאת י"ח, יצא (**מ"כ** סתם בזה כהפוסקים דס"ל מצות צריכות כונה לצאת ידי המצוה) והוא שתהא כתובה כולה לפניו במגילה שהוא מעתיק ממנה, וכן אם היה מגיהה, וכן אם היה דורשה, שקורא פסוק במגילה שלימה ודורשו, אם כיון לבו לצאת י"ח, יצא, ולא יפסיק בה בענינים אחרים, כשדורשה, שאסור להפסיק בה בענינים אחרים או"ח (תרצ,יג).

...**אמר רבי יוחנן** אסור לכתוב אות אחת שלא מן הכתב. **מיתיבי** אמר רבי שמעון בן אלעזר מעשה ברבי מאיר שהלך לעבר שנה בעסיא, ולא היה שם מגילה, וכתבה מלבו וקראה? **אמר רבי אבהו** שאני רבי מאיר דמקיים ביה ועפעפיך יישרו נגדך. אמר ליה רמי בר חמא לרבי ירמיה מדפתי מאי ועפעפיך יישרו נגדך, אמר לו אלו דברי תורה, דכתיב בהו התעיף עיניך בו ואיננו (אם תכפול עיניך ממנה הרי היא משתכחת ממך כהרף עין) ואפילו הכי מיושרין הן אצל רבי מאיר.

רב חסדא אשכחיה לרב חננאל דהוה כתב ספרים שלא מן הכתב, אמר ליה ראויה כל התורה כולה ליכתב על פיך, אלא כך אמרו חכמים אסור לכתוב אות אחת שלא מן הכתב. מדקאמר כל התורה כולה ראויה שתיכתב על פיך מכלל דמיושרין הן אצלו, והא רבי מאיר כתב? שעת הדחק שאני. **פסק השי"ע** צריך שיהיה לפניו ספר אחר, שיעתיק ממנו, שאסור לכתוב אות אחת שלא מן הכתב... יו"ד (רעד,ב). **הובא בב"י** כתב הר"ן דמוכח בירושלמי (מגילה פ"ד ה"א) שאם כתב שלא מן הכתב אסור לקרות בו שלא בשעת הדחק. וה"ר מנוח כתב דוקא לכתחלה אבל אם עבר וכתב שלא מן הכתב לא פסל.

אביי שרא לדבי בר חבו (מוכר תפילין הוה) למיכתב תפלין ומזוזות שלא מן הכתב, כמאן כי האי תנא, **דתניא** רבי ירמיה אומר משום רבינו תפלין ומזוזות נכתבות שלא מן הכתב, ואין צריכות שרטוט. **והלכתא** (כך הלכה למשה מסיני) תפלין אין צריכין שרטוט (**כתבו התוס'** פירש ר"ת דכן הלכה) מזוזות צריכין שרטוט (**הסביר הר"ן** טעמא הוא, משום דהשרטוט אינו אלא לנוי, והיינו דווקא בס"ת שנראה לכל, וכן במזוזה שצריך לבדקה פעמיים בשבוע. אבל בפרשיות תפילין, שאין נראין א"צ שרטוט. **עוד כתב הר"ן** דדווקא בס"ת בעינן שרטוט, כדי שיוכל הקורא לרוץ בקריאתו, משא"כ בתו"מ שאינן נקראין, אלא דבמזוזה איכא הלל"מ דבעינן שרטוט. **וכן הביא** את שיטת ר"ת, דס"ל דמזוזה צריכה שרטוט בכל

השיטות, ואילו תפילין וס"ת, אין צריכין שרטוט אלא בשיטה ראשונה) **אידי ואידי נכתבות שלא מן הכתב. מאי טעמא מיגרם גריסין (שגורות בפי הכל). פסק הש"ע א.** (הלכות תפילין) **אם אין הפרשיות שגורות בפיו, צריך שיכתוב מתוך הכתב** או"ח (לב,כט). **הב"י** תמה על הטור מדוע כתב 'צריך שיכתוב מפי הכתב' הרי אסיקנא להפך **ותירץ** ללמדנו שאם נמצא איזה סופר שאין פרשיות הללו שגורות בפיו, אסור לו לכתוב אות אחת אפילו אותו מקצת ששגור בפיו שלא מן הכתב **ב.** (הלכות תפלין) **אין צריך לשרטט כי אם שטה עליונה** (**מ"ב** משום דתפילין אין עליה הלמ"מ לשרטט כמו מזוזה רק משום דאסור לכתוב ג' תיבות מפסוק בלי שרטוט ע"כ כשמשרטט שיטה עליונה די כי סתם בני אדם יודעים לאמן ידם לכתוב כל השיטות ישרות אחר שכתבו שיטה עליונה, וקאמר, אין צריך משום דאם ירצה לשרטט כל השיטין כדי לכתוב יותר ביושר ליפות השיטות הרשות בידו) **ואם אינו יודע ליישר השטה בלא שרטוט ישרטט כל השורות** (**מ"ב** פי' לכתחלה משום זה אלי ואנוהו, אבל בדיעבד אפילו אם לא שירטט וכתב השיטות עקומות אין לפסול התפילין)... [**הגה** וי"א שצריך לשרטט תמיד למעלה ולמטה ומן הצדדים, אעפ"י שיודע לכתוב בלא שרטוט, וכן נוהגין (**ביאו"ה** וכהיום נהגו הכל לשרטט בכל השיטין)] או"ח (לב,ו). **ג.** (הלכות מזוזה) **צריכה שרטוט. ואם כתב בלא שרטוט, פסולה** יו"ד (רפה,ה).

איתא במשנה 'היתה כתובה בסם... לא יצא' סם סמא (זרניך בלשון קודש), סקרא אמר רבה בר בר חנה סקרתא שמה (צבע אדום שצובעין בו תריסין). קומום קומא (שרף אילן) [**דף יט ע"א**] קנקנתום חרתא דאושכפי [**פירש רש"י** סם שצובעין בו מנעלים שחורין **אמנם תוס' הביאו** דברי רש"י בגיטין ועירובין שהוא ארמינ"ט נסורת הנחשת **והקשו** דא"כ יהא אסור להטיל ארמינ"ט לתוך הדיו, שהרי בעירובין (יג) איתא שאמר ר' ישמעאל לר"מ שאסור להטיל קנקנתום לתוך הדיו משום שצריך כתב שיכול להמחות, ואנו בכל יום אנו מטילין ארמינ"ט לתוך הדיו שלנו ואפ"ה מחקינן ליה שפיר **ולכן נראה** כדפי' רשב"ם דקנקנתום היינו ויטריול"ו, ואף שהיא ירוקה, ששוחקין אותה היא שחורה] **דיפתרא** דמליח וקמיח (במים) **ולא עפיץ** [**פירש רש"י** מעובד בעפצים **כתבו התוס'** קשיא א"כ היאך כותבין על קלפים שלנו דלא עפיצי ספר תורה ותפלין ומגילה **ותירץ רבינו תם** שהסיד שאנו נותנין בקלפים שלנו מהני כעפצים, ותדע דבגיטין (יט.) אמר דבלא עפיץ יכול להזדייף ושלנו אין יכול להזדייף] **נייר מחקא** (מין עשבים עשוי על ידי דבק).

איתא במשנה 'עד שתהא כתובה אשורית' דכתיב ככתבם וכזמנם.

איתא במשנה 'על הספר ובדיו' [**כתבו התוס'** פירש ר"ת שהדיו שלנו הוא דיו גמור, אבל של עפצים לא הוי דיו, והכי משמע פ"ב דגיטין דעיקר דיו לא הוי מעפצא. **ומטעם זה** רצה לפסול ספר תורה הכתובה מדיו של עפצים **והאשכנזים השיבו לו** דהתם מיירי במים ששרו בהן עפצים, אבל אותו שעשו מגוף העפצים ודאי הוא טוב **ומ"מ נראה** דאותו שלנו הוי עיקר דיו כדמשמע (נדה כ.) דרבי אמי פלי קורטא דדיותא ובדיק פירוש משבר התיכה של דיו ובדיק ביה דם שחור ובאותו שלנו שייך שבירה ולא באותו של עפצים] **מנלן? אתיא כתיבה כתיבה, כתיב הכא ותכתב אסתר המלכה, וכתיב התם ויאמר להם ברוך מפיו יקרא אלי את כל הדברים האלה ואני כתב על הספר בדיו. פסק הש"ע** אין כותבין המגילה אלא בדיו, על הגויל או על הקלף, כספר תורה, ואם כתבה במי עפצים וקנקנתום, כשרה (**מ"ב** עיין בט"ז בשם הכ"מ דמה שהכשירו במי עפצים היינו עם גומא, דממי עפצים בלחוד פסול, וכן הסכים הגר"א בביאורו דמשניהן יחד נקרא דיו, וכן קנקנתום דמכשרינן היינו במי קנקנתום דאלו קנקנתום לחוד בודאי פסול, והגר"א בביאורו פירש דמה שאמר במי עפצים וקנקנתום היינו שכתב בשניהם מעורבין יחד) כתבה בשאר מיני צבעונים, פסולה או"ח (תרצא,א).

משנה בן עיר (שזמנו ביד' אדר) שהלך לכרך (שזמנו בטו' אדר) ובן כרך שהלך לעיר, אם עתיד לחזור למקומו קורא כמקומו (כחובת מקומו, בן עיר בארבעה עשר, בן כרך בחמשה עשר [**הקשה הטורי אבן** (ב.) הא הוי 'לא תתגודדו' **והחת"ם תירץ** (ה.) דבאמת צריך לצאת חוץ לעיר, ולקרות שם) ואם לאו קורא עמהן. ומהיכן קורא אדם את המגילה ויוצא בה ידי חובתו? רבי מאיר אומר כולה, רבי יהודה אומר מאיש יהודי, רבי יוסי אומר מאחר הדברים האלה.

אמר רבא לא שנו (דבן כרך שהלך לעיר ועתיד לחזור למקומו קורא בחמשה עשר ולא

בארבעה עשר) אלא שעתיד לחזור בלילי ארבעה עשר (אם קודם עמוד השחר יצא מן העיר, הוא דקתני שאינו צריך לקרות עמהן בלילי ארבעה עשר, אף על פי שעודנו שם, הואיל וביום לא יהיה שם, אין זה אפילו פרוז בן יומו) אבל אין עתיד לחזור בלילי ארבעה עשר קורא עמהן (והוא הדין לבן עיר שהלך לכרך, אם עתיד לחזור בלילי חמשה עשר, שלא יהא שם ביום חמשה עשר לא הוי מוקף ליומו, וקורא בארבעה עשר כחובת מקומו ואף על פי שהוא בכרך, אבל אין עתיד לחזור בלילי חמשה עשר אין צריך לקרותה בארבעה עשר, וממתין וקורא עמהן, אף על פי שסופו לחזור לאחר זמן).

אמר רבא מנא אמינא לה דכתיב על כן היהודים הפרזים הישבים בערי הפרזות, מכדי כתיב היהודים הפרזים, למה לי למיכתב הישבים בערי הפרזות, הא קמשמע לן דפרוז בן יומו נקרא פרוז. אשכחן פרוז, מוקף מנא לן? סברא הוא, מדפרוז בן יומו קרוי פרוז מוקף בן יומו קרוי מוקף. **פסק השי"ע** בן עיר שהלך לכרך, או בן כרך שהלך לעיר, אם היה דעתו לחזור למקומו בזמן קריאה ונתעכב ולא חזר, קורא כמקומו, ואם לא היה בדעתו לחזור אלא לאחר זמן הקריאה, קורא עם אנשי המקום שהוא שם (**הגה** ואם הוא במדבר או בספינה, קורא ביום י"ד כמו רוב העולם) (**כל בו**) או"ח (תרפה,ה). **השי"ע** נקט את לשון הרמב"ם. והמ"מ פירש כוונתו כדהסביר רש"י, וכן הסביר הר"ן את דברי הרי"ף, וכן פסק המ"ב. **ונסכם למעשה את דברי המ"ב. א**$_1$ בן עיר שהלך לכרך אם היה דעתו בעת נסיעתו לחזור למקומו קודם אור היום של טו', אף שלבסוף רואה שהוא מוכרח להתעכב שם גם יום טו', מ"מ אינו נקרא בשם מוקף וקורא ביום יד' בהיותו בכרך. **א**$_2$ אבל אם בעת נסיעתו לא היה בדעתו לחזור מן הכרך אלא לאחר זמן הקריאה דהיינו בבקר של ט"ו אז חל עליו שם מוקף וקורא עמהן ביום ט"ו, ואפילו אם אח"כ חזר לעירו ביום ט"ו קורא שם אם לא קרא מתחלה בכרך. **ב**$_1$ בן כרך שהלך לעיר אם היה דעתו בעת נסיעתו לחזור למקומו בזמן קריאה, דהיינו שיחזור משם בליל י"ד קודם שיאיר היום דהוא זמן קריאה ואף שלבסוף היה שנתעכב (**הלכות מג בחג הוסיף** שלא מדעתו) ולא חזר, קוראו כמקומו, דהיינו ביום ט"ו [**כתב הלכות מג בחג** שאם בליל יד' החליטו להשאר בעיר ביום יד', י"א שדינו כמוקף (וכתב שכ"ד הש"ע) וי"א דינו כפרוז **וסיכם** שנכון לחוש לשני הדעות]. **ב**$_2$ אם לא היה בדעתו בעת נסיעתו לחזור משם רק לאחר זמן קריאה דהוא ביום יד' בבוקר חל עליו חובת הקריאה של העיר וע"כ אף שחזר באותו יום ובא לכרך צריך לקרוא באותו יום י"ד דהוא נקרא פרוז בן יומו, **וכתב הט"ז** דכ"ז דוקא אם היה שם בעיר בתחלת היום אבל אם חזר למקומו שהוא כרך קודם היום לא מועיל מה שחשב מתחלה להיות בעיר בעת קריאת העיר. **וז"ל המ"ב** סעיף זה רבו פארותיו מאוד עיין בפמ"ג ובשארי אחרונים והעתקתי במ"ב רק שיטת רש"י שהסכימו עליה הרבה ראשונים וגם זה בקיצור נמרץ, ומ"מ למעשה אני מבקש מהקורא שלא יסמוך עלי לענין ברכה * יש להעיר שמלאתי בחלק מספרי הקיצורים שיבושים בהלכה זו, לכן לענין הלכה למעשה יש לעיין במקורות מוסמכים, ול"ל.

ואמר רבא בן כפר (שהקדים וקרא ליום הכניסה) שהלך לעיר (**פירש רש"י** והיה שם לילי ארבעה עשר **הקשו התוס' על רש"י** קשיא למה יחזור ויקרא שני פעמים **והסבירו** מ"מ נראה דשפיר פי' רש"י דכיון שהיה בעיר בלילה נעשה כבני העיר ואע"פ שעתיד לחזור בי"ד ואע"פ שקרא ביום הכניסה, דהא דאמרי' כפרים מקדימים ליום הכניסה כדי שיספיקו מים ומזון לאחיהם שבכרכים ופטורים ממגילה היינו דווקא כשאינם שוהים שם בליל י"ד אלא ביום י"ד באים שם, אבל כששוהים שם בליל ארבעה עשר ודאי דינם כבני העיר אף על פי שקראו כבר **ובתוס' הרא"ש הביא** דר"י לא פירש כן, דבכה"ג שכבר קרא אין צריך לקרות שוב בעיר. אלא דווקא כשלא קרא במקומו, והיה בעיר ביום הכניסה, וחשב להשאר שם בליל יד', אזי חייב לעמוד שם גם ביום יד', ולקרוא עמהם) בין כך ובין כך (אפילו עתיד לחזור ולצאת משם קודם היום) קורא עמהן (**פירש רש"י** בלילה. **משמע מדבריו** דאם חזר בלילה, אינו קורא ביום יד' **אבל הריטב"א כתב** דמחייבינן ליה להתעכב בעיר ולקרוא שם ביום, דדינו עתה כבן עיר). מאי טעמא, האי כבני העיר בעי למקרי (כל הפרזים זמנם בארבעה עשר, בין כפרים בין עיירות) ורבנן הוא דאקילו על הכפרים (להקדים ליום הכניסה) כדי שיספקו מים ומזון לאחיהם שבכרכין. הני מילי (דאקילו עלייהו דאין צריך לחזור ולקרות בארבעה עשר) כי איתיה בדוכתיה (בכפר), אבל כי איתיה בעיר כבני עיר בעי למקרי... **כתב הלח"מ** ולא הביאה רבינו ז"ל משום דלדידן הכפרים והעיירות שוים דליכא יום הכניסה.

איתא במשנה 'מהיכן קורא אדם את המגילה...' **תניא**, רבי שמעון בר יוחאי אומר מבלילה ההוא. אמר רבי יוחנן וכולן מקרא אחד דרשו ותכתב אסתר המלכה... ומרדכי היהודי את כל תקף. מאן דאמר כולה תוקפו של אחשורוש (ומתחילתה היא מדברת בתוקפו, עד סופה) ומאן דאמר מאיש יהודי תוקפו של מרדכי, ומאן דאמר מאחר הדברים האלה תוקפו של המן, ומאן דאמר מבלילה ההוא תוקפו של נס.

רב הונא אמר מהכא ומה ראו על ככה ומה הגיע אליהם (המגילה נכתבת ונקראת להודיע לדורות מה ראו באותו הזמן שעשו מה שעשו, ומפרש על ככה עשו, ולפרש מה הגיע על העושים) **מאן דאמר כולה** 'מה ראה' אחשורוש שנשתמש בכלים של בית המקדש, 'על ככה' משום דחשיב שבעים שנין ולא איפרוק. 'ומה הגיע אליהם' דקטל ושתי. **ומאן דאמר מאיש יהודי** 'מה ראה' מרדכי דאיקני בהמן, 'על ככה' דשוי נפשיה עבודה זרה [**כתב רש"י** (סנהדרין סא:) דאי לאו הכי, לא היה מרדכי מתגרה בו, והיה כורע ומשתחוה לו] 'ומה הגיע אליהם' דאתרחיש ניסא. **ומאן דאמר מאחר הדברים האלה**, 'מה ראה' המן שנתקנא בכל היהודים, 'על ככה' משום דמרדכי לא יכרע ולא ישתחוה, 'ומה הגיע אליהם' ותלו אתו ואת בניו על העץ, **ומאן דאמר מבלילה ההוא** 'מה ראה' אחשורוש להביא את ספר הזכרונות, 'על ככה' דזמינתיה אסתר להמן בהדיה, 'ומה הגיע' אליהם דאתרחיש ניסא.

אמר רב הלכה כדברי האומר כולה, ואפילו למאן דאמר מאיש יהודי צריכה שתהא כתובה כולה. הלכה זו הבאתי בדף יח.

אמר רב מגילה נקראת ספר (דכתיב 'ונכתב בספר') ונקראת אגרת (**כתב הריטב"א** דלענין דברים שבגופה, כגון שרטוט ודיו עשאוה כספר. ולענין דברים שחוץ לגופה, כגון לקראה בין עומד ובין יושב עשאוה כאגרת. וגבי תפירה, שאינה ממש מגופה ולא מחוץ לגופה לגמרי, הויא כספר וכאגרת, וכדלהלן)

יט.

נקראת ספר שאם תפרה בחוטי פשתן פסולה [דאיכא למאן דאמר במסכת מכות (יא.) ספר תורה שתפרו בפשתן פסולה] ונקראת אגרת (לומר שאינה חמורה כספר) שאם הטיל בה שלשה חוטי גידין (**הר"ן כתב** הטעם משום שכן דרך האגרות, שאין תופרין בהן אלא מעט) כשרה (אע"פ ששאר המגילה תפורה בחוטי פשתן, אבל ספר תורה אם תפר מקצתו בחוטי פשתן פסול. **כך פירשו מקצת הראשונים, אבל מהרמב"ם** (פ"ב הי"א) משמע, שהחידוש שילפינן מדנקראת המגילה איגרת הוא שאינה צריכה להיות כולה תפורה, אלא אם הטיל בה ג' חוטי גידין כשרה. משא"כ בס"ת, שצריך שיהא תפור כולו. ולפ"ז, אף מגילה, אם תפר מקצתה בחוטי פשתן פסולה) **אמר רב נחמן** ובלבד שיהו משולשין [**פירש רש"י** שיהא מראש התפר עד מקום תפירת הגיד כממנו ועד הגיד השני, ומן השני לשלישי כמשלישי לסוף התפר **וכ"כ התוס', וכתבו** שכן משמע במכות (ט) גבי ערי מקלט דקאמר ושלשת שיהו משולשין מדרום לחברון, כמחברון לשכם, ומשכם לקדש, כמקדש לצפון]. **פסק השו"ע א.** אם תפרה בחוטי פשתן, פסולה או"ח (תרצא,ה). **ב.** אם הטיל בה ג' חוטי גידים, כשרה, ובלבד שיהיו משולשות, ומפני שיש בו פירושים שונים (**ביאו"ה** דרש"י פי' שמחלק לד' חלקים את אורך היריעה ויהיה תפירה אחת למעלה בסוף רביע והשניה בסוף חציה והשלישית בתחלת הרביע של צד מטה והרי"ף פי' משולשין כפשוטו שנים בשני ראשי היריעה ואחת באמצע ממש והרמב"ם מפרש משולשין ג' תפירות בראש היריעה וג' בסופה וג' באמצעיתה וכשיעשה כעצת המחבר יצא ידי כולם) צריך לצאת ידי כולם ויעשה שלשה תפירות בראשה (מ"ב של כל יריעה ויריעה ועיין בח"א שכתב דאם תפורה כולה בגידין א"צ לדקדק כמה תפירות) וג' בסופה וג' באמצעיתה ותפירה אחת בחלק הרביעי מצד זה ותפירה אחת בחלק הרביעי שמצד האחר... או"ח (תרצא,ו).

אמר שמואל הקורא במגילה הכתובה בין הכתובים (ספרים שהיו בימי החכמים כולן בגליון, כספר תורה שלנו) לא יצא (דבעינן אגרת לעצמה, דמיפרסם ניסא טפי, דכי קוראה בין הכתובים נראה כקורא במקרא). **אמר רבא** לא אמרן אלא דלא מחסרא ומייתרא פורתא, אבל מחסרא ומייתרא פורתא (ארוכה משאר הקלפים למעלה או למטה, או קצרה מהן, ויש

לה היכר לעצמה) לית לן בה (**מכאן מוכיח הריטב"א** כדברי רב האי גאון, דצריך לפושטה כאגרת כשקוראה. דאלא"ה, אלא קוראה כשהיא כרוכה כס"ת, הרי לא מנכר מלתא).... **[דף יט ע"ב] אמר רבי יוחנן** הקורא במגילה הכתובה בין הכתובים לא יצא. ומחו לה אמוחא (לאחר שאמר שמועה זו הכה על קדקדה, כלומר, סתר מקצתה, ואמר...) בצבור שנו. **פסק הש"ע** אין קורין בצבור (**ביאו"ה** בטורי אבן פי' דדוקא בזמן שאין קורין את המגילה אלא בצבור, והיינו שלא בזמנה דבעי פרסומי ניסא לכן מגילה הכתובה בין הכתובים דליכא פרסומי ניסא לא יצא, אבל בזמנה לא חיישינן להא דכתובה בין הכתובים) במגילה הכתובה בין הכתובים (**מ"ב** הטעם דלא הוי פרסומי ניסא דמיחזי כקורא במקרא, משו"ה ביחיד כשר דבלא"ה ליכא פרסומי וכל בי עשרה מקרי צבור) ואם קרא, לא יצא אלא א"כ היתה יתירה על שאר היריעות או חסרה, כדי שיהא לה היכר, אבל היחיד קורא בה [**מ"ב** משמע אף לכתחלה אף שיש לו מגילה כתובה לבדה ויכול לקרות בזו (**פמ"ג**) אבל הרי"ף והרא"ש והטור כתבו דיצא (**כיאור הגר"א**)] ואפילו אינה חסרה או יתירה, ויוצא בה ידי חובתו, ודוקא כשהיא כתובה בגליון כספר תורה או"ח (תרצא,ה).

אמר רבי יוחנן שיור התפר (כשתופרין יריעות של ספר תורה לחברן יחד, משיירין בתפר למעלה ולמטה **הוסיפו התוס'** נראה דאף במגילה ובשאר ספרים בעינן שיור התפר כיון דטעמא הוי כדי שלא יקרע) הלכה למשה מסיני (**רבינו חננאל כתב** דהיינו שיניח כדי אצבע ועוד. **ובמאירי כתב** דהוא עד ד' אצבעות, ומ"מ הכל לפי מה שהוא הספר. **הטור כתב** במשהו סגי) ומחו לה אמוחא (לאחר שאמרה הכה על מוחה, כלומר חזר וסתר, ואמר לאו הלכה למשה מסיני הוא, אלא חכמים אמרו) ולא אמרו אלא כדי שלא יקרע (שאם אינו משייר מהדק בחזקה כשהוא מהדקו לספר תורה, והוא נקרע, אבל עכשיו, כשהוא מהדקו בכח ומתחיל להרחיב ורוצה להיקרע מונע מלהדקו יותר **כתב הר"ן** ואפשר דאי לא עבד הכי, ולא שייר מידי, לא מפסיל ס"ת בהכי). **פסק הש"ע** צריך להניח שיור בראש היריעה ובסופה, כשתופרם יחד, ובמשהו סגי או"ח (תרצא,ז).

אמר רבי יוחנן אלמלי נשתייר במערה שעמד בה משה (כשעבר הקב"ה לפניו, שנאמר 'ושמתיך בנקרת הצור') ואליהו (אף הוא עמד באותה מערה ועבר הקדוש ברוך הוא לפניו שנאמר ויבא שם אל המערה...) כמלא נקב מחט סדקית (שלנו, שהיא דקה ותופרין בה סדקי בגדים, ויש מחט אחרת גסה, שנקראת מחט של שקאין) לא היו יכולין לעמוד מפני האורה, שנאמר כי לא יראני האדם וחי.

אמר רבי יוחנן מאי דכתיב 'ועליהם ככל הדברים אשר דבר ה' עמכם בהר' מלמד שהראהו הקב"ה למשה דקדוקי תורה (ריבויין אתין וגמין, מיעוטין אכין ורקין) ודקדוקי סופרים (שדקדקו האחרונים מלשון משנת הראשונים) ומה שהסופרים עתידין לחדש, ומאי ניהו מקרא מגילה.

משנה הכל כשרין לקרות את המגילה חוץ מהרש (**כתבו התוס'** סתם חרש הוי אינו שומע ואינו מדבר, אבל חרש דהכא מדבר הוא, מדקרי המגילה, ופקח הוא לכל דבריו חוץ מדבר זה שצריך שישמיע לאזנו) שוטה וקטן, רבי יהודה מכשיר בקטן [**הקשו התוס'** קשה באיזה קטן מדובר, אי בלא הגיע לחינוך מאי טעמא דרבי יהודה דמכשיר, והא אמרינן ר"ה (כט.) כל שאינו מחויב בדבר אין מוציא אחרים ידי חובתן, ואי הגיע לחינוך מאי טעמא דרבנן דפסלי, והלא כל האחרים נמי אין חייבין אלא מדרבנן, וא"כ קשיא אמאי לא אמרינן דאתי דרבנן ומפיק דרבנן, דהכי נמי אמרינן (ברכות כ) דבן מברך לאביו אף על פי שהוא קטן ויוצא בברכתו, ומוקי לה התם כגון שאכל האב כזית או כביצה דהוי שיעורא דרבנן, ואתי קטן שחיובו דרבנן ומפיק האב שלא אכל אלא שיעורא דרבנן, ואמאי לא אמרינן כן במגילה, וכן בסוכה דף (לח) דאמר אין קטן מוציא בקריאת הלל ועונין אחריו מה שהן אומרים, מאי שנא מברכת המזון? **ותירצו וי"ל** דלעולם מיירי בקטן שהגיע לחינוך, ואפ"ה פסלו רבנן משום דמגילה ליכא חיובא אפילו בגדולים אלא מדרבנן, וקטן אין מחויב אלא מדרבנן אפילו בשאר מצות, ובגדול ליכא אלא חד דרבנן במגילה שהרי בשאר מצות הוא חייב דאורייתא, ולא אתי תרי דרבנן ומפיק חד דרבנן, אבל ההיא דבהמ"ז מיירי שהקטן אכל כדי שביעה דהוי חיובא דאורייתא וליכא אלא חד דרבנן, ומפיק האב שלא אכל אלא שיעורא דרבנן. **ומ"מ קשיא** דקאמרינן דרב ששת ורב יוסף אמרי אגדתא בלילי פסחים ומוציאין האחרים משום דסברי מצה בזמן הזה דרבנן, ולפי מה שפירש' קשה היכי אתו אינהו דהוו תרי דרבנן דהא סומא פטור מלומר

האגדה ומפקי האחרים דחייבים מיהא דרבנן, וליכא בהו אלא חד דרבנן? **וי"ל** דסומא עדיף מקטן שהרי נתחייב כבר מדאורייתא לפני שנסתמא משא"כ בקטן].

מאן תנא חרש דיעבד נמי לא? **אמר רב מתנה** רבי יוסי היא, דתנן הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא, רבי יוסי אומר לא יצא. וממאי דרבי יוסי היא, ודיעבד נמי לא, דלמא רבי יהודה היא (**כתבו התוס'** משום דפסיק התם כרבי יהודה דחיק לאוקומי מתני' כוותיה) ולכתחלה הוא דלא, הא דיעבד שפיר דמי? לא סלקא דעתך, דקתני חרש דומיא דשוטה וקטן, מה שוטה וקטן דיעבד נמי לא, אף חרש דיעבד נמי לא. ודלמא הא כדאיתא והא כדאיתא? מדקתני סיפא רבי יהודה מכשיר בקטן, מכלל דרישא לאו רבי יהודה היא. דלמא כולה רבי יהודה היא, ותרי גווני קטן קתני לה, וחסורי מיחסרא והכי קתני הכל כשרין לקרות את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן, במה דברים אמורים בקטן שלא הגיע לחינוך (לחינוך מצות, כגון בן תשע ובן עשר) אבל בקטן שהגיע לחינוך אפילו לכתחלה, שרבי יהודה מכשיר בקטן.

במאי אוקימתא כרבי יהודה, ודיעבד. אלא הא דתני רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי חרש המדבר ואינו שומע תורם לכתחלה (ואף על פי שהוא צריך לברך, ואין אזניו שומעות הברכה שהוא מוציא מפיו) מני, אי רבי יהודה דיעבד אין לכתחלה לא, אי רבי יוסי דיעבד נמי לא? ואלא מאי רבי יהודה ואפילו לכתחלה (והאי דקא מיפלגי בדיעבד להודיעך כחו דרבי יוסי) אלא הא דתניא לא יברך אדם ברכת המזון בלבו (**הקשו התוס'** קשיא היכי מדמינן ברכת המזון לק"ש, בשלמא מגילה איכא למימר דסבר כמאן דאמר דצריך בק"ש השמעת אוזן וסבר דתקינו רבנן מגילה כעין דאורייתא, אבל ברכת המזון דהוי דאורייתא ולא כתיב ביה 'שמע' מנלן לתקן ביה דצריך שישמיע לאזנו? **ותירצו ויש לומר** דקים ליה דגמרינן ברכת המזון מקריאת שמע) ואם בירך יצא, מני, לא רבי יהודה ולא רבי יוסי. אי רבי יהודה אפילו לכתחלה, אי רבי יוסי אפילו דיעבד נמי לא? **[דף כ ע"א]** לעולם רבי יהודה, ואפילו לכתחלה (ומתניתין רבי יוסי היא, ואפילו דיעבד לא) ולא קשיא, הא (דתורם לכתחילה) דידיה, הא (דברכת המזון) דרביה (משמו של רבי אלעזר בן עזריה אמרה, שצריך להשמיע, והאי לישנא משמע לכתחילה, אבל דיעבד יצא) **דתניא** רבי יהודה אומר משום רבי אלעזר בן עזריה הקורא את שמע צריך שישמיע לאזנו, שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, השמע לאזניך מה שאתה מוציא מפיך. רבי מאיר אומר אשר אנכי מצוך היום על לבבך אחר כוונת הלב הן הן הדברים. השתא דאתית להכי (לאשמועינן הא פלוגתא דרבי יהודה ורבי מאיר) אפילו תימא רבי יהודה (דאמר בקריאת שמע יצא, דיעבד אין, לכתחילה לא) כרביה סבירא ליה. והא דתני יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי רבי מאיר היא. **פסק הש"ע** אחד הקורא ואחד השומע מן הקורא, יצא ידי חובתו, והוא שישמע ממי שהוא חייב בקריאתה. לפיכך אם היה הקורא חרש או קטן או שוטה, השומע ממנו לא יצא

או"ח (תרפט,ב). **הרי"ף והרא"ש** העתיקו את המשנה כצורתה שחרש (מדבר ואינו שומע) לא יצא ידי חובתו, והגמ' כאן העמידה דעה זו כר' יוסי. **וא"כ הדבר תמוה** שהרי לעניין ק"ש וכו' פוסקים כר' יהודה שבדיעבד לא השמיע לאוזנו יצא? **הב"י תירץ** 'אית לן למימר דסבירא ליה דמגילה שאני דבעינן בה פרסומי ניסא, וכל שלא השמיע לאזנו ליכא פרסומי ניסא, ומכל מקום הדבר דחוק כיון דחזינן דתלמודא משמע ליה דמגילה וקריאת שמע שוים הם מנין לנו לחלק ביניהן'. ומ"מ מהא דבש"ע כתב 'שחרש לא יצא' משמע שאף שהדבר מוקשה, כן ההלכה. **הט"ז** מסביר שבאמת, אדם שלא השמיע לאוזנו בדיעבד יצא, וכל החומרא רק בחרש כיוון שאינו בר שמיעה (מפורש ללא כב"י, ובפשטות אין כן משמעות הסוגיא). **מ"מ כל זה לדעת ש"ע, אבל דעת ב"ח, מג"א ועוד...** לפסוק כר' יהודה שבדיעבד יצא (תוכן דברים הללו מופיעים במ"ב ובשעה"צ).

איתא במשנה 'רבי יהודה מכשיר בקטן' **דתניא** אמר רבי יהודה קטן הייתי וקריתיה למעלה מרבי טרפון וזקנים בלוד. אמרו לו אין מביאין ראיה מן הקטן [**הקשה התוס' רי"ד** הא אמרינן (כתובות כה.) דבמילי דרבנן, נאמנין להעיד בגודלן על מה שראו בקוטנן? **ותירץ** דכיון דלמגילה יש רמז מן התורה, כדאמרינן לעיל (ז.) דבר תורה היא, לא מהני] **תניא** אמר רבי קטן הייתי וקריתיה

למעלה מרבי יהודה. אמרו לו אין מביאין ראיה מן המתיר (רבי יהודה שקרית לפניו הוא המתיר את הקטן, ואין לך להביא ראיה ממנו, שהרי רבים חולקין עליו). ולימרו ליה אין מביאין ראיה מן הקטן? חדא ועוד קאמרו ליה חדא דקטן היית, ועוד אפילו גדול היית אין מביאין ראיה מן המתיר. **ראינו את ההלכה** בפסקה הקודמת, שקטן לא מוציא י"ח את הגדול בקריאת מגילה, וא"כ הביאור שחד דרבנן לא מוציא תרי דרבנן. אמנם (בסימן תרע"ה הלכות חנוכה ס"ג) הביא **בדעת יש אומרים** כדעת העיטור שכן מוציא. ולכאו' נפק"מ לשעת הדחק, שבאופן שאין גדול, ודאי שקטן יקרא, שלפחות לדעה זו יצאו י"ח.

משנה אין קורין את המגילה, ולא מלין, ולא טובלין (משיגיע שביעי לזב ולטמא מת, אין אומרים משחשיכה בכניסת שביעי ראוי לטבול, אף על גב דלילה תחילת יום היא, הכא יום בעינן, אבל משעבר היום מותר לטבול בלילה) ולא מזין (אלא ביום **הקשו התוס' קשיא** דהתנן במסכת פרה (יב,יא) אין טובלין האזוב בלילה, אבל האדם עצמו טובל בלילה ומזין עליו ביום, והכא אמרינן דצריך לטבול ביום? **ופר"ת** דשתי טבילות הן אחת לפני ההזאה כדי לקבל ההזאה ואותה הויא בלילה כדתנן יבמות (מו) ואחת לאחר ההזאה והיינו ההיא דכתיבא בקרא וההיא הויא ביממא... **אך הקשו התוס'** על איזה טבילה משתי הטבילות אמרה המשנה, אם הטבילה שלפני ההזאה הרי כשרה בלילה, ואם הטבילה שלאחר ההזאה מדוע צריך היקש טבילה להזאה למעט שאין טובלים בלילה, הלא די שיש פסוק שההזאה ביום, וממילא גם הטבילה שלאחריה ביום? **ולכן נראה פירוש ריב"א** שהכא מיירי בטבילת אזוב שהיא ביום, ולא טבילת אדם. **עוד הקשו התוס'** קשה לר"י דהא איתא ביומא (פח.) הזב והזבה וטמא מת טבילתן ביום... ופשיטא דהיינו ביום שלאחר ההזאה, דאי לפני ההזאה היאך מותר לטבול ביום הכפורים, אי משום דטבילה בזמנה מצוה מכל מקום ההזאה הויא שבות כדאמר (פסחים סה) והיאך יכול לעשות, ואם תפרש שהזה מאתמול ועכשיו הוא טובל בשמיני אין זו טבילה בזמנה ולא דהיא יום הכפורים **וצ"ל** שקיבל ההזאה מקטן או בשוגג או שעבר והזה) וכן שומרת יום כנגד יום לא תטבול, עד שתנץ החמה (שיצא מספק לילה). וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר (דמעלות השחר יממא הוא אבל לפי שאין הכל בקיאין בו צריכין להמתין עד הנץ החמה).

מנלן (דכל היום כשר לקריאת המגילה)? דאמר קרא 'והימים האלה נזכרים ונעשים' ביום אין, בלילה לא. לימא תיהוי תיובתא דרבי יהושע בן לוי, דאמר חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום? כי קתני אדיום.

'ולא מלין' דכתיב <u>וביום</u> השמיני ימול (**הקשו התוס'** קשיא דבשבת (קלב.) דריש מ'וביום השמיני' לומר שמלין אפילו בשבת, 'ומבן שמונת <u>ימים</u>' דריש ולא בלילה? **וי"ל** דהכא מייתי הדרשה הפשוטה יותר וכעי"ז במו"ק (ח.). **והקשה ה"ר אפרים** כיון דמילה אינה בלילה, אם כן הויא מצות עשה שהזמן גרמא שהנשים פטורות ממנה, וא"כ קשיא למה בקדושין (כט.) מביאם קרא ד'אותו' לומר דאשה אינה חייבת למול? **ותירצו ב' תירוצים א. י"ל** דאי לאו 'אותו' הוה אמינא דהאי דנשים פטורות ממצות עשה שהזמן גרמא, היינו היכא דליכא כרת דומיא דמצה ושמחה והקהל דלית בהו כרת ומנייהו ממעטינן נשים, אבל מילה שיש בה כרת, ונכרתו עליה שלש עשרה בריתות, הוה אמינא דמחייב בהו נשים למול את בנייהו. **ב.** הדרשה באה למעט נשים ממילה שלא בזמנה, וכמ"ד דנוהגין בין ביום בין בלילה).

'ולא טובלין ולא מזין' דכתיב והזה הטהר על הטמא... ביום השביעי, ואיתקש טבילה להזיה (דכתיב בסיפיה ורחץ במים **הסביר רש"י** אף שפסוק זה עוסק בטמא מת הוא הדין לזב וזבה).

'וכן שומרת יום כנגד יום לא תטבול עד שתנץ החמה וכו'. פשיטא, מאי שנא שומרת יום כנגד יום (לאחר שכלה שבעה ימי נדה, נכנסין אחד עשר יום הקרויין ימי זיבה, שאם תראה בהן שלשה ימים רצופין הרי היא זבה, וטעונה ספירת שבעה וקרבן, ואם תראה יום או יומים שומרת יום למחרת וטובלת) מכל חייבי טבילות (**הסבירו התוס'** אי 'ולא טובלין' דלעיל מיירי בטבילת אדם אתי שפיר, דבעי מאי שנא שהזכיר טבילת שומרת יום כנגד יום בפני עצמה, אבל אי איירי 'ולא טובלין' דלעיל בטבילת אזוב, צריך לפרש הכי מאי שנא שהזכיר שומרת יום לומר שהיא ביום מכל שאר חייבי טבילות)? איצטריך, סלקא דעתך אמינא תיהוי (הך ראיה של זבה) כראיה ראשונה של זב, וראיה ראשונה של זב איתקש לבעל קרי דכתיב זאת תורת הזב (היינו ראיה ראשונה) ואשר תצא ממנו שכבת זרע (היינו בעל קרי) מה בעל קרי טובל ביום, האי (זבה) נמי ליטבול ביומיה (ביום הראיה, וכיון שא"א לומר כן...) דהא (זבה) ביממא (דראיה)

לא מצי טבלה, דכתיב כל ימי זובה כמשכב נדתה יהיה לה [ודרשינן בנדה (עג) 'יהיה לה' למד שסופרת אחד לאחד, דהיינו שצריכה לשמור יום אחד כנגד יום הראיה, א"כ...] בליליא (יום שאחריו) מיהת ליעביד מקצת שימור, ותטבול. קא משמע לן כיון דבעיא ספירה (דספירת יום כנגד יום, דוגמת ספירת שבעה היא) **[דף כ ע"ב]** ספירה ביממא היא.

איתא במשנה 'וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר' מנהני מילי? אמר רבא דאמר קרא 'ויקרא אלהים לאור יום' למאיר ובא קראו יום. אלא מעתה, 'ולחשך קרא לילה', למחשיך ובא (ר"ל מהשקיעה) קרא לילה, הא קיימא לן דעד צאת הכוכבים לאו לילה הוא (**הקשו התוס'** ואם תאמר כיון דקיי"ל דבצאה"כ הוי ליליא, א"כ אמאי פליגי ר' יוסי ור' יהודה (בשבת לד) בשיעור זמן בין השמשות, שיאמרו שכל זמן שאין כוכבים אינו לילה? **וי"ל** דאף בשיעור צאה"כ יש חילוק שיש כוכבים גדולים שנראין ביום, ולכן שייך להסתפק מתי מתחיל הלילה)? **אלא** אמר רבי זירא, מהכא 'ואנחנו עשים במלאכה וחצים מחזיקים ברמחים מעלות השחר עד צאת הכוכבים', ואומר 'והיו לנו הלילה משמר והיום מלאכה'. מאי ואומר? וכי תימא משעלה עמוד השחר לאו יממא, ומכי ערבא שמשא ליליא, ואינהו מקדמי (מקדימין) ומחשכי (מעריבין) ת"ש והיו לנו הלילה משמר והיום מלאכה (שמע מינה כל זמן שעסוקים במלאכה קרי יום, ולא קדמותא וחשכותא. **הקשו התוס'** קשיא דהא אמרינן בברכות (ב) גבי צאת הכוכבים לילה הוא ואף על פי שאין ראיה לדבר זכר לדבר דכתיב והיה לנו הלילה למשמר, ואמאי לא הוי ראייה גמורה כדמפקינן הכא מקרא? **ויש לומר** דהתם בעי לאסוקי דזמן שכיבה דגבי ק"ש הוי צאה"כ, ומש"ה קאמרינן התם דאין זו ראייה גמורה, דנהי דהוי לילה באותה שעה, מ"מ, לא הוי זמן שכיבה לכל אדם).

משנה כל היום כשר לקריאת המגילה (אף על גב דקיימא לן זריזין מקדימין למצות, דכתיב וישכם אברהם בבקר אפילו הכי כשר כל היום) ולקריאת ההלל, ולתקיעת שופר, ולנטילת לולב, ולתפלת המוספין, ולמוספין, ולוידוי הפרים [פר העלם דבר של צבור, ופר כהן משיח, שמתודין עליו חטא שהביאוהו עליו, כדאמרינן יומא (לו:)] ולוידוי מעשר, ולוידוי יום הכפורים, לסמיכה, לשחיטה, לתנופה, להגשה, לקמיצה, ולהקטרה, למליקה (של עוף), ולקבלה (לקבלת הדם), ולהזיה (לזריקת הדם, והזיית פרים הנשרפין וחטאות הפנימיות שהיא זריקה שלהן) ולהשקיית סוטה, ולעריפת העגלה, ולטהרת המצורע. כל הלילה כשר לקצירת העומר, ולהקטר חלבים ואברים. זה הכלל דבר שמצותו ביום כשר כל היום. דבר שמצותו בלילה כשר כל הלילה.

מנלן (מקרא מגילה ביום)? דאמר קרא והימים האלה נזכרים ונעשים. 'לקריאת ההלל' דכתיב ממזרח שמש עד מבואו **רב יוסף** אומר 'זה היום עשה ה', 'ולנטילת לולב' דכתיב ולקחתם לכם ביום הראשון. 'ולתקיעת שופר' דכתיב יום תרועה יהיה לכם. 'ולמוספין' דכתיב דבר יום ביומו. 'ולתפלת המוספין' כמוספין שויוה רבנן, 'ולוידוי פרים' דיליף כפרה כפרה מיום הכפורים, דתניא גבי יום הכפורים 'וכפר בעדו ובעד ביתו' בכפרת דברים (וידוי) הכתוב מדבר, וכפרה ביממא הוא, דכתיב 'ביום הזה יכפר עליכם' (אלמא כפרתו ביום).

'ולוידוי מעשר' דכתיב ואמרת לפני ה' אלהיך בערתי הקדש מן הבית, וסמיך ליה היום הזה ה' אלהיך מצוך. 'לסמיכה ולשחיטה' דכתיב וסמך ושחט, וכתיב בה בשחיטה ביום זבחכם. 'ולתנופה' דכתיב ביום הניפכם את העמר. 'ולהגשה' דאיתקש לתנופה, דכתיב ולקח הכהן מיד האשה את מנחת הקנאת והניף... והקריב (והקרבה היא הגשה, דאי אפשר לומר הך הקרבה היא הקטרת הקומץ דהא כתיב בתריה וקמץ והקטיר, ומה היא הגשה מגיש את המנחה ומגיעה בקרן מערבית דרומית של מזבח כנגד חודה של קרן, ואחר כך קומץ).

'ולמליקה ולקמיצה ולהקטרה (בהקטרת קומץ קאמר, שהיא במנחה כנגד זריקת דם בזבחים, ואינה כשרה אלא ביום, אבל הקטר חלבים ואברים תנן במתניתין דכשרים כל הלילה) ולהזיה' דכתיב ביום צותו את בני ישראל (להקריב את קרבניהם, וכל הני הקרבת הקרבן נינהו **כתבו התוס'** אבל

שחיטה לא מפקינן מהאי קרא דלאו עבודה היא שהרי כשרה בזר, וקרא משתעי בעבודה דכתיב להקריב את קרבניהם, וכן תנופה והגשה שבמנחה אין צריך בהו כהן כיון שהן לפני הקמיצה).

'ולהשקית סוטה' **אתיא תורה תורה, כתיב הכא ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת, וכתיב התם על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט [דף כא ע"א] מה משפט ביום** (דכתיב והיה ביום הנחילו את בניו) אף כאן ביום.

'ולעריפת העגלה', אמרי דבי רבי ינאי כפרה **כתיב בה כקדשים** (והקרבת קדשים, הא ילפינן לעיל דביום היא). 'ולטהרת מצורע (בצפרים ועץ ארז ואזוב ושני תולעת)' **דכתיב זאת תהיה תורת המצרע ביום טהרתו.**

איתא במשנה 'כל הלילה כשר לקצירת העומר' (**כתבו התוס'** אומר ר"ת שאם שכח לברך בלילה לא יברך ביום כדמשמע בהאי סתמא דמתניתין, דנהי דאיכא סתמא במנחות (עא.) דתני נקצר ביום כשר בדיעבד, מ"מ הלכה כמשנתנו משום ששונה הלכות פסוקות. **ועוד נראה** דאפי' למאן דמכשר קצירת העומר ביום בדיעבד, מודה הוא גבי ספירה דאין לברך ביום משום דשנה עליה הכתוב לעכב דכתיב 'תמימות' ואין אתה מוצא תמימות אלא כשאתה מונה בלילה. **ובה"ג כתב** אם שכח לברך בלילה ימנה למחרת ביום בלא ברכה (ולילה אח"כ ימנה בברכה, דלא כר"ת) וכן הלכה, אבל אם שכח לילה ויום לא ימנה עוד בברכה דבעינן תמימות וליכא. **ואחר** שבירך על הספירה אומר יה"ר שיבנה וכו' מה שאין כן בתקיעת שופר ולולב, והיינו טעמא לפי שאין הספירה אלא הזכרה לבנין ביהמ"ק אבל לשופר ולולב יש עשיה)...' **דאמר מר קצירה וספירה בלילה, והבאה ביום** (ויליף לה במנחות מקראי).

'ולהקטר חלבים ואברים' **דכתיב** (על מוקדה על המזבח) **כל הלילה עד הבקר** [**כתבו התוס'** והיינו דוקא שנתעכלו האברים קודם חצות ששלטה בהן האור, אבל אם לא משלה בהן אין להמשיך להקטירן אחר חצות כדאמר (יומא כ)].

איתא במשנה 'זה הכלל דבר שמצותו ביום כשר כל היום' **זה הכלל לאתויי מאי? לאתויי סידור בזיכין וסלוק בזיכין** (**הסביר הריטב"א** לא נקט סידור וסילוק הלחם, היינו משום דפשיטא מלתא דכי הדדי נינהו, ולאשמועינן, דאפילו סידור בזיכין שלא בזמנו פוסל) **וכרבי יוסי** (דאמר במסכת מנחות **אפילו סילק את הישנה שחרית וסידר את החדשה ערבית** (**הסביר הרש"ש** נראה לפרש דהאי ערבית אינה משתחשך אלא לפנות היום, דהא כתיב 'ביום השבת יערכנו', גם המשנה לא אמרה אלא דכשר כל היום) **אף זו היתה תמיד, ומהו תמיד שלא ילין שולחן בלא לחם, אבל לרבנן טפחו של זה מסדר בצד טפחו של מסלק). דתניא, רבי יוסי אומר סילק את הישנה שחרית וסידר את החדשה ערבית אין בכך כלום. ומה אני מקיים לפני תמיד שלא יהא שולחן בלא לחם.**

איתא במשנה 'דבר שמצותו בלילה כשר כל הלילה' **לאתויי מאי? לאתויי אכילת פסחים, ודלא כראב"ע. דתניא** ואכלו את הבשר בלילה הזה, אמר ראב"ע נאמר כאן בלילה הזה ונאמר להלן ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה, מה להלן עד חצות אף כאן עד חצות [**כתבו התוס'** נראה דהלכה כראב"ע דהא איכא סתמא בפסחים (קכ) דקאי כוותיה, דתנן הפסח אחר חצות מטמא את הידים, וכן משנה בזבחים (נו), וסתמא בברכות (ט.). וא"כ צריך למהר לאכול מצה בלילי פסחים קודם חצות, ואפילו מצה של אפיקומן, שהרי חיוב מצה בזמן הזה הוה דאורייתא, אבל בהלל של אחר אפיקומן אין להחמיר כל כך שהרי מדרבנן הוא]. **פסק הש"ע לאחר גמר כל הסעודה אוכלים ממצה השמורה תחת המפה כזית כל אחד, זכר לפסח הנאכל על השובע, ויאכלנו בהסיבה ולא יברך עליו, ויהא זהיר לאכלו קודם חצות** (**מ"ב** שכיון שהוא זכר לפסח צריך לאכלו בזמן פסח, והפסח אינו נאכל אלא עד חצות וכ"ש כזית הראשון שמברכין עליו על אכילת מצה שצריך ליזהר מאד שלא לאחרו עד חצות, ובדיעבד אם איחר מסתפקים הראשונים אם יצא ידי חובתו, וע"כ יאכלנו ולא יברך עליו על אכילת מצה, וגם מרור אף שהוא מדרבנן יזהר לאכלו קודם חצות ואם איחר יאכלנו בלא ברכה) (**הגה ויקדים עצמו שגם ההלל יקרא קודם חצות**) או"ח (תעז,א). **כתב ביאו"ה** יש פלוגתא בין הראשונים אם הלכה כראב"ע משום דיש הרבה סתמי משנה כוותיה, או כר"ע משום דהלכה כר"ע מחבירו. **ודעת** הרמב"ם, והמ"מ, ובעל העיטור, ואו"ז בשם הר"י מקורבי"ל, לפסוק דזמן אכילת מצה כל הלילה וי"א דגם דעת הרי"ף כן **אכן** יש הרבה מגדולי הראשונים דס"ל דלאחר חצות לא יצא ידי חובתו והם הר"ח, והסמ"ג בשם הר"י בעל התוספות, המרדכי, ורבינו ירוחם, והאור

זרוע. **והרוקח** והרא"ש והרשב"א והר"ן מסתפקים בזה, וכתבו דע"כ יש ליזהר שלא לאחר יותר מחצות. **ויש מהראשונים** שכתבו דאפילו לר"ע הוא רק לענין דאורייתא אבל משום הרחקה מודה דאסור לכתחלה לאחר יותר מחצות וכ"כ הגר"א בביאורו. **והנה** משום זה החליטו הרבה אחרונים דאף דבודאי חייב לאכול מצה אף כשאיחר לאחר חצות דשמא הלכה דמן התורה זמנו כל הלילה עכ"פ לא יברך על אכילת מצה דסב"ל.

פרק הקורא עומד

משנה הקורא את המגילה (אם רצה) עומד (אם רצה) יושב, קראה אחד, קראוה שנים (**רש"י גרס במשנה** יחד) יצאו (ולא אמרינן, אין שני קולות נשמעין כאחד). מקום שנהגו לברך יברך, ושלא לברך לא יברך (אין צריך לברך). בשני וחמישי, בשבת במנחה (**פירש רש"י** כך תיקן עזרא כדאי' בב"ק פב. **תמה הברכי יוסף**, הא במס' בב"ק מסקינן, דמשה תיקן קריאת התורה, ועזרא רק תקן שיקראו ג' גברי י' פסוקין) קורין שלשה (כהן ולוי וישראל) אין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהן (שלא יקשה לצבור, מפני שהן ימי מלאכה, ושבת במנחה סמוך לחשיכה הוא, שהרי כל היום היו רגילין לדרוש) ואין מפטירין בנביא [משום האי טעמא גופיה **הקשו התוס'** קשיא לר"ת איהך כתוב שאין מפטירין במנחה בשבת, והרי בשבת (כד.) הובאת מימרא שאלמלא שבת לא היו מפטירין בנביא במנחה ביום טוב שחל להיות בשבת **ותירצו** וצריך לומר דהכוונה בזה למה שנהגו לקרות בכתובים לאחר מנחה בשבת כדאמרינן (שבת קטז) (לומנס הרשב"ם הסביל כפשוטו, והיינו שהיו מקומות שנהגו להפטיר במנחה בשבת, והשמיע הגמלא שביו"ט אין עושין כן). **עוד כתבו** הטעם שמפטיר במנחה בתענית ולא בשחרית משום דכתיב בה שמרו משפט ועשו צדקה, ואגרא דתעניתא צדקתא לעת ערב, ומש"ה נכון לאומרו בערב אחר שעשו צדקה]. הפותח והחותם בתורה מברך לפניה ולאחריה (**הסביר הר"ן הטעם הוא** דהיינו משום שכולה חדא מצוה היא **הקשו התוס'** קשיא אמאי תנא הך מילתא הכא במשנה ג' פעמים דהא בחד זימנא סגיא **ותירצו** שהיה סלק"ד לומר שכל שיש יותר עולים, יש יותר טעם לברך, ולכן כתבו שאין זה קשור למספר העולים). בראשי חדשים ובחוה"מ קורין ארבעה, אין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהן (בר"ח וחוה"מ נמי איכא ביטול מלאכה, דמלאכת דבר האבד מותרת) ואין מפטירין בנביא. הפותח והחותם בתורה מברך לפניה ולאחריה. זה הכלל כל שיש בו מוסף ואינו יום טוב קורין ארבעה. ביום טוב חמשה. ביום הכפורים ששה, בשבת שבעה. אין פוחתין מהן, אבל מוסיפין עליהן (**הרמב"ם הבין דקאי על הכל** היינו שגם ביו"ט מותר להוסיף **אמנם הר"ן** למד דקאי רק על שבת דדווקא בשבת מוסיפין, משום דליכא יומא דעדיף מיניה. **הרמ"א** או"ח רפ"ב ס"א הביא את ב' הדעות, **וסיכם** שנהגו באשכנז לא להוסיף מלבד בשמחת תורה שמוסיפין הרבה) ומפטירין בנביא. הפותח והחותם בתורה מברך לפניה ולאחריה.

תנא מה שאין כן בתורה (שאין קורין בתורה בצבור מיושב). מנהני מילי? **אמר רבי אבהו** דאמר קרא ואתה פה עמד עמדי, ואמר רבי אבהו אלמלא (**הקשו התוס'** קשיא שיש אלמלא שרוצה לומר 'אילו לא' כגון הכא ויש אלמלא שרוצה לומר 'אילו היה' ומאי שנא **ותירצו כשם ר"ת** דהיכא שיש 'א' בסוף אלמלא ביאורו 'אילו לא', והיכא שיש 'י' בסוף דכתיב אלמלי ביאורו 'אילו היה') מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, כביכול (נאמר בהקב"ה כבאדם) אף הקב"ה בעמידה. **פסק הש"ע א.** צריך לקרות מעומד (**מ"ב** הקריאה שקורין בצבור, וילפינן זה מדכתיב ואתה פה עמוד עמדי, משמע אפילו השי"ת המקרא למשה היה עומד כביכול, וא"כ כ"ש שכל ישראל היו עומדין מפני אימת הקב"ה הנותן אותה, ואמרינן עוד כשם שניתנה באימה כך אנו צריכין לנהוג בה באימה ומ"מ בדיעבד שקראה מיושב יצא וא"צ לחזור ולקרות) ואפילו לסמוך עצמו לכותל או לעמוד, אסור אלא אם כן הוא בעל בשר. (**הגה** וכן החזן הקורא צריך לעמוד עם הקורא) או"ח (קמא,א). **הב"י דקדק** מלשון רש"י שכתב 'שאין קורין בתורה בציבור מיושב' משמע דדוקא הקורא צריך לעמוד אבל לא שאר הציבור וכן נוהגים, אמנם מובא שהמהר"ם היה עומד בשעת קריאת התורה וכן נוהגים קצת אשכנזים וצרפתיים. **ב.** קורא אדם את המגילה בין עומד בין יושב, אבל לא יקרא בצבור, יושב, לכתחלה מפני כבוד הצבור או"ח (תרצ,א). מקורו של הש"ע 'לא יקרא בצבור יושב...' הוא מהרמב"ם. **הקרית מלך** (ר"ח קנייבסקי) **כתב** שמקורו של הרמב"ם בירושלמי רפ"ד דמגילה. **והביאו"ה** הסביר שמקורו מדברי המאירי שהוא מנהג שנהגו בו עם קדוש בענין זה. **כתב כה"ח סק"ה בשם מטה יהודה** שאם רצו הציבור למחול על כבודם רשאים, משאי"כ בקריאת התורה. **כתב הלכות חג בחג** שציבור קרי י' אנשים. **לעניין קריאת נשים, במ"ב** (דרשו) **כתבו שהגרש"א והגריש"א** שאין צריך לעמוד, שאין בזה כבוד ציבור.

ואמר רבי אבהו מנין לרב שלא ישב על גבי מטה וישנה לתלמידו על גבי קרקע (אלא או שניהם על גבי המטה או שניהם על גבי קרקע) שנאמר ואתה פה עמד עמדי. **פסק הש"ע** כיצד מלמדים, הרב יושב בראש והתלמידים לפניו מוקפים כעטרה, כדי שיהיו כולם רואים את הרב ושומעין דבריו. ולא ישב הרב על הכסא ותלמידיו על הקרקע, אלא או הכל על הארץ או הכל על הכסאות. (**הגה** וי"א דוקא כשהגיעו התלמידים לכלל סמיכה) יו"ד (רמו,ט).

תנו רבנן מימות משה ועד רבן גמליאל לא היו למדין תורה אלא מעומד, משמת רבן גמליאל ירד חולי לעולם והיו למדין תורה מיושב. והיינו דתנן משמת רבן גמליאל בטל כבוד תורה.

כתוב אחד אומר ואשב בהר, וכתוב אחד אומר ואנכי עמדתי בהר, **אמר רב** עומד ולומד (מפי הגבורה) יושב ושונה (שנית לבדו מה שלמד). **רבי חנינא אמר** לא עומד ולא יושב אלא שוחה. **רבי יוחנן אמר** אין ישיבה אלא לשון עכבה, שנאמר ותשבו בקדש ימים רבים. **רבא אמר** רכות (דברים רכים ונוחים, שאדם מהיר לשמען) מעומד, וקשות מיושב.

קראה אחד קראוה שנים יצאו וכו', [**דף כא ע"ב**] **תנא** מה שאין כן בתורה (שאין קורא אלא אחד. **הקשו התוס'** מכאן קשיא למה שפירש רבינו משולם בב"ב (טו.) 'שמונה פסוקים האחרונים שבתורה יחיד קורא אותן' פירוש שלא יקרא שליח צבור עמו, משמע ששאר התורה ש"צ קורא עם העולה. **וקשיא** שהרי בימיהם לא היה שליח צבור קורא עמהם כדאמר הכא, ועכשיו נמי לא התקינו שיקרא הש"צ אלא שלא לבייש מי שאין יודע לקרות **לכך נראה כמו שפירש רש"י** במנחות שהיחיד קורא את כל הח' פסוקים, ולא יעלו ב' עולים לפסוקים אלו). **פסק הש"ע** ...לא יקראו שנים... או"ח (קמא,ב).

תנו רבנן בתורה אחד קורא ואחד מתרגם, ובלבד שלא יהא אחד קורא ושנים מתרגמין (וכל שכן שאין שנים קורין, וטעמא משום דתרי קלי לא מישתמעי) ובנביא אחד קורא ושנים מתרגמין (שהתרגום אינו אלא להשמיע לנשים ועמי הארץ שאינן מכירין בלשון הקודש, והתרגום הוא לעז הבבליים, ובתרגום של תורה צריכין אנו לחזור שיהו מבינין את המצות, אבל בשל נביאים לא קפדי עלייהו כולי האי) ובלבד שלא יהו שנים קורין ושנים מתרגמין. ובהלל ובמגילה אפילו עשרה קורין (**כתב רש"י** לא גורסים 'ועשרה מתרגמין' שאין תרגום בכתובים' **אמנם התוס'** כתבו ובחנם מחקו דודאי יש תרגום אבל לא עשאו יהונתן אלא מימי התנאים נעשה) מאי טעמא? כיון דחביבה יהבי דעתייהו ושמעי (**כתבו הר"ן והרשב"א** דמהאי טעמא, קורין יחד אף לכתחילה. **אבל המאירי כתב** דמדתנן 'יצא' משמע דדווקא בדיעבד). **פסק הש"ע** אפילו שנים, ואפילו עשרה, יכולים לקרותה ביחד ויוצאים הם והשומעים מהם (**מ"ב** ולא אמרינן דתרי קלי לא משתמעי שפיר כדאמרינן לענין קה"ת ושארי דוכתי, דקריאה זו חביבה ביותר מפני הנס ויהיב דעתיה לשמוע היטב. וכיון שכן פשוט הוא באם מרגיש בעצמו שמבלבלים ליה הקולות ושא"א לו לשמוע כל התיבות בודאי לא יצא) או"ח (תרצ,ב). **ב.** בהלל, אפילו עשרה קורין כאחד (**מ"ב** דהלל חביבי להו משום זכרון הנס ויהבי דעתייהו ושמעי) או"ח (תפה,ב).

איתא במשנה 'מקום שנהגו לברך יברך' **אמר אביי** לא שנו אלא לאחריה, אבל לפניה מצוה לברך. דאמר שמואל כל המצות כולן מברך עליהן עובר (קודם) לעשייתן. מאי משמע דהאי עובר לישנא דאקדומי הוא? אמר רב נחמן בר יצחק, אמר קרא ויריץ אחימעץ דרך הככר ויעבר (ויקדים) את הכושי, אביי אמר מהכא והוא עבר לפניהם, ואיבעית אימא מהכא ויעבר מלכם לפניהם וה' בראשם.

לפניה מאי מברך? רב ששת מקטרזיא (מקום) איקלע לקמיה דרב אשי, ובריך מנ"ח (על מקרא מגילה, ושעשה נסים, ושהחיינו). לאחריה מאי מברך? בא"י אמ"ה הרב את ריבנו, והדן את דיננו, והנוקם את נקמתנו, והנפרע לנו מצרינו, והמשלם גמול לכל אויבי נפשנו, בא"י הנפרע לישראל מכל צריהם. **רבא אמר** האל המושיע. **אמר רב פפא** הלכך נימרינהו לתרוייהו ברוך אתה ה' הנפרע לישראל מכל צריהם האל המושיע. **פסק הש"ע א.** כל המצות מברך עליהם עובר

לעשייתן... או"ח (כה,ח). **ב.** הקורא את המגילה מברך לפניה ג' ברכות, על מקרא מגילה, ושעשה נסים, ושהחיינו. וביום אינו חוזר ומברך שהחיינו (**הגה** וי"א דאף ביום מברך שהחיינו, וכן נוהגין בכל מדינות אלו...) ולאחריה נוהגים לברך הרב את ריבנו... **הגה** ...ואין לברך אחריה אלא בצבור או"ח (תרצב,א) דברי הרמ"א **לברך ברכה אחרונה רק בציבור** מבוססים על או"ח בשם הירושלמי, **והגאון** כתב שאין ראיה משם דהירושלמי קאי על קריאת התורה. **ביאו"ח** סיכם, שלא כדאי לאומרו ביחיד, דכיוון דתלי במנהג, מי אמר שנתפשט לאומרו גם ביחיד **וכ"כ פמ"ג דסב"ל. הרדב"ז בדעת הבית יוסף ס"ל** דכיוון שהשמיט דברי האורחות חיים, ס"ל שלברך גם ביחיד **וכ"פ מאמ"ר. והבא"ח** כתב שכן ראוי בכל מקום, שהברכה יקרה. **וכתב כה"ח** שהכל תלוי במנהג, **והגרע"י כתב** דסב"ל, **והתהילה לדוד** כתב שהמנהג בירושלים לא לברך. * לעניין שהחיינו ביום הובא בדף ד.

איתא במשנה 'בשני ובחמישי, בשבת במנחה קורין שלשה...' הני שלשה כנגד מי? **אמר רב אסי** כנגד תורה נביאים וכתובים (**הקשו התוס'** שבדף כג. כתוב שקריאת התורה כנגד מה שמצינו בביהמ"ק שהיו שלושה שומרי הסף **ותירצו** שעיקר התקנה היא כנגד התנ"ך, וההוכחה לכך שמצינו שעם שומרי הסף היה גם סרים, בכל זאת לא ביארו שהקריאה של ד' קוראים היא כנגד ג' שומרי הסף והסרים) **רבא אמר כנגד** כהנים לוים וישראלים.

אלא הא דתני רב שימי אין פוחתין מעשרה פסוקין בבית הכנסת (**הקשו התוס'** וא"ת והרי פרשת עמלק דליכא אלא תשעה פסוקים **ותירצו וי"ל** דשאני פרשת עמלק שזו קריאה מענייני היום, ונפסק העניין מש"ה אין לחוש, דהכי נמי אמרינן לקמן (כג.) דאין מפטירין פחות מכ"א פסוקים והיכן שנגמר העניין קורין שפיר בפחות) **וידבר** (וידבר ה' אל משה לאמר, אף על פי שאין ללמוד ממנו כלום) עולה מן המנין. הני עשרה כנגד מי? **אמר רבי יהושע בן לוי** כנגד עשרה בטלנין שבבית הכנסת, **רב יוסף אמר** כנגד עשרת הדברות שנאמרו למשה בסיני. **ורבי יוחנן אמר** כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם. הי נינהו, ויאמר דבראשית (ר"ל י' פעמים ויאמר שנ' בבריאת העולם). הני תשעה הוו? בראשית נמי (דמשתעי בשמים ובארץ) מאמר

הוא (אף הן במאמר נבראו) דכתיב בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם. **פסק הש"ע** ביום שקורין ג', אין קורין פחות מי' פסוקים, וידבר עולה מן המנין. ואי סליק עניינא בבציר מי' פסוקים, כגון פרשת עמלק שאין בה אלא ט' פסוקים, שפיר דמי או"ח (קלז,א).

אמר רבא ראשון שקרא ארבעה משובח (והעולים השני והשלישי, קראו כל אחד ג' פסוקים) **שני** שקרא ארבעה משובח, שלישי שקרא ארבעה משובח. ראשון שקרא ארבעה משובח דתנן בשלש קופות של שלש סאין שבהן תורמין את הלשכה, והיה כתוב עליהן אב"ג, לידע איזו מהן נתרמה ראשון להקריב ממנה ראשון, שמצוה בראשון. אמצעי שקרא ארבעה משובח דתניא אל מול פני המנורה יאירו, מלמד שמצדד (כל הנרות) פניהם כלפי נר מערבי, ונר מערבי כלפי שכינה. ואמר רבי יוחנן מכאן שאמצעי משובח (למ"ד מנורה ממזרח למערב היתה עומדת ליכא ראיה) ואחרון שקרא ארבעה משובח משום מעלין בקדש ולא מורידין.

רב פפא איקלע לבי כנישתא דאבי גובר וקרא ראשון ארבעה ושבחיה רב פפא (ראשון מן שלשה שקרא ארבעה פסוקים משובח, וכן שני, וכן שלישי, אם לא עשה הראשון ועשה השני, או אם לא קראו לא הראשון ולא השני ארבעה פסוקים וקרא אותן השלישי משובח, ואם יש להן ריוח בפרשה וקראו כל אחד ארבעה פסוקים כולן משובחין **כתב המהרש"א** נראה דרב פפא ודאי נמי מודה דכל א' מהשלשה שקרא ד' משובח, אלא שאמר כשקרא הראשון ד' שבחיה מטעם דזריזין מקדימין למצוה והרי זה הראשון זריז להקדים עצמו לקרוא ארבע). **פסק הש"ע** אין קורין עם כל אחד פחות מג' פסוקים, שנים קורין ג' ג', ואחד קורא ד', ואיזה מהם שקורא ד' ה"ז משובח (**מ"ב** כלומר דמי שקרא יותר משובח יותר) או"ח (קלז,ב).

איתא במשנה 'אין פוחתין מהן ואין מוסיפין' **תנא** הפותח מברך לפניה, והחותם מברך לאחריה. והאידנא דכולהו מברכי לפניה ולאחריה, היינו טעמא, דתקינו רבנן גזירה משום הנכנסין (שאם יכנס אדם לבית הכנסת

אחר שבירך ראשון, ואם לא ישמע את האחרים מברכין, יאמר אין ברכה בתורה לפניה) ומשום היוצאין (ולא שמעו את החותם מברך לאחריה, והראשונים לא ברכו, יאמרו היוצאים אין ברכה בתורה לאחריה). **פסק השו"ע** כל הקוראים מברכים לפניה ולאחריה... או"ח (קלט,ד).

איתא במשנה 'בראשי חדשים ובחולו של מועד קורין ארבעה' **בעא מיניה עולא בר רב מרבא** פרשת ראש חודש כיצד קורין אותה (בארבעה בני אדם) צו את בני ישראל ואמרת אלהם את קרבני לחמי, דהויין תמניא פסוקי, היכי נעביד, ניקרי תרי תלתא תלתא פסוקין פשו להו תרי, ואין משיירין בפרשה פחות משלשה פסוקין (לקמן מפרש טעמא). ניקרי ארבעה ארבעה פשו להו שבעה. וביום השבת, הויין תרי, ובראשי חדשיכם, הויין חמשה, היכי נעביד, ניקרי תרי מהא וחד מהנך [דף כב ע"א] אין מתחילין בפרשה פחות משלשה פסוקים (**הקשו התוס'** וקשה על מנהג שלנו שאנו קורין בפרשת ויחל בתעניות והוא לסוף שני פסוקים מפרשה שלמעלה, וכן המפטיר ביום טוב בחול המועד דפסח שמתחיל מוהקרבתם שהוא לסוף שני פסוקים מראש הפרשה **ותירצו ויש לומר** דשאני אלו הפרשיות שהרי ידועות הן לעולם וליכא למטעי שקראו קודם ב' הפסוקים בנפרד. ומטעם זה העולה השלישי בר"ח קורא פרשת 'וביום השבת', אף שהיא פרשה של ב' פסוקים, ואין חוששים שכשיקרא הרביעי 'ובראשי חדשיכם' יחשבו הנכנסים שהשלישי קרא רק ב' פסוקים, ועוד ש'ביום השבת' ו'ובראשי חדשיכם' הם באותו עניין, וא"כ אין מקום לחשוב שהפסיק במכוון בסיום ב' פסוקים).

ליקרי תרי מהא ותלתא מהך פשו להו תרי?

אמר לו זו לא שמעתי, כיוצא בה שמעתי. **דתנן** (גבי מעמדות תנן ליה במסכת תענית) **ביום הראשון** (באחד בשבת) **בראשית**, ויהי רקיע, **ותני** עלה בראשית בשנים, יהי רקיע באחד. והוינן בה בשלמא יהי רקיע, באחד דתלתא פסוקי הוו, אלא בראשית בשנים, חמשה פסוקי הוו, ותניא הקורא בתורה לא יפחות משלשה פסוקים, **ואיתמר עלה** רב אמר דולג (השני חוזר ומתחיל פסוק שגמר בו שלפניו) **ושמואל אמר** פוסק (הראשון קורא חצי הפסוק השלישי, ופוסקו). רב אמר דולג, מאי טעמא לא אמר פוסק? קסבר כל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן ליה.

ושמואל אמר פסקינן ליה, והא אמר רבי חנניא קרא (**כתב רש"י במסכת תענית** שהיה בעל מקרא, ויודעה בגירסא, ובקי בטעמיה) **צער** גדול היה לי אצל רבי חנינא הגדול, ולא התיר לי לפסוק אלא לתינוקות של בית רבן, הואיל ולהתלמד עשויין? התם טעמא מאי משום דלא אפשר, הכא נמי לא אפשר.

ושמואל אמר פוסק, מאי טעמא לא אמר דולג? גזירה משום הנכנסין (שישמעו השני מתחיל פסוק זה, ויאמרו לא קרא ראשון אלא שנים) ומשום היוצאין (שישמעו את הראשון קורא שלשה, ויצאו מבית הכנסת ויאמרו לא יקרא השני אלא שנים).

מיתיבי פרשה של ששה פסוקים קורין אותה בשנים, ושל חמשה פסוקים ביחיד, קרא ראשון שלשה השני קורא שנים מפרשה זו ואחד מפרשה אחרת, ויש אומרים שלשה (מפרשה אחרת) לפי שאין מתחילין בפרשה פחות משלשה פסוקים. ואם איתא (קשה על השני שקרא שנים מפרשה זו...) **למאן דאמר דולג נדלוג** (היינו שיחזור על הפסוק האחרון שקרא קודמו ויסיים את הפרשה. **פירש רש"י** למאן דאמר פוסק ליכא למיפרך, דהא 'קרא ראשון שלשה' קתני, דאי אפשר עוד לחזור **הקשו התוס' על פירושו של רש"י** שהרי מאן דאמר פוסק אית ליה שפיר נמי דולג אי לאו גזירה משום הנכנסין והיוצאין, והכא נהי שאין אנו יכולין לתקן מה שעשו הראשונים שהטעו את היוצאים שיסברו שהבא אחריו לא יקרא אלא שני פסוקים, מכל מקום היה להם לתקן שלא יטעו הנכנסין לפי שמתחיל זה בשני פסוקים סמוך לפרשה **לכך נראה לפרש** דלמאן דאמר פוסק לא קשיא מידי דלדידיה תרצי שפיר שאני הכא היכא דלא אפשר אבל היכא דאפשר שלא לפסוק פשיטא שאין להפסיק, אבל למ"ד דולג תקשה)? **שאני התם, דאפשר בהכי** (לקרות מפרשה זו לאחריה, דהך מתניתא קיימא בשני ובחמישי, שהוא יכול לקרות מה שירצה, שהכל מענינו של יום **הקשו התוס'** קשיא היאך נהגו העולם בחולו של מועד של חג שקורא הרביעי כל מה שקראו השנים, והרי רואים כאן שלא התרנו לא

לדלוג ולא לפסוק אלא היכן שאי אפשר, וא"כ כאן היה צריך הקורא להמשיך לקרוא בפרשה שהוא מאותו עניין. **אמנם** בקריאה של פסח או שבועות **פשוט** שאם קרא אותו שלפני האחרון עד שני פסוקים מסוף הפרשה שבפסח או בעצרת שהאחרון יחזור על הפסוק האחרון, ולא יקרא שני פסוקים שהניח האחר וגם פסוק מפרשה של אחריה כיון דלא הוי מענינו של יום).

אמר רבי יהושע בן לוי הלכה כיש אומרים (שהשני יקרא שני פסוקים שנשארו, וג' פסוקים מפרשה הבאה, שאין מתחילין בפרשה פחות מג' פסוקים) **ואמר רבי יהושע בן לוי** כשם שאין מתחילין בפרשה פחות משלשה פסוקים (גזירה משום הנכנסין, שיהו סבורים לא קרא זה אלא שני פסוקים של התחלת פרשה זו, שהרי לא היו בבית הכנסת ולא שמעו שקרא מפרשה העליונה) כך אין משיירין בפרשה פחות משלשה פסוקים (משום היוצאין, שסבורין שהקורא אחריו של זה לא יקרא אלא שני פסוקים הנותרים). פשיטא, השתא ומה אתחלתא, דקא מקיל ת"ק מחמירי יש אומרים, שיור דמחמיר ת"ק (דתני ושל חמשה ביחיד, ולא אמרינן יקרא הראשון שלשה ויפסוק אם ירצה) לא כל שכן דמחמירי יש אומרים? מהו דתימא נכנסין שכיחי (לפיכך החמירו יש אומרים בהתחלה) יוצאין לא שכיחי דמנחי ספר תורה ונפקי, קמשמע לן. ות"ק מאי שנא שיורי דלא, משום יוצאין, אתחולי נמי גזירה משום הנכנסין? אמרי מאן דעייל שיולי שייל (כשישמע שקורא השני שלשה מקראות, והראשון לא קרא מפרשה זו אלא שנים, ישאל היאך קרא הראשון שני פסוקים ולא יותר ויאמרו לו שקרא מפרשה העליונה).

שלח ליה רבה בריה דרבא לרב יוסף הלכתא מאי (**פירש רש"י** בשל מעמדות דולג או פוסק **הקשה הרשב"א** א"כ הוי הלכתא למשיחא, שהרי מעמדות אינן נוהגין היום. והביא, דהגאונים פירשו, דמיירי אקריאת פרשת ר"ה)? שלח ליה הלכתא דולג, ואמצעי (השני) דולגן [**פירש רש"י** (קמי למעמדות) שאם לא ידלג יהא צריך להתחיל בפרשה פחות משלשה פסוקים, ואם יקרא שלשה מן השניה נמצא קוראה כולה **והגרעק"א** תמה עליו, הרי גם אם האמצעי דולג, יטעו ויאמרו שהראשון קרא ב' פסוקין, והכי הוה ליה לרש"י למימר, דכשאמצעי דולג, הרי שבקריאת הראשון עובר על אין משיירין בפרשה פחות מג' פסוקין, ובקריאת השני עובר על אין מתחילין בפרשה פחות מג' פסוקין. משא"כ אי הוה אמרינן דהשלישי דולג, דאז היה עובר גם הראשון וגם השני על אין משיירין, להכי טוב יותר שאמצעי דולג, דעדיף טפי לעבור פעם אחת על אין מתחילין ופעם על אין משיירין, מלעבור פעמיים על אין משיירין. ועיי"ש שהניח את דברי רש"י בצ"ע]. **פסק השו"ע א.**

הקורא בתורה לא ישייר בפרשה פחות מג' פסוקים, מפני היוצאים אז מבהכ"נ שיאמרו העולה אחריו לא יקרא אלא שני פסוקים הנשארים, וכן לא יתחיל בה פחות מג' פסוקים, מפני הנכנסים אז בבהכ"נ שיאמרו שלא קרא הראשון אלא ב' פסוקים. (**הגה** ואין חילוק בין פ' פתוחה לסתומה) או"ח (קלח). **ב.** וקורא הכהן ג' פסוקים שהם וידבר, צו, ואמרת. ולוי חוזר וקורא ואמרת וקורא את הכבש אחד, ועשירית האיפה. וישראל קורא עולת תמיד עד ובראשי חדשיכם. ורביעי קורא ובראשי חדשיכם, עד הסוף או"ח (תכג,ב). **פסק כהרשב"א** דההלכה קאי אר"ח.

איתא במשנה 'זה הכלל כל שיש בו מוסף...' **איבעיא להו** תענית צבור בכמה, ראש חדש ומועד דאיכא קרבן מוסף ארבעה, אבל הכא דליכא קרבן מוסף לא, או דלמא הכא נמי איכא מוסף תפלה [**פירש רש"י** תפלת עננו ברכה יתירא **אמנם המאירי הביא** דמוסף תפילה היינו תפלת נעילה, שהיה דרכן להתפלל נעילה בכל תענית צבור **אמנם** בתענית (כו) דחה הריטב"א פירוש זה]? **...ת"ש** דרב איקלע לבבל בתענית צבור, קם קרא בסיפרא, פתח בריך, חתים ולא בריך. נפול כולי עלמא אאנפייהו, ורב לא נפל על אפיה. מכדי רב בישראל קרא (שהרי רב לא היה לא כהן ולא לוי) מאי טעמא חתם ולא בריך, לאו משום דבעי למיקרי אחרינא בתריה? לא, רב בכהני קרא, דהא רב הונא קרי בכהני (כדאי' גיטין נט). בשלמא רב הונא קרי בכהני דהא אפילו רב אמי ורב אסי, דכהני חשיבי דארעא ישראל, מיכף כייפו ליה לרב הונא. אלא רב, הא איכא שמואל, דכהנא הוה ודבר עליה [נהוג היה להיות למעלה מרב כדאיתא (בב"ק פ.)]? שמואל נמי מיכף הוה כייף ליה לרב, ורב הוא דעבד ליה כבוד (להאי דאדבריה עליה כבוד הוה

עביד ליה, משום דלייטיה רב לשמואל דלא לוקמי בני כדאי' (שבת קח.)] וכי עביד ליה בפניו, שלא בפניו לא עביד ליה (ושמואל לא היה בבבל, אלא בנהרדעא). הכי נמי מסתברא דרב בכהני קרא, דאי סלקא דעתך בישראל קרא לפניה מאי טעמא בריך, לאחר תקנה, אי הכי לאחריה נמי לבריך? שאני היכא דיתיב רב, דמיעל עיילי [**דף כב ע"ב**] מיפק לא נפקי (הלכך, לפניה בריך גזירה משום הנכנסין כדאמרינן לעיל, לאחריה לא בריך דלא חייש ליוצאין).

ת"ש זה הכלל כל שיש בו ביטול מלאכה לעם (במה שהן מאחרין בבית הכנסת) כגון תענית צבור (שמותר במלאכה, רוב תענית צבור מותרין במלאכה, חוץ משל גשמים אמצעיים ואחרונים) ותשעה באב (נמי מותר במלאכה, אלא במקום שנהגו) קורין שלשה, ושאין בו ביטול מלאכה לעם, כגון ראשי חדשים (אין בו ביטול מלאכה כל כך, שאין הנשים עושות מלאכה בהן, ושמעתי מפי מורי הזקן זכרונו לברכה שניתנה להם מצוה זו בשביל שלא פירקו נזמיהן בעגל **ביארו התוס'** ומה שכתוב בחגיגה יח שר"ח מותר בעשיית מלאכה קאי הגברים) וחולו של מועד (ומועד נמי לאו ביטול מלאכה לעם, שהרי באין לבית הכנסת יותר מימות החול, לפי שאין עושין בו מלאכה אלא בדבר האבד) קורין ארבעה, שמע מינה.

אמר רב אשי והא אנן לא תנן הכי, זה הכלל כל יום שיש בו מוסף ואינו יום טוב קורין ארבעה, לאתויי מאי לאו לאתויי תענית ציבור ותשעה באב. ולרב אשי (דאמר זה הכלל דמתניתין לאתויי נמי תשעה באב, דאית ביה מוסף תפלת עננו) מתניתין מני, לא ת"ק ולא רבי יוסי. דתניא חל (ט' באב) להיות בשני ובחמישי קורין שלשה ומפטיר אחד. בשלישי וברביעי קורא אחד ומפטיר אחד (הקורא הוא הוי המפטיר) רבי יוסי אומר לעולם קורין שלשה ומפטיר אחד (חזינן דלכולי עלמא אין קורין ארבעה בט' באב)? ואלא קשיא זה הכלל? לא, לאתויי ראש חודש ומועד. הא בהדיא קתני לה בראשי חדשים ומועד קורין ארבעה? סימנא בעלמא יהיב (הא דהדר נקיט ליה בזה הכלל, סימנא יהיב לן) דלא תימא יום טוב וחולו של מועד כי הדדי נינהו, אלא נקוט האי כללא בידך כל דטפי ליה מילתא מחבריה (כל יום העודף דבר מחבירו) טפי ליה גברא יתירא. הלכך, בראש חודש ומועד דאיכא קרבן מוסף קורין ארבעה, ביום טוב דאסור בעשיית מלאכה חמשה, ביום הכפורים דענוש כרת ששה. שבת דאיכא איסור סקילה שבעה. **פסק הרמב"ם** כמה הן הקוראין, בשבת בשחרית קוראין שבעה, וביוה"כ ששה, ובימים טובים חמשה, אין פוחתין מהן אבל מוסיפין עליהם, בראשי חדשים ובחולו של מועד קורין ארבעה, בשבת וביום הכפורים במנחה, ובשני ובחמישי של כל השנה, ובחנוכה, ובפורים בשחרית, ובימי התענית בשחרית ובמנחה קורין שלשה אין פוחתין ממנין זה ואין מוסיפין עליהן תפילה (יב,טז). **פסק השו"ע** ר"ח מותר בעשיית מלאכה, והנשים שנוהגות שלא לעשות בו מלאכה הוא מנהג טוב (**ביאו"ה** הב"ח כתב שיטה אחרת בזה ולדבריו האי מנהג לאו לאחמורי אנשיא קאתי ולמונען ביום זה ממלאכה רק לאקולי, והיינו דהן בעצמן אם רוצין לעשות מלאכה אפילו מלאכה כבדה בודאי מותרות אלא דאין הבעל רשאי לכופן לעשות מלאכה, אכן מכל הפוסקים שהבאתי למעלה לא משמע כדבריו אלא דיש מצוה על הנשים למנוע בר"ח ממלאכה) (**הגה** ואם המנהג לעשות מקצת מלאכות ולא לעשות קצתן, אזלינן בתר המנהג) או"ח (תיז). **בשו"ת אורל"צ** ח"ג פ"א סיכם שעפ"י הרמ"א שמקורו בבית יוסף, יש מלאכות מותרות ויש אסורות, וכל זה עפ"י המנהג. והמנהג כיום שהנוהגות שלא לעשות מלאכה בראש חודש נוהגות שלא לעשות מלאכה שיש בה טורח, כגון כיבוס ותפירה ורקמה (וראה גם בספר נתיבי עם סימן תי"ז), אבל מלאכה שאין בה טורח, לא נהגו בה איסור. והנה לענין כיבוס שנהגו הנשים שלא לכבס, נראה דיש לומר דהיינו דוקא בכיבוס ביד דהוא טירחה יתירה, אבל כיבוס במכונה שאין בו טרחא אין בו מנהג איסור, ויש להקל בזה. ומכל מקום טוב במקום שאפשר שהאשה תסדר הכל במכונה ותאמר לבעלה או לאחר להפעיל את המכונה. והנה בכלל מלאכת הכיבוס הוא תליית הכביסה, ועל כן הנוהגות איסור בכיבוס, אין להן לתלות את הכביסה. ורק

לייבש במכונת ייבוש יש להתיר, וכמו שנתבאר לענין מכונת כביסה.

גופא רב איקלע לבבל בתענית צבור. קם קרא בספרא, פתח בריך, חתם ולא בריך. נפול כולי עלמא אאנפייהו ורב לא נפל על אנפיה. מאי טעמא רב לא נפיל על אפיה? רצפה של אבנים היתה, ותניא וְאֶבֶן מַשְׂכִּית לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם לְהִשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ, 'עליה' אי אתה משתחוה בארצכם, אבל אתה משתחוה על אבנים של בית המקדש, כדעולא דאמר לא אסרה תורה (בפסוק זה...) אלא רצפה של אבנים בלבד (שלא יעשו רצפת אבנים בבית הכנסת, דוגמת של מקדש **הביא המאירי**, דכתבו קצת האחרונים, דעצם עשיית רצפת אבנים בבית הכנסת אסורה ויש מתירין, אא"כ במקום שההשתחויה מצויה, דאז אסור). אי הכי מאי איריא רב, אפילו כולהו נמי? קמיה דרב הואי. וליזיל לגבי ציבורא, ולינפול על אפיה? לא בעי למיטרח ציבורא (שאם ילך יעמדו מפניו).

ואיבעית אימא רב פישוט ידים ורגלים הוה עביד (כשהיה נופל על פניו, ושאר הצבור לא היו עושין כן) וכדעולא דאמר עולא לא אסרה תורה אלא פישוט ידים ורגלים בלבד (**הקשו התוס'** וקשה וכי לא היה יודע דמצי לשנויי הכי שאין איסור של אבן משכית בלא פישוט ידים ורגלים **ותירצו וי"ל** דמעיקרא אסר ליה מדרבנן בלא פישוט ידים ורגלים ובסוף קאמר ואיבעית אימא אין אסור מדרבנן, ורב פישוט ידים ורגלים הוא דעביד דאסור מן התורה לעשות על רצפת אבנים. **ומיהו קשה** למה שסברה הגמ' בתירוץ הראשון שיש איסור באבן משכית מדרבנן אף בלא פישוט ידים ורגלים, דיש לתמוה על בתי כנסיות שלנו שיש בהן רצפה היאך נופל שליח צבור על פניו **ותירצו** ונראה לי דמצלי אצלויי ובהכי שרי אף מדרב והכי נמי משמע בסמוך... כן פירש רב האי גאון). וליפול על אפיה ולא ליעביד פשוט ידים ורגלים? לא משני ממנהגיה (לא היה רוצה לשנות ממנהגו).

ואיבעית אימא אדם חשוב שאני (שאינו נופל על פניו) כדרבי אלעזר, דאמר אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו (**כתבו התוס'** בירושלמי מפרש היכא שמתפלל בעבור הצבור, אבל תפילה פרטית בינו לבין עצמו שפיר דמי) אלא אם כן נענה (בטוח

כב:

במעשיו שהוא נענה בתפלתו) כיהושע בן נון [**פירש רש"י** בתענית (יד) שאם לא יענה יחרפוהו **והמהרש"א** (שם) **הביא עוד טעם מהירושלמי** דהיישינן שמא לא יענה, ויתחלל שם שמים, שיאמרו שאין תוכו כברו, ועוד טעם כתב משום דמחזי כיוהרא) דכתיב וַיֹּאמֶר ה' אֶל־יְהוֹשֻׁעַ קָם לָךְ לָמָּה זֶּה אַתָּה נֹפֵל עַל־פָּנֶיךָ (אלמא, אין לו לעשות). **פסק הש"ע** אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו [**מ"ב** היינו כשהוא דרך קידה (כ"מ בגמ') ואפילו בלא פישוט ידים ורגלים, ואפילו לא היה שם רצפת אבנים דבשאר כל אדם שרי באדם חשוב אסור, ואם הוא מטה קצת על צדו אפי' על רצפת אבנים שרי דאין זה נפילה על פניו וכ"ש נפילת אפים שלנו שהוא רק הטיית הראש וכיסוי פנים בעלמא בודאי שרי] כשמתפלל על הצבור (**מ"ב** פי' ובפני הצבור דכסיפא ליה מילתא שמהרהרין שאין הגון ואין ראוי ליענות, אבל בביתו אפילו מתפלל על הציבור מותר, ואפילו בפני הציבור דוקא כשהוא לבדו נופל על פניו ואין הקהל נופלין עמו, דאם כל הקהל נופלין אזי אם אין ח"ו נענים אין גנאי כ"כ להאדם חשוב דלא עדיף הוא מכלל הציבור] **אא"כ** הוא בטוח שיענה כיהושע בן נון (**מ"ב** שאמר לו הקב"ה קום לך למה אתה נופל על פניך) (**הגה** וכן אסור לכל אדם ליפול על פניו בפשוט ידים ורגלים, אפי' אין שם אבן משכית, אבל אם נוטה קצת על צדו, מותר אם אין שם אבן משכית, וכן יעשו ביו"כ, כשנופלין על פניהם, אם יציעו שם עשבים כדי להפסיק בין הקרקע, וכן נוהגין) או"ח (קלא,ח). **כתב המ"ב הקדמה קצרה** כתוב בתורה 'ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחות עליה', דהיינו, אפי' כשמשתחוה לשמים על אבן משכית או על רצפת אבנים דחדא מילתא היא, וכתבו הפוסקים דאין אסור מן התורה כי אם כשיש תרתי לגריעותא דהיינו כשמשתחוה בפישוט ידים ורגלים וגם על רצפת אבנים דוקא, אבל דרך קידה דהיינו שנופל על אפיו על הרצפה בלא פישוט ידים ורגלים או אם הוא בפישוט ידים ורגלים שלא על רצפת אבנים אסור רק מדברי סופרים דגזרו קידה אטו השתחויה ושלא על הרצפה אטו רצפה, אבל אם היה תרתי למעליותא דהיינו דרך קידה בלא רצפת אבנים לא גזרו רבנן, וכן אם היה נופל דרך קידה על רצפת אבנים אך שלא היה קידה גמורה דהיינו שנטה קצת על צדו או אם היה בפישוט ידים ורגלים ושלא על הרצפה ונטה קצת על צדו דלא הוי פישוט ממש ג"כ מותר.

תנו רבנן קידה (האמורה בכל מקום אינה אלא...) על אפים, שנאמר ותקד בת שבע אפים

ארץ (**כתבו התוס'** לא מכח הקרא הוא מפיק לה דהא כתיב נמי 'אפים ארץ ישתחוו לך', אלא הכי גמיר ליה מרביה דגבי לשון קידה שייך אפים). כריעה על ברכים, וכן הוא אומר מכרע על ברכיו. השתחואה זו פישוט ידים ורגלים, שנאמר הבוא נבוא אני ואמך ואחיך להשתחות לך ארצה (משמע כולו שטוח ארצה) (**בשו"ת תורה לשמה סימן מח** נשאל שלכאורה באומרנו ב'עלינו לשבח' 'אנו משתחוים', הוי דובר שקר, שהרי השתחואה הוי פישוט ידים ורגלים' ותירץ הגם שההשתחויה היא בפישוט ידים ורגלים, עכ"ז הרכנת הגוף והראש היא בכלל השתחויה, כי היא באמת השתחויה במקצת, והשתחויה במקצת חשיבה השתחויה ואין זה שקר ח"ו).

לוי אחוי קידה קמיה דרבי ואיטלע (נועץ גודליו ונשען עליהם, ושוחה עד שנושק את הרצפה וזוקף, ומתוך שאינו יכול להשען על גודליו, ואין ידיו מסייעות אותו בזקיפתו וצריך להתאמץ במתניו ומתוך כך נצלע בבוקא דאטמא). והא קא גרמא ליה, והאמר רבי אלעזר לעולם אל יטיח אדם דברים כלפי מעלה (במסכת תענית עלית למרום ואין אתה משגיח על בניך) שהרי אדם גדול הטיח דברים כלפי מעלה ואיטלע, ומנו לוי? הא והא גרמא ליה (לפי שהטיח נתקלקל בשעת הסכנה).

אמר רב חייא בר אבין חזינא להו לאביי [**דף כג ע"א**] ורבא דמצלי אצלויי (**פירש רש"י** על צידיהן, ולא נופלין על פניהן ממש, לפי שאין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו **אבל הרא"ש מפרש** דקאי אדלעיל מיניה, היינו דכיון שיש איסור דרבנן להשתחוות אפי' בלי פישוט ידים ורגלים, לכן היו מטין על צידם).

איתא במשנה 'ביום טוב חמשה ביום הכפורים ששה...' מתניתין מני? לא רבי ישמעאל ולא רבי עקיבא **דתניא** ביום טוב חמשה וביום הכפורים ששה, ובשבת שבעה, אין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהן, דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר ביום טוב חמשה, וביום הכפורים שבעה, ובשבת ששה, אין פוחתין מהן אבל מוסיפין עליהן. מני, אי רבי ישמעאל קשיא תוספת, אי רבי עקיבא קשיא ששה ושבעה? **אמר רבא** תנא דבי רבי ישמעאל היא, דתנא דבי רבי ישמעאל ביום טוב חמשה, ביום הכפורים ששה, בשבת שבעה, אין פוחתין מהן אבל מוסיפין עליהן, דברי רבי ישמעאל. קשיא דרבי ישמעאל אדרבי ישמעאל? תרי תנאי אליבא דרבי ישמעאל.

מאן תנא להא דתניא ביום טוב מאחרין לבוא (**פירש רש"י** לבית הכנסת, שצריך לטרוח בסעודת יום טוב **העיר הר' יעקב שולביץ** ואף על גב דאיתא במס' ברכות (יד.) דאסור לאדם לעשות חפציו קודם שיתפלל, היינו דווקא בצרכי עצמו, אבל סעודת יום טוב חפצי שמים היא, ושרי. **כתב היעב"ץ** דאע"פ שאין הכנת הסעודה ממלאכת האנשים, ואם כן הרי האנשים אינם טורחין בסעודה, מ"מ, כיון דצריכין האנשים לשמור הבית בעוד נשותיהם עוסקות בצרכי סעודה, וגם צריכות הנשים סיוע מאנשיהם, להכי מאחרין לבוא) וממהרין לצאת (משום שמחת יום טוב), ביום הכפורים ממהרין לבוא ומאחרין לצאת, ובשבת ממהרין לבוא (שכבר תיקנו הכל מערב שבת, ויפה למהר ביאתן לקרות שמע כוותיקין) וממהרין לצאת (משום עונג שבת), לימא רבי עקיבא, דאית ליה גברא יתירא (בקריאת יום הכפורים, שקורין בו שבעה, ואילו בשבת קורין ששה, ולהכי מאחרין לצאת יותר מבשבת)? אפילו תימא רבי ישמעאל, דנפיש סידורא דיומא (סדר תפילת היום). **פסק הרמ"א** ונוהגים שבשבת מאחרין יותר לבא לבהכ"נ מבחול משום דבתמיד של ימות החול נאמר בבקר ואצל שבת נאמר וביום השבת דמשמע איחור [**מ"ב** ומ"מ צריכין ליזהר שלא לעבור זמן ק"ש. וברש"י (מגילה כ"ג) משמע שגם בשבת מצוה למהר לקרוא ק"ש כותיקין].

הני שלשה חמשה ושבעה (עולים לתורה) כנגד מי (**כתבו התוס'** אבל ששה של יוה"כ דיבר בו רק בהמשך. **הקשו התוס'** אמאי לא בעי מד' של ר"ח וחוה"מ כנגד מי **ותירצו** וי"ל דקים ליה דטעמא דמוסף חשיב להוסיף עולה אחד לתורה, אבל להוסיף כל כך עולים לתורה ביום טוב וביוה"כ ובשבת לא ס"ל משום כרת וסקילה, אי לא משכחינן כנגד מי)? פליגי בה רבי יצחק בר נחמני וחד דעמיה... **חד אמר** כנגד ברכת כהנים (שלשה תיבות בפסוק ראשון, וחמשה בפסוק שני, ושבעה בפסוק שלישי) וחד אמר כנגד שלשה שומרי הסף (בסוף ספר מלכים), חמשה מרואי פני המלך, שבעה רואי פני המלך (**פירש רש"י** שבעה הם, כדכתיב שבעת שרי פרס ומדי, ומהם

יש חמשה חשובים, כדכתיב בסוף מלכים, וכנגדן תיקנו אלו מעין דבר מלכות **הקשו התוס׳ על רש״י** קשיא לומר שתקנו חכמים כנגד ענינו של אחשורוש הרשע **לכך פירש ר״ת** שאלו אותן הכתובים בספר ירמיה)...

אמר ליה יעקב מינאה (**כתבו התוס׳** צריך לגרום ׳מצעה׳ שאם הוה מין לא היה מזכירו יעקב דהא כתיב שם רשעים ירקב) לרב יהודה הני ששה דיום הכפורים כנגד מי? אמר ליה כנגד ששה שעמדו מימינו של עזרא וששה משמאלו, שנאמר וַיַּעֲמֹד עֶזְרָא הַסֹּפֵר עַל־מִגְדַּל־עֵץ אֲשֶׁר עָשׂוּ לַדָּבָר וַיַּעֲמֹד אֶצְלוֹ מַתִּתְיָה וְשֶׁמַע וַעֲנָיָה וְאוּרִיָּה וְחִלְקִיָּה וּמַעֲשֵׂיָה עַל־יְמִינוֹ וּמִשְּׂמֹאלוֹ פְּדָיָה וּמִישָׁאֵל וּמַלְכִּיָּה וְחָשֻׁם וְחַשְׁבַּדָּנָה זְכַרְיָה מְשֻׁלָּם, הני שבעה הוו? היינו זכריה היינו משלם (**כתב המהרש״א** דאפשר דאמרינן הכי, משום דלא כתיב ״זכריה ומשולם״ דבכל השמות האחרים נקט ״ו׳ בשמות הנוספים) ואמאי קראו משלם, דמישלם בעובדיה (תמים במעשיו).

תנו רבנן הכל עולין למנין שבעה, ואפילו קטן ואפילו אשה (**כתבו הר״ן והריב״ש** דאשה וקטן מצטרפין למנין הקרואין, דווקא כשיש קרואין אחרים אנשים. אבל אין יכולין להיות כל הקרואין קטנים ונשים, וכתב בלבוש הטעם, דאינו כבוד הציבור). אבל אמרו חכמים אשה לא תקרא בתורה, מפני כבוד צבור. **פסק השל״ע** הכל עולים למנין שבעה, אפילו אשה וקטן שיודע למי מברכין, אבל אמרו חכמים אשה לא תקרא בצבור מפני כבוד הצבור (**הגה** ואלו דוקא מצטרפים למנין הקרואים, אבל לא שיהיו כולם נשים או קטנים) או״ח (רפב,ג). **כה״ח בשם האר״י** שלפי הקבלה שיעלה הקטן רק לעליית שביעי.

איבעיא להו מפטיר מהו שיעלה למנין שבעה? רב הונא ורבי ירמיה בר אבא, חד אמר עולה, וחד אמר אינו עולה (**כתבו התוס׳** פסק ר״ת דקיימא לן כמ״ד עולה. **ולכך אנו נוהגין** בתעניות במנחה, ובט״ב שהשלישי מפטיר, וכן ביום הכפורים במנחה, אבל בשבתות ובימים טובים וביום״כ שחרית, המפטיר לא הוי מן המנין דכיון שמותר להוסיף עליהם יכולין אנו לעשות מנהגינו אליבא דכולי עלמא, דאי הוי הלכה כמ״ד אין עולה עבדינן שפיר, ואפילו הוי נמי הלכה כמאן דאמר עולה׳ מ״מ אין להוש שהרי מותר להוסיף. **וחזן שטעה** וגמר כל הסדר של שבת כבר בעולה השישי, יחזור ויקרא העולה השביעי שוב את עליית השביעי, וכן אם הוא יום טוב וקרא כל המנין שהוא צריך ושכח לקרות בחובת היום יחזיר הספר תורה ויקרא אחר בחובת היום׳ ואחרון שקרא קודם הוי כמאן דליתיה. אבל בשבת של חנוכה או בר״ח של חנוכה אם לא קרא את הקריאה של חנוכה, אין צריך להוציא הספר שוב כדאיתא במדרש (לוינו לפנינו). **עוד כתבו** ימים שיש בהן קרבן מוסף גומר קדיש שלם קודם שיוציא ספר תורה, ובימים שאין בהן קרבן מוסף אומר רק חצי קדיש. **עוד כתבו** בשבת לא יקרא פחות מאחד ועשרים פסוקים לשבעה בני אדם כל חד וחד שלשה פסוקים, ובמנחה ובשני ובחמישי עשרה פסוקים ואם שכח ולא קרא כל כך יחזור ויקרא). מאן דאמר עולה דהא קרי, ומאן דאמר אינו עולה כדעולא דאמר, מפני מה המפטיר בנביא צריך שיקרא בתורה תחלה מפני כבוד תורה, וכיון דמשום כבוד תורה הוא (שלא יהא כבוד תורה וכבוד נביא שוה, וכיון דמשום כבוד תורה הוא ולא משום חובה) למנינא לא סליק.

מיתיבי המפטיר בנביא לא יפחות מעשרים ואחד פסוקים כנגד שבעה שקראו בתורה. ואם איתא (דאינו עולה מן המנין הוו להו שמונה שקראו בתורה) עשרים וארבעה הויין? כיון דמשום כבוד תורה הוא [**דף כג ע״ב**] כנגדו נמי לא בעי (**כתבו התוס׳** וקשיא לפי מנהגינו שאנו נוהגין בכל שבתות השנה שהמפטיר חוזר וקורא מה שקראו הראשונים, אם כן מאי קא משני כיון דמשום כבוד התורה הוא כנגדו נמי לא בעינן, אדרבה היה לו לומר כיון דאין קורא אלא מה שקראו הראשונים כנגדו לא בעינן, אלא שמע מינה דבימי התנאים היה המפטיר קורא מה שלא קראו הראשונים, והכי נמי משמע מדתקינו למ״ד עולה ג׳ פסוקים למפטיר בנביא כנגד מה שקרא בתורה א״כ שמע מינה שהוא קורא מה שלא קראו הראשונים. **וא״כ קשה** למה אין אנו נוהגין לעשות כן **ונראה** לפי שבימי החכמים לא היו אומרים קדיש בין אותן שקראו קודם המפטיר והמפטיר ולכך היה המפטיר מסיים, אבל אחר שנסדר הש״ס ותקנו לומר קדיש בין השבעה למפטיר להודיע שאינו ממנין השבעה, לכן חוזר על הפסוקים. **והר״ר אליהו הנהיג** את בני עירו שאפילו כשמוציאין שני ספרי תורות או שלשה נוהג מנהג זה שיקראו הראשונים הכל והמפטיר חוזר וקורא ממה שקראו הראשונים, וכן הנהיג רבינו משלם, וכן נוהגין עכשיו בכל צרפת ושינו את מנהג רש״י ורבותיו ור״ת. **והא שאין** מוציאין ב׳ ספרי תורות בכל השבתות לקרוא בשניה ׳וביום השבת׳ כמו שעושין ביום טוב, נראה לומר ג׳ טעמים **א.** לפי שאין בפרשה אלא שני פסוקים ואין

קורין בתורה פחות מג׳ פסוקים ואין להתחיל בפרשה שלמעלה או לסיים בפרשה שלמטה משום דלא הוי מענינו של יום. **ב.** לפי שצריך להפטיר בכל שבת מענינו של יום, ואי קרינן בשל שבת א״כ יהא צריך להפטיר בדסליק מיניה והיינו בשבת, וא״כ יהיו כל ההפטרות מענין אחד. **ג.** לפי שלעולם ביו״ט אין קורין בס״ת שני בקרבנות אלא בקורבנות שבאין לכפרה כדפירש (לא.), וקרבנות שבת אינן באין לכפרה ומש״ה אין קורין בהן).

מתקיף לה רבא והרי עלותיכם ספו, דלא הויין עשרין וחד, וקרינן? שאני התם דסליק עניינא. והיכא דלא סליק עניינא לא, והאמר רב שמואל בר אבא זמנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דרבי יוחנן, וכי הוה קרינן עשרה פסוקי אמר לן אפסיקו? מקום שיש תורגמן שאני (**פירש רש״י** שיש טורח לצבור **הר״ן פירש** דבהדי תרגום הוו עשרים פסוקים, ופסוק אחרון שחוזר וכופל אשורית קרי עשרים ואחת) **דתני רב תחליפא בר שמואל לא שנו אלא במקום שאין תורגמן** (**כתבו התוס׳** ועל זה אנו סומכין שאין אנו מתרגמין הפטרות שבכל ימות השנה וכן הפרשיות של כל השנה) **אבל מקום שיש תורגמן פוסק. פסק השו״ע נוהגים לקרות שבעה ולגמור עמהם הפרשה ואומר קדיש** (**מ״ב** הנה מן הדין קי״ל דמפטיר עולה למנין שבעה והיה יכול לגמור הפרשה דהיינו הסדרה עם המפטיר שהוא השביעי ואח״כ לומר קדיש, ואך כדי לצאת גם דעת האומר בגמרא דאין מפטיר עולה למנין שבעה, וע״כ מהנכון הוא לקרות שבעה קרואים קודם שמתחיל המפטיר, וכדי להודיע לכל שהמפטיר אינו ממנין העולים תקנו ג״כ שהנכון לכתחלה להפסיק בהקדיש בין קריאתו לקריאת שאר העולים וממילא מוכרח לגמור הסדרה מתחלה כדי שלא יפסיק בקדיש באמצע הקריאה ואח״כ לחזור עם המפטיר עכ״פ ג׳ פסוקים ממה שקרא השביעי או האחרון) **וחוזר וקורא עם המפטיר מה שקרא השביעי** [**הגה** וכן נוהגים ביום טוב שאין מפטיר ממנין הקרואים, אבל בחול שאסור להוסיף על מנין הקרואים, השלישי הוא מפטיר... ואומרים קדיש קודם שעולה המפטיר (**מ״ב** היינו בשבת אבל בחול שהמפטיר ממנין הקרואים אומרים קדיש אחר המפטיר) **ואין חילוק בזה בין הוסיפו על מנין הקרואים או לא ובין מוציאין ס״ת א׳ או ג׳**] או״ח (רפב,ד).

משנה אין פורסין על שמע (**פירש רש״י** מנין הבא לבית הכנסת לאחר שקראו הצבור את שמע, עומד אחד ואומר קדיש וברכו וברכה ראשונה שבקריאת שמע, פורסין לשון חצי הדבר **כתבו התוס׳** ור״ת פירש דבשבעה שלא שמעו עם שלש אחרים סגי, וה״נ איתא במס׳ סופרים רבותינו שבמערב אומרים בשבעה, ונותנים טעם לדבריהם דכתיב בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה׳ דאיכא שבע תיבות, וי״א אפילו בששה משום דברכו הוי הששי, ור״ת עצמו כתב בספר הישר בחמשה משום דליכא אלא חמש תיבות עד ברכו **וי״ל** אפילו בשלשה שלא שמעו והכי פירושו דקרא בפרוע פרעות בישראל שלא עשו מה שמוטל עליהם לעשות אז יתנדב העם לברך ה׳ וליכא אלא שלש תיבות עד בהתנדב, **ותלמידי רש״י פירשו משמו** דאפילו בשביל אחד שלא שמע יכולים הם לפרום על שמע, ואפילו אותו ששמע כבר יכול להוציא אותן שלא שמעו כמו שאנו רואים שליח צבור שאף על פי שהתפלל כבר השמונה עשרה ברכות בלחש חוזר ומתפלל בקול רם, ואף על פי שכולנו בקיאין עכשיו. מ״מ אין זה ראיה, כיון שביח׳ ברכות אם היה מתחילה מתפלל בקול רם, היה חשש שלא יספיקו הציבור להגיע עם הש״צ לקדוש ומודים, ולכן מתפלל בלחש וחוזר בקול רם, ואמנם ר״ת לא רצה לעשות זאת אפי׳ לעצמו. **עוד כתבו התוס׳** בירושלמי מפרש שאם התחילו בעשרה ויצאו מקצתן אפ״ה גומרין ועל היוצאים הוא אומר ועוזבי ה׳ יכלו, וכן הלכה) **ואין עוברין לפני התיבה** (**שליח צבור**) **ואין נושאין את כפיהם** (**הכהנים**) **ואין קורין בתורה** (**בצבור**) **ואין מפטירין בנביא, ואין עושין מעמד ומושב** (**למת, כשנושאין את המת לקוברו היו יושבין שבע פעמים לבכות את המת, והרוצה לסופדו יספוד, והכי תניא אין פוחתין משבעה מעמדות ומושבות למת, כגון עמדו יקרים עמודו, שבו יקרים שבו**) **ואין אומרים ברכת אבלים ותנחומי אבלים** [**כשחוזרין מן הקברות עומדין ומנחמין את האבל, ואין שורה פחותה מעשרה, במסכת** (סנהדרין יט.)], **וברכת חתנים, ואין מזמנין בשם** (נברך אלהינו) **פחות מעשרה, ובקרקעות** (**של הקדש, הבא לפדותן צריך...**) **תשעה וכהן, ואדם כיוצא בהן** (**אם בא לפדות מיד הקדש**). **פסק השו״ע אם יש בני אדם שהתפללו כל אחד בפני עצמו ביחיד, ולא שמעו לא קדיש ולא קדושה, עומד אחד מהם ואומר קדיש וברכו וברכה ראשונה יוצר אור ולא יותר, וזה נקרא פורס על שמע לשון התיכה פרוסה, שאין אומרים אלא קצת ממנה.** (**הגה** ועכשיו לא

נהגו לומר כל ברכת יוצר אור, אלא אומרים קדיש וברכו והם עונים אחריו ברוך ה' וכו', י"א שפורסין בק"ש של ערבית כמו בשחרית, ולא נהגו כן משום דליכא קדיש קודם ברכו של ערבית) לאחר שסיימו ברכת יוצר אור אומר אבות וגבורות וקדושה ואתה קדוש, וזה נקרא עובר לפני התיבה. ואין עושין דברים אלו בפחות מי' משום דהוי דברים שבקדושה. וצריך לחזור אחר ו' שלא שמעו, דהיינו רוב העשרה. ואם אינם נמצאים, אפי' בשביל אחד שלא שמע אומרים. ואפי' מי ששמע יכול לפרום על שמע ולעבור לפני התיבה בשביל אותו שלא שמע, ומ"מ אם אותו שלא שמע בקי לפרום על שמע ולעבור לפני התיבה מוטב שיפרום ויעבור לפני התיבה הוא, משיפרום ויעבור לפני התיבה אחר, שכבר שמע... או"ח (סט,א) יש עוד פרטים בהלכה זו, ע"ש.

מנא הני מילי (דבעינן עשרה)? **אמר רבי יוחנן** דאמר קרא ונקדשתי בתוך בני ישראל כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה. מאי משמע? דתני רבי חייא אתיא תוך תוך, כתיב הכא ונקדשתי בתוך בני ישראל, וכתיב התם הבדלו מתוך העדה, ואתיא עדה עדה, דכתיב התם עד מתי לעדה הרעה הזאת, מה להלן עשרה אף כאן עשרה.

ואין עושין מעמד ומושב פחות מעשרה, כיון דבעי למימר (הממונה למנחמים) עמדו יקרים, עמודו שבו יקרים שבו, בציר מעשרה לאו אורח ארעא.

'ואין אומרים ברכת אבלים וברכת התנים...' מאי ברכת אבלים? ברכת רחבה [**כתבו התוס'** פירש ר"י דלא מיירי בברכת המזון שהרי לא היתה ברחוב העיר כדפי' (כתובות ח) אלא מיירי בברכות שהיו אומרים ברחוב העיר במעמדות שהיו עושין לנחם אבלים, אבל בשל ברכת המזון סגי בשלשה והוא עצמו מצטרף] דאמר רבי יוחנן ברכת אבלים בעשרה, ואין אבלים מן המנין (שהרי הוא אומר ברכה למנחמים בפני עצמן, אחינו, בעל הגמול ישלם לכם גמולכם הטוב, ברוך אתה ה' משלם הגמול, ולאבלים בפני עצמן, אחינו בעל נחמות ינחם אתכם, ברוך אתה ה' מנחם אבלים, ואינו כוללן יחד). ברכת התנים בעשרה והתנים מן המנין (**כתב המאירי**, דהיינו משום שהכל לשמחה נתקן, והרי הוא החתן בכלל הברכה).

ואין מזמנין על המזון בשם פחות מעשרה, כיון דבעי למימר נברך לאלהינו בציר מעשרה לאו אורח ארעא.

'והקרקעות תשעה וכהן ואדם כיוצא בהן' מנא הני מילי? **אמר שמואל** עשרה כהנים כתובים בפרשה [**פירש רש"י** בפרשת הקדשות, שלשה בערכין, ושלשה בבהמה, וארבעה בקרקעות, וכיון דמשלמי בהו עשרה בעינן עשרה גברי **הקשו התוס'** קשיא לי אמאי לא בעי אחד עשר דאין ב"ד שקול בכל דבר שהוא תלוי שעומד בשקול הדעת (**תילו הרשב"ץ והריטב"ץ** דשאני הכא שפרט הכתוב בהליא י', ואילו היה צריך עוד אחד היה הכתוב פורט אותו)] חד לגופיה (דכהן בעינן) ואידך הוי מיעוט אחר מיעוט. ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות תשעה ישראלים וחד כהן. ואימא חמשה כהנים וחמשה ישראלים (דהא כהן שני שכתוב בפרשה למעוטי אתא, אבל כהן שלישי כבר לא בעינן ליה למעוטי, אם כן, אמר קרא דבעינן עוד כהן, וכן בכולן, חד למעוטי ולמימר דסגי ישראל, וחד למימר דבעינן עוד כהן)? קשיא.

'ואדם כיוצא בהן' אדם מי קדוש (**כתבו התוס'** פירש רש"י (סנהדרין טו.) והא אין נמכר בשוק כעבד לכן אין קדוש. וקשיא אמאי לא קאמר דמיירי בעבד כנעני שיכול אדם להקדישו, דהא עבד כנעני שפיר קרוי אדם כדאמרינן (גיטין לח) **ותירצו וי"ל** דאי איתא דמיירי בעבד כנעני סגי בשלשה, אבל בעשרה דאוושא מילתא לא כדאיתא בירושלמי גזרה שמא ישמע העבד ויברח. **וא"ת** אימא דההיא ירושלמי אייירי בדינא דרבנן אבל בדינא דאורייתא צריך עשרה, וא"כ הדר קושיין לדוכתיה דכי פריך אדם מי קדיש לישני דמיירי בעבד כנעני **ותירצו וי"ל** דפשיטא ליה דמתניתין חשיב ותני הדינין שצריך לעשות למעשה, וא"כ אי איתא דאיירי בעבד כנעני הא הוה בשלשה **ועוד נראה** דסבר ליה למקשן דאי איתא דמיירי בעבד הוה ליה לפרושי בהדיא הקרקעות והעבדים תשעה וכהן כדקתני בכל מקום הקרקעות והעבדים)? **אמר רבי אבהו** באומר דמי עלי, דתניא האומר דמי עלי שמין אותו כעבד, ועבד איתקש לקרקעות, דכתיב והתנחלתם אתם לבניכם אחריכם לרשת אחוזה (**כתבו התוס'**

משמעות הגמ' כאן דגם עבד עברי איתקש לקרקעות **וקשיא** דהיינו דווקא עבד כנעני דעליה כתיב קרא דוהתנחלתם, אבל עבד עברי לא מצינו כלל דאיתקש לקרקע (**כתב המהרש"ל** ולמי 'שמין אותו כעבד' דקאמר היינו כעבד כנעני, אלא דכן חוזין האומר למי עלי כיון דשמין אותו כעבד כנעני מקשינן ליה לקרקעות דבעי ט' וכהן).

משנה הקורא בתורה לא יפחות משלשה פסוקים, ולא יקרא למתורגמן יותר מפסוק אחד (**פירש רש"י** שלא יטעה מתורגמן המתרגם על פה **והר"ן כתב**, דה"ט לפי שהתורה צריך שיבינוה יפה) **[דף כד ע"א]** ובנביא שלשה (אם ירצה, ולא איכפת לן אם יטעה, דלא נפקא מיניה הוראה **כתבו התוס'** ועכשיו אין אנו מקרין למתורגמן אפילו בנביא אלא פסוק אחד שלא יבא לטעות, רק בתחילת ההפטרה אנו מקרין ג' למתורגמן להודיע כי כן הדין אי לא דחיישינן שיטעה). היו שלשתן (ג' הפסוקים) שלש פרשיות קורין אחד אחד (**הקשו התוס'** קשיא על מה שאנו מתרגמין ויאמר יהושע אל העם התקדשו, והפסוק השלישי הוא מעניין אחר. **עוד כתבו** הא שאנו מתרגמין הפטרות של פסח ועצרת טפי משאר י"ט לפי שהן מדברות בנס היום כדי לפרסם הנס, וכן במתן תורה כדי לפרסם הנס). מדלגין בנביא (מפרשה לפרשה), ואין מדלגין בתורה (שהשומע את הקופץ ממקום למקום אין לבו מיושב לשמוע). ועד כמה הוא מדלג (בנביא)? עד כדי שלא יפסוק המתורגמן (שלא ידלג ממקום שהוא קורא אלא כדי שיוכל לגול את הספר ולקרות במקום הדילוג קודם שיגמור התורגמן תרגום המקרא שידלג זה, משום שאין כבוד צבור לעמוד שם בשתיקה).

הני שלשה פסוקין כנגד מי? **אמר רב אסי** כנגד תורה נביאים וכתובים.

'ולא יקרא למתורגמן יותר מפסוק אחד, ובנביא שלשה פסוקים, ואם היו שלשתן שלש פרשיות קורא אחד אחד' כגון (ישעיה נב' ג–ה) כי כה אמר ה' חנם נמכרתם, כי כה אמר ה' אלהים מצרים ירד עמי בראשנה, ועתה מה לי פה נאם ה' (**הסבירו הר"ן והריטב"א** אינם ג' פרשיות, אלא כיון שהם ג' ענינים שונים השיבי כג' פרשיות).

'מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה' **ורמינהי** קורא (כהן גדול) אחרי מות (ביום הכפורים) ואך בעשור. והא קא מדלג (דפרשת אך בעשור לחדש השביעי בפרשת אמור אל הכהנים)? אמר אביי לא קשיא כאן בכדי שיפסוק התורגמן, וכאן בכדי שלא יפסוק התורגמן. והא קתני מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה, ועד כמה הוא מדלג עד כדי שלא יפסוק התורגמן, מכלל דבתורה כלל כלל לא? אלא אמר אביי לא קשיא כאן בענין אחד (ששניהן מדברין בדבר אחד, ואין כאן טירוף הדעת, הלכך, כי לא מפסיק תורגמן מדלג, שהרי שניהן בענין יום הכפורים מדברים) כאן (ומתניתין דקתני כלל לא) בשתי עניינות (כגון מפרשת נגעים לפרשת זבין). והתניא (סיעתא לאביי) מדלגין בתורה בענין אחד, ובנביא בשני עניינין. כאן וכאן בכדי שלא יפסוק התורגמן.

תניא אידך אין מדלגין מנביא לנביא (שיש כאן טירוף יותר מדאי) ובנביא של שנים עשר מדלג, ובלבד שלא ידלג מסוף הספר לתחילתו (למפרע). **פסק השו"ע** מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה מפרשה זו לפרשה אחרת, וה"מ בשתי ענינים, דחיישינן שמא תתבלבל דעת השומעים, אבל בחד ענינא, כגון, אחרי מות ואך בעשור שכהן גדול קורא ביום הכפורים, מדלגין, והוא שלא יקרא על פה, שאסור לקרות שלא מן הכתב אפי' תיבה אחת, ובנביא מדלגין אפי' בשני ענינים, והוא שלא ישהה בדילוג בענין שיעמדו הציבור בשתיקה, וה"מ בנביא אחד, אבל מנביא לנביא אין מדלגין, ובתרי עשר מדלגין מנביא לנביא, ובלבד שלא ידלג מסוף הספר לתחלתו או"ח (קמד,א).

משנה המפטיר בנביא הוא פורם על שמע [**פירש רש"י** מי שרגיל להפטיר בנביא, תקנו חכמים שיהא פורם את שמע **כתב הרש"ש** מ"ש רש"י 'רגיל' כיון דהיה קשיא ליה לכיון ההפטרה היא אחר 'פריסה על שמע'] והוא עובר לפני התיבה (להוציא את הצבור בקדושה שבתפלה) והוא נושא את כפיו [**תמהו האחרונים** הא פשיטא דנושא את כפיו ככל הכהנים, ומאי מעליותא דידיה **ותירץ הטורי אבן** דנ"מ לבית כנסת שכולם כהנים, דדינא הוא דאי אשתייר בי עשרה, מקצת עולין לדוכן, ומקצתן עונין אמן כדאיתא בסוטה (לח:), וקמ"ל מתני' דהמפטיר בנביא יהא מן העולין, ולא מן

העונין אמן **והתוס' יו"ט כתב** דמשום סיפא נקט לה, דאם הוא קטן אינו נושא כפיו. וכן משמע מרוב הראשונים, שלא הזכירו דנושא את כפיו, משמע דס"ל דאין זה דין בפני עצמו, ורק משום סיפא נקטוהו. א"נ, שהוא מתחיל כאילו הוא הגדול שבהם) **ואם היה קטן אביו או רבו עוברין על ידו** [בשבילו **כתב הטו"א** דהא דרבו עובר על ידו היינו דווקא באין לו אב, אבל אם יש לו אב אביו קודם. **וביאר בחי' רעק"א** דלא דמי להההיא דמתניתין דב"מ (לג.) דאבידת אביו ואבידת רבו אבידת רבו קודמת, דהכא הוא זכות הקטן, והאב קודם לזכות בו, כמו שהוא יורשו].

(המשך המשנה) **קטן קורא בתורה ומתרגם, אבל אינו פורס על שמע (לפי שהוא בא להוציא רבים ידי חובתן, וכיון שאינו מחויב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתן כתבו התוס'** שאף שר' יהודה מכשיר קטן שיוציא גדול במקרא המגילה אף שהוא תרי דרבנן והגדול חד דרבנן, הטעם שבמגילה יש להקל לפי שטף ונשים היו בספק דלהרוג ולהשמיד לפיכך עשאו רבי יהודה כגדול, מ"מ הכא מודה שלא פורס) **ואינו עובר לפני התיבה** [**הקשו התוס'** קשה מאי איריא קטן אפילו גדול נמי אינו עובר לפני התיבה אא"כ נתמלא זקנו, כדתניא בחולין (כד) 'נתמלא זקנו' ראוי לעשות שליח צבור ולירד לפני התיבה, אבל בענין אחר לא **ותירצו** וי"ל דהברייתא בחולין מתחלקת לב' עניינים **א.** 'ראוי להיעשות שליח ציבור' מדברת על כל השנה, שרק מי שנתמלא זקנו יכול להיות ש"צ קבוע, אבל אה"נ לתפילה אקראית, גדול בלבד שפ"ד. **ב.** 'לירד לפני התיבה' מדברת בתענית ציבור ששם צריך שיתמלא זקנו (במקום המפסק)] **ואינו נושא את כפיו** (**פירש רש"י** אם כהן הוא, שאין כבוד של צבור להיות כפופין לברכתו **הקשו התוס'** משמע הא אם הביא ב' שערות ישא כפיו **וקשה** דהא בחולין (כד) אמר דאין נושא את כפיו עד שיתמלא זקנו **ועוד קשה** דמשמע בסוכה (מב.) קטן היודע לישא את כפיו חולקין לו תרומה בגורן ואפילו קטן ממש **ותירצו י"ל** דההיא דסוכה דמשמע קטן נושא כפיו מיירי עם כהנים גדולים ללמוד ולהתחנך, והא דפסלינן הכא בסוגייתנו קטן בנשיאת כפים מיירי בשאין גדולים עמו, וההיא דחולין דבעי מלוי זקן, מיירי לישא כפיו תדיר בקביעות, אבל באקראי בעלמא יכול הוא לישא כפיו אף על פי שלא נתמלא זקנו כדי לאחזוקי נפשיה בכהני).

(המשך המשנה) **פוחח** (**פירש רש"י** במסכת סופרים מפרש כל שכרעיו נראין, ערום ויחף, מתרגם ערטילאי ופחח **וכתבו התוס'** וליתא, דפחי הוא תרגום של ערום וכן פירש רב אלפס דפחי זהו אותו שלבוש בגדים קרועין וכ"מ בפ"ק דקידושין **הרמב"ם בפה"מ כתב**, דהיינו שנקרע הבגד העליון שעליו, עד שכתפיו ולבו נראין ערומין) **פורם את שמע** (דהא מחויב בברכה) ומתרגם, אבל אינו קורא בתורה, ואינו עובר לפני התיבה, ואינו נושא את כפיו (משום כבוד תורה).

(המשך המשנה) **סומא פורם את שמע ומתרגם** (**כתב הטור** דה"ה דיורד לפני התיבה **אבל המאירי ור' ירוחם** כתבו דאינו עובר לפני התיבה). **רבי יהודה אומר כל שלא ראה מאורות מימיו אינו פורם על שמע** (**הקשו התוס'** משמע מהמשנה שאם ראה מאורות ונסתמא 'פורם על שמע' **וקשה** דהא רבי יהודה הוא דאמר בב"ק (פז.) סומא פטור מכל המצות, משמע אף שראה ונסתמא, וא"כ אי איירי הכא בסומא אפילו ראה מאורות ונסתם נמי אינו פורם **ותירצו ב' תירוצים א.** הירושלמי לא מעמיד את המשנה בסומא אלא במי שהוא בבית אפל **ב.** י"ל הא דפטרינן התם סומא היינו מן התורה אבל מדרבנן מיהא חייב ואפילו נסתמא משנולד שלא יהא כנכרי ולא יהא נוהג בו דת יהודי כלל, בשונה מנשים דאף דפטרום לגמרי ממ"ע שהזמן גרמא עדיין יש להן מצות רבות, אבל סומא אם נפטור אותו מכל מצות אפי' מאותן שאינן אלא מדרבנן א"כ יהא חשוב כנכרי. ואף על גב דפירשתי לעיל דקטן דאית ביה תרי מדרבנן לא מוציא חד דרבנן, אפ"ה סומא שיש בו תרי מדרבנן יוציא שפיר האחרים, דכיון שהוא גדול ובר דעת עדיף טפי מקטן). **פסק השו"ע א. אין ממנין אלא מי שנתמלא זקנו, מפני כבוד הציבור. אבל באקראי משהביא שתי שערות יוכל לירד לפני התיבה** (**מ"ב** כ"ז בשאר ימות השנה, אבל בתעניות ובר"ה ויוה"כ אפילו באקראי אין מורידין למי שלא נתמלא זקנו) **ובלבד שלא יתמנה מפי הצבור או מפי ש"ץ הממנה אותו להקל מעליו להתפלל בעדו לעתים ידועים** או"ח (נג,ו). **ב. מי שאינו בעל זקן, כל שניכר בו שהגיע לכלל שנים שראוי להתמלאות זקנו, נתמלא זקנו קרינן ביה. הילכך בן כ' שנה, אף על פי שאין לו זקן, ממנין אותו** (**הגה** וכן אם היה לו זקן, אפילו מעט, קרינן ביה נתמלא זקנו אם הוא מבן י"ח ולמעלה) או"ח (נג,ח). כן איתא במסכת סופרים. **ג. קטן שלא הביא שתי שערות, אינו נושא את כפיו בפני עצמו כלל, אבל עם כהנים שהם גדולים, נושא ללמוד ולהתחנך. ומי שהביא שתי שערות, נושא את כפיו, אפילו בפני עצמו, ומיהו דוקא באקראי בעלמא** (**מ"ב** גם זה הוא מטעם כבוד הצבור שאין כבודם שיברכם תמיד

בקבע וביחידי איש שלא נתמלא עדיין זקנו) ולא בקביעות, עד שיתמלא זקנו, שאז יכול לישא כפיו אפילו יחידי בקבע... או"ח (קכח,לד). **ד.** סומא יורד לפני התיבה, ובלבד שלא יקרא בתורה, משום דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה או"ח (נג,יד). פסק כת"ק.

מאי טעמא (המפטיר הוא פורם)? **רב פפא אמר** משום כבוד (**פירש רש"י** הואיל וממציא עצמו לדבר שאינו כבודו, תיקנו לו זו לכבוד **הסביר הר"ן** דאפטורי בנביא לא חשבי ליה עלמא ליקרא, משום דאיתא אפילו בקטן) **רבה בר שימי אמר** משום דאתי לאינצויי (הדבר בא לידי מחלוקת אני מפטיר בחינם ואתה תעבור לפני התיבה בשכר). מאי בינייהו? איכא בינייהו דעביד בחנם (הבא לעבור לפני התיבה אינו נוטל שכר, דהכא אינצויי ליכא משום כבוד איכא).

תנן ואם היה קטן אביו או רבו עוברין על ידו. אי אמרת משום נצויי, קטן בר נצויי הוא? אלא מאי משום כבוד קטן בר כבוד הוא, אלא איכא כבוד אביו וכבוד רבו, [**דף כד ע"ב**] הכא נמי איכא נצויי אביו ונצויי רבו.

איתא במשנה 'פוחח פורם על שמע...' **בעא מיניה עולא בר רב מאביי** קטן פוחח מהו שיקרא בתורה [**פירש רש"י** גדול פוחח הוא דאסור משום ולא יראה בך ערות דבר, אבל קטן אינו מוזהר, או דלמא לא פליג מתניתין בין קטן לגדול (**הקשה הקורבן נתנאל** הרי רש"י על המשנה הסביל 'פוחח' שכרעיו נראים, ומ"כ אין בזה גילוי ערוה ותירץ יתר דקרא היינו שכרעיו על בית הערוה נראין תירלו הרש"ש והשפת אמת דבמתניתין פירש רש"י לפי מסקנת הגמ' הכא, דאפילו בקטן אסור משום כבוד האיבור)]? אמר ליה ותיבעי לך (קטן) ערום (מהו שיקרא בתורה) ערום מאי טעמא לא (הסתפקת, כי פשוט לך שאסור) משום כבוד צבור, הכא נמי (פוחח שאינו ערום לגמרי) משום כבוד צבור. **פסק הש"ע** פוחח, והוא מי שבגדו קרוע וזרועותיו (וגם כתפיו) מגולים, לא ירד לפני התיבה (**מ"ב** להעשות ש"ץ להתפלל אבל פורם הוא על שמע לבד, וגם אינו קורא בתורה שגנאי הוא) או"ח (נג,יג). נקט את פירוש התוס' בהגדרת פוחח.

איתא במשנה 'סומא פורם על שמע...' **תניא** אמרו לו לרבי יהודה הרבה צפו לדרוש במרכבה (דיחזקאל) ולא ראו אותה מימיהם. ורבי יהודה התם באבנתא דליבא תליא מילתא, והא קא מיכוין וידע, הכא משום הנאה הוא, והא לית ליה הנאה. ורבנן אית ליה הנאה כרבי יוסי, דתניא, אמר רבי יוסי כל ימי הייתי מצטער על מקרא זה והיית ממשש בצהרים כאשר ימשש העור באפלה, וכי מה אכפת ליה לעור בין אפילה לאורה, עד שבא מעשה לידי, פעם אחת הייתי מהלך באישון לילה ואפלה, וראיתי סומא שהיה מהלך בדרך ואבוקה בידו. אמרתי לו בני, אבוקה זו למה לך, אמר לי כל זמן שאבוקה בידי בני אדם רואין אותי, ומצילין אותי מן הפחתין ומן הקוצין ומן הברקנין. **פסק הש"ע** סומא, אף על פי שלא ראה מאורות מימיו, פורם שמע ומברך יוצר המאורות שהוא נהנה במאורות שרואין אחרים שיורוהו הדרך אשר ילך בה או"ח (סט,ב). פסק כת"ק.

משנה כהן שיש בידיו מומין לא ישא את כפיו [**פירש רש"י** לפי שהעם מסתכלין בו, ואמרינן (חגיגה טז.) המסתכל בכהנים בשעה שנושאין את כפיהן עיניו כהות, לפי שהשכינה שורה על ידיהן **אמנם התוס'** בחגיגה (טז.) חלקו וכתבו שטעמו של רש"י נכון בזמן שביהמ"ק היה קיים, אמנם לאחר חורבן ביהמ"ק הטעם משום היסח הדעת (עיין לקמן כש"ע, שבזמננו שמשלשל טלית על פניו, שפ"ל)] רבי יהודה אומר אף מי שהיו ידיו צבועות סטים לא ישא את כפיו מפני שהעם מסתכלין בו.

תנא מומין שאמרו בפניו, ידיו ורגליו [הנושא את כפיו חולץ מנעליו, כדתניא (סוטה מ.) ואם יש בו מום יסתכלו בו, ומתוך כך רואין את ידיו].

אמר רבי יהושע בן לוי ידיו בוהקניות (כתמים לבנים) לא ישא את כפיו. **תניא נמי הכי** ידיו בוהקניות לא ישא את כפיו. עקומות (כפופות) עקושות (**פירש רש"י** לצידיהן **אבל הר"ן פירש** שאין יכול לחלק אצבעותיו) לא ישא את כפיו.

כד:

אמר רב אסי חיפני ובישני (כהן שהוא מאנשי חיפה ומאנשי בית שאן, מגמגמין בלשונן הן) לא ישא את כפיו [**כתב שו"ת המהרי"ט** (ח"ב אה"ע סי' טז) דהיינו דווקא שלא במקומן, אבל חיפני בחיפה, ובישני בבית שאן, ודאי שיכולין לישא כפיהן, שהרי שם דיבורם ומילולם ניכר וידוע] **תניא נמי הכי** אין מורידין לפני התיבה לא אנשי בית שאן, ולא אנשי בית חיפה, ולא אנשי טבעונין, מפני שקורין לאלפין עיינין ולעיינין אלפין [ואם היו עושין ברכת כהנים היו אומרים יער ה' פניו, ולשון קללה הוא, כי יש פנים שיתפרשו לשון כעס, כמו פני ילכו, ודאמרינן (ברכות לב.) דבי רבי אלעזר קורין לאלפין עיינין ולעיינין אלפין ההוא בדרשה].

אמר ליה רבי חייא לרבי שמעון בר רבי אלמלי אתה לוי פסול אתה מן הדוכן, משום דעבי קלך [ותניא (חולין כד) בשילה ובבית עולמים הלוים נפסלין בקול] אתא אמר ליה לאבוה, אמר ליה זיל אימא ליה (לר' חייא) כשאתה מגיע אצל וחכיתי לה', לא נמצאת מחרף ומגדף (נראה כאומר **והכיתי הקשו התוס'** קשה כיון שלא היה יכול לומר חי"ת א"כ היאך הורידו רבי לפני התיבה כשגזר תענית כדאי' בב"מ (פה) והא אין מורידין לא מאנשי חיפה ולא מאנשי בית שאן לפי שקוראין לאלפין עיינין ולעיינין אלפין **ותירצו וי"ל** דכשהיה מתכוין לקרות 'ח' קורא אותה שפיר ע"י טורח, אבל לא היה בקל ולפי שאמר ליה אליהו שעל ידו תמהר הגאולה לפיכך הורידו).

אמר רב הונא זבלגן [**פירש רש"י** עיניו זולפות דמעה **והרמב"ם** (תפילה פט"ו ה"ב) כתב, דהיינו שרירו יורד על זקנו בשעה שמדבר] לא ישא את כפיו (לפי שמסתכלין בו) והא ההוא דהוה בשיבבותיה דרב הונא, והוה פרים ידיה? ההוא דש בעירו הוה (כבר היו רגילין אנשי עירו ולא היו מסתכלין בו עוד, דש לשון מרגיל). תניא נמי הכי זבלגן לא ישא את כפיו, ואם היה דש בעירו מותר [**כתבו התוס'** ואפילו במומין שבידו, כדאמר בירושלמי בההוא כהן דהוו ידיה עקישי אתא לקמיה דרבי נפתלי אמר ליה כיון שאתה דש בעירך מותר [אבל מהרמב"ם (תפילה פט"ו ה"ב) לא משמע הכי]

אמר רבי יוחנן סומא באחת מעיניו לא ישא את כפיו. והא ההוא דהוה בשיבבותיה דרבי יוחנן, דהוה פרים ידיה? ההוא דש בעירו הוה. תניא נמי הכי סומא באחת מעיניו לא ישא את כפיו, ואם היה דש בעירו מותר (**כתב הטורי אבן** דלאו דווקא באחת מעיניו, דה"ה בסומא בשתי עיניו, אם היה דש בעירו מותר. והאי דנקט באחת מעיניו, משום רבותא דרישא שאם אינו דש בעירו, לא ישא כפיו, אפי' סומא בעין אחת, וכ"כ הב"י סי' קכ"ח). רבי יהודה אומר מי שהיו ידיו צבועות לא ישא את כפיו, **תנא** אם רוב אנשי העיר מלאכתן בכך מותר. **פסק הש"ע א.** מי שיש לו מום בפניו או בידיו, כגון שהם בוהקניות או עקומות או עקושות (**בוהקניות** פי' מין נגע לבן..., **עקומות** כפופות והר"ן פירש שנתעקמה ידו אחורנית, **עקושות** לצדדיהן והר"ן פירש שאינו יכול לחלק אצבעותיו) לא ישא את כפיו, מפני שהעם מסתכלין בו, וה"ה למי שיש מומין ברגליו, במקום שעולים לדוכן בלא בתי שוקים, וכן מי שרירו יורד על זקנו, או שעיניו זולפות דמעה, וכן סומא באחת מעיניו, לא ישא את כפיו. ואם היה דש בעירו, דהיינו שהם רגילים בו ומכירים הכל שיש בו אותו מום, ישא כפיו ואפי' הוא סומא בשתי עיניו. וכל ששהה בעיר ל' יום, מקרי דש בעירו, ודוקא בעירו, אבל אם הולך באקראי לעיר אחרת, ושהה שם ל' יום, לא, ואפילו לא בא לדור שם להיות מבני העיר, אלא בא להיות שם מלמד או סופר או משרת שנה או חצי שנה, חשוב דש בעירו בל' יום או"ח (קכח,ל). **ב.** אם מנהג המקום לשלשל הכהנים טלית על פניהם, אפילו יש בפניו ובידיו כמה מומין, ישא את כפיו (**הגה** ודוקא אם היו ידיו בפנים מן הטלית, אבל אם הם מבחוץ לא מהני הטלית לידיו) או"ח (קכח,לא) **ג.** היו ידיו צבועות אסטים ופואה, לא ישא את כפיו מפני שהעם מסתכלין בהם, ואם רוב העיר מלאכתן בכך, ישא את כפיו, וכן אם הוא דש בעירו, ישא את כפיו או"ח (קכח,לב). **ד.** מי שאינו יודע להתוך האותיות, כגון שאומר לאלפי"ן עייני"ן, ולעייני"ן אלפי"ן וכיוצא בזה, לא ישא את כפיו או"ח (קכח,לג). **ה.** אין ממנין מי שקורא לאלפי"ן עייני"ן ולעייני"ן אלפי"ן (**מ"ב** עיין בפר"ח שהעלה דבזמן דליכא אחר ראוי כמותו מותר להורידו לתיבה אפילו בחתי"ן ההי"ן, אבל בעל פני משה

הנ"ל חולק עליו וסובר דאפילו בדליכא אחר לא שרי כ"א היכא דכשהוא מכוין לקרות אותו לחי"ת על ידי טורח יכול לקרות אותו שפיר, ונראה עוד דאפי' לפר"ח אין מותר למנותו לש"ץ בקבע פן יזדמן מחר אחר טוב ממנו רק לפעם זה מותר להורידו בדליכא ראוי כמותו כהיא מעשה דר"ח שם בגמרא) או"ח (נג,יב).

משנה האומר איני עובר לפני התיבה בצבועין, אף בלבנים לא יעבור [**הרמב"ם** (תפילה פ"י ה"ה) כתב היינו דווקא באותה תפילה, אבל בתפילה אחרת יכול להתפלל. **ופירש הריב"ש** (סי' רכד) דה"ט, דכיון דרק חיישינן שמא מינות נזרקה בו, די לנו אם נחוש לאותה תפילה, אבל לא נחזיקנו לאפיקורוס לעולם. **אבל הראב"ד** שם חולק, וס"ל דלא ירד לפני התיבה גם בתפלה אחרת]. בסנדל איני עובר, אף יחף לא יעבור. העושה תפלתו עגולה סכנה [**פירש רש"י** שלא תכנס בראשו **אמנם התוס' בשם ר"ת פירשו** בשעת הסכנה יכול להסתכן בהן ולא תגין עליו המצוה ולא יעשה לו נס כמו לאלישע בעל הכנפים (שבת מט.)] **ואין** בה מצוה (דמרובעות בעינן). נתנה (של ראש) על מצחו או (של יד) על פס ידו, הרי זו דרך המינות [שמבזין מדרש חכמים והולכין אחר המשמע, כמשמען בין עיניך ממש, ועל ידך ממש, ורבותינו דרשו (מנחות לז) בגזירה שוה בין עיניך זה קדקד, מקום שמוחו של תינוק רופס, ועל ידך גובה היד, קיבורת בראש הזרוע, שתהא שימה כנגד הלב] ציפן זהב [**פירש רש"י** נמי כתיב 'למען תהיה תורת ה' בפיך' שיהא הכל מבהמה טהורה **והקשה תוס' רעק"א**, אטו זהב הוא מן האסור לפיך? והביא, דרש"י במנחות (מו:) כתב, דטעמא משום דבעינן עור דווקא. ובסנהדרין (מח:) כתב רש"י דהלל"מ היא. **אבל השפת אמת מתרץ**, דכיון שדרשו 'מן המותר בפיך' ממילא משתמע דבעינן מידי דאכילה, דהיינו עור ולא מתכות) ונתנה על בית אונקלי שלו (על בית יד לבושו מבחוץ) הרי זה דרך החיצונים (בני אדם ההולכים אחרי דעתם חוץ מדעת חכמים, דבעינן לך לאות ולא לאחרים לאות). **פסק השו"ע** אם צפה הבתים בזהב או בעור בהמה טמאה, פסולים או"ח (לב,מח).

מאי טעמא (אמר איני עובר בצבועין...)? חיישינן שמא מינות נזרקה בו [**פירש רש"י** כומרין תלמידי ישו הנוצרי מקפידין בכך **ובשו"ת הריב"ש** (סי' רכד) כתב 'או אפשר שאף אם לא היה דרך המינים להקפיד, מ"מ, כיון שזה מקפיד במה שאין שאר ישראל מקפידין, חיישינן שמא איזה רוח מינות נזרקה בו, ובעבורו מקפיד במה שאין ראוי להקפיד]. **פסק השו"ע** האומר איני יורד לפני התיבה מפני שבגדי צבועין או מפני שברגלי סנדל, לא ירד (**מ"ב** ואפילו אם הוא מתחרט אח"כ ואומר הריני עובר בצבועים לא שבקינן ליה) באותה תפלה כלל (**מ"ב** דכיון שלא שמענו ממנו בהדיא דברי אפיקורסות די לחוש עי"ז לאותה תפלה לבד) מפני שדרך האפיקורסין להקפיד בכך וחיישינן שמא אפיקורסות נזרקה בו. (**הגה** ואפי' אם נותן אמתלא לדבריו, לא מהני) או"ח (נג,יח).

איתא במשנה 'העושה תפלתו עגולה סכנה ואין בה מצוה' לימא תנינא להא דתנו רבנן תפלין מרובעות הלכה למשה מסיני, ואמר רבא בתפרן (**הסכירו רש"י התוס'** כשהוא תופר בית מושבם צריך ליזהר שלא ימשוך חוט התפירה יותר מדאי ויתקלקל הריבוע **ור"ת פירש** דצריך שיהא התפר עצמו מרובע) ובאלכסונן (צריך שיהא נמי אלכסונן כהלכתו, דהיינו, שאם האורך והרוחב הם אצבע בדיוק, אזי יהיה האלכסון אצבע ושני חומשין)? **אמר רב פפא** (אי אפשר ללמוד כן מהמשנה, שיתכן לומר ד...) מתניתין דעבידא כי אמגוזא [**פירש רש"י** עגולות כאגוז (ככדור) אבל עגולה כביצה וכעדשה שפיר דמי, ולא תסייעא לברייתא ממתניתין]. **פסק הרמב"ם** העושה תפלתו עגולה כאגוז אין בה מצוה כלל תפילין ומזוזה וספר תורה (ד,ג). האחרונים תמהו על הרמב"ם, שלכאו' משתמע מדבריו, שאם היה עגול כמו ביצה או עדשה שפ"ד, והרמב"ם בעצמו כתב דמרובעות בעינן. **פסק השו"ע** תפילין בין של ראש בין של יד, הלכה למשה מסיני שיהיו מרובעות בתפרן, ובאלכסונן, דהיינו שיהיו ריבועין מכוון ארכו כרחבו, כדי שיהיה להם אותו אלכסון שאחז"ל כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונא, וצריך לרבע מקום מושבן וגם הבתים (**הגה** אבל גובה הבתים אין להקפיד אם הוא יותר מרחבן וארכן...) או"ח (לב,לט).

משנה האומר [**דף כה ע"א**] יברכוך טובים [**פירש רש"י** שאינו כולל רשעים בשבחו של מקום, וחכמים למדו (כריתות ו) מחלבנה שריחה רע ומנאה הכתוב בין סממני הקטורת, שמצריכן הכתוב בהרצאתן

כה.

להיותן באגודה אחת **כ"כ התוס'**, **והביאו פירוש נוסף** משום שהלשון מראה דמחזי כשתי רשויות כלומר אלהים טובים **הר"ן כתב** באותו זמן היו שם מינין מאמינין בב' רשויות אחד מטיב ואחד מריע והאומר יברכוך טובים כלומר אותם שאתה מטיב להם, הרי זה דרך המינות שנראה מדבריו שאינו אלוה אלא להם] הרי זו דרך המינות. על קן צפור יגיעו רחמיך (כלשון הזה רחמיך מגיעין על קן צפור, כך חום ורחם עלינו) ועל טוב יזכר שמך (על טובותיך נודה לך, או שאמר שהוא כורע ב' פעמים...) מודים מודים משתקין אותו. המכנה בעריות (יבואר בגמ') משתקין אותו, האומר ומזרעך לא תתן להעביר למלך לא תתן לאעברא בארמיותא (לא תבא על הנכרית ותוליד בן לעבודה זרה) משתקין אותו בנזיפה (שעוקר הכתוב ממשמעו שהוא עבודת חוק לאמוריים להעביר בניהן לאש, ונותן כרת לבא על הנכרית, ומחייב חטאת על השוגג ומיתת בית דין על המזיד בהתראה).

בשלמא 'מודים מודים' דמיחזי כשתי רשויות (ומקבל ומודה אלוה אחר אלוה) 'ועל טוב יזכר שמך' נמי דמשמע על טוב אין, ועל רע לא, ותנן חייב אדם לברך על הרעה (ברוך דיין האמת) כשם שהוא מברך על הטובה (ברוך הטוב והמטיב). אלא, על קן צפור יגיעו רחמיך מאי טעמא? פליגי בה תרי אמוראי במערבא רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא, חד אמר מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית (**פירש רש"י** לומר על העופות חם, ועל הבהמות וחיות אינו חם **המאירי ביאר** שהוא מייחד השגחה פרטית על בעלי חיים. ובאמת אינו כן, שהרי אמר הנביא כמתרעם 'ותעשה אדם כדגי הים' שאין השגחה פרטית בבע"ח, רק לאדם לבדו) וחד אמר מפני שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים, ואינן אלא גזירות [להטיל עלינו עולו, להודיע שאנחנו עבדיו ושומרי מצותיו **וכתב הרמב"ן** עה"ת (דברים כב,ו) דהכוונה, שלא ציוה הקב"ה לעשות כן בגלל שריחם הוא על קן ציפור, אבל ודאי שטעם המצוה כדי ללמדנו את מידת הרחמנות, ושלא נתאכזר].

ההוא דנחית קמיה דרבה, אמר אתה חסת על קן צפור אתה חום ורחם עלינו. אמר רבה כמה ידע האי מרבנן לרצויי למריה, אמר ליה אביי והא משתקין אותו תנן? ורבה לחדודי לאביי הוא דבעא.

ההוא דנחית קמיה דרבי חנינא, אמר האל הגדול הגבור והנורא האדיר והחזק והאמיץ. אמר ליה סיימתינהו לשבחיה דמרך, השתא הני תלתא, אי לאו דכתבינהו משה באורייתא (הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבֹּר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא־יִשָּׂא פָּנִים) ואתו כנסת הגדולה ותקנינהו [וְעַתָּה אֱלֹהֵינוּ הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא שׁוֹמֵר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד (נחמיה ט)] **אנן לא** אמרינן להו, ואת אמרת כולי האי, משל לאדם שהיו לו אלף אלפי אלפים דינרי זהב, והיו מקלסין אותו באלף דינרי כסף. לא גנאי הוא לו.

אמר רבי חנינא הכל בידי שמים. חוץ מיראת שמים (אותה מסורה בידי אדם, שיהא הוא עצמו מכין לבו לכך, אף על גב שהיכולת בידו להכין לבבנו אליו, דכתיב הנה כחומר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל, ואומר והסירותי את לב האבן מבשרכם **הקשו התוס'** קשה דהא בכתובות (ל.) אמרינן הכל בידי שמים חוץ מצנים ופחים **ותירצו** דכאן מדובר בטבעים שאדם נולד עמם אם יהיה חכם או טפש עני או עשיר גבור או חלש, דהכל נגזר עליו חוץ מן היראה, כדכתיב אל יתהלל עשיר בעשרו והגבור בגבורתו כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי, ובמסכת כתובות מדובר במאורעות האדם העתידות לבא אליו אחר שנולד שגם הם בידי שמים חוץ מצנים ופחים פירוש הקור והחום, ולא קשה מהא דכתיב 'לפני קרתו מי יעמוד' דה"פ אם ישלחנה בפעם אחת כדכתיב בראש הפסוק משליך קרחו כפתים, וגם לא קשה מהא דכתיב 'ואין נסתר מחמתו' דההיא בעוברי דרכים הוא דקאמר אבל כל זמן שהוא בביתו ודאי יכול הוא לינצל ממנו **כתב החזו"א** דאף שאנו מתפללים 'וישם בלבנו אהבתו ויראתו', זו בידי אדם, שכן עשה השתדלותו בתפילה. ואין אדם פועל מאומה, אלא משתדל, והשיב כנעשה בידיו) שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שאל מעמך כי אם ליראה. מכלל דיראה מילתא זוטרתי היא? אין, לגבי משה רבינו מילתא זוטרתי היא, משל לאדם שמבקשין הימנו כלי גדול ויש לו דומה עליו ככלי קטן, קטן ואין לו דומה עליו ככלי גדול. **פסק הרמב"ם** אל יעבור במחשבתך דבר זה שאומרים טפשי אומה"ע ורוב גולמי בני

כה.

ישראל שהקב"ה גוזר על האדם מתחלת ברייתו להיות צדיק או רשע, אין הדבר כן אלא כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבינו או רשע כירבעם, או חכם או סכל, או רחמן או אכזרי, או כילי או שוע, וכן שאר כל הדעות, ואין לו מי שיכפהו ולא גוזר עליו ולא מי שמושכו לאחד משני הדרכים אלא הוא מעצמו ומדעתו נוטה לאי זו דרך שירצה, הוא שירמיהו אמר מפי עליון לא תצא הרעות והטוב, כלומר אין הבורא גוזר על האדם להיות טוב ולא להיות רע, וכיון שכן הוא נמצא זה החוטא הוא הפסיד את עצמו, ולפיכך ראוי לו לבכות ולקונן על חטאיו ועל מה שעשה לנפשו וגמלה רעה, הוא שכתוב אחריו מה יתאונן אדם חי וגו', וחזר ואמר הואיל ורשותנו בידינו ומדעתנו עשינו כל הרעות ראוי לנו לחזור בתשובה ולעזוב רשענו שהרשות עתה בידינו הוא שכתוב אחריו נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה וגו' תשובה (ה,ב). **הקשו הגהות מיימוניות על הרמב"ם** באומרו שהחכמה תלויה באדם, שהרי בנדה טז שמלאך הגוזר על ההריון לילה שמו נוטל את הטיפה ומניחה לפני הקב"ה... גבור או חלש או טפש או חכם הרי בפירוש משמע שגם דבר זה בידי שמים. **ואולי יש חלוק** בין סכל לטיפש ומה שכתב חכם או כסיל שמא יש לומר לענין יראת שמים (**כתב הכס"מ** אין לו טעם דאין ענין סכל לענין יראת שמים, ועוד דאין זה מקביל לחכם) ובמגדל אינזי"ג שהיי"ם תירץ לי מורי רבינו דפירוש לאחוז בחכמה או בסכלות, ומה שבפ' כל היד היינו לעשות לו לב חכם או טפש **עכ"ל הגהמ"י.**

אמר רבי זירא האומר שמע שמע כאומר מודים מודים דמי [**בירושלמי** (פ"ד ה"י) דהיינו דווקא בציבור (**הריטב"א גרס** בשליח ציבור) אבל ביחיד לית לן בה, וחוזר ואומר כמה פעמים עד שיכוין. **וכתב הריטב"א** דמ"מ כל שאפשר לכוין בפעם אחת הדור לו יותר]. **מיתיבי** הקורא את שמע וכופלה הרי זה מגונה, מגונה הוא דהוי, שתוקי לא משתקינן ליה? לא קשיא הא דאמר מילתא מילתא ותני לה (**פירש רש"י** כל תיבה אומר ושונה אין כאן משמעות שתי רשויות, אלא מגונה וסכל הוא **אמנם הלכות גדולות, ר"ח הרי"ף והרמב"ם פירשו להפך** פסוקא פסוקא אין משתקין אותו מיהו מגונה הוי) הא דאמר פסוקא פסוקא ותני לה. אמר ליה רב פפא לרבא ודלמא מעיקרא לא כיון דעתיה והשתא כיון דעתיה? אמר ליה חברותא כלפי שמיא (וכי כמנהג חבירו נוהג בהקב"ה לדבר לפניו שלא במתכוין, וחוזר ומראה לו בכופלו שלא כיון בראשונה) אי לא מכוין דעתיה מחינא ליה בארזפתא (פטיש גדול) דנפחא עד דמכוין דעתיה. **פסק חש"ע** אסור לומר שמע ב' פעמים (**מ"ב** ואם לא כיון מעיקרא יחזור ויקרא בלחש ואם ליכא שומעין אפילו בקול רם מותר, אבל אם כיון מעיקרא אפילו בלחש אסור) **בין שכופל התיבות שאומר שמע שמע בין שכופל הפסוק ראשון** (**מ"ב** ובדיעבד בכפילת הפסוק יצא ובכפילת התיבות צ"ע, ועיין בביאו"ה) או"ח (סא,ט).

איתא במשנה 'המכנה בעריות משתקין אותו' **תנא רב יוסף** (לפרושי מכנה דמתניתין, כדמתרגם ערות אביך וערות אמך קלנא דאבוך וקלנא דאמך, ולא תגלה שום דבר קלון שבהן) קלון אביו וקלון אמו.

איתא במשנה 'האומר ומזרעך לא תתן להעביר' **תנא דבי רבי ישמעאל** (לפרש את הסילוף שלהם בהבנת הפסוק) בישראל הבא על הכותית והוליד ממנה בן לעבודה זרה הכתוב מדבר.

משנה מעשה ראובן (וישכב את בלהה פילגש אביו) נקרא (בבית הכנסת) ולא מתרגם [**פירש רש"י** חיישינן לגנותו של ראובן **והר"ן פירש** דחיישינן לגנותו של יעקב. **עיין בטורי אבן שהקשה** (אליבא דרש"י) הא אמרינן לקמן בגמ', דהא דמעשה עגל הראשון נקרא ומתרגם, אעפ"י שיש בו גנותן של ישראל, היינו משום דכש"כ דניחא להו דתהוי להו כפרה, וא"כ, הכא נמי גבי ראובן נימא הכי? ותירץ, דראובן שאני כיון שעשה תשובה (כדאיתא במדרש רבה פרשה פ"ד) ונתכפר לו, ולהכי תו לא צריך כפרה] מעשה תמר [**פירש רש"י** תמר ויהודה **אבל הרמב"ם** (בפיה"מ) פירשו, דהיינו מעשה אמנון ותמר. והאי דאמרינן לקמן במתני' 'מעשה דוד ואמנון נקראין ולא מתרגמין' היינו היכא דכתיב אמנון בן דוד] נקרא ומתרגם, מעשה עגל הראשון (כל פרשת העגל עד ואשליכהו באש) נקרא ומתרגם, והשני (מה שחזר אהרן וספר המעשה) נקרא ולא מתרגם [**פירש רש"י** פן יטעו עמי הארץ ויאמרו ממש היה בו שיצא מאליו (מדקאמר

אהרן ויצא העגל הזה) **הקשו התוס'** דהא בירושלמי פליגי אמוראי ואיכא מאן דאמר מן 'ויאמר' עד 'לשמצה בקמיהם' והוא סיפיה דקרא ד'וירא משה' ולפרש"י לא היה לו לומר אלא עד תחלת הפסוק (שההמשך לא שייך לטעם 'פן יטעו עמי הארץ ויאמרו ממש היה בו') **לכן נראה** כדמפרש בירושלמי דהטעם הוי לפי שאין דומה גנאי של יחיד ביחיד או של צבור בצבור לגנאי של יחיד בצבור ומשום כבודו של אהרן לא רצו לתרגם). ברכת כהנים, מעשה דוד ואמנון נקראין ולא מתרגמין. אין מפטירין במרכבה, ורבי יהודה מתיר (**כתבו התוס'** וקיימא לן כר' יהודה). **רבי אליעזר** אומר אין מפטירין בהודע את ירושלים (את תועבותיה, פרשה היא ביחזקאל **הסבירו הרמב"ם והרע"ב** דהיינו משום כבודה של ירושלים).

תנו רבנן יש נקרין ומתרגמין, ויש נקרין ולא מתרגמין, ויש לא נקרין ולא מתרגמין [מפרש בסיפא מעשה דוד ואמנון לא נקרין בהפטרה **איתא בתוספתא** (פ"ג אות יט') דהיינו דווקא לענין לקרוא בציבור, אבל הסופר (מלמד תינוקות) מלמד כדרכו **וביאר המנחת בכורים** דדווקא בציבור אין קורין, משום דאיכא בזיון טפי].

'אלו נקרין ומתרגמין' מעשה בראשית נקרא ומתרגם. פשיטא! מהו דתימא אתו לשיולי מה למעלה מה למטה [**דף כה ע"ב**] ומה לפנים ומה לאחור (**הסבירו התוס'** פי' מה בסוף גבולי העולם למזרח ולמערב **אי נמי** מה היה קודם ששת ימי בראשית ומה יהיה אחר שיכלה העולם) קמשמע לן.

'מעשה לוט ושתי בנותיו נקרא ומתרגם' פשיטא! מהו דתימא ניחוש לכבודו דאברהם, קמשמע לן.

'מעשה תמר ויהודה נקרא ומתרגם', פשיטא! מהו דתימא ליחוש לכבודו דיהודה, קמשמע לן שבחיה הוא דאודי (שהודה מחטאו).

'מעשה עגל הראשון נקרא ומתרגם' פשיטא! מהו דתימא ליחוש לכבודן של ישראל. קמשמע לן כל שכן דניחא להו דהויא להו כפרה (**ובתפארת ישראל** הביא עוד, דהיינו, דניחא להו שעי"ז ידעו הדורות הבאים, שאפילו על חטא חמור כזה, יש כפרה כשישובו בתשובה. **והיעב"ץ העיר** דמהכא מוכח, דאית להו למתים כפרה בכהאי גוונא, אף על גב דאין להם כפרה בקרבן).

'קללות וברכות נקרין ומתרגמין' פשיטא! מהו דתימא ניחוש דלמא פייגא דעתייהו דצבורא (יחלוש דעתן כשישמעו שיהו נענשין, ויאמרו טוב ליהנות מן העולם הזה בכל רצוננו, הואיל וסופנו ליענש) קמשמע לן.

'אזהרות ועונשין נקרין ומתרגמין' פשיטא! מהו דתימא ניחוש דלמא אתו למעבד מיראה (של קללות, ואין לבן לשמים **רש"י גרס** שמא יעשו גם מאהבה של ברכות) קמשמע לן.

'מעשה אמנון ותמר נקרא ומתרגם, מעשה אבשלום נקרא ומתרגם' פשיטא! מהו דתימא ליחוש ליקריה דדוד, קמשמע לן.

'מעשה פילגש בגבעה נקרא ומתרגם', פשיטא! מהו דתימא ליחוש לכבודו דבנימין, קמשמע לן.

'הודע את ירושלים את תועבותיה' נקרא ומתרגם, פשיטא! לאפוקי מדרבי אליעזר, **דתניא** מעשה באדם אחד שהיה קורא למעלה מרבי אליעזר הודע את ירושלים את תועבותיה, אמר לו עד שאתה בודק בתועבות ירושלים צא ובדוק בתועבות אמך. בדקו אחריו ומצאו בו שמץ פסול (ובירושלמי איתא, שנמצא אותו אדם ממזר **כתב הריטב"א** מה שכעס רבי אליעזר על אותו שהפטיר בהודע את ירושלים אף על גב דהוה עביד כרבנן, לפי שבמקומו של רבי אליעזר היה לו ליזהר לשאול את פיו במה יפטיר, ומי שאינו חולק כבוד לחכמים פסול יש בו).

'ואלו נקרין ולא מתרגמין' מעשה ראובן נקרא ולא מתרגם. ומעשה ברבי חנינא בן גמליאל שהלך לכבול, והיה קורא חזן הכנסת ויהי בשכן ישראל, ואמר לו למתורגמן אל תתרגם אלא אחרון (כוונת הדברים, כתוב בפסוק, וַיְהִי בִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בָּאָרֶץ הַהִוא וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן וַיִּשְׁכַּב אֶת־בִּלְהָה פִּילֶגֶשׁ אָבִיו וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל פַּ֑ וַיִּהְיוּ בְנֵי־יַעֲקֹב שְׁנֵים עָשָׂר. בפסוק זה באמצע הפסוק יש בו פרשה פתוחה, א"כ מה שאמר לו למתורגמן לתרגם רק מה שכתוב אחר הפרשה הפתוחה) ושיבחוהו חכמים.

מעשה עגל השני נקרא ולא מתרגם. איזה מעשה עגל השני? מן 'ויאמר משה (אל אהרן מה

עשה לך העם הזה)' עד 'וירא משה' (היינו, הפסוק האחרון הוא 'וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת־הָעָם כִּי פָרֵעַ הוּא כִּי־פָרַע אַהֲרֹן לְשִׁמְצָה בְּקָמֵיהֶם').

תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר לעולם יהא אדם זהיר בתשובותיו. שמתוך תשובה שהשיבו אהרן למשה פקרו המערערים (העיזו פניהם, לומר יש ממש בעבודה זרה), שנאמר ואשלכהו באש ויצא העגל הזה.

'ברכת כהנים נקרין ולא מתרגמין' מאי טעמא? משום דכתיב ישא (שלא יאמרו הקב"ה נושא להן פנים, ואינן יודעין שכדאי הן ישראל לשאת להן פנים, כדאמרינן (ברכות כ) לא כדאי הם ישראל לשאת להן פנים אני אמרתי 'ואכלת ושבעת וברכת' והן מחמירין על עצמן עד כזית עד כביצה).

'מעשה דוד ואמנון לא נקרין ולא מתרגמין' והא אמרת מעשה אמנון ותמר נקרא ומתרגם? לא קשיא הא דכתיב אמנון בן דוד, הא דכתיב אמנון סתמא.

תנו רבנן כל המקראות הכתובין בתורה לגנאי קורין אותן לשבח [**כתב האג"מ** (או"ח ח"ג סי' מ"א) דאף על פי שאין קורא כפי שכתוב בספר, מ"מ צריך להסתכל בתורה, ולקראה כאילו היה כתוב כך בתורה, ולא יקרא בע"פ. דהיינו, שיסתכל על 'ישגלנה', ויקרא כאילו היה כתוב שם 'ישכבנה' דכיון שאסור לקרוא אפילו אות אחת שלא מן הכתב, יש לנו לומר על כל מה שאפשר, שהוא ג"כ מן הכלל הזה. ולכן, אם נטף שעוה על מלת 'ישגלנה', צריך להוציא ספר אחר בשבת) **כגון ישגלנה** (לשון משכב, כדכתיב והשגל יושבת אצלו) **ישכבנה** (**פירש המהרש"א** דהיינו משום דגנאי הוא להוציא דבר מגונה מפיו ככתבו ברבים, ולכן אומרו בלשון מושאל. דלשון שכיבה אינו שם המשגל, שהרי מצינו לשון שכיבה גבי שינה 'וישכב במקום ההוא' וכן 'ותעל שכבת הטל' שהטל היה שוכב על המן) **בעפולים** (לשון מפורש הוא לגנאי יותר מטהורים, ושניהן בנקב בית הריעי) **בטהורים, חריונים** (לשון ריעי) **דביונים** (הזב מן היונים, שלא לפרש שהיו ישראל אוכלין גלליהן בשומרון) **לאכל את חוריהם** (ריעי היוצא דרך הנקב) **ולשתות את מימי שיניהם** (שינים יש לכרכשתא, וצואה לחה ורכה קרויה מימי שיניהן) **לאכול את צואתם ולשתות את מימי רגליהם, למחראות** (גבי עבודה זרה כתיב בספר מלכים, כי חור לשון מוצא ריעי הוא) **למוצאות. רבי יהושע בן קרחה אומר למחראות כשמן, מפני שהוא גנאי לעבודה זרה.**

אמר רב נחמן כל ליצנותא אסירא בר מליצנותא דעבודה זרה דשריא, דכתיב כרע בל קרם נבו, וכתיב קרסו כרעו יחדיו לא יכלו מלט משא וגו'. רבי ינאי אמר מהכא לעגלות בית און יגורו שכן שמרון כי אבל עליו עמו וכמריו עליו יגילו על כבודו כי גלה ממנו (אשר היו רגילין לשמוח עליו, עתה יתאבלו על כבודו כי גלה ממנו) **אל תקרי כבודו אלא כבידו** (כובד משאו של ריעי תהיה בו, וכובד עגבותיו).

אמר רב הונא בר מנוח משמיה דרב אחא בריה דרב איקא שרי ליה לבר ישראל למימר ליה לעובד כוכבים שקליה לעבודה זרה ואנחיה בשין תיו שלו (לשון והשופי שת ערות מצרים).

אמר רב אשי האי מאן דסנאי שומעניה (שיוצאות עליו שמועות רעות ושנואות, שהוא נואף) שרי ליה לבזוייה בגימ"ל ושי"ן [**פירש רש"י** בר גירתא זונה, שמה סרייא שם מוסרה, כך הוא בתשובות הגאונים, מותר לבזות גם את אמו שילדתו. **החפץ חיים** (הל' לשון הרע כלל ז' סעיף ד') **כתב** דאם יצא קול על אחד, שעשה מעשה שאינו ראוי עפ"י התורה, ואפילו איסור חמור, אסור לקבלו להאמינו בהחלטה. **ובבאר מים חיים כתב** דאין להקשות מהגמרא דידן, דהכא מיירי שנתחזק בעיר לחשוד על העברות הללו, ובודאי שכל אנשי העיר לא יטעו תמיד).

האי מאן דשפיר שומעניה שרי לשבוחיה, ומאן דשבחיה ינוחו לו ברכות על ראשו.

פרק בני העיר

משנה בני העיר שמכרו רחובה של עיר (יש בו קדושה, כדמפרש בגמרא הואיל ומתפללין בו בתעניות ובמעמדות) לוקחין בדמיו בית הכנסת, בית הכנסת לוקחין תיבה, תיבה לוקחין מטפחות, מטפחות [דף כו ע"א] יקחו ספרים, ספרים לוקחין תורה. אבל אם מכרו תורה לא יקחו ספרים (שמעלין בקדש ולא

מורידין, תוספתא מעלין בקדש דכתיב ויקם משה את המשכן, בצלאל עשה, ומשה שהיה גדול ממנו הקימו, ולא מורידים דכתיב את מחתות החטאים האלה בנפשותם ועשו אותם רקועי פחים צפוי למזבח כי הקריבום לפני ה׳ ויקדשו וגו׳ כיון שהוקדשו הוקדשו) ספרים לא יקחו מטפחות, מטפחות לא יקחו תיבה, תיבה לא יקחו בית הכנסת, בית הכנסת לא יקחו את הרחוב, וכן במותריהן (מכרו ספרים ולקחו ממקצת הדמים תורה לא יקחו מן המותר דבר שקדושתו פחותה). **פסק השי״ע** בני העיר שמכרו בהכ״נ, יכולים ליקח בדמיו תיבה, דהיינו היכל שמניחין בו ס״ת או לוח שמעמידין עליו ס״ת, מכרו תיבה, יכולים ליקח בדמיו מטפחת של ס״ת, מכרו מטפחת, לוקחין בדמיה ספרים, דהיינו שכתוב כל חומש לבדו, וכן נביאים וכתובים, מכרו ספרים, לוקחין בדמיהן ס״ת, אבל איפכא להורידן מקדושתן אסור (**ביאו״ה** ומיירי כ״ז שלא בשבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר, ובזט״ה במא״ה יבואר לקמן בס״ז וס״ט) או״ח (קנג,ב).

איתא במשנה ׳בני העיר שמכרו רחובה של עיר׳ **אמר רבי יוחנן** זו דברי רבי מנחם בר יוסי סתומתאה (כן איתא בתוספתא) אבל חכמים אומרים הרחוב אין בו משום קדושה [**כתב הריטב״א** דהיינו דווקא לענין דמיו, אבל הרחוב עצמו קדושה יש בו, ואסור להשתין בו. **אמנם מהרמב״ם** (תפילה פי״א הל׳ כא) משמע, דאין ברחוב קדושה כלל]. ורבי מנחם בר יוסי מאי טעמיה? הואיל והעם מתפללין בו בתעניות [כדתנן (תענית טו.) עברו אלו ולא נענו מוציאין את התיבה לרחובה של עיר] ובמעמדות (שכנגד כל משמר מכ״ד משמרות שהיה עולה לירושלים להקריב קרבנות, היו כ״ד מעמדות בערי ישראל. ובזמן שהמשמר היה מקריב הקרבן, היו מתפללין על קרבן אחיהן שיתקבל ברצון, ומתענין וקוראין בתורה. כדאיתא תענית (כו). **רש״י גרס ׳מעמדות׳** והביא שכן משתמע ממסכת תענית **אמנם כתב בשם תלמידי רבינו יצחק הלוי** ׳ומעמדות׳ לא גרסינן, ומפרש שלא היתה תפלתן ברחוב **וכ״כ התוס׳** לא גרס ובמעמדות שהרי גבי מעמדות לא מצינו רחוב אלא לבית הכנסת היו הולכין) ורבנן ההוא אקראי בעלמא (אינו תדיר). **פסק השי״ע** רחבה של עיר, אף על פי שמתפללין בה בתעניות, אין בה משום קדושה מפני שהוא עראי, וכן בתים וחצרות שמתקבצים בהם להתפלל באקראי (פי׳ דרך מקרה והזדמן לא דרך קביעות), אין בהם שום קדושה או״ח (קנד,א). **כתב הביאו״ה** הריטב״א דעתו דמ״מ אין לנהוג בזיון במקום ההוא כיון שהוא מזומן לזה.

איתא במשנה ׳בית הכנסת לוקחין תיבה׳ **אמר רבי יונתן** לא שנו (דיכולין למכור) אלא בית הכנסת של כפרים, אבל בית הכנסת של כרכין (הוה להו בתי כנסיות דרבים, והכל בעליהן, ואין בני העיר לבדם בעלים להם) כיון דמעלמא אתו ליה [**הסבירו התוס׳** נראה לפרש הכי כיון שרוב בני אדם רגילים ללכת שם להתפלל אף על פי שאין נותנים כלום בבנינו, מכל מקום כיון דלדעת אותן רבים נעשה המורה קדושתו ואינן יכולין למוכרו **ועוד יש לפרש** כיון שרבים נותנים בבנינו ובשאר צרכיו (**הנפק״מ בין התירולים** כאופן שיתבטל שכני הכרך בנאוהו רק ממון שלהם)] לא מצו מזבני ליה, דהוה ליה דרבים. **אמר רב אשי** האי בי כנישתא דמתא מחסיא. אף על גב דמעלמא אתו לה, כיון דאדעתא דידי קאתו אי בעינא מזבנינא לה [**כתב הריטב״א** כיון דחשיב טפי מכל בני העיר לא צריך לעילויי בדמי (ר״ל כדין שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר) **אמנם בש״ע פסק** ׳...אלא א״כ תלו אותו בדעת היחיד, שאז יעשה בו היחיד מה שירצה בהסכמת הצבור׳ **הסביר המ״ב** דודאי לא היה דעתם שימכור היחיד ביהכ״נ שלהם בלא דעתם, אלא להכי אהני דעת היחיד דלא בעי טובי העיר רק במעמד אנשי העיר לבד וגם לא מצי אינש דעלמא לעכבו (מ״א) ואם בפירוש תלו בדעת היחיד שיכול למכור ויעשה מה שירצה בלא הסכמתם א״צ לעשות בהסכמתם **בביאו״ה כתב** שמהמג״א משמע דאם לא היה המכירה במעמד אנשי העיר דאין המכירה חלה כלל דהצבור שהרשוהו לא היה דעתם באופן זה, אבל מביאור הגר״א משמע דדינו כמו זט״ה בלא מעמד אנשי העיר בכפרים דמהני מכירתם אך דצריך אח״כ להעלות הדמים בקדושה].

מיתיבי אמר רבי יהודה מעשה בבית הכנסת של טורסיים (צורפי נחושת) שהיה בירושלים שמכרוה לרבי אליעזר, ועשה בה כל צרכיו. והא התם דכרכים הוה? ההיא בי כנישתא זוטי הוה, ואינהו (הטורסיים) עבדוה (לביאור ראשון של תוס׳ צ״ל שהביאור לא עשאוה כל בני העיר כדי שיקדשוהו לכל העולם, לביאור שני של התוס׳ צ״ל ׳שלא נתנו בו אנשי חוץ שום ממון׳).

כו.

מיתיבי (כִּי תָבֹאוּ אֶל־אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם לַאֲחֻזָּה וְנָתַתִּי נֶגַע צָרַעַת) בְּבֵית אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם 'אחוזתכם' מיטמא בנגעים, ואין ירושלים מיטמא בנגעים (דלאו אחוזה היא, כדאמרינן לקמן, דסבירא ליה להאי תנא לא נתחלקה ירושלים לשבטים, ולא נפלה בגורל לא ליהודה ולא לבנימין). אמר רבי יהודה אני לא שמעתי (שלא יהא מיטמא) אלא מקום מקדש בלבד (משום דבית של קודש הוא, וגבי נגעים 'ובא אשר לו הבית' בעינן, אבל ירושלים מיטמא בנגעים, דסבר נתחלקה לשבטים, ואחוזתכם קרינא ליה) הא בתי כנסיות ובתי מדרשות מיטמאין, אמאי, הא דכרכין הוו [ואמרן לעיל דאין בני הכרך בעליהם. **הקשה הרשב"א** סוף סוף הוו להו בעלים, דכל מי שנתנו בבניינם הוו בעליהם, ושפיר חשיב 'אחוזתכם' **ותירץ הריטב"א** דכיון דלא ידעינן הי נינהו, וא"א למכרם, לא חשיב 'אחוזתכם', דהא כתיב בפרשת נגעים 'ובא אשר לו הבית' והא לא ידעינן מאן נינהו. **כתבו התוס'** משמע דסבירא ליה למקשן דכיון דלא מיזדבני דאין להן ליטמא בנגעים משום דלא מיקרי 'אחוזתכם' וגם לא קרינן ביה 'אשר לו הבית' **וקשה** דהא ביומא (יא.) מחייב ר"מ בית הכנסת של כרכים במזוזה, א"כ אף שהוא של רבים קרי 'בית' וגם מוקי ברייתא דהתם דקאמר דבית הכנסת מיטמא בנגעים כוותיה **ועוד קשה** על מה שהילקה כאן הגמ' בין כרכים לכפרים, שהרי ר"מ המחייב ביהכנ"ס במזוזה לא חילק ביניהם, וכן לעניין נגעים מצינו שלא חילקו ביניהם **ויש לומר** דודאי המקשן טעה בתרתי חדא דאין חילוק בין כרכים לשל כפרים כדמסיק התם לרבנן דר"מ דהיינו ר' יהודה, וגם טעה בהא דאע"ג דלא מיזדבני יש להן ליטמא בנגעים לרבי מאיר)? **אימא אמר רבי יהודה אני לא שמעתי אלא מקום מקודש בלבד (אף בתי כנסיות משמע).** **פסק השי"ע** והא דבהכ"נ נמכר, הני מילי של כפרים שאין באים אנשים ממקומות אחרים, שלא נעשית אלא לבני הכפרים לבדם [**הגה** ואפי' בנו אותה משל אחרים (**מ"ב** דמסתמא אחרים נתנו להם המעות שיעשו הם בהם מה שירצו כיון שאין רגילות לבוא שם, ולכן אפילו אותם אחרים אינם מסכימים אח"כ במכירה מותר למכרה)] ולכן יכולים למכרו... אבל של כרכים, שבאים שם ממקומות אחרים, אפילו בנו אותו משלהם (**מ"ב** דכיון דמעלמא אתו לשם מסתמא בני העיר הקדישוהו גם לדעת הנכנסים ולפיכך אין להם רשות למכור שמא יש אחד בסוף העולם שהיה סמוך לעיר הזאת ורגיל ליכנס בה ולדעתו הוקדשה והוא אינו מסכים במכירה, ולכן אפילו הסכימו במכירה זט"ה במעמד אנשי העיר אין מכירתן מכירה דאינהו לא כייפי לבני העיר ולפרנסיה, וכ"ז בסתמא אבל אם ברור לן דלא בנאו אלא אדעתא דבני עירם לבד כגון שהתנו בעת בנינם, או שבשעת בנין היתה כפר ואח"כ נתרבו בה תושבים הרבה וגם לא סייעו להם אחרים דינו ככפר. כתב המ"א בשם המבי"ט דאפילו ביהכ"נ של כרכים אם אינם מתפללין בו יכולין למכרו) **אינו נמכר אלא א"כ תלו אותו בדעת היחיד** (**מ"ב** היינו שתלו בעת הבנין את הביהכ"נ על דעתו, וע"כ דעתו חשובה אח"כ כד' טובי העיר, וכ"ז דוקא כשבנאוהו משלהם אבל אם נדבו אחרים לזה אין מועיל מה שתלו הם בדעת היחיד דשמא יש אחד בסוף העולם שאין דעתו נוחה בזה) **שאז יעשה בו היחיד מה שירצה בהסכמת הצבור, וה"ה לכל דברי קדושה שנזכרו כאן, דכלהו גרירי בתר בית הכנסת...** או"ח (קנג,ז). **פסק הרמב"ם** ירושלים וחוצה לארץ אין מטמאין בנגעים שנאמר בבית ארץ אחוזתכם וירושלים לא נתחלקה לשבטים... טו"צ (יד,יא).

במאי קמיפלגי (ת"ק ור' יהודה)? ת"ק סבר לא נתחלקה ירושלים לשבטים, ורבי יהודה סבר נתחלקה ירושלים לשבטים, ובפלוגתא דהני תנאי, **דתניא** מה היה בחלקו של יהודה הר הבית (בכניסתו מצד המזרח, כל מה שיש שם פנוי קרוי הר הבית, שאין לה שם אחר) הלשכות (שבתוך החיל) והעזרות (שלשתן, עזרת נשים ועזרת ישראל הן אחת עשרה אמה שישראל רשאין ליכנס לפנים מן השער, ואחריהם לצד מערב לעזרת כהנים אחת עשרה אמה שבין דריסת רגלי ישראל למזבח החיצון). ומה היה בחלקו של בנימין אולם והיכל (מצד מערב) ובית קדשי הקדשים (מקום המזבח שלשים ושתים אמה, ובין האולם והמזבח עשרים ושתים אמה לא פירש של מי הוא) ורצועה היתה יוצאת מחלקו של יהודה ונכנסת בחלקו של בנימין, ובה מזבח בנוי [**הקשו התוס'** מכאן משמע שכל המזבח בחלקו של יהודה, ובזבחים (נג:) אמר דבקרן דרומית מזרחית לא היה יסוד לפי שלא היה יסוד אלא בחלקו של בנימין, אלמא שכל המזבח בנוי בחלקו של בנימין מלבד קרן דרום מזרחית **וי"ל** באמת כוונת הגמ'

כאן לאותו קרן דרומית מזרחית בלבד ולא על כל המזבח, ועל חלק זה היה מצטער בנימין לבולעה כדי שיהא כל המזבח בשלמותו בחלקו] **והיה בנימין הצדיק** (צופה ברוח הקדש שכן עתיד להיות, ו...) **מצטער עליה בכל יום לבולעה, שנאמר חפף עליו** (אדם המצטער חופף ומתחכך בבגדיו, לשון שפשוף) **כל היום, לפיכך זכה בנימין ונעשה אושפיזכן לשכינה** [**שהיה ארון בחלקו** בסוטה (לו) איתא טעם אחר לזכייתו של בנימין דכשעמדו ישראל על הים, היו שבטים מנצחים זה עם זה, זה אומר אני יורד תחלה לים וזה אומר אני יורד תחלה לים, קפץ שבטו של בנימין וירד לים תחילה].

והאי תנא סבר לא נתחלקה ירושלים לשבטים. דתניא אין משכירים (בעלי בתים את...) בתיהם [**פירש רש"י** לעולי רגלים. משמע דדווקא לעולי רגלים אין משכירין, וכן כתב הריטב"א ביומא (יב.) **אבל הרמב"ם** (בית הבחירה פ"ז הל' יד) כתב בסתמא דאין משכירין בתוכה בתים. משמע, דאף לשאר בנ"א אין משכירין] **בירושלים (אלא בחנם נותנין להן, ונכנסין לתוכן) מפני שאינן שלהן. רבי אליעזר בר' שמעון אומר אף לא מטות** (**כתבו התוס'** פירש הר"ר יוסף דסבירא ליה דכיון שהקרקע מקום המטות לא היה מיוחד לבעלים, לא היה כח בידם להשכירם שכירות שלם, ומכל מקום מחמת שהניחו עולי הרגלים את מטלטליהם שם היו נוטלין עורות הקדשים) **לפיכך** (כיון שאין רשאים בעלי בתים לגבות שכר מעולי הרגלים אלא נאלצים לאכסנם חינם, תקנו חכמים להנות את בעלי הבתים, כדי שיקבלום בסבר פנים יפות, בכך שיתנו העולים לרגל את...) **עורות קדשים** (תודה ושלמים, שהעורות לבעלים) **בעלי אושפיזין נוטלין אותן בזרוע** (שזכותם לקבל אותם, מתקנת חכמים). **אמר אביי שמע מינה אורח ארעא למישבק אינש גולפא** (קנקן של חרס שנשתמש בו) **ומשכא** (אם שחט בהמה) **באושפיזיה. פסק הרמב"ם ואלו דברים שנאמרו בירושלים ואין משכירין בתוכה בתים** בה"ב (ז,יד).

אמר רבא לא שנו [**פירש רש"י** דאין מורידין דמים מקדושתן, ובית הכנסת בחשיבותו עומד אף ביד לוקח, דומיא דספרים לוקח בהן ספר תורה, והלה מנהיג ספרים בהוייתן (**הסכיר המרומי שדה** מ"ש רש"י 'דיהכנ"ס בחשיבותו עומד' זו כלעת ר"מ במשנה (כז:), ואל תתמה על זה דנימא דקיי"ל כר"מ דיחידאה הוא, שהרי גם לרמב"ן נסתפק רבינא בכך, והיינו משום דאמרו לו מ"כ אף לא מעיר גדולה לעיר קטנה, משמע דרק בזה פליגי, אבל בשאר תשמישים ודאי אסור)] **אלא שלא מכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר, אבל מכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר** (פקעה קדושה מן החפץ ומן הדמים, ומותר לעשות מהן כל רצונם) **אפילו** [**דף כו ע"ב**] **למישתא ביה שיכרא** (לקנות בדמים ולעשות שכר לשתות) **שפיר דמי** [**הביא הביאו"ה** (סי' קנג) **בשם משאת בנימין** דאפילו זט"ה במעמד אנשי העיר לא אלימא כחייהו לאפקועי לחולין אלא דוקא בכה"ג שמכרו אותו, דחלה קדושתו עכ"פ בשעת מעשה אדמים, והדר פקע קדושה גם מדמים דקלישא קדושתן].

רבינא הוה ליה ההוא תילא (כל בית הרום קרוי תל, כמו 'והיתה תל עולם') **דבי כנישתא אתא לקמיה דרב אשי, אמר ליה מהו למיזרעה? אמר ליה זיל זבניה משבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר, וזרעה. פסק השו"ע** והא דבהכ"נ נמכר, הני מילי של כפרים... ומכ"מ המעות נשארים בקדושתן, ואינם רשאים להורידן מקדושתן, והיינו כשמכרו בני העיר שלא מדעת פרנסיהם, וה"ה אם מכרו ז' טובי העיר שלא במעמד אנשי העיר, אבל אם הסכימו ז' טובי העיר באותו מכר, והיו במעמד אנשי העיר רשאים להוציא המעות לכל מה שירצו (**ביאו"ה** נראה דדוקא אם יש טובים בעיר אז אמרינן דאין רשות לבני העיר על מכירה זו בשלמות, אבל אם לא נתמנו טובים בעיר אז מועילה המכירה שלהם לגמרי כמו זט"ה במעמד אנשי העיר וכן נראה מחידושי הרשב"א. **כתב המ"ב** כתב הרשב"א ח"א סימן תרי"ז והביאו הרשד"ם סימן קע"ה ז' טו"ה אינם שבעה אנשים המובחרים בחכמה או בעושר וכבוד אלא שבעה אנשים שהעמידום הצבור פרנסים על עניני העיר והרי הם כאפוטרופסין עליהם. וכתב עוד שם וא"ת אי כשקבלו עליהם למה לי ז', ומשני שם דאם מקבלים עליהם אנשים לעסוק בדבר ידוע ומפורט כגון בענינינו שבירורו אותן למכירה אפילו אחד נמי יכולין למנות וכל מה שעשה עשוי, אלא דמיירי שהעמידו עליהם פרנסים בסתם לפקח על עסקי הצבור לפיכך כשהן שבעה יש להן רשות לכל דבר כאלו עשו כן כל בני העיר אף על פי שלא העמידו אותם על דבר זה בפירוש, אבל בפחות מז' אין כחן שוה להיותן ככל בני העיר עד שיטלו רשות בפירוש מבני העיר וכן כתבו כמה פוסקים) או"ח (קנג,ז).

רמי בר אבא הוה קא בני בי כנישתא, הוה ההיא כנישתא עתיקא הוה בעי למיסתריה

כו:

ולאתויי ליבני וכשורי מינה, ועיולי להתם (קורות של ביהכ"נ ישן היו צריכין לתתן בחדש). יתיב וקא מיבעיא ליה הא דרב חסדא דאמר (ב"ב ג:) לא ליסתור בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתי, התם משום פשיעותא (שמא יפשע ויתייאש, ולא יבנה אחר) כי האי גוונא מאי (שאין סתירתו אלא לבנינו של זה)? אתא לקמיה דרב פפא ואסר ליה, לקמיה דרב הונא ואסר ליה [**כתב השפ"א בשם או"ז** הטעם דאסר ליה, משום דליכא דוכתא לצלויי בינתיים (כטעם השני ג:) ולפ"ז, אם יש בית כנסת אחר שרי, **וכ"כ הט"ז אבל המג"א** (סי' קנ"ב) כתב, דאפילו כה"ג אסור, שמא יארע אונס]. **פסק הרמ"א** ואסור ליקח אבנים מבהכ"נ הישנה כדי לבנות חדשה (**מ"ב** קמ"ל דאפילו בכה"ג שאין סתירתו של זה אלא לבנינו של זה אפ"ה חיישינן שמא יארע לו אונס ולא ישלים, וע"כ אסור אפילו באיכא דוכתא לצלויי) או"ח (קנב,א).

אמר רבא האי בי כנישתא, חלופה וזבונה שרי [**פירש רש"י** חלה קדושתו על החילוף או על הדמים, והוא יצא מן הקדושה להשתמש בו (**יש לעיין הרי רש"י קודם כתב** שבית הכנסת בקלוקתו עומד וגרמה לל"ל למיירי הכא למכר בז' טובי העיר במעמד מנשי העיר)] אוגורה ומשכונה אסור (**הקשו התוס'** קשה דהא רבי מאיר לא אסר במתניתין אלא ממכר עולם אבל על תנאי שרי ומאי שנא שאסר כאן 'אוגורה' [**המהרש"א ביאר** ולאי לא סבירא לן כר"מ, שהרי קאמר 'חלופה וזבונה' משמע אף ממכר עולם והרי ר"מ אסר ממכר עולם במשנה לקמן. אלא להכא קשיא להו לתוס' למאי דמדמו משכונה לממכר על תנאי (אוגורה) קשיא להוי סברות הפוכות לגבנן ממכר עולם שרי ומשכונה אסור, ולר"מ הוה איפכא דממכר עולם אסור ועל תנאי הוה דומה למשכונה שרי) **ונראה לי** דהאי דר"מ שרי למכור על תנאי היינו של רבים לרבים להתפלל שם דאין במכר זה זלזול, והא דאסרי' הכא משכנתא הוי דיחיד משום זלזול **הריטב"א תירץ** דהתם מכירה גמורה היא לשעתה, ולגמרי נסתלקו ממנה בני העיר, ואין דעתם בו לאותו זמן. משא"כ הכא, דאכתי נכסי בעלים ראשונים היא, ולא נסתלקו מגופה לגמרי, ועדיין דעתם על זה]. **מאי** טעמא בקדושתה קאי.

ליבני (לבינים של ביהכ"נ) נמי, חלופינהו וזבונינהו שרי, אוזופינהו אסור. הני מילי בעתיקתא (שנבנו כבר בכותל ביהכ"נ שנפל) אבל בחדתא (שנעשה לשם ביהכ"נ) לית לן בה. ואפילו למאן דאמר (סנהדרין מז) הזמנה מילתא היא הני מילי כגון האורג בגד למת (שאינו חסר אלא אריגה, וכיון שנארג מיד הויא ראוי לפורשו על המת, אבל לבינים מחוסרים עשייה, לבנותן בכותל) אבל הכא כטווי לאריג דמי, וליכא למאן דאמר (בזה הזמנה מילתא. **וכתב הריטב"א וכ"ד הרבה ראשונים** דמה שאומרים 'הזמנה לאו מלתא' היינו במשמשים, אבל בגוף הקדושה הזמנה מלתא היא. והיינו, כגון בס"ת תפלין ומזוזות, במלאכה האחרונה שבה נעשה העור ראוי למצווה חלה כבר הקדושה. **הקשה הטורי אבן** הא בית הכנסת הוי גוף הקדושה, ובהא הזמנה מלתא היא (אמנם לריטב"א לא קשה דס"ל דבית הכנסת הוי תשמישי קדושה) **ותירץ השפת אמת** דכל זמן שלא נגמר הבנין אכתי לא חשיב ביהכ"נ, דהקדושה חלה עליו כשנעשה בית המיוחד לתפילה. **אבל הרא"ש כתב** דאפילו שנגמר בניינו, כל זמן שלא התפללו בו אינו נאסר).

מתנה (נתנו בני העיר בית כנסת לתשמישי חול) פליגי בה רב אחא ורבינא, חד אסר וחד שרי. מאן דאסר בהאי תפקע קדושתה? ומאן דשרי אי לאו דהוה ליה הנאה מיניה לא הוה יהיב ליה, הדר הוה ליה מתנה כזביני. **פסק השו"ע** בהכ"נ או לבנים ועצים מבהכ"נ ישן שסתרו, יכולים ליתן (**מ"ב** היינו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר ויש אומרים דאפי' בלא מעמד אנשי העיר נמי יכולים. ובכרכים אסור בכל גווני) במתנה (**מ"ב** והלוקח יכול להשתמש בם תשמיש חול) דאי לאו דהוה להו הנאה מיניה לא הוי יהבי ליה הדר הוי ליה כמכר, וכן יכולים להחליפן באחרים והם יוצאים לחולין, אבל אסור למשכנן או להשכירן או להשאילן, אפילו ע"י ז' טובי העיר, שעדיין נשארים בקדושתן שאין כאן דבר אחר שתחול קדושתן עליו. (**הגה** ודוקא בדרך שמורידן מקדושתן, אבל מותר להשאיל אפי' ס"ת לקרות בה, אפי' משל רבים ליחיד) או"ח (קנג,יא).

תנו רבנן תשמישי מצוה (דברים ששימשו בהן מצוה) נזרקין, תשמישי קדושה נגנזין. ואלו הן תשמישי מצוה סוכה, לולב, שופר, ציצית. ואלו הן תשמישי קדושה דלוסקמי (כמו אמתחת ושק לשום בו ספר) ספרים, תפילין ומזוזות, ותיק של ספר תורה, ונרתיק (תיק ונרתיק חדא היא, אלא שלשון תיק נופל על דבר ארוך, ולשון נרתיק נופל על

דבר קצר) **של תפילין ורצועותיהן** (**כתבו התוס'** מכאן משמע שהדל"ת והיו"ד שבקשר הרצועה אינן אותיות גמורות, ולא הוי הלכה למשה מסיני כי אם השי"ן שבבתים, מדלא קרי הכא לרצועות אלא תשמישי קדושה ולא קדושה. והכי נמי משמע... **ולא קשה** מההיא דמנחות (לה) גבי וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך ואמרו אלו תפילין שבראש, שלכאורה משמע שגם הד' שבראש הוא חלק מחובת התפלין **שיש לפרש** הטעם לפי שהן לעולם בגובה של ראש, ונראים לעולם, ולכן נחשבים 'אות', אבל אותן של יד אינן נראין, ואינם נחשבים 'אות' כדכתיב והיו לך לאות ודרשינן (מנחות לז) ולא לאחרים לאות **אבל למה שפרש"י** התם דהטעם הוי משום שיש בהן השי"ן והדל"ת דהוי רוב אותיות של שדי, לפירוש זה קשה כדמשמע בכל הני שהבאתי, דהיו"ד והדל"ת לא חשיבי אותיות). **פסק הש"ע א.** **חוטי ציצית שנפסקו, יכול לזרקן לאשפה** [**מ"ב** אבל אסור לעשות בהם תשמיש מגונה (**הר"ן** שבת מח)] **מפני שהיא מצוה שאין בגופה קדושה אבל כל זמן שהם קבועים בטלית, אסור להשתמש בהם כגון לקשור בהם שום דבר וכיוצא בזה, משום בזוי מצוה** (**הגה** וי"א דאף לאחר שנפסקו, **אין לנהוג בהן מנהג בזיון לזורקן במקום מגונה, אלא שאינן צריכין גניזה. ויש מדקדקין לגונזן, והמחמיר ומדקדק במצות תע"ב).** או"ח (כא,א). **הש"ע** פסק כהרמב"ם שביאור 'נזרקין' היינו לאשפה **אבל** הרמ"א פסק כהכלבו שכתב הא דתשמישי מצוה נזרקין היינו דלא צריכין גניזה אבל לאנהוגי ביה מנהג בזיון לאו אורח ארעא. מ"ש הרמ"א 'יש מדקדקין לגונזן' הוא במהרי"ל שכתב שהיה נוהג לגונזם ולהניחם תוך ספר או לעשות בהן שום מצוה. **ב. תשמישי קדושה יש בהן קדושה וצריך לגנזן** או"ח (קנד,ג).

אמר רבא מריש הוה אמינא האי כורסיא (בימה של עץ שעליה נותנים את התורה לקרות לציבור) **תשמיש דתשמיש הוא** (**שפורם מפה עליו, ואחר כך נותן ספר תורה עליו**) **ושרי. כיון דחזינא דמותבי עלויה ספר תורה** (**בלא מפה**) **אמינא תשמיש קדושה הוא, ואסור.**

ואמר רבא מריש הוה אמינא האי פריסא [**פירש רש"י** יריעה שפורסין סביבות הארון מבפנים **והקשו התוס'** (**עפ"י המהרש"ל**) על רש"י, שהרי מדברי רבא משמע שדין הבימה ודין זו היריעה (פריסא) שוים בקדושתן, והטעם שלפעמים מניחים ס"ת ישירות עליהם, אמנם בהמשך רבא כתב שאין לעשות מארון ישן בימה, וא"כ קדושת הארון גדולה יותר, ואם נאמר שהיריעה פרוסה מבפנים יש לה דין ארון **ולכן מסיק התוס'** שאלו יריעות שפורסים על הארון מבחוץ] **תשמיש דתשמיש הוא** (**תשמיש של ארון**), **כיון דחזינא דעייפי ליה** (**פעמים שכופלין אותו תחת ספר תורה**) **ומנחי סיפרא עלויה אמינא תשמיש קדושה הוא, ואסור.** [**לעניין הארון בזמנינו, כתב הקרבן נתנאל**, דמלבישין הס"ת מעיל, חשיב הארון תשמיש דתשמיש, **והגר"א** (יו"ד סי' רפ"ב סקב"ח) פליג עליה, ומדייק מהשו"ע דהארון נחשב תשמיש קדושה גם אם לעולם לא מניחים ס"ת ישירות עליו]. **פסק הש"ע א.** **וילון שתולין לפני ההיכל, יש בהן קדושה וצריך לגנזן** (**מ"ב** הוא הפרוכת והיינו למנהג התלמוד שהיו לפעמים מניחין ס"ת עליה או שהיו מכסין בה הס"ת, ונראה שהיה זה דבר מצוי בזמנם דאל"כ הו"ל תשמיש אקראי בעלמא ואין ע"ז שם תשמיש קדושה, אבל האידנא דלא נהגינן הכי, הו"ל רק תשמיש דתשמיש וזהו שהגיה הרמ"א לקמן בס"ו בהג"ה) או"ח (קנד,ג). **ב.** **...והארון והמגדל שמניחים ס"ת בו, אף על פי שאין מניחים בו ס"ת כשהוא לבדו אלא כשהוא בתיק... כולם תשמישי קדושה הם ואסורים, ולאחר שיבלו או ישברו, נגנזים** יו"ד (רפב,יב). **פסק הרמ"א** ופרוכת שאנחנו תולין **לפני הארון אין לו קדושת ארון** (**מ"ב** דבזמנינו לעולם אין נותנין עליו ס"ת בלא מטפחת) **רק קדושת בהכ"נ** [**מ"ב** ואף שהוא רק תשמיש דתשמיש מ"מ לא גרע משאר כלי ביהכ"נ שדינם כביהכ"נ, אבל שאר תשמיש דתשמיש שאינם בביהכ"נ כגון של תפילין וכדומה אין בו קדושה כלל (פמ"ג)] או"ח (קנד,ו).

ואמר רבא האי תיבותא (ארון) **דאירפט** (שנתקלקל ונפרד מחבורו) **מיעבדה** (לעשות) **תיבה זוטרתי** (**מן הגדולה הראשונה**) **שרי.** (לעשות) **כורסייא** (**בימה**) **אסיר** (**שירדה מקדושתה**). **פסק הש"ע אין עושין מתיבה כסא לס"ת** (**מ"ב** תיבה הוא ארון הקודש ואף דכסא הוא ג"כ תשמישי קדושה כדלעיל ס"ג, אפ"ה אסור, דתיבה הס"ת מונח בה תמיד, וכסא שהוא השלחן אין נותנין עליו הס"ת אלא לפעמים, והוי הורדת הקדושה) **אבל מותר לעשות מתיבה גדולה קטנה** או"ח (קנד,ו).

ואמר רבא האי פריסא דבלה (**יריעות הארון שבלו**) **למיעבדיה פריסא לספרי** (ס"ת) **שרי, לחומשין** (**יש ספרים שהן עשויין כל חומש לבדו, וכולן בגליון**) **אסיר.**

ואמר רבא הני זבילי (כמין דלוסקמי היינו שק או אמתחת) דחומשי, וקמטרי (ארגז) דספרי, תשמיש קדושה נינהו, ונגנזין. פשיטא! מהו דתימא הני לאו לכבוד עבידן, לנטורי בעלמא עבידי, קא משמע לן (**הספיר המאירי** קמ"ל שגם לשמירה, חשיב תשמיש קדושה. **אמנם הר"י מלוניל והאו"ז** הסבירו קמ"ל שעשויין גם לכבוד. **א"כ עולה מדבריהם** שאם עשוי רק לשמירה, אין בו קדושה). **פסק הרמ"א** אבל ארון הבנוי בחומה הנעשה לשמירה, לא מיקרי תשמישי קדושה או"ח (קנד,ג). (**כתב הביאו"ח** ...אמנם מצאתי במאירי וכן ברבינו ירוחם שמוכח מהם שסוברים כפירוש השני דאפילו כשנעשה לשמירה הוא בכלל תשמישי קדושה, ולפ"ז אפשר דלדידהו אפילו כשבנוי בחומה אותו המקום הוא בכלל תשמיש קדושה, ואולי דכיון שהוא רק זוית בעלמא חקוק בתוך חומת הכותל נתבטל אותו המקום לגבי שאר הכתלים, והוי כאנדרונא בעלמא ואין על זה המקום כ"א קדושת בית הכנסת, וצ"ע).

ההוא בי כנישתא דיהודאי רומאי (אנשי ישראל באו מרומי למחוזא, ונתיישבו שם, ועשו להם בית הכנסת) דהוה פתיה לההוא אידרונא (חדר) דהוה מחית (מונח) ביה מת (שלא נקבר) והוו בעו כהני למיעל לצלויי התם (ולא יכולים מפני הטומאה) אתו אמרו ליה לרבא, אמר להו דלו תיבותא (הגביהו הארון ממקומו) אותבוה, דהוה ליה כלי עץ העשוי לנחת, וכלי עץ העשוי לנחת אינו מקבל טומאה (דאיתקש כלי עץ לשק לענין טומאה, דכתיב וכל כלי עץ או בגד או עור או שק, מה שק המיטלטל אף כלי עץ המיטלטל) וחוצץ בפני הטומאה (כל דבר המקבל טומאה אינו חוצץ בפני הטומאה). אמרו ליה רבנן לרבא והא זמנין דמטלטלי ליה כי מנח ספר תורה עלויה, והוה ליה מיטלטלא מלא וריקם? אי הכי לא אפשר.

אמר מר זוטרא מטפחות ספרים (אף של ספרי תורה) שבלו עושין אותן תכריכין למת מצוה, וזו היא גניזתן (**הט"ז** סי' קנ"ד סק"ז חידש **עפ"י מימרא דמר זוטרא** שבאופן שאי אפשר עוד להשתמש בו לקדושתו מותר להורידו מקדושתו, מאשר לא להשתמש בו כלל. **אמנם המרומי שדה חלק על הט"ז** והסביר הכא דזו הוי גניזה ממש, אבל כשאי אפשר להשתמש בהם בקדושתן מצוה לגנוז, ולא להשתמש בהם לקדושה קלה) **פסק השו"ע** מטפחות ס"ת שבלו, יכולים לעשות מהם תכריכין למת מצוה (**מ"ב** שצרכיו מוטלין על צרכי צבור) וזו גניזתן או"ח (קנד,ד).

ואמר רבא ספר תורה שבלה גונזין אותו אצל תלמיד חכם, ואפילו שונה הלכות (כלומר אפילו לא שימש תלמידי חכמים בהתלמוד ובגמרא אלא במשניות ובברייתות). **אמר רב אחא בר יעקב** ובכלי חרס, שנאמר ונתתם בכלי חרש למען יעמדו ימים רבים. **פסק השו"ע** ס"ת שבלה, מניחין אותו בכלי חרס וגונזין אותו בקבר ת"ח, אפי' אינו אלא שונה הלכות ולא שימש ת"ח או"ח (קנד,ה).

ואמר רב פפי משמיה דרבא מבי כנישתא לבי רבנן (לעשות מבית הכנסת בית המדרש) שרי, מבי רבנן לבי כנישתא אסיר. **ורב פפא משמיה דרבא** מתני איפכא, אמר רב אחא [**דף כז ע"א**] כוותיה דרב פפי מסתברא (**כתבו התוס'** מהכא משמע דהלכה כר' יהושע בן לוי לגבי דר' יוחנן, מדמייתי ראיה דהלכה כרב פפי משום דרבי יהושע בן לוי קאי כוותיה, אף על גב דרבי יוחנן פליג עליה) דאמר רבי יהושע בן לוי בית הכנסת מותר לעשותו בית המדרש [**ביאר בנפש החיים** (ש"ד פכ"ו) דהיינו משום שעסק התורה נוגע לעצם החיות וקיום העולמות, ואם ח"ו היינו כולנו מניחים את התורה מכל וכל, גם העולמות כולם היו מתבטלים כרגע מכל וכל ח"ו. משא"כ בכל המצוות, ואפילו במצוות התפילה, שגם אם היו ח"ו כל ישראל מניחין ועוזבים מלהתפלל, לא היו חוזרים העולמות עבור זה לתוהו ובוהו. ולא עוד, אלא שגם עיקר ענין התפילה תלויה רק בעסק התורה, ובלתה אין נשמעת ח"ו, כדכתיב 'מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה'] שמע מינה.

דרש בר קפרא מאי דכתיב (בנבוזראדן) וַיִּשְׂרֹף אֶת־בֵּית־ה' וְאֶת־בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֵת כָּל־בָּתֵּי יְרוּשָׁלִַם וְאֶת־כָּל־בֵּית גָּדוֹל שָׂרַף בָּאֵשׁ. 'בית ה'' זה בית המקדש, 'בית המלך' אלו פלטרין של מלך, 'ואת כל בתי ירושלים' כמשמען, 'ואת כל בית גדול שרף באש' רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי חד אמר מקום שמגדלין בו תורה, וחד אמר מקום שמגדלין בו תפלה. מאן דאמר תורה, דכתיב ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר. ומאן דאמר תפלה דכתיב ספרה נא... הגדלות

כו.

אשר עשה אלישע. ואלישע דעבד ברחמי הוא דעבד. תסתיים דרבי יהושע בן לוי הוא דאמר מקום שמגדלין בו תורה, דאמר רבי יהושע בן לוי בית הכנסת מותר לעשותו בית מדרש, שמע מינה. **פסק הש"ע** מותר לעשות מבהכ"נ בית המדרש (**מ"ב** הוא מקום המיוחד לתורה וקדושתו גדולה יותר, ואפילו אין דרך להתפלל שם כלל) אבל לא מבהמ"ד בהכ"נ (**מ"ב** שמעלין בקודש ואין מורידין) או"ח (קנג,א).

איתא במשנה 'אבל מכרו תורה לא יקחו ספרים...' **איבעיא להו** מהו למכור ספר תורה ישן ליקח בו חדש, כיון דלא מעלי ליה אסור, או דלמא כיון דליכא לעלויי עילוייא אחרינא שפיר דמי? **ת"ש** אבל מכרו תורה לא יקחו ספרים. ספרים הוא דלא, הא תורה בתורה שפיר דמי! מתניתין דיעבד (שמכרוהו כבר, כדקתני, מכרו תורה, ומשום הכי מותר ליקח בדמיו ספר תורה, שאם לאו מה יקחו מהם) כי קא מיבעיא לן (למכור) לכתחלה.

ת"ש גוללין ספר תורה במטפחות חומשין (ספר תורה שאין בו אלא חומש אחד, והטעם דקא מעלי להו למטפחות) וחומשין במטפחות נביאים וכתובים, אבל לא נביאים וכתובים במטפחות חומשין (שמוריד המטפחות מקדושתן) ולא חומשין במטפחות ספר תורה. קתני מיהת גוללים ספר תורה במטפחות חומשין, מטפחות חומשין אין, מטפחות ספר תורה לא (אלמא אין משנין לכיוצא בה, אלא למעלה הימנה) אימא סיפא ולא חומשין במטפחות ספר תורה (דהא ירידה היא) הא תורה בתורה שפיר דמי? אלא, מהא ליכא למישמע מינה.

ת"ש מניחין ספר תורה על גבי תורה, ותורה על גבי חומשין וחומשין על גבי נביאים וכתובים. אבל לא נביאים וכתובים על גבי חומשין (**כתב הר"ן** משמע דנביאים וכתובים לענין הנחה כי הדדי נינהו מדלא קתני בהו מניחין ואין מניחין **אמנם המאירי כתב** דיש שנוהגין להניח נביאים ע"ג כתובים, אבל לא להיפך) ולא חומשין על גבי תורה. הנחה קאמרת? שאני הנחה דלא אפשר, דאי לא תימא הכי מיכרך היכי כרכינן, והא קא יתיב דפא אחבריה (דף נגלל על חבירו) אלא, כיון דלא אפשר שרי, הכא נמי כיון דלא אפשר שרי.

ת"ש דאמר רבי יוחנן משום רשב"ג לא ימכור אדם ספר תורה ישן ליקח בו חדש? התם משום פשיעותא (שמא משימכור שוב לא יקנה, ומתוך כך יפסדו הדמים) כי קאמרינן כגון דכתיב ומנח לאיפרוקי (שכתוב כבר החדש בבית הסופר, ואינו מעוכב אלא לתת לו דמים) מאי.

ת"ש דאמר רבי יוחנן משום רבי מאיר אין מוכרין ספר תורה אלא ללמוד תורה (להתפרנס בו כשלומד תורה, וקא סלקא דעתך דהוא הדין לקנות ספר תורה) ולישא אשה [**כתב הרמב"ם** (תפלין ומזוזות וס"ת פ"י ה"ב) דהיינו דווקא אם אין לו דבר אחר למכור. **ובמאירי כתב** ומ"מ, אף לאלו, יעכב את הדבר בכל מה שאפשר לו] שמע מינה תורה בתורה שפיר דמי? דלמא שאני תלמוד, שהתלמוד מביא לידי מעשה (**נסתפק הסמ"ג** אי שרי לקנות בדמי ס"ת ספרים כגמרא ופוסקים, שהרי אין לימוד מביא לידי מעשה, אלא כשיש בידו ספרים ויכול ללמוד). אשה נמי לא תהו בראה לשבת יצרה, אבל תורה בתורה לא. **פסק הש"ע א.** מותר להניח ספר תורה על ס"ת, ומניחים חומשים ע"ג נביאים וכתובים, אבל אין מניחים נביאים וכתובים על גבי חומשים, ולא חומשים על גבי ס"ת (**הגה** אבל כתובים על גבי נביאים או איפכא שרי. וכל זה מיירי בב' כריכות, שכל א' כרוך בפני עצמו, אבל בכרך א' הכל שרי) יו"ד (רפב,יט). **כתב ערוך השולחן** אות כב ויראה לי דזהו בחומשים הכתובים בקלף לשם קדושת ס"ת, אלא שנחלק לחמשה חומשים ואין בו קדושת ס"ת לגמרי לעניין לקרות בו בציבור, ואף שהקדושה אחת היא מ"מ משום כבוד ציבור אין לקרות בחומשין (גיטין ס.), אבל כשלא נכתבו לשם קדושת ס"ת וכ"ש כשכתובין על נייר, וק"ו בחומשין הנדפסין קדושתן שוה עם נביאים ועם כל כתבי הקודש **אמנם כתב בספר 'עלהו לא יבול' בשם הגרשז"א** עמוד רסט שדברי הערוך השולחן לא נתקבלו, ושומרי תורה מקפידים על כך. **כתב בספר גנזי הקודש** * אסור להניח תושב"ע על נ"ך וכ"ש על חומש (שו"ת הר"י בן מיגאש) ולכן אסור להניח סידור על חומש * תושב"ע מותר להניח

כז.

על תושב"ע, ולכן מותר להניח אחרונים על גמרא (הגרשז"א, הגרנ"ק הגרח"ק, הגריש"א) **אמנם הגריש"א** כתב שמדין הנהגה נכונה אין להניח ראשונים על גמרא. * סידור, הגרנ"ק והגרשז"א ס"ל שקדושתו כקדושת נ"ך, ולפי"ז אין להניח אף גמרא על סידור (הטעם שבחלק ניכר ממנו איכא פסוקים מנ"ך) אמנם הגריש"א והגרח"ק ס"ל שיש לסידור דין של תושב"ע. **אך כתב הגריש"א** שמהנהגה טובה אין להניח ספרים על סידור, ולא סידור על ספרים. **ב. אם מותר לקנות בדמי קדושה אחת קדושה אחרת כיוצא בה, יש אוסרים ויש מתירים** [**מ"ב** כיון דעכ"פ אין מורידין מקדושתן וכ"ז לענין דיעבד אבל לענין לכתחלה בודאי אסור למכור שום דבר קדושה כדי ליקח כיוצא בה (**שעה"ל** אליה רבה והגר"א בשיטת מהרי"ל דהוא דעת הש מתירין, וכ"פ הב"ח והמג"א) ואפילו היכא דליכא למיחש לפשיעותא כגון שהדבר קדושה אחרת מזומן לפנינו ואינו חסר אלא נתינת מעות אפ"ה אסור דצריך להעלות בקדושה דוקא. ואם חזי ביה תיוהא [דבר רעוע] או שהיה קטן מהכיל לכו"ע מותר אפילו לכתחלה למכרו כדי ליקח אחר (פמ"ג)] או"ח (קנג,ד). **הביא הב"י כתב הר"ן** מכיון דלא איפשיטא נקטי בה רבותי לחומרא, ומדאיבעיא לן בס"ת דליכא לעלויי בה, מכלל דפשיטא לן דבהנך אחריני דאיכא לעלויי בהו אסור למכרן וליקח כיוצא בהם. **ורבינו הגדול מהר"י אבוהב** ז"ל כתב שמדברי רבינו שכתב אבל איפכא להורידן מקדושתן לא, משמע דלא קפדינן אלא שלא יורידם מקדושתן אבל לקנות כיוצא בהם שרי.

תנו רבנן לא ימכור אדם ספר תורה אף על פי שאינו צריך לו (שיש לו אחר), יתר על כן אמר רבי שמעון בן גמליאל אפילו אין לו מה יאכל ומכר ספר תורה או בתו אינו רואה סימן ברכה לעולם (באותן הדמים **כתב הב"י** משמע דכיון דאינו רואה סימן ברכה אסור הוא למוכרו וכ"כ הרמב"ם, **אמנם ההגמ"י** תמהו עליו דכיון דמותר למוכרו ללמוד תורה ולישא אשה כ"ש דמותר מפני חייו **הדרכ"מ** יישב שהרמב"ם ס"ל שמדובר באופן שיש לו לאכול ע"י הדחק ולכן אסר). **פסק הש"ע** ...ואינו רשאי למכרו, אפילו יש לו הרבה ספרי תורה (**הגה** ואפילו אין לו מה יאכל רק ע"י הדחק) ואפילו למכור ישן כדי לקנות חדש, אסור. אבל ללמוד תורה או לישא אשה, מותר למכור אם אין לו דבר אחר למכור [**הגה** וה"ה לצורך פדיון שבויים, מותר למכרו (**תוס' פ"ק דב"ב**)] יו"ד (רע,א).

איתא במשנה 'וכן במותריהן' **אמר רבא** לא שנו אלא שמכרו (אחד מן הקדושות הללו, ולקחו ממקצת הדמים קדושה מעולה) והותירו (מהמעות), אבל גבו (מעות מן הצבור לצורך ספר תורה, וקנאוהו) והותירו (נותר בידן מן הדמים) מותר (להורידן, שהרי עדיין לא באו לשימוש קדושה חמורה).

איתיביה אביי במה דברים אמורים שלא התנו (על מנת לעשות רצוננו מן הדמים) אבל התנו אפילו לדוכסוסיא (יבואר לקמן) מותר. היכי דמי, אילימא שמכרו והותירו, כי התנו מאי הוי (הא דמי קדושה הן), אלא שגבו והותירו, טעמא דהתנו (כשגבו לעשות רצוננו והפצנו ממותר הדמים) הא לא התנו לא? לעולם שמכרו והותירו, והכי קאמר במה דברים אמורים שלא התנו (**כתב הריטב"א**, דאפילו לאחר המכר יכולין להתנות. **אבל בר"ח משמע** דבעינן תנאי בשעת המכר. **וכ"כ הריב"ש** בסי' רפ"ה) שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר, אבל התנו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אפילו לדוכסוסיא נמי מותר (**הקשו התוס'** קשה דכיון שהתנו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר, למה לי להעמיד דווקא ב'הותירו' הא אפי' בכל הדמים יכולין הן לעשות מה שירצו כדאמר לעיל אפילו למישתי ביה שיכרא **ויש לומר** דנקט 'הותירו' לאשמועינן דאף במותר בעי תנאי, דסלקא דעתך דאם קנו מן הדמים דבר קדושה והותירו דמותר לעשות מן המותר כל מה שירצו אפילו בלא תנאי קמ"ל דלא. **כתב הגהות אשר"י** שאם התנו כשגבו המעות לעשות הפצם ממותר הדמים אפילו קנו ומכרו והזרו וקנו קדושה במקצת הדמים המותר מותר להורידו, אבל אם לא התנו כשגבו, אלא כשמכרו התנו, אסור להורידם).

אמר ליה אביי לההוא מרבנן דהוה מסדר מתניתא קמיה דרב ששת מי שמיע לך מרב ששת מאי דוכסוסיא? אמר ליה הכי אמר רב ששת פרשא דמתא (בני העיר שוכרין אדם רוכב סוס, שיהא להן מזומן לשולחו בשליחות למושל העיר כשיצטרכו). אמר אביי הלכך, האי צורבא מרבנן דשמע ליה מילתא ולא ידע פירושא לישיילה קמיה דשכיח קמיה רבנן, דלא אפשר דלא שמיע ליה מן גברא רבה. **פסק הש"ע** אם גבו מעות לבנות בהכ"נ או בית המדרש, או לקנות תיבה או מטפחת או ס"ת, ורצו לשנותו מלצורך מה שגבו אותם, אין משנין אלא

מקדושה קלה לחמורה, אבל אם עשו בהם הדבר שגבו אותם בשבילו, משנין המותר לכל מה שירצו, ואם כשגבו המעות התנו לעשות חפצם ממותר הדמים, אפי' קנו ומכרו וחזרו וקנו קדושה במקצת הדמים, מותר להוריד המותר (**הגהות לסכ"י**) (**מ"ב** הא"ר והגר"א מפקפקין בזה דאפשר שכיון שאח"כ קנו סתם מכל הדמים חיילא הקדושה בכל הקניה ואסור אח"כ כשמכרו והותירו) **אבל אם לא התנו כשגבו, אלא כשמכרו התנו, אסור להורידם** (**מ"ב** הטעם דאז כשקנו חל הקדושה על כל מה שקנו ואינו מועיל אח"כ התנאי בעת המכירה)... או"ח (קנג,ה).

אמר רבי יוחנן משום רבי מאיר בני העיר שהלכו לעיר אחרת ופסקו עליהן צדקה נותנין (אותה לגבאי אותה העיר, כדי שלא יחשדום בפוסקים ואינן נותנין) וכשהן באין (והוזרים למקומן) מביאין אותה עמהן (תובעים אותן מן הגבאים) ומפרנסין בה עניי עירן. **תניא נמי הכי**... ויחיד שהלך לעיר אחרת (**כתב המאירי** די"מ דהיינו עד עשרה) ופסקו עליו צדקה תנתן לעניי אותה העיר.

רב הונא גזר תעניתא, על לגביה רב חנה בר חנילאי וכל בני מתיה, רמו עלייהו צדקה ויהבו. כי בעו למיתי, אמרו ליה נותבה לן מר, וניזול ונפרנס בה עניי מאתין, אמר להו תנינא, במה דברים אמורים בשאין שם [**דף כז ע"ב**] חבר עיר (תלמיד חכם המתעסק בצרכי צבור) אבל יש שם חבר עיר תינתן לחבר עיר. וכל שכן דעניי דידי ודידכו עלי סמיכי. **פסק הש"ע** מי שהלך בסחורה ופסקו עליו אנשי העיר שהלך שם, צדקה, הרי זה נותן לעניי אותה העיר ואם היו רבים ופסקו עליהם צדקה, נותנים, וכשבאים מביאים אותה עמהם ומפרנסים בה **עניי עירם** (**ט"ז** הטעם נראה דכיון שהוא יחיד נגרר אחר העיר ההיא, מה שאין כן ברבים שחשיבות קהל עליהם אף בעיר אחרת רק מפני החשד צריכים תחלה ליתן באותה עיר **אבל הפרישה הסביר** הטעם דיחיד מדחשד לא נפיק דיחזור ויחשדנו שיחזיק בהצדקה, מה שאין כן רבים שעושין גבאי אחד ליקח הכל בידו ואין אדם חוטא ולא לו) (**הגה** והא דצריכין ליתן, מפני החשד. לכן חוזרים ולוקחים מהם ומביאים לעירן. ודוקא בצדקה שלא היו נותנין אלו נשארו בעירן, ולכן איכא חשדא, אבל צדקה שאף בעירן היו נותנין, אין צריכין ליתן כלל, דודאי יתנו בעירן...) ואם יש שם חבר עיר, יתנו לחבר עיר והוא מחלקה כפי שיראה לו. יו"ד (רנו,ו).

משנה אין מוכרין את של רבים ליחיד מפני שמורידין אותו מקדושתו, דברי רבי מאיר. אמרו לו אם כן אף לא מעיר גדולה לעיר קטנה.

שפיר קאמרי ליה רבנן לרבי מאיר? ורבי מאיר מעיר גדולה לעיר קטנה מעיקרא קדישא, השתא נמי קדישא, מרבים ליחיד ליכא קדושה (שאין אומרים דבר שבקדושה פחות מעשרה). ורבנן אי איכא למיחש (בין רב למעט) כי האי גוונא נמי איכא למיחש, משום ברב עם הדרת מלך [ולא משכחת מכירה בבית הכנסת, אלא לא חיישינן, דכיון דשקיל דמי ומעלי להו בקדושה מעולה כל דבעי לוקח עביד, חוץ מארבעה דברים כדקתני סיפא **והקשה הגרע"א** שהרי מרש"י בדף כו מבואר דבלאו מעמד אנשי העיר אין מורידין דמים מקדושתן וגם הבהכ"נ בחשיבותו, ובמעמד אנשי העיר בהכ"נ והדמים יוצאים לחולין. **וכאן** רש"י כתב 'דכיון דשקיל דמי ומעלי להו בקדושה מעולה כל דבעי לוקח עביד' והדברים סותרים, דאם מכרו במעמד אנשי העיר לא צריך להעלות הדמים בקדושה ובהכ"נ יוצא לחולין, ובלא מעמד אנשי העיר אף אם מעלין הדמים בקדושה מ"מ הבהכ"נ בקדושתה קאי.

משנה אין מוכרין בית הכנסת אלא על תנאי שאם ירצו יחזירוהו (ואפילו מרבים לרבים אסר רבי מאיר מכירת חלוטין, דדרך בזיון הוא, כלומר אינן בעיניו לכלום) דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים מוכרין אותו ממכר עולם (ליחיד, ולכל תשמיש) חוץ מארבעה דברים למרחץ, ולבורסקי, לטבילה, ולבית המים (לכביסה, **אי נמי** לבית מי רגלים). רבי יהודה אומר מוכרין אותה לשם חצר, והלוקח מה שירצה יעשה. **פסק הש"ע** כשמוכרים אנשי הכפר בית הכנסת יכולים למכרו ממכר עולם, והלוקח יעשה בו מה שירצה, חוץ ממרחץ

ובורסקי ובית טבילה ובית הכסא, ואם מכרוהו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר, יעשה הלוקח אפילו אלו ארבעה דברים או"ח (קנג,ט).

ולרבי מאיר היכי דיירי בה, הא הויא לה רבית? **אמר רבי יוחנן** רבי מאיר בשיטת רבי יהודה אמרה, דאמר צד אחד ברבית מותר [**הקשו התוס'** קשה מאי שנא מלוה סאה בסאה דאמר בב"מ (סג.) דאסור משום דאיכא צד אחד ברבית דשמא תייקר התבואה **ויש לומר** דשאני הכא דלא הוי דרך הלואה אלא בתורת מכר אתא לידיה. **ואכתי קשה** מאי שנא מהא דאיתא (בב"מ סה) ממשכן לו בית או שדה בעבור הלואה, ואמר ליה לכשתרצה למוכרם לא תמכרם אלא לי בדמים הללו באופן שהבית שווה יותר מההלואה, ומה שמוזיל לו זה בעבור ההלוואה, אסור. ואמר רב הונא בריה דר' יהושע דלא כר' יהודה, דאי כר' יהודה האמר צד אחד ברבית מותר, והכא ליכא כי אם צד אחד ברבית דשמא לא ימכרם, וגם הוי הלואה מדקאמר משכן ואפילו הכי שרי רבי יהודה? **וי"ל** דאכתי לא דמי כלל להלואת סאה בסאה דהתם ליכא צד מכר כלל, אבל הכא גבי משכן איכא צד אחד מכר) **דתניא** הרי שהיה נושה בחבירו מנה ועשה לו שדהו מכר, בזמן שמוכר אוכל פירות מותר, לוקח אוכל פירות אסור. רבי יהודה אומר אפילו לוקח אוכל פירות מותר. ואמר רבי יהודה מעשה בביתום בן זונן שעשה שדהו מכר על פי ראב"ע, ולוקח אוכל פירות היה. אמרו לו משם ראיה? מוכר אוכל פירות היה, ולא לוקח. מאי בינייהו? צד אחד ברבית איכא בינייהו. מר סבר צד אחד ברבית מותר, ומר סבר צד אחד ברבית אסור.

רבא אמר דכולי עלמא צד אחד ברבית אסור, והכא רבית על מנת להחזיר איכא בינייהו [כלומר כשהלוקח אכל פירות הם סיכמו ביניהם שאם זה לא יהיה בסוף מכר, יחזיר הלוקח את מה שאכל **והקשו התוס'** (שם) א"כ, מאי טעמא דרבנן דאסרי, איזה רבית הוא זה, הרי כשבא לפדות שדהו, מנכה לו תחלה פירות שאכל **ותירצו** דבאמת אילו היה עושה כן לא היתה רבית, והכא מיירי שמצריכו המלוה לפרוע תחילה הכל, ואח"כ ינכה לו. **הסבירו התוס'** ולרבי מאיר דמתני' סבירא ליה שהיו מתנין להחזיר שכירות בית הכנסת כשחזרו בהם מהמכר, ובהכי שרו כר' יהודה). **מר סבר** רבית על מנת להחזיר מותר, ומר סבר אסור.

איתא במשנה 'וחכמים אומרים מוכרין אותו ממכר עולם...' **אמר שמואל** מותר לאדם להשתין מים בתוך ארבע אמות של תפלה (לאחר זמן). אמר רב יוסף מאי קמשמע לן, תנינא, רבי יהודה אומר מוכרין אותה לשום חצר, ולוקח מה שירצה יעשה. ואפילו רבנן לא קאמרי אלא בית הכנסת דקביע קדושתיה, אבל ארבע אמות דלא קביע קדושתייהו לא.

תני תנא קמיה דרב נחמן המתפלל מרחיק ארבע אמות ומשתין, והמשתין מרחיק ארבע אמות ומתפלל. אמר ליה בשלמא המשתין מרחיק ארבע אמות ומתפלל תנינא כמה ירחיק מהן ומן הצואה ארבע אמות, אלא המתפלל מרחיק ארבע אמות ומשתין למה לי, אי הכי, קדשתינהו לכולהו שבילי דנהרדעא (שאין לך ארבע אמות בהן שלא התפללו בהן עוברי דרכים)? תני ישהה (כדי הילוך ארבע אמות). בשלמא משתין ישהה כדי הילוך ארבע אמות משום ניצוצות, אלא מתפלל ישהה כדי הילוך ארבע אמות למה לי? אמר רב אשי שכל ארבע אמות תפלתו סדורה בפיו ורחושי מרחשן שפוותיה. **פסק הש"ע** המשתין (מ"ב ר"ל בכלי וניטל הכלי וכל כה"ג שאין אסור להתפלל מחמת המי רגלים גופא) **לא יתפלל עד שישהא כדי** הלוך ד"א משום ניצוצות (מ"ב ואחר ד"א שיערו חכמים שהניצוצות שבאמתו כלים בכסותו) **והמתפלל לא ישתין עד שישהא כדי הילוך ד"א** [מ"ב אבל לאחר ששהא שיעור זה מותר להשתין אף במקום שהתפלל ומ"מ מדת חסידות שלא להשתין בתוך ד"א של תפלה (המקור למילת חסידות יבואר לקמן)] **שכל ד"א תפלתו שגורה בפיו ורחושי מרחשין שפוותיה** או"ח (צב,ח).

שאלו תלמידיו את רבי זכאי במה הארכת ימים (באיזה זכות. אף על גב דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא **כתבו הראשונים** דהיינו דווקא לענין קיום המצוות עצמן, אבל ע"י הידור מצוה, אוכל פירותיהן אף בעולם הזה)? **אמר להם מימי לא השתנתי מים בתוך ארבע אמות של תפלה** (**הסבירו התוס'** ואפילו היכא שיש היתר גמור, כגון ששהה כדי הילוך ד' אמות) **ולא כניתי שם לחבירי** [**הסבירו התוס'** אפילו כינוי דלא הוי גנאי (**כהגהות היעב"ץ** ביאר גם כינוי שאין בו גנאי יש בו פחיתות, שאינו מחשיב את חבירו לקרוא בשמו האמיתי, והביא מהמלך שדוד המלך ע"ה היה מתרעם על אלו שקראו לו בן

יש) והא דאמרינן (ב"מ נח) דהמכנה שם לחבירו אין לו חלק לעולם הבא היינו בכינוי של פגם משפחה (**הסביל מי מנוחות** כגון שהוא ממזר או עבד **עוד הסביל** שנולדה מהתוס' שיש לרגה אמלעית שהיא איסור אך יש לו חלק לעולם הבא, שמכנה לו שם שיש לו גנאי פרטי ולא לכל המשפחה)] **ולא ביטלתי קידוש היום** (**הקשה מהרש"א** מאי רבותא, הא אפשר לקדש על הפת, ופת ודאי היתה לו, שהרי אין מקדשין אלא במקום סעודה? ותירץ דה"ק לא בטלתי קדוש היום על היין. **והכי איתא בר"ן** 'ולא בטלתי קדוש היום ביין, שהוא מצוה מן המובחר') **אמא זקינה היתה לי, פעם אחת מכרה כפה** (צעיף) **שבראשה והביאה לי קידוש היום. תנא כשמתה הניחה לו שלש מאות גרבי יין** [**הסבירו התוס'** כדאמרינן הזהיר בקידוש היום זוכה וממלאים לו גרבי יין (שבת דף כג)], **כשמת הוא הניח לבניו שלשת אלפים גרבי יין.**

רב הונא הוה אסר ריתא (מין גמי) **וקאי קמיה דרב, אמר ליה מאי האי? אמר ליה לא הוה לי קידושא, ומשכנתיה להמיינאי, ואתאי ביה קידושא. אמר ליה יהא רעוא דתיטום בשיראי** (סתום ומכוסה במעילין). **כי איכלל** (כשנכנס לחופה) **רבה בריה, רב הונא אינייש גוצא הוה, גנא אפוריא, אתיין בנתיה וכלתיה שלחן** (היו פושטות בגדיהן) **ושדיין מנייהו עליה, עד דאיטום בשיראי. שמע רב ואיקפד, אמר מאי טעמא לא אמרת לי כי ברכתיך וכן למר** (אף אתה תהא מבורך לכך, שמא היה עת רצון, ותתקיים אף בי).

שאלו תלמידיו את רבי אלעזר בן שמוע במה הארכת ימים? אמר להם מימי לא עשיתי קפנדריא לבית הכנסת (מקצר הילוכו דרך בית הכנסת **כתב הריטב"א** ואפילו היכא דשרי, כגון שהיה שם שביל מעיקרא, דאלא"ה, מאי רבותא) **ולא פסעתי על ראשי עם קדוש** (כשהיו התלמידין בבית המדרש על גבי קרקע, ההולך על גבי מסיבתן לישב למקומן נראה כפוסע על ראשי העם) **ולא נשאתי כפי בלא ברכה** [**הקשה הריטב"א** מאי רבותא, הא איכא חיובא לברך, וכתב, דדלמא הא גופא קמ"ל, דכהן המברך את הברכה מתברך ומאריך ימים. **והמאירי כתב** דאיירי בברכה שלאחר ברכת כהנים, והיה מוסיף בה **והמהרש"א כתב,** דהיא גופא קמ"ל, דצריך לברך. דסד"א דאין מצוה זו אלא לטובתן של ישראל. **והגר"א בביאורו** (סי' קכח סעי' יג) הוכיח מכאן דאין ברכה זו מעיקר הדין].

שאלו תלמידיו את רבי פרידא במה הארכת ימים, אמר להם מימי לא קדמני אדם לבית המדרש [**הקשו התוס'** קשה דאדרבה היה בזכות שהיה שונה לתלמיד אחד ארבע מאות זימני ונפק בת קול ואמר 'נאה ליך דליזכי כולי דריה לעלמא דאתי או דליחיי ד' מאה שנין אמר הקב"ה יהבו ליה הא והא (עירובין נד)' **וי"ל** דמעיקרא לא ידע שהקב"ה יתן לו שניהם, שחשב שה' יתן לו בקשתו שיזכו הוא ודורו לחיי העוה"ב, עד לבסוף שראה שהיה כל כך (**תוס' בעירובין** בילל שמי הלבריס גרמו לו לריכות ימים)] [**דף כח ע"א**] **ולא ברכתי** (בסעודה) **לפני כהן** [**דאמר מר** (גיטין נט) 'וקדשתו' לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון] **ולא אכלתי מבהמה שלא הורמו מתנותיה. דאמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן אסור לאכול מבהמה שלא הורמו מתנותיה. ואמר רבי יצחק כל האוכל מבהמה שלא הורמו מתנותיה כאילו אוכל טבלים. ולית הלכתא כוותיה** (**כתב המהרש"א** דהיינו רבותיה דרבי פרידא, דאע"ג דלית הלכתא כרבי יצחק, בכל זאת החמיר על עצמו). **פסק הרמב"ם** בהמה שלא הורמו מתנותיה מותר לאכול ממנה, שאינה דומה לטבל שהרי מתנות כהונה מובדלין והמתנות עצמן אסור לישראל לאכלן אלא ברשות כהן... ביכורים (ט,יד).

'ולא ברכתי לפני כהן' למימרא דמעליותא היא, והא אמר רבי יוחנן כל תלמיד חכם שמברך לפניו, אפילו כהן גדול עם הארץ אותו תלמיד חכם חייב מיתה, שנאמר כל משנאי אהבו מות, אל תקרי משנאי אלא משניאי (שגורמין לבני אדם לשנאותו, שהרואה תלמיד חכם שפל לפני עם הארץ אומר אין נחת רוח בתורה)? כי קאמר איהו בשוין (**הקשו התוס'** וקשה מאי רבותא, והא כתיב וקדשתו לכל דבר שבקדושה לברך ראשון **ותירצו ג' תירוצים א. וי"ל** דשוין לאו דוקא אלא כלומר שהכהן נמי תלמיד חכם אמנם אינו חשוב כמותו, ואפי' הכי לא היה רבי פרידא רוצה לקרות לפניו, וגם צריך לומר דשאר כהנים היו כפופים לרבי פרידא דאל"כ לא הוי רבותא כדחזינן (גיטין נט) דרב הונא לא הוי קרי בכהני אי לאו דרבי אמי ורבי אסי כהני חשיבי דארעא דישראל הוו כייפי ליה. **ב.** אולי י"ל שלא היו כפופים לו, והא דאמר התם דרב הונא לא הוה קרי בכהני אלא משום דשאר כהני כייפו ליה, היינו דווקא בשבתות וי"ט דאיכא כינופיא, אבל בב' ובה' קורא שפיר

בפני כהן אף על גב דלא הוי גדול כ"כ, ורבי פרידא לא רצה לקרות בפני כהן אפילו בב' ובה'. **ג. רש"י פירש** דהכא מיירי בברכת המזון, וה"נ משמע לישנא 'דלא ברכתי' מדלא קאמר 'ולא קריתי', וברכת המזון לא נתקן להן משום דרכי שלום, ואפי' הכי לא היה רוצה רבי פרידא לברך בפני הכהן).

שאלו תלמידיו את רבי נחוניא בן הקנה במה הארכת ימים, אמר להם מימי לא נתכבדתי בקלון חברי, ולא עלתה על מטתי קללת חברי, וותרן בממוני הייתי.

'לא נתכבדתי בקלון חברי' כי הא דרב הונא דרי מרא (מעדר) אכתפיה, אתא רב חנא בר חנילאי וקא דרי מיניה (לכבדו, וישאנה הוא). אמר ליה אי רגילת דדרית במאתיך (שאתה נושא כלי כזה בעירך) דרי, ואי לא אתייקורי אנא בזילותא דידך, לא ניחא לי.

'ולא עלתה על מטתי קללת חברי' כי הא דמר זוטרא, כי הוה סליק לפורייה אמר שרי ליה לכל מאן דצערן (**בסדור בית יעקב** בסדר ק"ש שעל המטה, כתב שמכאן מקור התפילה 'רבש"ע הריני מוחל וסולח לכל מי שהכעיס').

'וותרן בממוני הייתי' דאמר מר איוב וותרן בממוניה הוה, שהיה מניח פרוטה לחנוני מממוניה.

שאל רבי עקיבא את רבי נחוניא הגדול, במה הארכת ימים? אתו גווזי וקא מחו ליה (סריסין, היו עבדים משרתים אותו, וקא מחו ליה לרבי עקיבא, סבורין היו שהיה קץ בחייו **הסביר עיון יעקב** בכל הני דלעיל, לא מצינו שהקפידו על ששאלום כך, כי תורה היא, וללמוד היו צריכים. אלא דר"ע לא היה תלמידו של רבי נחוניא, ולהכי הקפידו עליו). סליק יתיב ארישא דדיקלא, אמר ליה רבי, אם נאמר כבש (את הכבש אחד תעשה בבקר) למה נאמר אחד, אמר להו צורבא מדרבנן הוא, שבקוהו, אמר ליה אחד מיוחד שבעדרו. אמר לו מימי לא קבלתי מתנות, ולא עמדתי על מדותי (לשלם גמול רע למי שציערני), וותרן בממוני הייתי.

'לא קבלתי מתנות' כי הא דרבי אלעזר, כי הוו משדרי ליה מתנות מבי נשיאה לא הוה שקיל,

כי הוה מזמני ליה לא הוה אזיל, אמר להו לא ניחא לכו דאהיה, דכתיב שונא מתנת יחיה. רבי זירא, כי הוו משדרי ליה מבי נשיאה לא הוה שקיל, כי הוה מזמני ליה אזיל, אמר אתייקורי דמתייקרי בי.

'ולא עמדתי על מדותי' דאמר רבא כל המעביר על מדותיו מעבירין ממנו כל פשעיו, שנאמר נשא עון ועבר על פשע, למי נושא עון למי שעובר על פשע.

שאל רבי את רבי יהושע בן קרחה במה הארכת ימים, אמר לו קצת בחיי, אמר לו רבי, תורה היא וללמוד אני צריך (אולי אוכל לקיים). אמר לו מימי לא נסתכלתי בדמות אדם רשע. דאמר רבי יוחנן אסור לאדם להסתכל בצלם דמות אדם רשע [**כתב המהרש"א** עפ"י חכמי המקובלים, שיש בצלם דמות מראה אדם צורה רוחנית, לטוב או לרע. והוא כפי מעשיו, לצד הטהרה או לצד הטומאה. ואסור להסתכל לצד הטומאה, על דרך האי דכתיב 'אל תפנו אל האלילים'. **המ"ב** סי' רכ"ה ס"ק ל"ג מביא את המ"א (סוף סי' רכ"ו) שכתב דראיה בעלמא מותר, והאיסור הוא דווקא להסתכל בו ביותר ולהתבונן בדמותו] שנאמר (אלישע אמר כן ליהורם) לולא פני יהושפט מלך יהודה אני נשא אם אביט אליך ואם אראך (**כתב הטורי אבן** ואף על גב דאיסור איכא, מ"מ אי אפשר לרוב עולם ליזהר בזה, והיינו רבותיה דריב"ק, שנזהר בזה, ויצחק שנסתכל בעשו הרשע, היינו משום דטעה וסבר שהוא צדיק, כדאיתא במדרש, שהיה צד את אביו בפיו) רבי אלעזר אמר עיניו כהות, שנאמר ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראת, משום דאסתכל בעשו הרשע. והא גרמא ליה, והאמר רבי יצחק לעולם אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך, שהרי אבימלך קלל את שרה ונתקיים בזרעה, שנאמר הנה הוא לך כסות עינים, אל תקרי כסות אלא כסיית עינים? הא והא גרמא ליה. **רבא אמר** מהכא (משלי) שאת פני רשע לא טוב. בשעת פטירתו אמר לו רבי, ברכני, אמר לו יהי רצון שתגיע לחצי ימי. ולכולהו לא? אמר לו הבאים אחריך בהמה ירעו (בתמיה אין טוב לך להיות ימים רבים כמוני, שאם כן לא יטלו בניך בגדולתך, ואתה נשיא, והם כל ימיהם יהיו הדיוטות).

אבוה בר איהי ומנימן בר איהי, חד אמר תיתי לי [**רש"י** (שבת קיט) פירש ישולם שכרי] דלא אסתכלי בגוי, וחד אמר תיתי לי דלא עבדי שותפות בהדי גוי [**הסכירו התוס'** אפי' בענין שאינו יכול לבא לידי שבועה דאיתא בסנהדרין (סג:) שעובר על איסור של 'לא ישמע על פיך', ואפילו יחול עליו שבועה יפטרנו דשרי בשאר בני אדם, אפ"ה לא היה רוצה לעשות].

שאלו תלמידיו את רבי זירא במה הארכת ימים? אמר להם מימי לא הקפדתי בתוך ביתי (**כתב המהרש"א** הכעס היא ממדה הרעה, ואמר הגם שבביתו של אדם יש לאדם להטיל אימה ולא יתירה, מ"מ לא עשיתיו בקפידא וכעס) ולא צעדתי בפני מי שגדול ממני [**כתב המהרש"א** דבכמה מקומות אמרו דאין לאדם להלוך לפני מי שגדול ממנו, אבל אמרו (יומא לז.) ג' המהלכין בדרך, הרב באמצע והגדול בימינו והקטן משמאלו, וקאמר דמ"מ כשהלכתי כן עם רבי נזהרתי בזה דאפילו צעד א' לא הלכתי בפניו] ולא הרהרתי במבואות המטונפות [**הסברי המרומי שדה** אף על גב דאיכא בזה איסורא, כדאיתא (ברכות כד:) מ"מ, כיון שקשה ליזהר בזה הוי רבותא] ולא הלכתי ד' אמות בלא תורה (גרסתי שגורה בפי תמיד) ובלא תפילין, ולא ישנתי בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת עראי [**כתב המהרש"א** ומה דאמרינן (סנהדרין עא.) דאסור לישן בביהכנ"ס, דכל הישן בביהכנ"ס תורתו נעשית לו קרעים קרעים, היינו דווקא בשינת קבע, ורבי זירא החמיר אפילו בשינת עראי] ולא ששתי בתקלת חבירי (**הסביר המהרש"א** בקרא כתיב 'בנפל איבך אל תשמח' אלא דקרא מיירי כששמח בנפילתו משום ששונאו, אבל אם שמח בהפסד חבירו, כגון שקנה ממנו סחורה בזול והרויח בזה לא מיירי קרא. ואעפי"כ החמיר רבי זירא שלא לשמוח בהפסד חבירו) ולא קראתי לחבירי בחכינתו (אם כינו שם לחבירו לגנאי), ואמרי לה בחניכתו [אפילו אותו כינוי שמסודר ובא לו ממשפחתו שם דופי, כמו דאיתא (גיטין פז)]. **פסק הש"ע א.** אין ישנים בבית המדרש. וכל המתנמנם בבית המדרש חכמתו נעשית קרעים שנאמר וקרעים תלביש נומה יו"ד (רמו,טז). **ב.** אין ישנים בבהכ"נ, אפי' שינת עראי (**מ"ב** ומיירי באנשים דעלמא אבל לת"ח כשלומד שם כבר ביארנו בסק"ו דשרי) אבל בבית המדרש, מותר [**מ"ב** ר"ל שינת עראי ועיין בחידושי רע"א שמפקפק בהיתר זה, **ואפשר** דכיון שביהמ"ד עשוי לשהות שם זמן הרבה ללמוד ולשמוע דברי תורה, וקשה ליזהר משינת עראי ע"כ לא אסרו זה לשום אדם. ולת"ח הלומד שם בקביעות מותר אפילו שינת קבע (כ"מ בלבוש) **הסביר העטרת צבי** לפי שנעשה לכך מתחלה שישנו התלמידים בה ואי אפשר בלאו הכי, והוי כאילו התנו] או"ח (קנא,ג).

משנה אמר רבי יהודה ועוד [**הקשו התוס'** קשה מאי ועוד, דהא לעיל (מוכרין לותו לסס חלר והלוקח מה שילקה יעשה) הוה מקיל טפי מחכמים, שהרי חכמים אמרו שהלוקח אסור לעשות ד' דברים ואילו ר' יהודה אמר 'שכל שירצה יעשה' והכא הוא מחמיר ואם כן מאי ועוד? **וי"ל** שלעיל יש גם חומרא בדברי ר' יהודה דדוקא לשם חצר מותר למכור את ביהכנ"ס אבל א"א להוריד את קדושתו לדבר אחר (**תוס' רא"ש** דבר שיש בו גנאי כגון רפת בקר) והיינו 'ועוד דאמר ר' יהודה' כלומר ועוד חומרא אחרת מלבד הראשונה] בית הכנסת שחרב אין מספידין בתוכו, ואין מפשילין בתוכו חבלים (והוא הדין לכל מלאכות, אלא לפי שהפשלת חבלים צריך מקום מרווח פנוי, ובית הכנסת גדול הוא וראוי ומספיק לכך) ואין פורשין לתוכו מצודות, ואין שוטחין על גגו פירות, ואין עושין אותו קפנדריא, שנאמר והשמותי את מקדשיכם קדושתן אף כשהן שוממין. עלו בו עשבים לא יתלוש, מפני עגמת נפש (כדי שתהא עגמת נפש לרואיהן ושיזכירו את ימי בניינו, ואת שהיו רגילין להתאסף שם יבקשו רחמים שיחזרו לקדמותו). **פסק הש"ע** אפי' לאחר שחרבו, עדיין הן בקדושתן, וכשם שנוהגים בהם כבוד בישובן, כך נוהגים בחרבנם, חוץ מכבוד ורבוץ, ואם עלו בהם עשבים, תולשים אותם ומניחים אותם במקומן (**מ"ב** ר"ל מותר לתלוש אותם ובלבד שיניחם במקומם ולא יטלם משם) משום עגמת נפש, כדי שיראו העם ותעיר רוחם וישתדלו לבנותם או"ח (קנא,י).

תנו רבנן בתי כנסיות אין נוהגין בהן קלות ראש (כולהו לקמן פירושא דקלות ראש הן) אין אוכלין בהן, ואין שותין בהן [**הקשו התוס'** והא דאמר בפסחים (קא.) דאורחין אכלו ושתו בבי כנישתא **ריצה לומר** בחדר הסמוכה לבית הכנסת] [**דף כח ע"ב**] ואין ניאותין (מתקשטין) בהם, ואין מטיילין בהם, ואין נכנסין בהן בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, ואין מספידין בהן הספד של יחיד.

כזז:

אבל קורין בהן, ושונין בהן, ומספידין בהם הספד של רבים (של תלמיד חכם שמת, שצריכין להתאסף ולהספידו, ובית הכנסת ראוי לכך, לפי שהוא בית גדול) ...ומכבדין אותן, ומרביצין אותן (לאחר שמכבדין מזלפין את המים להרביץ את האבק) כדי שלא יעלו בהן עשבים. אמר רבי יהודה אימתי (מכבדין ומרביצין) בישובן, אבל בחורבנן מניחין אותן לעלות. עלו בהן עשבים לא יתלוש, מפני עגמת נפש.

אמר רבי אסי בתי כנסיות שבבבל על תנאי הן עשויין (על מנת שישתמשו בהן **כתבו התוס'** רוצה לומר כל זמן שהן בטלין ושוממין מאדם, דהא חזינן בברייתא דלעיל (שליבלה בבתי הכנסת בחו"ל) וגם שהאמוראים לא היו רוצים ליכנס בהן בגשמים מפני גשמים אלא משום דשמעתא בעי צילותא, והכא מיירי כשחרב דאז מהני התנאי. **ודוקא** לאותן שבבבל מהני התנאי שהרי לעת בא גואל במהרה בימינו תפקע קדושתן, אבל לאותן שבארץ ישראל לא מהני תנאי שהרי קדושתן לעולם קיימת. **וא"ת** כיון דמהני תנאי לאותן שבבבל א"כ קשה מההיא דלעיל (כו) דרבינא דהוה ליה בי כנישתא בארעיה ואמר ליה רב אשי זיל זבנה משבעה טובי העיר, ואמאי איצטריך לעשות כן אחר שנחרב **וי"ל** משום דזריעה הוי קלות ראש ביותר ועגמת נפש ומשום הכי אסור אפי' בחורבנה) **ואף** על פי כן אין נוהגין בהן קלות ראש [**הסבירו התוס'** פירוש בבנינה, שהרי בחורבנה שרי בכל הני ואצטריך לאשמועינן משום דסלקא דעתך אמינא דדוקא אכילה ושתיה דהוי קלות ראש ביותר הוא דאסור בבנינה, אבל חשבונות דלא הוי קלות ראש כל כך סלקא דעתך אמינא דשריא קמ"ל דלא (**אמנם הרא"ש** כתב שהאיסור של חשבונות הוא אף בחורבנה, כיון שיש בזה קלות ראש גדולה כמו זריעה)]. **ומאי ניהו חשבונות.** אמר רב אסי בית הכנסת שמחשבין בו חשבונות... לסוף שילינו בו מת מצוה (שימותו בעיר מתים שאין להן קוברין). **פסק הש"ע** אם בשעת בנין בהכ"נ התנו עליו להשתמש בו, מותר להשתמש בו בחרבנו; אבל ביישובו, לא מהני תנאי [**מ"ב** ודוקא לאכילה ושתיה או ליכנס בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים דיש בזה משום קלות ראש, אבל לשאר תשמישים מהני תנאי (מג"א)]. ואפילו בחרבנו, לתשמיש מגונה, כגון זריעה וחשבונות של רבים, לא מהני תנאה. בד"א, בבתי כנסיות שבחוצה לארץ, אבל בבתי כנסיות שבא"י, לא מהני שום תנאי (**מ"ב** לפי דעת המ"א לעיל גם בא"י מהני תנאי לשאר תשמישין שאין בהם קלות ראש) או"ח (קנא,יא). **הביאו"ה כותב** שש"ע פסק כהתוס' שמועיל תנאי רק בחו"ל ובחורבנן, אמנם אין הדבר מוסכם בפוסקים **ולכן מסכם** היוצא מזה הסעיף ומכל דברינו הוא דיש ג' חילוקים **א.** קלות ראש גדול כמו חשבונות, ושחוק, והיתול וכיו"ב אף בבבל ובהתנו אסור כדאיתא בגמרא בהדיא ובין בישובו ובין בחורבנו. **ב.** תשמישי חול שאין בהם קלות ראש כלל מוכח מהמ"א דמהני תנאי בכל מקום, וגם זה בין בישובו ובין בחורבנו. **ג.** אכילה ושתיה וכיו"ב דיש בו קצת קלות ראש דבבבל מהני תנאי עכ"פ להורבנה לפי דעת השו"ע ולכמה פוסקים אף בישיבה להאכיל שם עניים כשהמקום דחוק, ולפי דברינו אף בא"י אפשר דיש להקל בכל זה.

איתא בברייתא 'ואין ניאותין בהן' **אמר רבא** חכמים ותלמידיהם מותרין. דאמר רבי יהושע בן לוי מאי בי רבנן (למה קורין בתי מדרשות בי רבנן) ביתא דרבנן.

איתא במשנה 'ואין נכנסין בהן בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים' כי הא דרבינא ורב אדא בר מתנה הוו קיימי ושאלי שאילתא מרבא, אתא זילחא דמיטרא (זרם מים שבאין בכח). עיילי לבי כנישתא. אמרי האי דעיילינן לבי כנישתא לאו משום מיטרא (שיגן עלינו מפני הגשמים, שאם לא היינו עוסקין בשמעתא לא היינו נכנסין) אלא משום דשמעתא בעא צילותא (דעת צלולה ומיושבת, שאינו טרוד בכלום מחשבה) כיומא דאסתנא.

אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי אי אצטריך ליה לאיניש למיקרי גברא מבי כנישתא, מאי (מאחר שאין נכנסין בהן שלא לצורך)? אמר ליה אי צורבא מרבנן הוא לימא הלכתא, ואי תנא הוא לימא מתניתא, ואי קרא הוא, לימא פסוקא. ואי לא לימא ליה לינוקא (שהתינוקות היו רגילין לקרות בבית הכנסת) אימא לי פסוקיך. אי נמי, נישהי פורתא וניקום.

איתא בברייתא 'ומספידין בהן הספד של רבים' היכי דמי הספידא דרבים? מחוי רב חסדא כגון הספידא דקאי ביה רב ששת (אם ימות אדם אחד בי רב ששת) מחוי רב ששת כגון הספידא דקאי ביה רב חסדא. **פסק**

כז:

השי"ע א. בתי כנסיות ובתי מדרשות, אין נוהגין בהם קלות ראש (**מ"ב** כי הם נקראים מקדש מעט כמו דכתיב 'ואהי להם למקדש מעט'. ובמקדש כתיב 'ואת מקדשי תיראו' שיהא מוראו של השוכן בה עליו וכתב בסמ"ק שבעון קלות ראש בביהכ"נ נהפכין לבית ע"ג ח"ו) כגון שחוק והתול ושיחה בטילה (**מ"ב** היינו אפילו שיחת חולין שהיא לצורך פרנסה דבחוץ שרי בביהכ"נ אסור ובפרט שיחה בטלה לגמרי... וכ"ש שיש ליזהר בביהכ"נ וביהמ"ד מעון דבורים אסורים...) ואין אוכלים ושותים בהם ולא מתקשטין בהם ולא מטיילין בהם ולא נכנסים בהם בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים (**מ"ב** ולא מהני שיקרא או ישנה מעט בכניסתו כדלקמן, מאחר שיוכל ליכנס לבית של חול להנצל מהחמה והגשמים, אם לא שעסק מקודם באיזה דבר הלכה בחוץ והתחילו גשמים לירד שאז מותר לו ליכנס לביה"מ כדי שלא יטרידוהו הגשמים [**שעה"ל** כן משמע במגילה (כח:) בגמרא, האי דעיילינן לבי כנישתא למו משום מיטרא וכו', ותפוק לה להא למלו שם אחר כך, אלא ולאי דבכל גווני אסור כיון לכוונתו העיקר להגלל מהגשמים, ולא דמי למה שהתירה הגמרא על ידי עלה זו בשלריך לקרוא לאיזה אדם, התם אין לו עלה אחרת)] ות"ח ותלמידיהם מותרים לאכול ולשתות בהם (**מ"ב** וה"ה לישן דשרי אבל לעשות קפנדריא או ליכנס בהם בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים וכל הני דלקמן וכ"ש שחוק והיתול ושיחה בטלה אסורים דאטו ת"ח אינו מוזהר על מורא המקדש) מדוחק (**מ"ב** היינו שהיה מקום דחוק לתלמידים והוצרכו לאכול שם, והמ"א כתב דלאנשים הלומדים שם בקביעות לעולם שעת הדחק הוא דאם יצטרך לילך לאכול ולשתות בביתו בודאי יתבטל מלימודו, אבל אם אין לומדים בבית הכנסת ובבית המדרש אסורים לאכול ולשתות שם) [**הגה** וי"א דבבה"מ אפי' שלא מדוחק שרי (**מ"ב** אף דקדושת ביהמ"ד חמורה יותר מביהכ"נ כדלקמן בסימן קנ"ג ס"א ס"ל דלענין חכמים ותלמידיהם שלומדים שם בקביעות התירו להם אפילו שלא מדוחק משום דביהמ"ד הוא ביתו ולאו דוקא אכילה ושתיה דה"ה לכל תשמישיהם שרי (כן מוכח מר"ן, ועיין שם דאף ליכנס מפני הגשמים גם כן מותר לדידה ועיין ביאו"ה)] (**ר"ן**). ואין מחשבים בהם חשבונות, אא"כ הם של מצות, כגון קופה של צדקה ופדיון שבויים, ואין מספידים בהם אא"כ יהיה ההספד לאחד מגדולי העיר (**מ"ב** שמת קרובו של הגדול, ומחמת זה באים רבים להספד, וכ"ש כשההספד הוא על ת"ח) שכל בני העיר מתקבצים ובאים להספידו, ואם צריך ליכנס בהם לצרכו, כגון לקרוא לאדם, יכנס ויקרא מעט או יאמר דבר שמועה, ואח"כ יקראנו (**מ"ב** ר"ל אבל לא יקדים הקריאה מקודם שיאמר איזה ד"ת, דיהיה נראה דאמירת הד"ת הוא רק טפל) כדי שלא יהא נראה כאילו נכנס לצרכו, ואם אינו יודע לא לקרות ולא לשנות, יאמר לאחד מהתינוקות קרא לי פסוק שאתה קורא בו או ישהה מעט ואח"כ יצא, שהישיבה בהם מצוה, שנאמר אשרי יושבי ביתך (**הגה** שיעור הישיבה, כדי הלוך ב' פתחים, לדעת הי"מ בסי' צ' סוף סעיף כ') או"ח (קנא,א). **ב.** מספידין תלמידי חכמים ונשותיהם בב"ה ובבית המדרש, אבל לא שאר העם יו"ד (שמד,יט).

רפרם אספדה לכלתיה בבי כנישתא, אמר משום יקרא דידי ודמיתא אתו כוליה עלמא. רבי זירא ספדיה לההוא מרבנן בבי כנישתא, אמר אי משום יקרא דידי, אי משום יקרא דמיתא (הוה ליה הספד של רבים), אתו כולי עלמא (לספוד). **פסק השי"ע** כשם שמספידין על האנשים כך מספידין על הנשים כראוי להן, (ונספדות בין האנשים והכמים) יו"ד (שמד,ב). **מקור הלכה זו ברמב"ן** שלמד כן מהא דרפרם.

ריש לקיש ספדיה לההוא צורבא מרבנן דשכיח בארעא דישראל, דהוי תני הלכתא בעשרים וארבע שורתא (של תלמידים), אמר ווי, חסרא ארעא דישראל גברא רבה. ההוא דהוי תני הלכתא סיפרא וספרי ותוספתא, ושכיב. אתו ואמרו ליה לרב נחמן ליספדיה מר, אמר היכי נספדיה (במאי אספדנו) הי צנא דמלי סיפרי דחסר (אינו אלא כסל שמילאוהו ספרים, ואין מבין מה בתוכה, אף שונה הלכות ולא שימש תלמידי חכמים ללמוד, שיבינוהו טעמי משנה, ופעמים שדברי משנה סותרין זה את זה, וצריך לתרצה, כגון הכא במאי עסקינן, וכגון הא מני רבי פלוני היא, וכגון חסורי מיחסרא, אינו יודע מה שונה) תא חזי מה בין תקיפי דארעא דישראל [ריש לקיש, דאמרינן יומא (ט) דאפילו בהדי רבה בר בר חנה לא משתעי, דמאן דמשתעי בהדי ריש לקיש בשוקא יהבין ליה עיסקא בלא סהדי] לחסידי דבבל [רב נחמן בר יצחק דקאמר (סוטה מט) לא תתני יראת חטא דאיכא אנא. **כתב המהרש"א** כל זה להפלגת הענין דזה צורבא לא הוה מבני א"י אלא דהוה שכיח לבא שם ולא תני רק הלכתא... ואעפ"כ הספיד עליו ר"ל בלשון צער חסרא א"י גברא רבא, וההוא דהוי תני הלכתא... והיקל רב נחמן

בהספדו היכי נספדיה הי צנא כו' וכאילו לא חסר מהם גברא רבא].

תנן התם ודאשתמש בתגא (כתר תורה) חלף (עבר מן העולם) **תני ריש לקיש** זה המשתמש במי ששונה הלכות (**כתב המהרש"א** דהיינו דווקא במי שאינו תלמידו. ונתנו בו סימן, 'תגא' ר"ת 'תלמיד גברא אחרינא' אבל בתלמידו מצינו בכמה מקומות שהיו משתמשין בהם). **ואמר עולא** לשתמש איניש במאן דתני ארבעה ולא לשתמש במאן דמתני ארבעה (**הר"ן פירש** 'תני' לומד לעצמו 'מתני' מלמד לאחרים **אמנם הרי"ף** פירש מאן דתני היינו ששונה ד' סדרי משנה. ומאן דמתני היינו שלמד תלמוד של ד' סדרים) כי הא דריש לקיש הוה אזיל באורחא, מטא עורקמא דמיא (שלולית של מים מכונסין) אתא ההוא גברא ארכביה אכתפיה, וקא מעבר ליה. אמר ליה קרית? אמר ליה קרינא. תנית? תנינא ארבעה סידרי משנה. אמר ליה פסלת לך ארבעה טורי, וטענת בר לקיש אכתפך, שדי בר לקישא במיא, אמר ליה ניחא לי דאשמעינן למר (שאשמש לאדוני), אי הכי גמור מיני הא מלתא דאמר רבי זירא בנות ישראל הן החמירו על עצמן, שאפילו רואות טיפת דם כחרדל [**כתבו התוס'** ולא קשיא מהא דאמר (נדה סו.) שאפילו כעין חרדל טמא **דשמא** התם לא מיירי להצריכה שבעה נקיים, אלא להיות נדה דאורייתא) יושבות עליו שבעה נקיים (דמדאורייתא אין צריכה שבעה נקיים אלא הרואה שלושה ימים רצופים בתוך אחד עשר יום שבין נדה לנדה, אבל בתחלת נדתה, אפילו ראתה כל שבעה ופסקה לערב טובלת בלילה, והן החמירו על עצמן, לפי שאין הכל בקיאים בפתח נדתה אימתי הן עומדות באחד עשר ימים שבין נדה לנדה, ואם תאמר לא יחמירו אלא בשלשה רצופין, כדכתיב 'ימים רבים בלא עת נדתה' פעמים שראיית דם נדה מזקיקתה לשבעה נקיים מן התורה, כיצד התחילה לספור שבעה נקיים לאחר שהיתה זבה גמורה, וספרה שבעה נקיים, ובשביעי ראתה אפילו כחרדל סתרה הכל, וצריכה להזור ולספור שבעה נקיים, אי נמי שמא ראתה שני ימים ולא ידעה, והיום ראתה וידעה, דהוו להו שלשה ימים רצופין, וצריכה שבעה נקיים, ועל כן החמירו). **פסק הרמ"א** ואסור לשמש במי ששונה הלכות, וכ"ש במי ששונה תלמוד שהוא הגמרא, ויקדים לשמש במי ששונה הלכות קודם שישמש במי ששונה גמרא יו"ד (רמג,ו). לכאו' נראים דברי הרמ"א סותרים זה את זה, וכנ"ל דברי ריש לקיש נראים כסותרים לדברי עולא **הסבירו הלבוש וערוה"ש** שכוונת הרמ"א, שבאופן שיש הכרח להשתמש יקדים להשתמש...

תנא דבי אליהו כל השונה הלכות מובטח לו שהוא בן עולם הבא, שנאמר הליכות עולם לו, אל תקרי הליכות אלא הלכות. [**כתב הגרש"ז אויערבך זצ"ל** (קובץ ישורון כרך טו) יש לנו להתבונן היטב במימרא זו, מה שאמר כל השונה הלכות ולא כל הלומד תורה בכל יום, וגם למה אמר הלכות לשון רבים. ומה מעליותא בדבר זה ששונה הלכות בכל יום ויום תדיר, ומה יפה כחו של השונה הלכות בכל יום עד כי ניתנה הבטחה שהוא בן העולם הבא... אמנם צריך האדם לידע, כי בלומדו את תורת ה' ובעמלו ויגיעו בדברי אלקים חיים, אינו עוסק בחכמה בלבד, כי תורת ה' תורת חיים היא, ואם לא ידע וירגיש שהתורה היא חייו, והיא זו המוליכתו ונותנת לו דרך בטוחה בחייו, הרי סימן הוא לו כי לא זכה להתקרב אל הקודש, ואין הדברים אמורים על הלומד תורה ואינו מקיים ח"ו, שעליו אמרו ז"ל נוח לו שנהפכה שלייתו על פניו ולא בא לאויר העולם. אלא גם הלומד תורה ומקיים המצוות כתיקונם, צריך עם זה להרגיש ולחוש כי דיני התורה והלכותיה, אינם הלכות וחיובים גרידא, לקיים ציווי השי"ת, אלא הם הלכות המוליכות אותו. ולא די בזה שהוא לומד את התורה, אלא העיקר הוא שהתורה היא תלמדנו. וזהו ביאור הכתוב נר לרגלי דבריך ואור לנתיבתי נשבעתי ואקימה לשמור משפטי צדקך. כי אחר הידיעה וההרגשה בחוש, כי התורה היא נר לרגליו ואור לנתיבות חייו, ובלא תורה ומצוות הרי הוא מתהלך בחושך, רק אז הוא מתחבר ומתקשר עם התורה, להשבע על קיום מצוותיה של תורה. ומתוך כך, כל הנהגותיו והליכותיו הם לאורה של תורה ולא באור של השקפות זרות. ורק באופן זה תורתו תורת חיים היא... וזהו שאמרו ז"ל כל השונה הלכות, להורותינו, כי רק באופן זה שלומד את התורה כהלכות שהתורה תלמדנו הליכות עולם, והליכות חייו הם ע"פ התורה, הרי הוא מצרף ומזכך את עצמו באמריה של תורה, ומובטח לו שהוא בן העולם הבא].

תנו רבנן [דף כט ע"א] מבטלין תלמוד תורה להוצאת המת [**כתב הרא"ש** בכתובות (יז.) דיש מפרשים, דהיינו שרשאין לבטל, אבל אין חובה לבטל ת"ת אלא במת מצוה. והביא את הירושלמי בפסחים (פ"ג ה"ז) רבי אבהו שלח לר' חנינה בריה יזכי בטיבריה. אתון ואמרון ליה גמל הוא חסד, שלח ומר ליה המבלי אין קברים בקיסרין שלהתיך לטבריא, שכבר נמנו וגמרו בעליית בית ארום בלוד, שהתלמוד קודם למעשה **אמנם הריטב"א ועוד ראשונים** כתבו שהוא חיוב. **כתבו התוס'** ולא קשיא מההיא דמס' דרך ארץ זוטא (פ"ח) דאמרינן

מעשה ברבי עקיבא שמצא מת מצוה בדרך ונשאו ארבעה מילין עד שהביאו לבית הקברות וכשבא אצל ר' יהושע ור' אליעזר וספר להם אמרו לו על כל פסיעה ופסיעה שפסעת כאילו שפכת דם נקי, לא היה מפני שבטל למודו אלא משום שהזיזו ממקומו ומת מצוה קונה מקומו (**תוס'** בכתובות יז הכילו תירוץ נוסף שטענו נגדו שהפסיל שימוש ת"ח שהוא יותר מלימודה). **כתב הרא"ש** (מו"ק פ"ג סי ס"א) שפירש רבינו אליקום בר יוסף, דהיינו דווקא בשעת הוצאת המת. אבל כל זמן שמוטל עליו לקוברו, אין מבטלין תלמוד תורה. עוד כתב שם בשם הר"ר יום טוב מיוני, דתינוקות של בית רבן אין מבטלין אפילו בשעת הוצאת המת] ולהכנסת הכלה (ללוותה מבית אביה לבית חופתה). אמרו עליו על רבי יהודה ברבי אילעאי שהיה מבטל תלמוד תורה להוצאת המת ולהכנסת הכלה. במה דברים אמורים בשאין שם כל צורכו, אבל יש שם כל צורכו אין מבטלין. וכמה כל צורכו? אמר **רב שמואל בר איניא משמיה דרב** תריסר אלפי גברי ושיתא אלפי שיפורי (תוקעי שופרות) **ואמרי לה** תריסר אלפי גברי, ומינייהו שיתא אלפי שיפורי. **עולא אמר** כגון דחייצי גברי מאבולא עד סיכרא (מחיצת אנשים משער העיר עד בית הקברות, מקום שסופדין אותו שם) **רב ששת אמר** כנתינתה (של תורה) כך נטילתה. מה נתינתה בששים ריבוא אף נטילתה בששים ריבוא. הני מילי למאן דקרי ותני, אבל למאן דמתני לית ליה שיעורא [**כתבו התוס'** ממילא שמעינן דלמאן דלא קרי ותני אית ליה שיעורא ואין מבטלין תלמוד תורה בשבילו אלא כדי צורכו להתעסק בו, ודווקא לענין ביטול תורה אבל לענין ביטול מלאכה אסור לכל בני העיר, שהרי במו"ק (כז) לא מחלק בענין איסור מלאכה בין מאן דקרי ותני למאן דלא קרי ותני]. **פסק הש"ע** מבטלים תלמוד תורה להוצאת המת. למאן דמתני לאחרים, אין לו שיעור, אפילו יש עמו כמה אלפים מתבטל בשבילו. למאן דקרי ותני, דהיינו שקרא ושנה ועדיין לא שנה לתלמידים, אם יש ס' רבוא אין צריך להתבטל בשבילו. למאן דלא קרי ותני, כיון שיש לו מי שיתעסק עמו אין צריך להתבטל בשבילו, והוא שיש שם עשרה יו"ד (שסא,א) **וצ"ע** מדוע היום מקלים בזה, שהרי אפי' מי שלא מלמד לאחרים צריך שישים ריבוא. **מספר ביאורים נאמרו בזה, חלקת מחוקק** (סימן ס"ה סק"ב) שהחיוב חל

כט.

רק ב'רואה' **וכ"ד הנציב** (העמק שאלה י"ד סק"ב) אמנם **הב"ש** (סימן ס"ה סק"ג) ס"ל אף אינו רואה חייב. **הליכות שלמה** (תפילה פי"ג הערה 22) **ששאל את הרב פיינשטיין** ואמר לו שאינו יודע היתר ברור, ולכן לא מסתכל על מודעות אֵבֶל. **הגרשז"א** הטעם להקל כיוון שלא מדייקים בזמן שמודיעים. **חידושי הגריש"א** (כתובות יז.) הביא צירוף נוסף **הקו"נ** כתובות פ"ב סימן ה' אות מ' שמי שתורתו אומנותו פטור (דלא כב"ש סי' ס"ה ס"ק ג' שכתב אפילו מי שתורתו אומנתו חייב לבטל) **דברי סופרים** (שס"א סק"ג) שאין חיוב אלא רק לאנשי העיר שנקבר בה.

תניא רבי שמעון בן יוחי אומר בוא וראה כמה חביבין ישראל לפני הקב"ה. שבכל מקום שגלו שכינה עמהן. גלו למצרים שכינה עמהן, שנאמר הנגלה נגליתי לבית אביך בהיותם במצרים וגו', גלו לבבל שכינה עמהן, שנאמר למענכם שלחתי בבלה. ואף כשהן עתידין ליגאל שכינה עמהן, שנאמר ושב ה' אלהיך את שבותך, והשיב לא נאמר אלא ושב, מלמד שהקב"ה שב עמהן מבין הגליות.

בבבל היכא? אמר אביי בבי כנישתא דהוצל, ובבי כנישתא דשף ויתיב (הרב וחזר ונבנה) בנהרדעא. ולא תימא הכא והכא, אלא זמנין הכא, וזמנין הכא. אמר אביי תיתי לי, דכי מרחיקנא פרסה עיילנא ומצלינא התם.

אבוה דשמואל ולוי הוו יתבי בכנישתא דשף ויתיב בנהרדעא, אתיא שכינה, שמעו קול ריגשא (רעד) קמו ונפקו, רב ששת (סגי נהור הוה) הוה יתיב בבי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא, אתיא שכינה ולא נפק. אתו מלאכי השרת וקא מבעתו ליה, אמר לפניו רבונו של עולם, עלוב ושאינו עלוב מי נדחה מפני מי (**הספיר הגהות יעב"ץ** הרי אני סגיא נהור, ולא אוכל לצאת מכאן לבדי) אמר להו שבקוהו.

ואהי להם למקדש מעט **אמר רבי יצחק** אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל. ורבי אלעזר אמר זה בית רבינו שבבבל. **דרש רבא** מאי דכתיב ה' מעון אתה היית לנו אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות.

כט.

אמר אביי מריש הואי גריסנא בביתא ומצלינא בבי כנשתא, כיון דשמעית להא דקאמר דוד ה' אהבתי מעון ביתך (**יש לשאול** מה פירוש 'כיון דשמענא' הרי מקרא מפורש הוא, וכי לא שמע מקרא זה מקודם **הסביר הרשב"א** פי' כיון שנתתי על דעתי להתבונן במה שאמר דוד **הקשה המהרש"א** קשה דמהיכא משמע ליה דהאי מעון ביתך בי כנישתא הוא, ואימא דבית המקדש הוא כפשטו **ותירץ** נראה לישב דהא דקאמר כיון דשמענא קאי ארישא דלעיל דמעון אתה היית לנו בדור גו' איירי בבהכ"נ ה"נ האי מעון ביתך איירי נמי בבית הכנסת) **הואי גריסנא בבי כנישתא היכא דמצלינא** (**הקשה המהרש"א** דהכא משמע דעיקר הלימוד יהיה בבית הכנסת במקום תפלה ובפ"ק דברכות אמרו בהיפך מריש הוה מצלינא בבית הכנסת כיון דשמענ' להא דאמר אוהב ה' שערי ציון גו' דאין להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה מצלינא ביני עמודי היכי דגריסנא **ותירץ** דהתם איירי שיש לו באותו מקום מדרש קבוע, ולכן צריך גם להתפלל באותו מקום).

תניא, רבי אלעזר הקפר אומר עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל שיקבעו בארץ ישראל, שנאמר כי כתבור בהרים וככרמל בים יבוא (**פירש רש"י** למדנו שעבר כרמל את הים, ואימתי היה בשעת מתן תורה. **כתב המהרש"א** דנראה דלא ההרים ממש באו, שהרי אינם בעלי בחירה לבוא לשמוע תורה, אלא היינו ששר שלהם בא, וכמ"ש תוס' חולין ז.) והלא דברים קל וחומר ומה תבור וכרמל שלא באו אלא לפי שעה ללמוד תורה נקבעים בארץ ישראל, בתי כנסיות ובתי מדרשות שקורין ומרביצין בהן תורה על אחת כמה וכמה.

דרש בר קפרא מאי דכתיב למה תרצדון הרים גבננים, יצתה בת קול ואמרה להם למה תרצו דין עם סיני, כולכם בעלי מומים אתם אצל סיני. כתיב הכא גבנונים וכתיב התם או גבן או דק, אמר רב אשי שמע מינה האי מאן דיהיר בעל מום הוא.

איתא במשנה 'אין עושין אותו קפנדריא' מאי קפנדריא? אמר רבא קפנדריא כשמה (כמשמעה). מאי כשמה? כמאן דאמר אדמקיפנא אדרי איעול בהא (בעוד שאקיף שורות של בתים הללו אכנס דרך הבית הזה, ואקצר את הדרך ממבוי למבוי, ובית הכנסת בין שניהן).

אמר רבי אבהו אם היה שביל מעיקרא (קודם שנבנה בית הכנסת שם) מותר. **אמר רב נחמן בר יצחק** הנכנס על מנת שלא לעשות קפנדריא מותר לעשותו קפנדריא.

אמר רב הונא הנכנס לבית הכנסת להתפלל מותר (**הרי"ף הרא"ש ובה"ג גרסו** מצוה) לעשותו קפנדריא, שנאמר ובבוא עם הארץ לפני ה' במועדים הבא דרך שער צפון להשתחות יצא דרך שער נגב. **פסק הש"ע** היו לבהכ"נ שני פתחים, לא יכנס בפתח זה לעשותו דרך (**ביאו"ה** אם לא שיקרא או שישהא שם מעט) לצאת בפתח השני לקצר דרכו, ואם היה הדרך עובר קודם שנבנה בהכ"נ, מותר. וכן אם לא נכנס בו תחלה כדי לקצר דרכו, מותר לעשותו דרך. וכשנכנס בו להתפלל, מותר (**מ"ב** צ"ל מצוה) למי שנכנס בפתח זה לצאת בפתח אחר או"ח (קנא,ה).

איתא במשנה 'עלו בו עשבים לא יתלוש מפני עגמת נפש' והתניא אינו תולש ומאכיל, אבל תולש ומניח? כי תנן נמי מתניתין תולש ומאכיל תנן.

תנו רבנן בית הקברות אין נוהגין בהן קלות ראש אין מרעין בהן בהמה (**כתבו התוס'** משום כבודן של מתים, אבל מותר לנטוע שם אילנות ואין בהם משום כבודן של מתים, אחרי שאינן על הקברים עצמן) ואין מוליכין בהן אמת המים, ואין מלקטין בהן עשבים, ואם ליקט שורפן במקומן (**כתב הש"ך** דהיינו משום קנסא, או כדי שלא יחשדוהו שמוליכם לבהמתו) מפני כבוד מתים. **אהייא** (מה שנאמר 'מפני כבוד מתים') **אילימא אסיפא** כיון ששורפן במקומן מאי כבוד מתים איכא? אלא ארישא (משום כבודן של מתים, אאין נוהגין בהן קלות ראש קאי). **פסק הש"ע** בית הקברות, אין נוהגין בהן קלות ראש, (כגון לפנות שם או לאכול ולשתות שם, ואין קורין ואין שונין שם, ואין מחשבין שם חשבונות). ואין מרעין בהם בהמות, ואין מוליכין בהם אמת המים, ולא יטייל בהם לקפנדריא, ולא ילקט מהם עשבים, ואם ליקט, או שצריך ללקטן לצורך בית הקברות, שורפן במקומן... יו"ד (שסה,א).

משנה ראש חדש אדר שחל להיות בשבת קורין בפרשת שקלים (להודיע שיביאו שקליהם באדר, כדי שיקריבו באחד בניסן מתרומה חדשה, כדאמרינן בגמרא) חל (ר"ח אדר) להיות בתוך השבת (ביום חול) מקדימין לשעבר (היינו קוראין פרשת שקלים קודם ר"ח) ומפסיקין לשבת אחרת (ר"ל, שבת אחר ר"ח לא קוראים שום פרשה מד' פרשיות. והטעם כדי שתקרא פרשת זכור בשבת הסמוכה לפורים, לסמוך מחיית עמלק למחיית המן) בשניה זכור (**המלאכת שלמה הביא** שבספר חן טוב כתב לבאר, אמאי אנו בגלותינו מצווין לקרות פרשת זכור, והרי איננו יכולים לעשות עם עמלק רעה, וביאר, שהכוונה בקריאה זו היא, לזכור את הגורם לעמלק, שהוא העוון ונשוב לה') בשלישית פרה אדומה (להזהיר את ישראל לטהר, שיעשו פסחיהן בטהרה) ברביעית החדש הזה לכם (ששם פרשת הפסח, ובתלמוד ירושלמי גרסינן אמר ר' חמא, בדין הוא שיקדום החודש לפרשת פרה, שהרי באחד בניסן הוקם המשכן ושני לו נשרפה הפרה, ומפני מה הקדימוה שהיא טהרתן של ישראל) בחמישית חוזרין לכסדרן. לכל מפסיקין (מלקרות בענין היום, וקורין בענין מועד מעין המאורע) בראשי חדשים, בחנוכה, ובפורים, בתעניות, ובמעמדות (וקורין במעשה בראשית) וביום הכיפורים [**הפכירו התוס'** צריך לומר דמיירי במנחת יום הכפורים שחל להיות בשבת, ואהא קאמר שמפסיקין מן הסדר שחל באותו שבת, וליכא למימר דמיירי ביום הכפורים שחרית שקורין בפרשת אחרי מות בחול ששה ובשבת שבעה, דא"כ אמאי נקט יום הכפורים אפילו שאר מועדות נמי לא קוראים בפרשת השבוע אם נופל בשבת (הר"ן **הסכיל** לגב לנקט שלא תעניות, נקט גם יום"כ) **עוד כתבו** תעניות ומעמדות וחנוכה ופורים שעולים ג' עולים, מפסיקים בהם את הקריאה של פרשת השבוע כנהוג].

תנן התם באחד באדר משמיעין על השקלים [**דף כט ע"ב**] ועל הכלאים (לעקור כלאי הזרעים הניכרין בין התבואה). בשלמא על הכלאים דזמן זריעה היא [**כתבו התוס'** לאו דוקא זמן זריעה, שהרי לא הוי הזמן שמפרש בב"מ (קו) שהוא או תשרי או חשון, אלא רוצה לומר סוף זריעה וכבר גדלו התבואות והזרעים ואז הכלאים ניכרין, אבל קודם לכן אינן ניכרין] אלא על השקלים מנלן? **אמר רבי יאשיה** דאמר קרא זאת עלת חדש בחדשו לחדשי השנה (כל הני חדשים למה לי) אמרה תורה חדש והבא קרבן מתרומה חדשה (יש לך חודש שאתה צריך לחדשו בהבאת עולות תמידין ומוספין מתרומה חדשה וזהו ניסן, כדאמרינן בראש השנה דגמרינן שנה שנה מניסן, דכתיב ראשון הוא לכם לחדשי השנה). וכיון דבניסן בעי אקרובי מתרומה חדשה, קדמינן וקרינן באחד באדר, כי היכי דליתו שקלים למקדש.

כמאן (מקדמינן כולי האי) דלא כרשב"ג. דאי רשב"ג האמר שתי שבתות, דתניא שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח שלשים יום, רשב"ג אומר שתי שבתות? אפילו תימא רשב"ג, כיון דאמר מר בחמשה עשר בו (באדר) שולחנות יושבין במדינה (בעלי מטבעות, המחלפין שקלי כסף בפרוטות) ובעשרים וחמשה יושבין במקדש (הוא סימן שכבר קרב זמן לתרום את הלשכה בשלש קופות, וימהרו ויביאו, דמאותו היום מתחילין למשכן את המעכבים) משום שולחנות קדמינן (לאחד באדר, דהיינו שתי שבתות) וקרינן. **פסק הרמב"ם א.** באחד באדר משמיעין על השקלים כדי שיכין כל אחד ואחד מחצית השקל שלו, ויהיה עתיד ליתן, בחמשה עשר בו ישבו השולחנים בכל מדינה ומדינה ותובעין בנחת, כל מי שיתן להם יקבלו ממנו ומי שלא נתן אין כופין אותו ליתן, בחמשה ועשרים בו ישבו במקדש לגבות, ומכאן ואילך כופין את מי שלא נתן עד שיתן, וכל מי שלא יתן ממשכנין אותו ולוקחין עבוטו בעל כרחו ואפילו כסותו שקלים (א,ט). **ב.** באחד באדר משמיעין על הכלאים, וכל אדם יוצא לגינתו ולשדהו ומנקין אותו מן הכלאים... כלאים (ב,טו). **ג.** משיגיע ראש חדש ניסן אין מקריבין קרבנות הצבור אלא מתרומה חדשה... שקלים (ד,יא). **פסק השו"ע** שואלין בהלכות פסח קודם לפסח שלשים יום או"ח (תכט,א).

מאי פרשת שקלים? **רב אמר** צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי, **ושמואל אמר** כי תשא. בשלמא למאן דאמר 'כי תשא' היינו דקרי לה פרשת שקלים, דכתיב

כט:

בה שקלים. אלא למאן דאמר את קרבני לחמי, הכא מידי שקלים כתיבי התם? אין, טעמא מאי כדרבי טבי (טעמא מאי מייתינן שקלים באדר כדרבי טבי, שיקריבו קרבנות באחד בניסן מתרומה חדשה, והך מצוה התם כתיבא). בשלמא למאן דאמר ״צו את בני ישראל״ משום דכתיבי קרבנות התם, כדרבי טבי. אלא למאן דאמר כי תשא, קרבנות מי כתיבי, שקלים לאדנים כתיבי (התם, כדכתיב ולקחת את כסף הכפורים ונתת אותו על עבודת אהל מועד והן השקלים שנעשו מהן אדני המשכן, כדכתיב וכסף פקודי העדה וגו׳ ויהי מאת ככר הכסף לצקת את אדני הקדש)? כדתני רב יוסף שלש תרומות הן (נאמרו שם מחצית השקל תרומה לה׳, יתן תרומת ה׳, לתת את תרומת ה׳) של מזבח למזבח (לקנות מהן קרבנות צבור לכל השנה, דכתיב בה לכפר על נפשותיכם), ושל אדנים לאדנים, ושל בדק הבית (היא לא היתה שוה בכולן, אלא איש כפי נדבתו, שנ׳ ויבאו האנשים על הנשים כל נדיב לב) לבדק הבית.

בשלמא למאן דאמר (פרשת שקלים קוראים ב...) כי תשא היינו דשני האי ראש חדש (אדר שחל בשבת) משאר ראשי חדשים (שחלין בשבת, שקוראים בהם ״צו את בני ישראל״), אלא למאן דאמר (פרשת שקלים קוראים ב...) ״צו״ מאי שני? שני, דאילו (שבת של שאר...) ראשי חדשים קרו שיתא בעניינא דיומא (פרשת שבוע של אותה שבת) וחד בדראש חודש. ואילו האידנא כולהו בדראש חודש (כי פרשת השבוע נדחית מפני פרשת שקלים). הניחא למאן דאמר (בפרקין, האי דקתני מתניתין בחמישית הוזרין לכסדרן) לסדר פרשיות הוא חוזר (שקראו את אלו, והפסיקו מלקרות את פרשת השבת, איכא למימר כדאמר האידנא קרו כולהו בדראש חודש) אלא למאן דאמר לסדר הפטרות הוא חוזר (אלמא ההפטרות הופסקו עד הנה אבל לא הפרשיות) ופרשתא דיומא קרינן, מאי שני? שני, דאילו ר״ח קרו שיתא בעניינא דיומא, וחד קרי בדר״ח, ואילו האידנא קרו תלתא בעניינא דיומא וארבעה קרו בדר״ח.

מיתיבי ראש חודש אדר שחל להיות בשבת קורין בפרשת שקלים, ומפטירין ביהוידע הכהן. בשלמא למאן דאמר כי תשא היינו דמפטירין ביהוידע הכהן, דדמי ליה, דכתיב כסף נפשות ערכו, אלא למאן דאמר את קרבני לחמי, מי דמי? דמי, כדרבי טבי.

מיתיבי חל להיות (ר״ח אדר שבו קוראים פרשת שקלים) בפרשה הסמוכה לה בין מלפניה בין מלאחריה (כך שיוצא שיקראו פעמים, שבת אחרי שבת את אותה קריאה) קורין אותה, וכופלין אותה. בשלמא למאן דאמר ״כי תשא״ היינו דמתרמי בההוא זימנא, אלא למאן דאמר ״צו את קרבני״ (שהוא בפרשת פנחס) מי מתרמי בההוא זימנא (באותו פרק של אדר)? אין, לבני מערבא דמסקי לדאורייתא בתלת שנין (מסיימין חמשה חומשין פעם אחת לשלש שנים, ולא בכל שנה כמו שאנו עושין).

תניא כוותיה דשמואל ראש חודש אדר שחל להיות בשבת קורין כי תשא ומפטירין ביהוידע הכהן. **פסק השו״ע** ר״ח אדר הסמוך לניסן שחל להיות בשבת, קורין פרשת שקלים שהיא כי תשא, עד ועשית כיור נחשת, ומפטיר ויכרות יהוידע... או״ח (תרפה,א). **פסק הרמב״ם** המנהג הפשוט בכל ישראל שמשלימין את התורה בשנה אחת... ויש מי שמשלים את התורה בשלש שנים ואינו מנהג פשוט תפילה (יג,א).

אמר רבי יצחק נפחא ראש חודש אדר שחל להיות בשבת מוציאין שלש תורות וקורין בהן, אחד בעניינו של יום, ואחד בשל ראש חודש, ואחד בכי תשא. **ואמר רבי יצחק נפחא** ראש חודש טבת שחל להיות בשבת מביאין שלש תורות וקורין בהן אחד בעניינו של יום, ואחד בדראש חודש, ואחד בחנוכה. וצריכא דאי איתמר בהא בהא קאמר רבי יצחק, אבל בהך כרב סבירא ליה דאמר פרשת שקלים את קרבני לחמי, ובשתי תורות סגי, קמשמע לן. ולימא הא (דר״ח אדר) ולא בעיא הך (דר״ח טבת)?

חדא מכלל חבירתה **איתמר** (באמת לא קאמר רב יצחק אלא להא דר"ח אדר ולמדו מדבריו דהוא הדין גם לר"ח טבת **הקשו התוס'** וא"ת ומאן דאמר מכללא אמאי אמרה, והא כיון דידעינן אידך, כל שכן הא **ותירצו** ויש לומר דמאן דאמרה באתריה דרב הוה, דסבר דראש חודש אדר שחל להיות בשבת שאין מוציאין כי אם שתי תורות, כיון שפרשת שקלים קוראים 'את קרבני לחמי' ולא הוו ידעי כלל אידך דרבי יצחק מה שאמר לגבי אדר, ומזה הטעם איצטריך לאשמועינן להם מפורש ההיא דראש חודש טבת שחל להיות בשבת דמוציאין שלשה ספרי תורה). **פסק הש"ע א.** ר"ח אדר הסמוך לניסן שחל להיות בשבת... מוציאין שלשה ספרים באחת קורא פרשת השבוע, ובשני של ר"ח, ובשלישי קורא מפטיר בפרשת שקלים או"ח (תרפה,א). **ב.** אם חל ר"ח טבת בשבת, מוציאין ג' ספרים וקורין ו' בפרשת השבוע, ובשני קורא אחד בשל ר"ח ומתחיל וביום השבת, ובג' קורא מפטיר בשל חנוכה... או"ח (תרפד,ג).

איתמר ראש חדש טבת שחל להיות בחול, **אמר רבי יצחק** קרו תלתא בראש חדש וחד בחנוכה. **ורב דימי דמן חיפא אמר** קרו תלתא בחנוכה וחד בראש חודש. אמר רבי מני כוותיה דרבי יצחק נפחא מסתברא, דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. אמר רבי אבין כוותיה דרב דימי מסתברא, מי גרם לרביעי שיבא ראש חדש, הלכך רביעי בראש חדש בעי מיקרי.

מאי הוי עלה? **רב יוסף אמר** אין משגיחין בראש חודש. **ורבה אמר** אין משגיחין בחנוכה. והלכתא אין משגיחין בחנוכה (**כתבו התוס'** פירוש לעשותו עיקר. **ואף על גב** דהלכתא כרבה לגבי רב יוסף מ"מ הוצרך לפסוק הלכה כוותיה משום דפליגי עליה שאר אמוראי) **וראש חודש עיקר.** **פסק הש"ע** ...ואם חל ר"ח בחול, מוציאין ב' ספרים וקורין באחד ג' בשל ר"ח, ובשני קורא אחד בשל חנוכה... או"ח (תרפד,ג).

איתמר חל להיות (פרשת שקלים) בואתה תצוה, **אמר רבי יצחק** נפחא קרו שיתא מואתה תצוה עד כי תשא, וחד מכי תשא עד ועשית. **אמר אביי** [דף ל ע"א] אמרי אוקומי הוא דקא מוקמי התם (כלומר אין הדבר ניכר לשם פרשת שקלים, אלא סברי שלא נסתיימה פרשת ואתה תצוה עד כאן). אלא אמר אביי קרו שיתא מואתה תצוה עד ועשית, וחד תני וקרי (חוזר ושונה לקרות) מכי תשא עד ועשית... **פסק הרמב"ם** ...חל ראש חדש אדר להיות בשבת והיה סדר אותה שבת בואתה תצוה, קורין ששה מואתה תצוה עד ועשית כיור נחשת והשביעי חוזר וקורא מכי תשא עד ועשית כיור... תפילה (יג,כב). **הכס"מ** הביא דברי הרי"ף שפסק כאביי.

חל להיות (פרשת שקלים) בכי תשא עצמה **אמר רבי יצחק** נפחא קרו שיתא מן ועשית עד ויקהל וחד קרי מכי תשא עד ועשית. מתקיף לה אביי השתא אמרי למפרע הוא דקרי? אלא אמר אביי קרו שיתא עד ויקהל, וחד תני וקרי מכי תשא עד ועשית. **תניא כוותיה דאביי** חל להיות בכי תשא עצמה קורין אותה וכופלין אותה. **פסק הרמב"ם** ...ואם היה סדר אותה שבת כי תשא עצמו קורין ששה מכי תשא עד ויקהל, והשביעי חוזר וקורא בספר שני מכי תשא עד ועשית כיור נחשת תפילה (יג,כב).

איתא במשנה 'חל להיות (ר"ח אדר) בתוך השבת, מקדימין (פרשת שקלים) לשבת שעברה' **איתמר** ראש חדש אדר שחל להיות בערב שבת **רב אמר** מקדימין (וקורין בכי תשא לשבת שעבר, כדתנן במתניתין) **ושמואל אמר** מאחרין. רב אמר מקדימין, דאם כן (דמאחרין) בצרי להו יומי שולחנות (משני שבתות, דאמרינן לעיל משום ששולחנות הוצרכו לישב במדינה בחמישה עשר מקדימין וקורין מראש חודש, שיהו דורשין שתי שבתות לפניהן, כרשב"ג, ואם תאחר עד למחרת ראש חדש אין כאן הקדמה שתי שבתות) ושמואל אמר מאחרין, אמר לך סוף סוף חמיסר במעלי שבתא מיקלע (ואותו היום לא יתחילו לצאת ולישב במדינה) ושולחנות לא נפקי עד חד בשבא (מפני כבוד השבת, וכי מאחרת נמי איכא שתי שבתות) הלכך מאחרין (כדי שלא תצטרך להפסיק בין שתי פרשיות).

תנן חל להיות בתוך השבת מקדימין לשעבר, ומפסיקין לשבת אחרת. מאי לאו אפילו בערב שבת? לא, בתוך השבת דוקא (דאי מאחרת ודאי בצרי להו יומי לשולחנות).

כתנאי מסרגין לשבתות (כלומר, מפסיקין לשבתות בין פרשה ראשונה לשניה, כשחל ראש חודש בחול שמקדימין לשעבר, דאם כן בצרי להו יומי לשולחנות, ומפסיקין לשבת הבאה, ולשבת שלישית קורין זכור כדי שתהא סמוכה זכור לפורים), דברי רבי יהודה הנשיא. רבי שמעון בן אלעזר אומר אין מסרגין. אמר רבי שמעון בן אלעזר אימתי אני אומר אין מסרגין בזמן שחל להיות בערב שבת (דכי נמי מאחרין לא בצרי יומי לשולחנות, כדאמר שמואל לעיל סוף סוף שולחנות לא יתבי עד חד בשבת, הלכך מאחרין, ואין כאן סירוג) אבל בזמן שחל להיות בתוך השבת (דאי מאחרת לה בצרי להו יומא לשולחנות) מקדים וקורא משבת שעברה, אף על פי שהוא שבט. **פסק השו"ע** חל ראש חדש אדר הסמוך לניסן תוך ימי השבוע, ואפילו בערב שבת, מקדימין לקרות פרשת שקלים בשבת שלפניו, ומפסיקין בשנייה כדי שתהא פ' זכור בשבת הסמוכה לפורים מלפניה או"ח (תרפה,ה). **כתב הרי"ף** קיי"ל כרב.

איתא במשנה 'בשניה זכור...' **איתמר**, פורים (יד') שחל להיות בערב שבת. **רב אמר** מקדימין פרשת זכור **ושמואל אמר** מאחרין. רב אמר מקדימין, כי היכי דלא תיקדום עשיה (עשיית פורים) לזכירה (קריית פרשת זכור). ושמואל אמר מאחרין, אמר לך כיון דאיכא מוקפין דעבדי בחמיסר עשיה וזכירה בהדי הדדי קא אתיין...

חל להיות (פורים דפרזים) בשבת עצמה **אמר רב הונא** לדברי הכל אין מקדימין (זכור לשעבר, דהא השתא לא קדמה עשייה לזכירה, וגבי מוקפין קדמה זכירה לעשייה). **ורב נחמן אמר** עדיין היא מחלוקת (אף בזו אמר רב מקדימין, כדי שתקדם זכירה לעשייה דעיירות). **איתמר נמי** (דאף בהא פליג רב) ...אמר רב פורים שחל להיות בשבת מקדים וקורא בשבת שעברה זכור. **פסק השו"ע** ...אם חל פורים בערב שבת, מקדימים לקרות פרשת זכור בשבת שלפניו או"ח (תרפה,ה). פורים שחל בשבת כתב רש"י לקמן דלא מיקלע לן כלל.

איתא במשנה 'בשלישית פרה אדומה...' **תנו רבנן** איזו היא שבת שלישית (שקורין בו פרשה שלישית) כל שסמוכה לפורים מאחריה. **איתמר רבי חמא ברבי חנינא אמר** שבת הסמוכה לראש חודש ניסן. ולא פליגי, הא דאיקלע ראש חודש ניסן בשבת (שלא הוצרך להקדים פרשת החודש לשבת שעברה, קרינן לשבת שעברה פרה אדומה כרבי אחא בר' חנינא, ולא בסמוכה לפורים, לסמוך אזהרת טמאים לפסח) הא דאיקלע באמצע שבת (שהוצרכנו לקרות פרשת החודש בשבת שלפניה הוזקקנו להקדים פרשת פרה לשבת שלפני שבת זו, שהיא סמוכה לפורים מאחריה). **פסק הרמב"ם** בשלישית קורין פרה אדומה ומפטירין וזרקתי עליכם, ואי זו היא שבת שלישית הסמוכה לרביעית, ברביעית קורין החדש הזה ומפטירין בראשון באחד לחדש, ואי זו היא רביעית כל שחל ראש חדש ניסן להיות בתוכה ואפילו בערב שבת תפילה (יג,כ).

איתא במשנה 'ברביעית החדש הזה לכם' **תנו רבנן** (ברייתא זו מפורשת למעלה בסירוגין, לרב כדאית ליה, ולשמואל כדאית ליה) ראש חודש אדר שחל להיות בשבת קורין כי תשא ומפטירין ביהוידע, ואי זו היא שבת ראשונה כל שחל ראש חודש אדר להיות בתוכה, ואפילו בערב שבת. בשניה זכור ומפטירין פקדתי, ואי זו היא שבת שניה כל שחל פורים להיות בתוכה, ואפילו בערב שבת. בשלישית פרה אדומה, ומפטירין וזרקתי עליכם, ואי זו היא שבת שלישית כל שסמוכה לפורים מאחריה. ברביעית החדש הזה ומפטירין כה אמר ה' אלהים בראשון באחד לחדש [דף ל ע"ב] ואיזו היא שבת רביעית כל שחל ראש חדש ניסן להיות בתוכה, ואפילו בערב שבת (בהא מודה

שמואל דערב שבת דומיא דתוכה, ומקדימין, דאי אמרת מאחרין קדמה עשייה דלקיחת קרבן פסח לשמיעת פרשת החודש. **ואנן נוהגין** בכולהו כרב, חוץ מפורים שחל להיות בשבת עצמה, דההיא לא איקלע כלל, דאם כן הוי ר"ח אדר באחד בשבת, ור"ח ניסן בשני בשבת, שהרי אדר לעולם חסר ואם כן הוה ליה פסח בשני בשבת, **וקיימא לן דלא בד"ו פסח לעולם, וימים הראויין לקביעת ר"ח אדר זבד"ו, וסימן מסורת הפסקת פרשיות כך זט"ו ב"ו ד"ד ובי"ו. זהו פירוש זט"ו** אם בא ר"ח אדר בשבת (לוח ז' של זט"ו' מרמז ליום שבו נופל ר"ח לחד, והלוחיות שבאיס לח"כ מרמזים ליום לו יומי ההפסקה) יהא לך הפסקת פרשה ביום חמשה עשר ולא יותר, שהרי ביום ר"ח קורין פרשת שקלים, ולשבת הבאה פרשת זכור, כדתניא בברייתא אי זו היא שבת שניה כל שחל פורים להיות בתוכה, ואפילו בערב שבת, ומתניתין נמי תנן בשניה זכור, והיינו כרב, דאמר פורים שחל להיות בערב שבת מקדימין, ועכשיו יחול פורים בערב שבת ואנו מקדימין כרב, אבל לשבת שלישית של אדר שהוא יום חמישה עשר לחודש מפסיקין, ובשבת רביעית שהיא סמוכה לפורים של מוקפין מאחריהן קורין פרה אדומה, דתניא בברייתא אי זו היא שבת של פרשת פרה כל שסמוכה לפורים מאחריה, ואוקימנא היכא דחל ר"ח ניסן בחול, וזה יחול באחד בשבת שהוא חול, ופרשת החודש קורין בשבת שלאחריה, שהרי היא סמוכה לר"ח ניסן. **פירוש ב"ו** אם בא ר"ח אדר בשני בשבת תהא הפסקה בשבת שלאחר ר"ח, שהוא ו' אדר, שהרי הקדמת פרשת שקלים בשבת שעברה, כדתנן חל להיות בתוך השבת מקדימין לשעבר ומפסיקין לשבת הבאה, ושוב אין לך הפסקה בהן, שהרי שבת שלאחריה נקראת פרשת זכור והוא יום שלשה עשר לחודש, ופורים ליום מחר, ושבת של אחריה פרשת פרה אדומה שהיא סמוכה מאחריה, ושבת של אחריה כז' אדר קורין פרשת החודש שהיא סמוכה לר"ח ניסן. **פירוש ד"ד** אם בא ר"ח אדר ברביעי בשבת תהא לך הפסקה בד' אדר, שבת של אחר ר"ח, שהרי הקדמת פרשת שקלים בשבת שלפני ר"ח, כל הטעם כטעם פירושו של ב"ו. **פירוש ובי"ו** אם בא ר"ח בששי בשבת יהא לך הפסקה אחת ליום מחר, שהוא שני לחודש, והשניה ביום ששה עשר, הראשונה ביום מחר כדתניא חל להיות בתוך השבת מקדימין לשעבר ומפסיקין לשבת שניה, דסבירא לן כרב דאמר ערב שבת כאמצע שבת, ומקדימין לשעבר ומפסיקין לשבת הבאה, ופרשת זכור בשבת של אחריה, שהוא יום ט' אדר והיא סמוכה לפורים, ובשבת שלאחר פורים שהוא טז' אדר יפסיק פעם שניה, ואף על פי שסמוכה מאחריה לא תקרא פרה אדומה, כדאמר רב חמא בר חנינא לעיל, דהיכא דחל ראש חדש ניסן בשבת קורין פרשה שלישית בשבת הסמוכה לראש חדש ניסן, כדי שתקרא פרשת החודש בשבת של ר"ח, ופרשת פרה בשבת שלפניה והוא כג' אדר).

איתא במשנה 'בחמישית חוזרין לכסדרן...' לסדר מאי? **רבי אמי אמר** לסדר פרשיות הוא חוזר (שבשבתות הללו הפסיקו סדר פרשיות, דלא קראו אלא ארבע פרשיות הללו) **רבי ירמיה אמר** לסדר הפטרות הוא חוזר (שעד הנה מפטירין מעין ארבע פרשיות הללו שנויות לעיל בברייתא). אמר אביי כוותיה דרבי אמי מסתברא. דתנן לכל מפסיקין לראשי חדשים, לחנוכה ולפורים, לתעניות ולמעמדות, וליום הכפורים. בשלמא למאן דאמר לסדר פרשיות הוא חוזר היינו דאיכא פרשה בחול, אלא למאן דאמר לסדר הפטרות הוא חוזר הפטרה בחול מי איכא? ואידך הא כדאיתא, והא כדאיתא (ודאי מפסיקין בחול פרשת היום, אבל בשבת שיש הפטרה מפסיקין בהפטרות, וקורין בהפטרה מעין המאורע).

ובתעניות למה לי הפסקה (הפסקת פרשיות, לרבי ירמיה פריך, דאמר היכא דאפשר היינו שיש הפטרה, לא מפסקינן מפרשת השבוע, תעניות, כיון דאיכא קריאה במנחה למה יפסקו שחרית) ליקרי מצפרא בענינא דיומא, ובמנחה בתעניתא? מסייע ליה לרב הונא, דאמר רב הונא מצפרא כינופיא (מאספין בני אדם, ובודקין ומזהירין אם יש בידם עבירה ויחדלו, כדי שיתקבל התענית, לפיכך אין פנאי בשחרית לקרות בתורה).

היכי עבדינן? אמר אביי מצפרא לפלגיה דיומא מעיינינן במילי דמתא (בודקים אם תהיה עבירה בידם) מפלגיה דיומא לפניא ריבעא דיומא קרא ומפטרי, וריבעא דיומא בעו רחמי, שנאמר וַיִּקְרְאוּ בְּסֵפֶר תּוֹרַת הָ' אֱלֹהֵיהֶם רְבִעִית הַיּוֹם וּרְבִעִית (היום) מִתְוַדִּים וּמִשְׁתַּחֲוִים. ואיפוך אנא (לומר דהני שתי רביעיות דקרא שחרית פלגינהו)? לא סלקא דעתך, דכתיב וְאֵלֶּי יֵאָסְפוּ כֹּל חָרֵד בְּדִבְרֵי אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל עַל מַעַל הַגּוֹלָה וַאֲנִי יֹשֵׁב מְשֹׁמֵם עַד לְמִנְחַת הָעֶרֶב, וכתיב וּבְמִנְחַת הָעֶרֶב קַמְתִּי מִתַּעֲנִיתִי (וסיפא דקרא ואפרשה כפי אל ה' אלמא לפניא בעו רחמי). **פסק השע"ע א.** הימים שראוי לקבוע בהם ראש חדש אדר,

זבד"ו וסימן לשבתות ההפסקה, זט"ו ב"ו ד"ד ובי"ו, כלומר כשחל ר"ח בשבת מפסיקין בחמשה עשר בו, וסימן זט"ו, וכשחל ביום ב' מפסיקין בו' בו, וסימן ב"ו, וכשחל ביום ד' מפסיקין בד' בו, וסימן ד"ד, וכשחל ביום ו' מפסיקין בשתי שבתות ב' בו וי"ו בו, וסימן ובי"ו או"ח (תרפה,ו). **ב.** בכל יום תענית שגוזרים על הצבור מפני הצרות, ב"ד והזקנים יושבים בבית הכנסת ובודקים על מעשה אנשי העיר מאחר תפלת שחרית עד חצי היום, ומסירין המכשולים של עבירות, ומזהירין ודורשין וחוקרים על בעלי חמס ועבירות, ומפרישין אותן, ועל בעלי זרוע, ומשפילין אותם. וכיוצא בדברים אלו, ומחצי היום ולערב, רביע היום קורין בתורה ומפטירין בנביא, ורביע היום האחרון מתפללין מנחה ומתריעים ומתודין וזועקים כפי כחם או"ח (תקעו,טז). **ב. כתב הכס"מ** תפילה (יג,כב) שפסקו הרי"ף והרמב"ם. וכ"כ הגר"א (סי' תרפ"ה ס"א), וכ"מ בש"ע בכל סימן תרפ"ה, שלסדר הפטרות הוא חוזר.

משנה בפסח (יומא קמא) קורין בפרשת מועדות של תורת כהנים (שור או כשב, ובברייתא אמרינן בה ושאר כל ימות הפסח מלקט וקורא מענינו של פסח) בעצרת 'שבעה שבעת' (תִּסְפָּר־לְךָ מֵהָחֵל חֶרְמֵשׁ בַּקָּמָה תָּחֵל לִסְפֹּר שִׁבְעָה שָׁבֻעוֹת), בראש השנה בחדש השביעי באחד לחדש (יִהְיֶה לָכֶם שַׁבָּתוֹן זִכְרוֹן תְּרוּעָה מִקְרָא־קֹדֶשׁ) ביום הכפורים אחרי מות. ביום טוב הראשון של (סוכות) קורין בפרשת מועדות שבתורת כהנים, ובשאר כל ימות החג בקרבנות החג [בפרשת פינחס. כיצד יום ראשון ויום שני של גלויות קורא המפטיר 'בחמשה עשר', ואין קורין בו 'וביום השני' להראות שהוא ספק יו"ט ספק חוה"מ, דגנאי הוא לקרות יום טוב בספק חול. יום ראשון של חוה"מ שהוא ספק שני ספק שלישי קורא ראשון 'ביום השני', ותניינא 'ביום השלישי', תליתאה 'ביום הרביעי', הרביעי שהוא נוסף בשביל חוה"מ הוא קורא את ספיקי היום, ומה הן ספיקי היום 'ביום השני וביום השלישי'. וכן למחר קורא ראשון 'ביום השלישי', שני קורא 'ביום הרביעי', שלישי קורא 'ביום החמישי', והרביעי 'ביום השלישי וביום הרביעי' שהן ספיקי היום, וכן עזה"ד. חוץ מיום אחרון של חוה"מ שאי אפשר לקרות ביום השמיני לפי שאינו מימי החג אלא רגל לעצמו, לפיכך יום שביעי של חוה"מ ראשון קורין 'ביום החמישי', שני קורא 'ביום הששי', שלישי קורא 'ביום השביעי', והרביעי קורא 'ביום הששי וביום השביעי', שהן ספיקי היום **כתבו התוס'** מה שאנו מוציאים ס"ת שני במועדות וקורין בקרבנות היום לא מצינו סמך בתלמוד אך בסדר רב עמרם ישנו, וקצת יש סמך לדבר מהא דאמר לקמן אמר אברהם לפני הקב"ה רבש"ע וכו' אמר לו הקב"ה כבר תקנתי להם סדר קרבנות כל זמן שקורין בהן]. בחנוכה בנשיאים (דהוי נמי חנוכת המזבח) בפורים 'ויבא עמלק', בראשי חדשים 'ובראשי חדשיכם'. במעמדות במעשה בראשית [במסכת תענית (כו.) שנויה סדר קריאתן] בתעניות [**דף לא ע"א**] ברכות וקללות (דאם בחקותי, להודיע שעל עסקי החטא באה פורענות לעולם, ויחזרו בתשובה וינצלו מצרה שהן מתענין עליה). אין מפסיקין בקללות, אלא אחד קורא את כולן (ושנים הראשונים קורין פרשת ברכות). בשני ובחמישי, בשבת במנחה קורין כסדרן (בענין סדר הפרשיות), ואין עולים להם מן החשבון (כשיגיע יום שבת יחזרו מה שקראו בשבת במנחה ובשני ובחמישי) שנאמר וידבר משה את מעדי ה' אל בני ישראל, מצותן שיהו קורין כל אחד ואחד בזמנו (אכולה מתניתין קאי, ללמוד מכאן שמצוה לקרות ביום המועד מעניני המועדות).

תנו רבנן (ברייתא שלימה היא אלא שבעלי הגמרא אפסיקוה לפרש בכל מועד יום ביום מה תיקנו האחרונים שנהגו לעשות שני ימים לקרות ביום שני, לפי שהברייתא נשנית בארץ ישראל שאין עושין יום טוב אלא יום אחד) בפסח קורין בפרשת מועדות, ומפטירין בפסח גלגל (ביהושע). והאידנא דאיכא תרי יומי, יומא קמא בפסח גלגל, ולמחר בפסח יאשיהו. ושאר ימות הפסח מלקט וקורא מענינו של פסח. מאי היא? אמר רב פפא מאפ"ו סימן (מ<u>מ</u>שכו וקחו לכם צאן, <u>אם</u> כסף תלוה את עמי, <u>פ</u>סל לך, <u>וי</u>דבר שבבהעלותך, ויום טוב שני קורין כיום ראשון שור או כשב). יום טוב האחרון של פסח קורין ויהי בשלח (לפי שביום שביעי של פסח אמרו שירה על הים) ומפטירין וידבר דוד (שהיא שירה כמותה, ומדבר בה מיציאת מצרים עלה עשן באפו וגו' וישלח חציו ויפיצם וגו') ולמחר כל הבכור, ומפטירין עוד היום (לפי שמפלתו של סנחריב בליל פסח היה). אמר

לא.

אביי והאידנא נהוג עלמא למיקרי משך (משכו וקחו לכם) תורא (שור או כשב או עז) קדש (קדש לי כל בכור) בכספא (אם כסף תלוה את עמי) פסל (פסל לך) במדברא (וידבר ה׳ אל משה במדבר) שלח (שירת פרשת בשלח) בוכרא [קדש לי כל בכור, **כתבו התוס׳** אומר ר״י דזה הסדר לא ישתנה רק כשחל יו״ט של פסח ביום חמישי, שאז ביום חמישי (יו״ט) ושישי (יו״ט שני של גלויות) קורין משך תורא, וביום שלישי שהוא שבת של חול המועד קורין ׳ראה אתה אומר אלי׳ ובכללה הוי ׳פסל לך׳ (שקוראים תמיד ביום החמישי של פסח, הקדימו אותו) כדאמרינן לקמן דשבת של חול המועד בין בניסן בין בתשרי קורין ראה אתה אומר אלי ובימים ד׳,ה׳,ו׳ של פסח שהם בימים אב״ג בשבוע יקראו ׳קדש׳ ׳בכספא׳ ׳במדברא׳, ואין קוראים ביום החמישי את פרשת ׳פסל לך׳ כיון שכבר קראוה בשבת].

בעצרת ׳שבעה שבועות׳ ומפטירין בחבקוק (שמדבר במתן תורה אלוה מתימן יבוא במתן תורה) אחרים אומרים בחדש השלישי (לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם בַּיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְבַּר סִינָי) ומפטירין במרכבה (דיחזקאל, על שם שנגלה בסיני ברבוא רבבות אלפי שנאן). והאידנא דאיכא תרי יומי עבדינן כתרוייהו, ואיפכא (ביום הראשון קרינן ׳בחדש השלישי׳ ומפטיר ׳במרכבה׳. ביום השני ׳שבעה שבועות׳ ומפטירין ׳בחבקוק׳). בראש השנה בחדש השביעי (בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם שַׁבָּתוֹן זִכְרוֹן תְּרוּעָה מִקְרָא־קֹדֶשׁ) ומפטירין הבן יקיר לי אפרים (משום זכור אזכרנו רחם ארחמנו) ויש אומרים וה׳ פקד את שרה, ומפטירין בחנה (לפי שפקידתה היתה בראש השנה). והאידנא דאיכא תרי יומי, יומא קמא כיש אומרים, למחר והאלהים נסה את אברהם (מזכירין עקידת יצחק כדי שתזכר לנו היום במשפט) ומפטירין הבן יקיר. ביום הכפורים קורין אחרי מות ומפטירין כי כה אמר רם ונשא (ואמר סולו סולו שמדבר במדת התשובה הלא זה צום אבחרהו) ובמנחה קורין בעריות (**פירש רש״י** שמי שיש עבירות בידו יפרוש מהן, לפי שהעריות עבירה מצויה, שנפשו של אדם מחמדתן ויצרו תוקפו **אמנם התוס׳ פירשו** לפי שהנשים מקושטות בשביל כבוד היום לפיכך צריך להזכירם שלא יכשלו בהן **ובמדרש איתא** שלכך קורין בעריות לפי שישראל עושין רמז להקב״ה שכשם שהזהיר אותם שלא לגלות ערוה כך לא תגלה ערותם בעונותם) ומפטירין ביונה.

אמר רבי יוחנן כל מקום שאתה מוצא גבורתו של הקב״ה אתה מוצא ענוותנותו, דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים. כתוב בתורה כי ה׳ אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדני האדנים, וכתיב בתריה עשה משפט יתום ואלמנה. שנוי בנביאים כה אמר רם ונשא שכן עד וקדוש וגו׳, וכתיב בתריה ואת דכא ושפל רוח. משולש בכתובים דכתיב סלו לרכב בערבות ביה שמו, וכתיב בתריה אבי יתומים ודין אלמנות.

יום טוב הראשון של חג קורין בפרשת מועדות שבתורת כהנים, ומפטירין הנה יום בא לה׳ (דכתיב ביה לחוג את חג הסוכות) והאידנא דאיכא תרי יומי, למחר מיקרא הכי נמי קרינן, אפטורי מאי מפטירין? ויקהלו אל המלך שלמה (על שם שחנוכת הבית היתה באותה אסיפה, ובחג הסוכות) ושאר כל ימות החג קורין בקרבנות החג. יום טוב האחרון קורין כל הבכור (אלא שמתחילין עשר תעשר לפי שיש באותה פרשה) מצות וחוקים (מצות וחוקים הרבה הנהוגות בחג באותו זמן, שהוא זמן אסיף, ועת שהעניים צריכין לאסוף מאכל לביתם, ועוד יש באותה פרשה מצות מעשר עני, ומצות נתון תתן, ופתוח תפתח, והענק תעניק לעבד עברי, ושילוח חפשי, והעבט תעביטנו) ובכור, ומפטירין ויהי ככלות שלמה (על שם ביום השמיני שלח את העם). למחר קורין וזאת הברכה ומפטירין ויעמד שלמה (**כתבו התוס׳** ויש מקומות שנהגו להפטיר ב׳ויהי אחרי מות משה׳ ושיבוש הוא, שהרי הש״ס אין אומר כן, ויש אומרים שרב האי גאון תקן לומר ויהי אחרי מות משה אבל אינן יודעין הסברא אמאי שנה סדר הש״ס).

אמר רב שבת שחל להיות בחוה״מ, בין בפסח בין בסוכות, מקרא קרינן ראה אתה (אֹמֶר אֵלַי הַעַל אֶת־ הָעָם הַזֶּה וְאַתָּה הוֹדַעְתָּנִי אֶת אֲשֶׁר־תִּשְׁלַח עִמָּי וְאַתָּה אָמַרְתָּ יְדַעְתִּיךָ בְשֵׁם וְגַם־מָצָאתָ חֵן בְּעֵינָי שיש שם מצות שבת ורגלים וחוה״מ, דכתיב את חג המצות תשמור ומכאן למדנו איסור מלאכת חוה״מ) אפטורי, בפסח העצמות היבשות (שיצאו ממצרים לפני הקץ) ובסוכות ביום בוא גוג (והיא המלחמה האמורה בזכריה בהנה יום בא לה׳).

בחנוכה בנשיאים, ומפטירין בנרות דזכריה (רני ושמחי על שם ראיתי והנה מנורת זהב

כולה). ואי מיקלעי שתי שבתות, קמייתא בנרות דזכריה, בתרייתא בנרות שלמה (ויעש חירום... ואת המנורות חמש מימין). בפורים 'ויבא עמלק'. בראשי חדשים 'ובראשי חדשיכם'. ראש חדש שחל להיות בשבת מפטירין 'והיה מדי חדש בחדשו'. חל להיות באחד בשבת, מאתמול מפטירין 'ויאמר לו יהונתן מחר חדש' [**הקשו התוס'** קשיא אמאי אין עושין כן, דכשחל ר"ח אדר באחד בשבת מפטירין בשבת לפניה ביהוידע בהפטרת שקלים, וכשחל ראש חדש ניסן באחד בשבת מפטירין בשבת שלפניה 'בראשון באחד לחדש' הפטרת פרשת החודש **וי"ל** משום דהפטרה דיהוידע מדברת בשקלים ומזכרת שראש חדש אדר יהיה באותו שבוע (**אם הקושיא** מניסן לא תילו **והמרלכי תירץ** שבאה פרשה זו ללמד שיהיה ר"ח ניסן באותו שבוע **הקשה המהרש"א** עיקר קושיית תוס' אינה מבוררת לן מאי אולמיה הפטרת למחר חדש מהפטרת שקלים והחדש שתלחה אותם, ועוד אמאי לא תיקשי להו כן בר"ח אדר או ניסן שחל בשבת לא מפטירין בר"ח **וי"ל** דולאי ברא חדש חדש אדר או ניסן שחל בשבת הוי הפטרת יהוידע או ברא שון לחדש טפי מענין הקרילה באמאי דסליק מיניה שהמפטיר קרא בס"ת שליחי בשקלים ובפרשת החדש, אבל הפטרת מחר חדש אינה כלל מענין הקרילה ואפ"ה היא דוחה כל הפטרות של סדר השנה שהם מענין הקרילה אמאי לא תלחה גם אלו].

אמר רב הונא [**דף לא ע"ב**] ר"ח אב שחל להיות בשבת מפטירין חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי היו עלי לטרח (**כתבו התוס'** ואין אנו עושין כן אלא מפטיר בירמיה (ב) שמעו דבר ה' בֵּית יַעֲקֹב וְכֹל מִשְׁפְּחוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל ובשבת שלפני ט"ב חזון ישעיהו, והטעם לפי שאנו נוהגין על פי הפסיקתא לומר ג' דפורענותא קודם תשעה באב ואלו הן **א.** דברי ירמיה **ב.** שמעו דבר ה' **ג.** חזון ישעיהו. ובתר תשעה באב שב דנחמתא ותרתי דתיובתא ואלו הן דנחמתא **א.** נחמו נחמו **ב.** ותאמר ציון **ג.** עניה סוערה **ד.** אנכי אנכי **ה.** רני עקרה **ו.** קומי אורי **ז.** שוש אשיש. אלו הן דתשובה **א.** דרשו **ב.** שובה. ולפיכך מקדימין עניה סוערה קודם רני עקרה (אף שבסדר המקראות מאוחרת) דדרך הנחמות להיות הולכות ומשובחות יותר, שב'רני עקרה' יש יותר נחמה. סדר הפרשיות האמורות מתחיל בהפטרת פרשת פנחס. **עוד כתבו התוס'** לעולם 'שוש אשיש' יוצא בפרשת 'נצבים' דהיינו שבת שלפני ר"ה לפי שהוא סוף הנחמות, ו'דרשו' בצום גדליה ו'שובה' בשבת שלפני יום הכפורים, וכשיש שבת בין יום הכפורים לסוכות אז הוי 'דרשו' בשבת שלפני יום הכפורים משום דכתיב ביה דרשו ה' בהמצאו והיינו בימי תשובה 'ושובה' בין כפור לסוכות דכתיב בה ונתתי לך יורה ומלקוש, וכן וה' נתן קולו לפני חילו דמישתעי במים ושייך שפיר לפני סוכות וזה המנהג לא ישתנה לעולם ע"פ הפסיקתא. **עוד כתבו** והא שאין אנו מפטירין 'חזון' בשבת שחל בו ר"ח אב, משום דקיימא לן דאין אבילות חל אלא בשבוע שחל ט"ב להיות בתוכה. ורב דאמר דמפטיר חזון סבר דהאבלות חל מיד שנכנס ר"ח ואין הלכה כן, ולכך אנו מפטירין 'שמעו דבר ה'. **עוד כתבו** וכן אנו נוהגין ע"פ מסכת סופרים שאנו קורין בתעניות 'ויחל' אף שבמשנה כתוב שקורין ברכות וקללות).

מאי היו עלי לטרח? אמר הקב"ה לא דיין להם לישראל שחוטאין לפני, אלא שמטריחין אותי לידע איזו גזירה קשה אביא עליהם (**פירש המהרש"א** דהאי דכתיב 'חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי', היינו החודש והחג שבדה ירבעם מליבו. ולפי שהקב"ה משלם מדה כנגד מדה, שמודדין העונש כעין העבירה, להכי כביכול מטריחין את הקב"ה, לדקדק לשלם להם מדה כנגד מדה כפי ריבוי העבירות שעשו).

בתשעה באב גופיה מאי מפטרינן? אמר רב איכה היתה לזונה. מקרא מאי? **תניא** אחרים אומרים 'ואם לא תשמעו לי', רבי נתן בר יוסף אומר 'עד אנה ינאצני העם הזה', ויש אומרים 'עד מתי לעדה הרעה הזאת'. אמר אביי האידנא נהוג עלמא למיקרי כי תוליד בנים, ומפטירין אסף אסיפם. **כיון שכל הקריאות** שקוראים בחגים מסודר בסידורים, לא רציתי להכביד על הקורא. המעוניין יעיין במקורות הבאים או"ח (תצ,א), (תצ,ה), (תפח,ג), (תקפד,ב) (תרא,א), (תרכב,ב), (תרנט), (תרסב,ג), (תרסג,א), (תרסג,ג), (תרסה,ב), (תרסט), (תרפד), (תרצג,ד), (תכג,ב), (תכה,א), (תכה,ג), (תקנט,ד).

איתא במשנה 'במעמדות במעשה בראשית...' מנהני מילי (מה ענין בראשית אצל מעמדות)? אמר רבי אמי אלמלא (עסק הקורבנות שעליהם מוסב עניין...) מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר אם לא בריתי (**הסביר התוספות יו"ט** אבות א,ב הכוונה לברית בין הבתרים המובאת בהמשך) יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי, וכתיב ויאמר ה' אלהים במה אדע כי אירשנה אמר אברהם לפני הקב"ה רבש"ע, שמא חס ושלום ישראל חוטאים לפניך ואתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה? אמר לו לאו. אמר לפניו רבש"ע, במה אדע (מה תאמר לי ללמדן דבר שיתכפרו בו עונותיהן)? אמר לו קחה לי עגלה

לא:

משלשת וגו' (כלומר הקרבנות יכפרו עליהן). אמר לפניו רבש"ע, תינח בזמן שבית המקדש קיים, בזמן שאין בית המקדש קיים מה תהא עליהם? אמר לו כבר תקנתי להם סדר קרבנות, כל זמן שקוראין בהן מעלה אני עליהן כאילו מקריבין לפני קרבן, ומוחל אני על כל עונותיהם.

איתא במשנה 'בתעניות ברכות וקללות, ואין מפסיקין בקללות' מנא הני מילי (דאין מפסיקים בקללות)? **אמר רבי אסי** דאמר קרא מוסר ה' בני אל תמאס [והמפסיק בהן מראה עצמו שקשה לו לקרות, ובמסכת סופרים (פרק יב) יליף לה מסיפיה דקרא 'ואל תקוץ בתוכחתו' אל תעשו קוצין קוצין, פסקים פסקים, לשון קציצה **תוס' הוסיפו** טעם נוסף עפ"י הירושלמי א"ר יהושע דסכנין אני אמרתי עמו אנכי בצרה, ואם כן אין דין שיברכוני בני על הצרות שלהם, אלא יקרא אחד הכל ויתחיל בדבר אחר ויסיים בדבר אחר ואז יוכל לברך תחילה וסוף]. **ריש לקיש אמר** לפי שאין אומרים ברכה על הפורענות. אלא היכי עביד? **תנא** כשהוא מתחיל מתחיל בפסוק שלפניהם, וכשהוא מסיים מסיים בפסוק שלאחריהן (**כתבו התוס'** לאו דוקא פסוק דהא יש פרשה ואין מתחילין ומשיירין בפחות משלשה פסוקים).

אמר אביי לא שנו אלא בקללות שבתורת כהנים (פר' כי תבוא) אבל קללות שבמשנה תורה (פר' בחקותי) פוסק. מאי טעמא? הללו (דת"כ) בלשון רבים אמורות, ומשה מפי הגבורה אמרן (ונעשה שליח לומר כך אמר לי הקב"ה, שהרי אמורין בלשון ונתתי והפקדתי ושלחתי, מי שהיכולת בידו לעשות). והללו (דמשנה תורה) בלשון יחיד אמורות, ומשה מפי עצמו אמרן (משה אמרן מאליו אם תעברו על מצותיו הוא יפקיד עליכם **תוס' ביארו** שאמרם ברוה"ק). לוי בר בוטי הוה קרי וקא מגמגם (קרא אותן במרוצה ובקושי) קמיה דרב הונא בארורי (במשנה תורה) אמר לו אכנפשך (אם רצונך להפסיק פסוק, הואיל ואתה קץ בקריאתן) לא שנו אלא קללות שבתורת כהנים, אבל שבמשנה תורה פוסק. **פסק הש"ע** קללות שבתורת כהנים אין מפסיקין בהם, אלא אחד קורא כולם ומתחילין בפסוקים שלפניהם ומסיים בפסוקים שלאחריהם, אבל קללות שבמשנה תורה יכולין להפסיק בהם, ואף על פי כן נהגו שלא להפסיק בהם [**הגה** וכן נוהגין שלא לקרות אחד בשמו לעלות אלא קורין מי שירצה (**מ"ב** דשמא לא ירצה לעלות אותו שיקראוהו ויבוא לקוץ בתוכחות] או"ח (תכה,ו). **מ"ש ש"ע** 'ואעפ"כ נהגו שלא להפסיק בהם' אלו הם דברי הרמב"ם.

תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר עזרא תיקן להן לישראל שיהו קורין קללות שבתורת כהנים (דבחוקתי) קודם עצרת (שהוא זמן קציר וזמן פירות האילן) ושבמשנה תורה (דכי תבוא) קודם ראש השנה [**כתבו התוס'** שאלו בבית המדרש של רבינו נסים למה מחלקים פרשת נצבים וילך לשנים כשיש ב' שבתות בין ר"ה לסוכות בלא יוה"כ ואין מחלקין מטות ומסעי שארוכות יותר, **והשיב** לפי שבנצבים יש קללות שקלל ישראל ורוצה לסיימם קודם ר"ה (היינו שפרשת נילכיס יקלו שנת קולס ל"ה, ומחרי לשון השנה יקלו שנת לשונה וילך ושנת שניה המזינו, ואם יחלק את מטות מסעי לשניים, יוצא שיקרא ניצבים–וילך אחר ראש השנה, ויוצא שפותח את השנה בקללות דנצבים) **וקשה** שאנו לא מחשבים את הקללות שבפרשת ניצבים מהקללות שקלל משה כדמשמע (ב"ב פח) **ועוד קשיא** לפי סברתו אמאי אין קורין האזינו קודם ר"ה שהרי גם שם יש קללות **לכך נראה לי הטעם** שאנו מחלקים אותן, לפי שאנו רוצים להפסיק ולקרות שבת אחת קודם ר"ה בפרשה שלא תהא מדברת בקללות כלל שלא להסמיך הקללות לר"ה (היינו שמש נפליל בין מטות למסעי, שנת שלפני ר"ה יקלו בקללות של פרשת כי תבוא) ומטעם זה אנו קורין במדבר סיני קודם עצרת כדי שלא להסמיך הקללות שבבחוקותי לעצרת. **עוד כתבו התוס' במדרש** ילמדנו של פרשת יתרו כתוב שאין אדם רשאי לקרות בתורה עד שיסדיר הפרשה ג' פעמים שנאמר 'אז ראה ויספרה חקרה והכינה' ואחרי כן 'ויאמר לאדם' ואסור לסמוך על הבימה דמה נתינתה מעומד אף קריאתה מעומד). **מאי** טעמא? **אמר אביי ואיתימא ריש לקיש** כדי שתכלה השנה וקללותיה. בשלמא שבמשנה תורה איכא כדי שתכלה שנה וקללותיה (**מפרש התפארת שלמה** שהכוונה היא, שאם נגזרה איזו גזירה רעה על בני ישראל בשנה זו, אז יצאו ידי חובתם בקריאת הקללות, בבחינת 'ונשלמה פרים שפתינו') אלא שבתורת כהנים, אטו עצרת ראש השנה היא? אין, עצרת נמי ראש השנה היא, דתנן

ובעצרת על פירות האילן. **פסק השי"ע** ולעולם קורין פרשת במדבר סיני קודם עצרת (**ביאו"ה** כדי שלעולם תפסיק בפרשה הזאת בין פ' בחוקותי שיש בה קללות התוכחה ובין חג השבועות שהוא יום הדין על פירות האילן, שלא קראו הקללות סמוך ליום הדין ויהיה לו פתחון פה לשטן לקטרג ח"ו)... **אתם נצבים קודם ר"ה...** או"ח (תכה,ד).

תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר אם יאמרו לך זקנים סתור, וילדים בנה, סתור ואל תבנה, מפני שסתירת זקנים בנין, ובנין נערים סתירה, וסימן לדבר רחבעם בן שלמה (**בתוספתא** דע"ז פ"א סי' יט איתא שגם לגבי בניין ביהמ"ק אם יאמרו לך ילדים בנה בית המקדש אל תשמע להן, ואם יאמרו לך זקנים סתור בית המקדש שמע להן).

תנו רבנן מקום שמפסיקין בשבת שחרית שם קורין במנחה, במנחה שם קורין בשני, בשני שם קורין בחמישי, בחמישי שם קורין לשבת הבאה, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר מקום שמפסיקין בשבת שחרית שם קורין במנחה, ובשני ובחמישי, ולשבת הבאה. **אמר רבי זירא** הלכה, מקום שמפסיקין בשבת שחרית שם קורין במנחה, ובשני ובחמישי, ולשבת הבאה. ולימא הלכה כרבי יהודה? [**דף לב ע"א**] משום דאפכי להו (דרבי מאיר לדרבי יהודה, ודרבי יהודה לדרבי מאיר).

תנו רבנן פותח ורואה, גולל ומברך, וחוזר ופותח וקורא, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר פותח ורואה ומברך וקורא. מאי טעמא דרבי מאיר? כדעולא דאמר מפני מה אמרו הקורא בתורה לא יסייע למתורגמן כדי שלא יאמרו תרגום כתוב בתורה, הכא נמי כדי שלא יאמרו ברכות כתובין בתורה. ורבי יהודה תרגום איכא למיטעי (ואומר תרגום כתוב בתורה, ואתו למיכתב תרגום בתורה) ברכות ליכא למיטעי (הכל יודעין שאין ברכות כתובין בתורה). **אמר רב מתנה** הלכה, פותח ורואה ומברך וקורא. ולימא הלכה כרבי יהודה? משום דאפכי להו [**כתבו התוס'** לכתחילה הוא גוללו וסותמו קודם שיברך כדי שלא יאמרו ההמון שהברכות כתובות בו (**הסביר הב"ח** לע"ג שהלכה כר' יהודה שאינו מחוייב לגוללו קודם הברכה, היינו דלא עדיף איסור אם משאירו פתוח ומברך, מכל מה סוגרו ומברך עדיף טפי) אבל בדיעבד אין לחוש שהרי לא שכיחי עמי הארץ כל כך עתה (**הקשה המהרש"ל** אין דבריהם מובנים דמשמע עתה דלא שכיחי ע"ה אין לחוש בדיעבד אבל בימי חכמי התלמוד יש לחוש אפילו בדיעבד, ואמאי הא אמר רב מתנה הלכה פותח וגולה ומברך, ואף לכתחלה שרי לעשות כן) אבל לאחר שקרא בו ודאי צריך לגוללו קודם שיברך כר' יהודה (גם ע"ז הקשה המהרש"ל, מה ההבדל בין לפני לאחריה, אמנם בזה כבר נראה לקמן שיש מסבירים הטעם)]. **פסק השי"ע א.** כל הקורים מברכים לפניה ולאחריה, ופותח הספר קודם שיברך ורואה הפסוק שצריך להתחיל בו ואחר כך יברך, ולאחר שקרא, גולל ומברך [**הגה** ובשעה שמברך ברכה ראשונה יהפוך פניו על הצד (**מ"ב** סבירא ליה דכיון דבזה ליכא טרחא דצבורא טוב לחוש גם בברכה ראשונה לחשש שלא יאמרו ברכות כתובות בתורה) שלא יהא נראה כמברך מן התורה (**כל בו**) ונראה לי דיהפוך פניו לצד שמאלו (**מ"ב** דהוא ימין הקב"ה העומד לנגדו. מיהו יש אחרונים שכתבו דהפיכת פניו אינו נכון, דמראה עצמו כאלו אינו מברך על מה שיקרא רק על מידי אחרינא, דהא מסלק פניו ממנו, ויותר טוב להעצים עיניו שלא להסתכל בס"ת בשעת ברכה ועיין בבה"ל. **כה"ח הביא שבשער הכוונות כתב** שיכסה במטפחת תחילה וסוף)] או"ח (קלט,ד). **כתב הב"י הרמב"ם פסק** כר' יהודה שאי"צ לגלול ואעפ"כ כתב שלאחר שקרא גולל ואח"כ מברך. **הסביר הב"י, וי"ל** טעמא משום דסבירא ליה דעד כאן לא פליג רבי יהודה אלא בתחלה, דלרבי מאיר צריך לגלול ולברך ואח"כ לפתוח ולקרות וטריחא מילתא, הילכך לא צריך לרבי יהודה אבל בסוף שאין טורח יותר גולל ואח"כ מברך. **ב. ...אין הקורא רשאי לסייע למתרגם, שלא יאמרו תרגום כתוב בתורה** או"ח (קמה,א).

אמר רבי זירא אמר רב מתנה הלוחות (**פירש רש"י** לא ידעתי מה הן, ויש מפרשין שהוא הכריכה העשויה לספרים שלנו שאינן עשוין בגיליון **הרמב"ם** (תו"מ פ"י ה"ד) כתב, דהם הלוחות שכותבין לתינוק להתלמד בהן **והראב"ד** השיג עליו, וכתב דהיינו לוחות שהמפטיר והמתרגם עומדין עליהם בשעת שימוש **התוס' בשם הערוך הסבירו** שהם גליוני ספר תורה שלמעלה ושלמטה ושל בין דף לדף **והקשו על זה** דהא בשבת (קטז.) תנן בהדיא דמטמאין את הידים **ותירצו** ויש לומר דהתם ר"ל כל זמן שהן מחוברין בספר תורה והכא מיירי היכא דגייז. ואכתי קשה שהרי התם מיבעיא לן היכא דגייזי אי יש בהן קדושה אי לאו, ואמאי לא פשיט ליה מהכא) והבימות (**פירש רש"י** שהיו עושין למלך

בפרשת המלך. **והרמב"ם כתב**, דהיינו בימה שעומד עליה ש"צ ואוחז הספר) **אין בהן משום קדושה** [**איתא בירושלמי** (פ"ג ה"א) היינו שאין להם קדושת ארון, אבל קדושת בית הכנסת יש להם]. **פסק השו"ע א.** הבימה (פי' מקום גבוה), **כגון בימה שהיו עושים למלך** (**מ"ב** וה"ה בימה שלנו שעומד עליו האוחז הס"ת) **אין בה קדושת ארון, אלא קדושת בהכ"נ** או"ח (קנד,ז).

אמר רבי יוחנן הגולל ספר תורה צריך שיעמידנו על התפר [**פירש רש"י** כנגד התפר, ששם ראוי להדקו יפה **אמנם הרי"ף פירש** מפני שאם יקרע יקרע בתפר. **כתב בשו"ת מהר"ם מרוטנברג** (סי' סט), דנראה דצריך לגוללו לתפר הסמוך ביותר, כדי למעט בגלילה, משום כבוד ס"ת. כדאיתא בסוגיין, דמוטב תיגלל המטפחת ואל יגלל ס"ת, אלמא, דלמעט בגלילה כבוד ס"ת הוא]. **פסק השו"ע** הגולל ס"ת, **יעמידנו כנגד התפר, כדי שאם יקרע, יקרע התפר** או"ח (קמז,ג). פסק כהסבר הרי"ף.

אמר רבי יוחנן הגולל ספר תורה (מענין לענין, והוא יחיד, וספר תורה מונח לו על ברכיו) **גוללו מבחוץ ואין גוללו מבפנים** [**פירש רש"י** העמוד שהוא חוצה לו גוללו, ויגול מצד חוץ לצד פנים, שאם יאחוז עמוד הפנימי ויגול לצד החוץ יתפשט החיצון ויפול לארץ **אמנם הרא"ש פירש** פי' כשהספר עומד לפניו יהפך הכתב אליו ויתחיל לגלול מבחוץ (ביאורו עיין במ"ב לקמן)] **וכשהוא מהדקו** (כשגמר מלגלול ובא להדקו) **מהדקו מבפנים, ואינו מהדקו מבחוץ** [**פירש רש"י** יאחוז בפנימי ויהדק על החיצון, כדי שלא יכסה הכתב בזרועותיו, שמצוה להראות את הכתב אל העם כשמהדקו **כתבו התוס'** פר"ח דקאי אקשר מטפחת כשקושר מטפחת סביב הס"ת יהא הקשר מבפנים כלפי הכתב, שאם יהיה מאחריו כשיפתח הספר תורה יהיה צריך להופכו על הכתב להתיר הקשר ואין זה דרך כבוד **עוד כתבו התוס'** נהגו לומר כשמוציאין ספר תורה הני פסוקי דרחמי 'תורת ה' תמימה' 'עדות ה' נאמנה' 'פקודי ה' ישרים' 'מצות ה' ברה' לפי שמתן שכרם בצדם ואחר כך אומר 'גדלו' שיש בו שש תיבות כנגד ששה צעדים של נושאי הארון ומ' תיבות יש בתורת ה' תמימה (**האכולהכס** הסכיר שזה בלקוף לפסוקים נוספים שנאמרו באותו ענין) כנגד המ' יום שבהם ניתנה התורה]. **פסק השו"ע** הגולל ס"ת, **גולל מבחוץ, וכשהוא מהדקו, מהדקו מבפנים** [**הגה** פירוש כשהספר עומד לפניו, **יהיה הכתב נגד פניו** (**מ"ב** היינו דלא נטעה לפרש מה שאמרו גוללו מבחוץ דכשהוא אוחז בעמודי הס"ת להראות הכתב לעם יצמצם לאחזה באופן שיהיה אחוריה נגדו וממילא בעת שירצה לעשות גלילה ג"כ תהיה הגלילה רק מאחורי הספר כי אין הכתב נגד פניו ועל כן קמ"ל דלא כן הוא דאף שמצוה להראות הכתב לעם כדאיתא במסכת סופרים, אפ"ה צריך להיות הכתב נגד פניו של האוחז הס"ת, כן בעת הגבהה וכן בעת הגלילה, דכיון שהוא עוסק בס"ת כבוד התורה הוא להיות הכתב נגד פניו) **ויתחיל לגלול מבחוץ** (**מ"ב** פי' תחלת הנחת המטפחת על הס"ת לגללה יהיה מבחוץ ועיין במחצה"ש שמצדד לומר דזהו דוקא לפי מה שמסיק הרמ"א דמיירי כשבעל ההגבהה עושה ג"כ הגלילה וע"כ חיישינן שאם יתחיל הגלילה מצד פנים יש לחוש ח"ו שתפול הס"ת לצד חוץ [משא"כ כשמתחיל מבחוץ דא"א שתפול לחוץ דהא מחזיקו במפה שמתחיל לגלול סביבו] אבל לפי מנהגנו שאחד מגביה והשני גולל דליכא למיחש כ"כ שתפול דכיון שבעל הגלילה עומד לפני הס"ת א"א שתפול מהרה ולא ירגיש אפשר דאם ירצה יוכל להתחיל לגללה מצד פנים וכן מנהגנו שאין מקפידין בזה) **ואחר שגמר הגלילה יהדק סוף המטפחת בפנים, שכשיבא לקרות בו ימצא ההדוק בפנים ולא יצטרך להפך הס"ת. ונראה דכל זה מיירי כשאחד עושה כל הגלילה, אבל עכשיו שנוהגים שהאחד מגביה ואחד גולל, הכתב יהיה נגד המגביה, וכן נוהגים כי הוא עיקר הגולל והאוחז הס"ת)** או"ח (קמז,ד). **בילקוט יוסף** סי' קלד שמנהגנו שהגולל גב התורה כלפיו, וסמך לכך מהמהרי"ק שורש נד'.

אמר רבי יוחנן עשרה שקראו בתורה (שנאספו וקראו הג' או הז' כחוק היום, ולפי שאין קורין בתורה פחות מעשרה נקט עשרה שקראו בתורה) **הגדול שבהם גולל ספר תורה** (**כתבו התוס'** לפי שהוא כבודו, וגם לפי שהוא גדול שבכולן כדיי הוא ליטול שכר כנגד כולם כדאמר רבי יהושע). **הגוללו נוטל שכר כולן, דאמר רבי יהושע בן לוי עשרה שקראו בתורה הגולל ספר תורה קיבל שכר כולן. שכר כולן סלקא דעתך? אלא אימא קיבל שכר כנגד כולן. פסק השו"ע גדול שבאותם שקראו בתורה** [**מ"ב** ויש פוסקים דהגדול שבביהכ"נ גולל אף על פי שלא קרא בתורה (מ"א) וכן פסק הגר"א בביאורו, וכן פשט המנהג כהיום שאין מחפשין אחר מי שקרא בתורה] **גוללו** (**מ"ב** והוא מה שאנו קורין היום הגבהה שהוא עיקר הגולל) **ורגילים לקנותו בדמים יקרים, לחבב המצוה** (**מ"ב** זהו מעיקר הדין, ועכשיו נהגו שלא לדקדק בזה

ומכבדים אף לאנשים בינונים משום דרכי שלום, ומצות גלילה אף כי רבה היא נהגו לכבד אף לקטנים שיש בהם דעת להבחין ענין דבר שבקדושה בכדי לחנכם במצות) או"ח (קמז,א).

אמר רבי יוחנן מנין שמשתמשין בבת קול (אם בלבו להתחיל דבר, ושמע קול או הין או לאו הולך אחריו, ואין כאן משום ניחוש **כתבו התוס'** בירושלמי אף ע"פ שאין ניחוש יש סימן, היינו שאפשר ללכת אחריו) **שנאמר ואזניך תשמענה** דבר מאחריך לאמר, והני מילי דשמע קל גברא במתא (קול שאינו מצוי הוא, ובת קול באה אליו) וקל איתתא בדברא (**הסביר הריטב"א** בדברא דווקא ולא בעיר, משום שבעיר הנשים דברניות, ואין בדבריהן ממש). **והוא דאמר הין הין** (**הסביר הריטב"א** שהשנות הדבר פעמיים ראיה כי נכון הדבר) **והוא דאמר לאו לאו** (שנכפל שתי פעמים).

אמר רבי יוחנן כל הקורא בלא נעימה (כגון טעמי המקראות) ושונה בלא זמרה (**כתבו התוס'** שהיו רגילין לשנות המשניות בזמרה לפי שהיו שונין אותן על פה, וע"י כך היו נזכרים יותר) **עליו הכתוב אומר וגם אני נתתי להם חקים לא טובים וגו'. מתקיף לה אביי** משום דלא ידע לבסומי קלא משפטים לא יחיו בהם קרית ביה? אלא כדרב משרשיא, דאמר שני תלמידי חכמים היושבים בעיר אחת ואין נוחין זה את זה בהלכה עליהם הכתוב אומר וגם אני נתתי להם חקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם.

אמר רבי יוחנן כל האוחז ספר תורה [**תוס' בשבת** (יד.) כתבו דנראה דלאו דווקא ספר תורה, אלא ה"ה בשאר ספרים] ערום (בלא מטפחת סביב ספר תורה) נקבר ערום (בלא תכריכים). ערום סלקא דעתך [**הסביר חדש האביב** (שבת יד) וכי יקבל עונש כל כך חמור על נגיעה בס"ת **אמנם הריטב"א** (שם) הסביר להפך, שזה אינו עונש גדול וכפרה היא לו משום ואל עפר תשוב]? אלא אימא נקבר ערום בלא מצות. בלא מצות סלקא דעתך? אלא אמר אביי נקבר ערום בלא אותה מצוה (**כתבו התוס'** י"מ מצות אחיזה. וקשה מאי רבותא פשיטא שאין לו שכר כיון שלא עשה המצוה כהוגן **לכך פירש ריב"א** בלא אותה מצוה שעשה באותה שעה, שאם אחז ספר תורה ערום וקרא בו אין לו שכר מן הקריאה, וכן אחזו לגוללו או להגיהו, אבל אחזו במטפחת אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד). **פסק השו"ע** אסור לאחוז ס"ת ערום, בלא מטפחת [**מ"ב** וכ"ז דוקא כשאין צורך, אבל כשיש צורך לתיקון הס"ת לתפור קצת ולדבק בדבק מטלית וכדומה היכא דלא אפשר רשאי (פמ"ג) ומ"מ טוב שיטול ידיו תחלה. אבל כשאין צורך אפילו בנטילת ידים יש להחמיר כמו שמסיים הרמ"א] (**הגה** וי"א דה"ה שאר כתבי קודש, ולא נהגו כן, וטוב להחמיר אם לא נטל ידיו, ובס"ת, אפי' בכהאי גוונא אסור). או"ח (קמז,א).

אמר רבי ינאי בריה דרבי ינאי סבא משמיה דרבי ינאי רבה מוטב תיגלל המטפחת ואל יגלל ספר תורה (בתוך המטפחת). **פסק השו"ע** מוטב תגלל המטפחת סביב הס"ת ולא יגלל הס"ת כשכורכו במטפחת (**מ"ב** פי' שלא יאחוז המפה בידו ויגלול הס"ת סביבו דאינו כבוד לתורה) או"ח (קמז,ה).

וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת־מֹעֲדֵי ה' אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מצותן שיהיו קורין אותן כל אחד ואחד בזמנו (**מהרמב"ם משמע** שכוונת הדברים שיקראו בתורה בכל מועד את עניינו).

תנו רבנן (למה הוצרך לכתוב כאן 'וידבר משה' וכי כל המצות כולן לא אמרן משה לישראל, מהו וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל...) משה תיקן להם לישראל שיהו שואלין ודורשין בענינו של יום, הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת, הלכות חג בחג (להודיע חוקי האלהים ותורותיו, וקבלו וקיימו שכר המצות עליהם ועל בניהם בזה ובבא). **פסק הרמב"ם** ומשה תיקן להם לישראל שיהו קוראין בכל מועד ענינו, ושואלין ודורשין בענינו של יום בכל מועד ומועד... תפילה (יג,ה). הבית יוסף סימן תכ"ט שואל שלכאו' יש כעין סתירה בין ב' מימרות. זו שלנו, וזו דאיתא בפסחים (ו) תניא שואלין בהלכות פסח קודם הפסח שלשים יום **ותירץ מספר תירוצים א. בשם הר"ן** יש לומר דהא דתניא שואלין ודורשין קודם הפסח שלשים יום לאו למימרא דאנו מחוייבים לשאול ולדרוש בהלכות הפסח אלא דמשום דקיימא לן בעלמא (תוספתא סנהדרין פ"ז ה"ה) בשני תלמידים ששואלים אחד שואל בענין ואחד שלא כענין נזקקין לשואל כענין, אתא לאשמועינן דכל ששואל בהלכות הפסח שלשים יום קודם לפסח חשיב שואל כענין. **ב.** עוד יש לומר דדיני פסח על כל פנים

לב.

צריך להודיעם לעם קודם לפסח שלשים יום כדי שיהיה להם שהות רב להתעסק בעניינים הרבים הנוהגים בו. **ג.** דווקא בפסח נאמר ל׳ יום משום קרבן פסח כדי שיהא שהות לכולם ליקח להם קרבנות בדוקים ממומין, ואף על גב דהשתא בעוונותינו אין לנו קרבן, כיון דבזמן שהיה קרבן התקינו שיהו דורשין שלשים יום קודם תקנה לא זזה ממקומה.

תם ונשלם השבח לה׳ בורא עולם

בס"ד

לזיכרון עולם – לעילוי נשמת

מו"ה מרדכי בן חיים ושרה
נלב"ע ז"ך בחשון תשע"ו

חיים בן יחזקאל חי ומזל
נלב"ע יז' שבט תשס"א

שרה בת חנניה ומורברי
נלב"ע כט' שבט תשכ"ה

אהרן בן חיים ושרה
נלב"ע כח' סיון תשע"ג

רחמים בן יצחק ורחל
נלב"ע כג' שבט תשמ"א

מרים מלוס בת דוד וגוהאר
נלב"ע טו' אדר תש"ן

מו"ס אברהם בן משה ורבקה
נלב"ע ד' חשון תש"ס

מ"ס שרה בת יחזקאל ושמחה
נלב"ע טו' תמוז תשע"ב

מ"ס יהודה בן עזרא ורבקה
נלב"ע כב' טבת

עזרא בן פנחס ואלמס
נלב"ע כו' שבט

מ"ס בימוני בת רחל
נלב"ע יח' סיון תשס"ז

מרים בת עזרא ורבקה

יחזקאל בן עזרא ורבקה

שמחה בת דניאל ורחל

רחל בת חנה

הוספות והערות

דף	הערה

הוספות והערות

הערה	דף